

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

**СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО
І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ**

Навчальний посібник у схемах і таблицях

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2021**

УДК 339.9(075.034)

C24

Авторський колектив: канд. екон. наук, доцент С. В. Бестужева – вступ, підрозд. 1, 3; канд. екон. наук, доцент В. О. Козуб – підрозд. 9, 10; канд. екон. наук, доцент Н. В. Проскурніна – підрозд. 4, 6; канд. екон. наук, доцент В. А. Вовк – підрозд. 2, 5; канд. екон. наук, доцент Ю. Б. Доброскок – підрозд. 8, 12; канд. екон. наук, доцент Т. О. Ставерська – підрозд. 7, 11.

Рецензенти: в. о. зав. кафедри економічної теорії Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова, канд. екон. наук, доцент *Ю. В. Федотова*; професор кафедри міжнародного бізнесу та економічної теорії Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, д-р екон. наук *В. О. Бабенко*.

Рекомендовано до видання рішенням ученої ради Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця.

Протокол № 4 від 31.05.2021 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Світове господарство і міжнародні економічні відносини
C24 [Електронний ресурс] : навчальний посібник у схемах і таблицях
/ С. В. Бестужева, В. О. Козуб, Н. В. Проскурніна та ін. – Харків :
ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. – 249 с.

ISBN 978-966-676-831-8

Розглянуто теоретико-методичні та прикладні засади формування, розвитку та регулювання сучасної міжнародної економічної системи. Матеріал щодо сучасних тенденцій розвитку міжнародного економічного співробітництва країн у торговельній, інвестиційній, інноваційній, валютно-кредитній та фінансовій сферах, а також особливостей сучасного механізму регулювання міжнародних економічних відносин подано у вигляді схем та таблиць.

Рекомендовано для студентів усіх спеціальностей першого (бакалаврського) рівня всіх форм навчання і викладачів, що проводять лекційні та практичні заняття із цієї навчальної дисципліни.

УДК 339.9(075.034)

© Бестужева С. В., Козуб В. О.,
Проскурніна Н. В. та ін., 2021

© Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця, 2021

ISBN 978-966-676-831-8

Вступ

Сучасні тенденції розвитку світової економіки неухильно доводять пріоритетність погодження економічних і політичних інтересів країн для ефективного співробітництва та сталого розвитку. Нині глобалізаційні процеси у світовій економіці висвітлили цілий комплекс нагальних для розв'язання проблем, які не тільки відображають їхнє загострення, але й неспроможність для кожної країни їхнього самостійного розв'язання. Відповідно постає питання формування ефективного механізму комплексної взаємодії учасників світогосподарських процесів через конструктивний діалог між ними. Національні економічні інтереси, безумовно, мають бути домінуючими у процесі формування національної економічної моделі, однак міжнародне співробітництво має бути рушійною силою й економічного розвитку окремих країн, і світового економічного середовища загалом. Тільки в такому розумінні на сьогодні світова економічна система має всі можливості для відтворення сталого розвитку в умовах глобалізаційних криз та посилення суперечностей між країнами.

Сучасні міжнародні економічні відносини (МЕВ) є функціональною системою реалізації економічних інтересів суб'єктів міжнародного бізнесу за допомогою специфічних методів, принципів, інструментів, притаманних інтернаціональному рівню взаємодії.

Навчальна дисципліна "Світове господарство і міжнародні економічні відносини" належить до циклу нормативних навчальних дисциплін з усіх спеціальностей.

Об'єктом навчальної дисципліни є світове господарство як цілісна економічна система.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є теоретико-методичні засади формування та розвитку світового господарства як цілісної економічної системи.

Метою викладання цієї навчальної дисципліни є формування системи знань, умінь і практичних навичок щодо теоретичних засад та методико-практичного інструментарію міжнародних економічних відносин.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент має:

знати:

понятійний і категорійний апарат міжнародних економічних відносин;

новітні підходи до оцінювання еволюційного характеру розвитку системи МЕВ;

чинники розвитку міжнародних економічних відносин;

методичні підходи до оцінювання поточного стану та прогнозування тенденцій розвитку основних форм МЕВ;

особливості та принципи міжнародного та державного регулювання руху чинників виробництва й міжнародної торгівлі;

уміти:

здійснювати оцінювання рівня впливу чинників розвитку міжнародних економічних відносин;

аналізувати механізми та форми співробітництва між країнами в торговельній, науково-технічній, інвестиційній, валютно-фінансовій і кредитній сферах;

здійснювати оцінювання експортного потенціалу країни й обґрунтовувати заходи з підвищення його ефективності;

аналізувати та обґрунтовувати доцільність участі країни в інтеграційних процесах;

використовувати емпіричний і статистичний аналізи стану міжнародного середовища для обґрунтування стратегій зовнішньоекономічної діяльності на рівні окремих підприємств;

застосовувати методики здійснення порівняльного аналізу щодо загроз і переваг для вітчизняних підприємств під час виходу на різні сегменти міжнародних товарних, фінансових та валютних ринків.

Пропонований навчальний посібник викладено у вигляді схем і таблиць для кращого засвоєння лекційного та практичного матеріалу. Його структура відповідає робочій програмі навчальної дисципліни та відображає основні питання формування й розвитку світового господарства як цілісної економічної системи. У навчальному посібнику надано глосарій економічних термінів для підвищення рівня володіння студентами понятійно-категоріальним апаратом із цієї навчальної дисципліни.

Для підготовки до практичних і семінарських занять, виконання завдань наприкінці посібника подано розширений список рекомендованої для опрацювання літератури.

У процесі викладання навчальної дисципліни основну увагу приділяють оволодінню студентами професійними компетентностями, наведеними в табл. 1.

Таблиця 1

**Професійні компетентності, яких набувають студенти
у процесі вивчення навчальної дисципліни**

Назви компетентностей	Складові частини компетентностей
1	2
Здійснювати оцінювання поточного стану та прогнозувати тенденції розвитку основних форм міжнародних економічних відносин	Формувати цілісне уявлення про процеси, які характеризують міжнародний рівень взаємодії національних економік
	Застосовувати новітні підходи до оцінювання еволюційного характеру розвитку системи МЕВ
	Виокремлювати чинники розвитку міжнародних економічних відносин та оцінювати ступінь їхнього впливу
	Здійснювати аналіз товарної та географічної структури зовнішньої торгівлі країни
	Здійснювати оцінювання інвестиційного клімату у країні та визначати чинники його формування
	Здійснювати аналіз динаміки та структури міжнародних міграційних потоків
	Здійснювати аналіз динаміки та структури міжнародних науково-технічних зв'язків

1	2
<p>Визначати особливості державного та міжнародного регулювання руху чинників виробництва і торгівлі</p>	<p>Здійснювати аналіз механізмів та форм співробітництва між країнами у валютно-фінансовій сфері</p>
	<p>Класифікувати форми та методи міжнародного кредитування</p>
	<p>Визначати ефекти міжнародної економічної інтеграції, аналізувати передумови та доцільність участі країн в інтеграційних процесах</p>
	<p>Виявляти особливості та принципи міжнародного та державного регулювання руху чинників виробництва і торгівлі</p>
<p>Обґрунтовувати доцільність міжнародної економічної інтеграції країни</p>	<p>Визначати та обґрунтовувати чинники формування національної гео економічної моделі</p>
	<p>Визначати форми та рівні економічної глобалізації</p>

Розділ 1

Теоретичні засади формування та розвитку міжнародних економічних відносин

1. Предмет і завдання навчальної дисципліни "Світове господарство і міжнародні економічні відносини"

Основні питання

1.1. Теоретичні підходи до визначення сутності світового господарства та міжнародних економічних відносин.

1.2. Рівні розвитку світового господарства та міжнародних економічних відносин: функціональні, економічні, територіальні, за суб'єктами діяльності.

1.3. Форми міжнародних економічних відносин.

1.4. Методи вивчення та дослідження міжнародних економічних відносин.

1.1. Теоретичні підходи до визначення сутності світового господарства та міжнародних економічних відносин

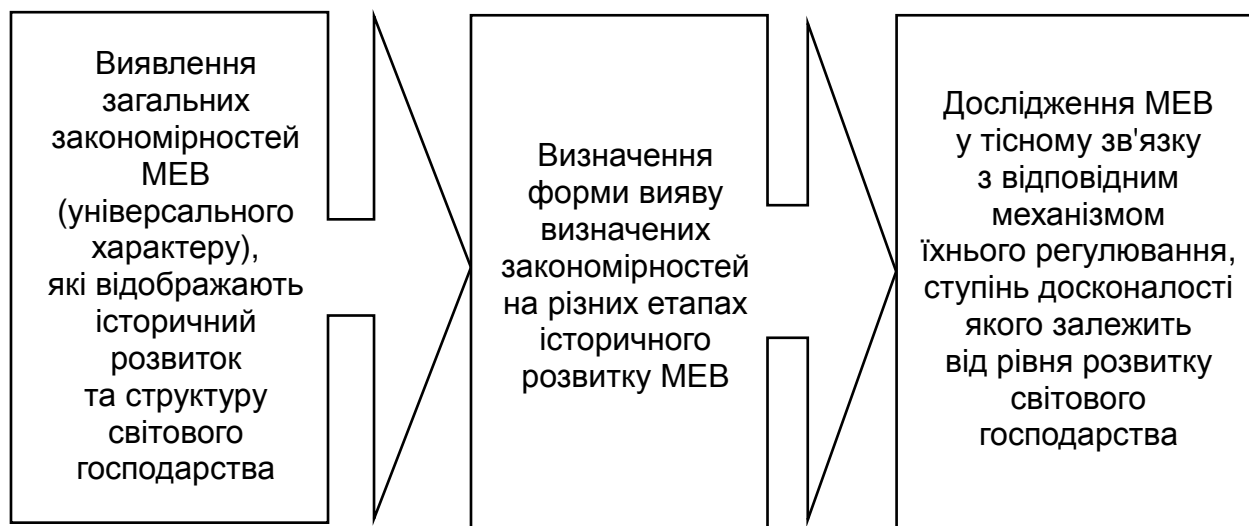

Рис. 1.1. Напрями дослідження системи міжнародних економічних відносин

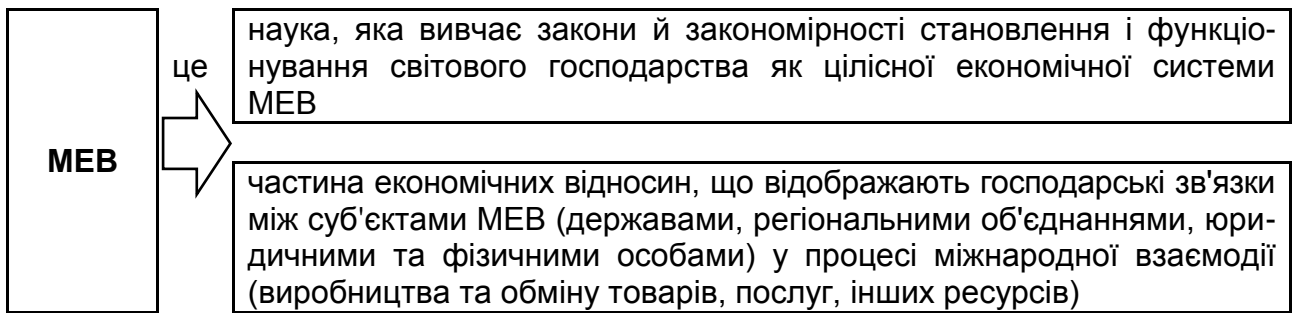

Рис. 1.2. Визначення МЕВ

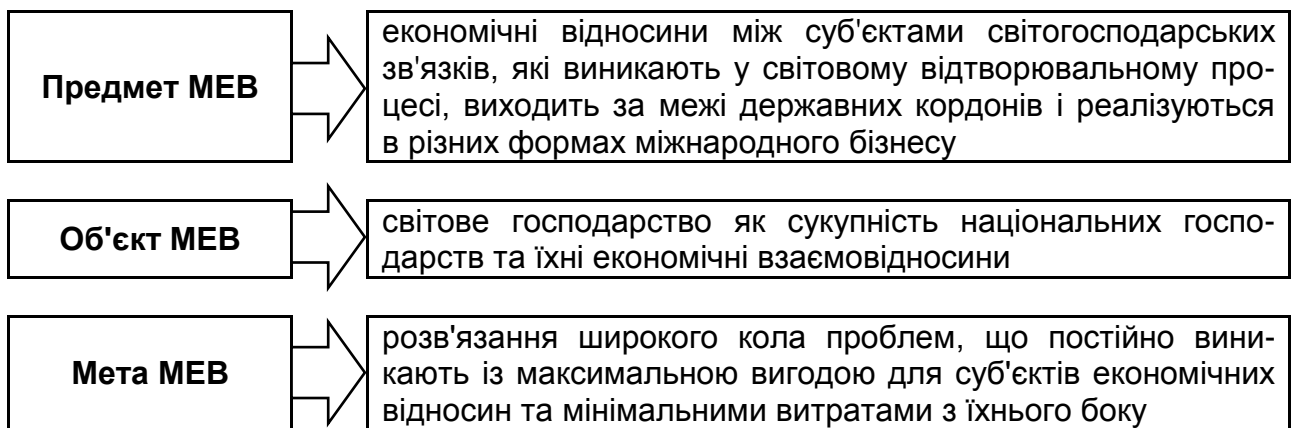

Рис. 1.3. Предмет, об'єкт і мета МЕВ

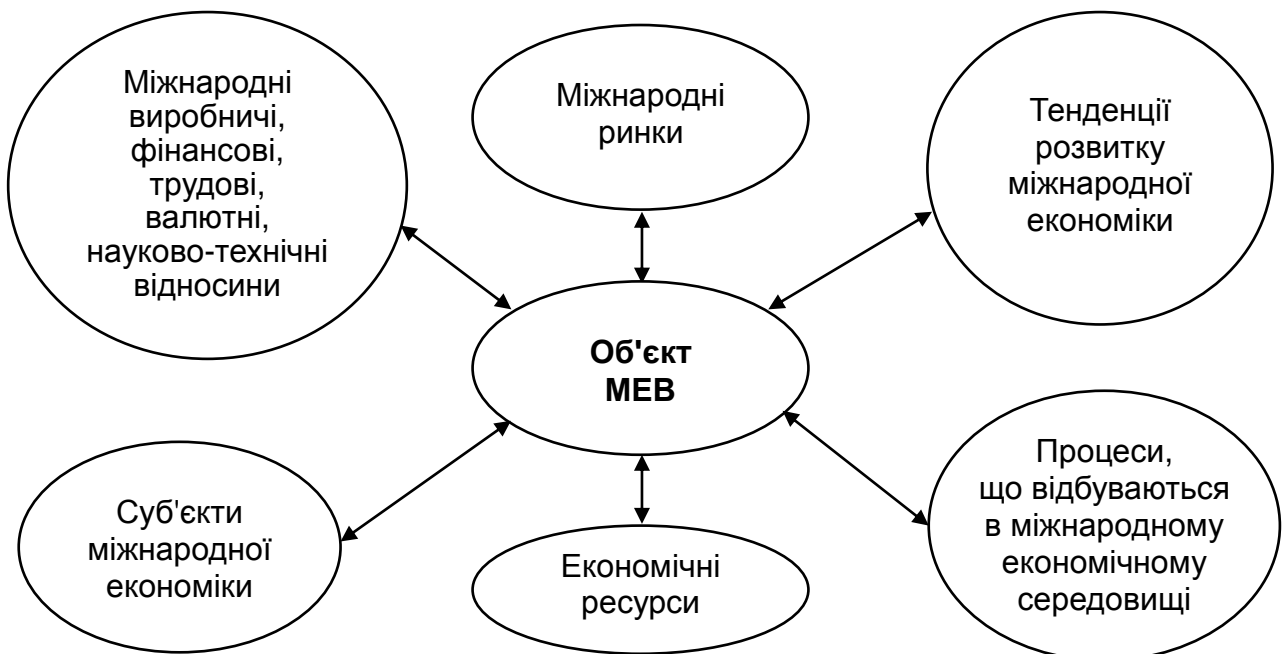

Рис. 1.4. Чинники формування міжнародних економічних відносин

**1.2. Рівні розвитку світового господарства
та міжнародних економічних відносин:
функціональні, економічні, територіальні, за суб'єктами діяльності**

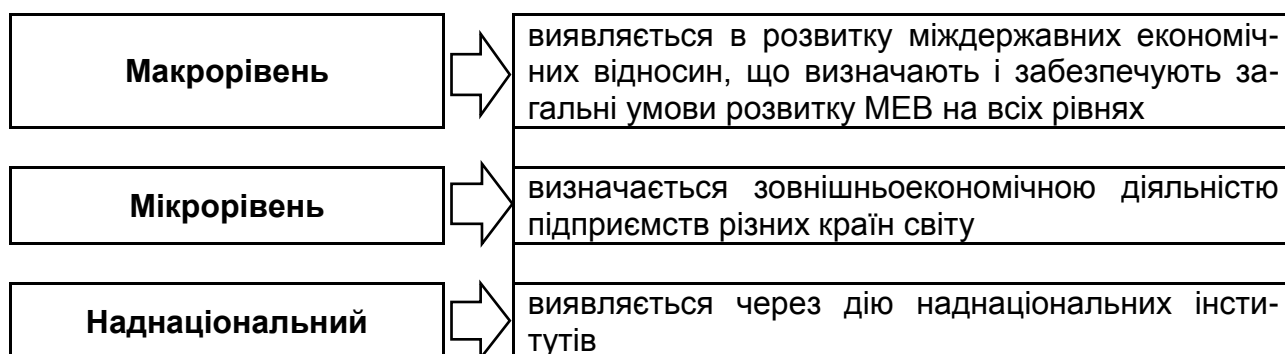

Рис. 1.5. Рівні міжнародних економічних відносин

Таблиця 1.1

Суб'єкти міжнародних економічних відносин

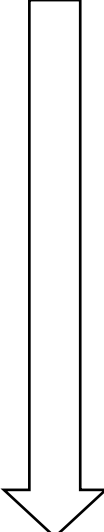
Суб'єкти	Визначення
Фізичні особи	Особи, наділені правоздатністю та дієздатністю, згідно з національним законодавством, які є переважно комерсантами або підприємцями (приватні підприємства, приватні підприємці)
Юридичні особи (договірні, статутні)	Об'єднання осіб, наділених відокремленим майном, які діють від свого імені, мають права й обов'язки та є стороною господарських відносин, що закріплено в установчих документах, підсилено власною печаткою та відображено на банківському рахунку
Держава	Суверенне утворення, яке володіє верховною владою на своїй території та незалежністю щодо інших держав; реалізує як пряму участь у МЄВ (через міждержавні відносини, державні підприємства, державні органи), так і побічну (формування умов для здійснення МЄВ усіма іншими учасниками)
Міжнародні організації	Формування та об'єднання, які беруть участь у МЄВ, залежно від цілей, завдань та напрямів їхньої діяльності
Специфічні суб'єкти МЄВ – міжнародні підприємства	Багатонаціональні корпорації (міжнародні за капіталом, управлінням та сферами діяльності); транснаціональні корпорації (національні за капіталом та управлінням, міжнародні за сферами діяльності); міжнародні спільні підприємства (підприємства, які об'єднують різнонаціональних партнерів в інвестуванні, управлінні, розподілі прибутків та ризиків)

1.3. Форми міжнародних економічних відносин

Таблиця 1.2

Форми міжнародних економічних відносин

Форми	Визначення
Міжнародний поділ праці	вищий ступінь розвитку суспільного територіального поділу праці між країнами, який передбачає стійку концентрацію виробництва певної продукції в окремих країнах
Міжнародне виробничо-інвестиційне співробітництво	процес міждержавного переміщення капіталу у формі прямих та портфельних інвестицій
Міжнародне науково-технічне співробітництво	сукупність економічних відносин між суб'єктами світового господарства щодо трансферту технологій
Міжнародна міграція робочої сили	процес міждержавного переміщення робочої сили як чинника виробництва, обумовлений причинами економічного та неекономічного характеру
Міжнародна торгівля	сукупний товарооборот між країнами-учасницями світогосподарських зв'язків
Міжнародні валютно-кредитні та фінансові відносини	сукупність економічних відносин між суб'єктами світового господарства у процесі функціонування та використання валюти у їхній економічній взаємодії
Міжнародна економічна інтеграція	процес господарчо-політичного об'єднання країн на основі розвитку глибоких стійких взаємозв'язків та поділу праці між національними господарствами, взаємодії їхніх відтворювальних структур на різних рівнях та в різних формах

Міжнародні економічні контакти	найпростіші економічні зв'язки, які мають епізодичний характер і їх регулюють переважно разовими угодами
Міжнародна економічна взаємодія	стійкі економічні зв'язки між суб'єктами різних країн, що ґрунтуються на довгострокових міжнародних угодах
Міжнародне економічне співробітництво	стійкі довгострокові економічні зв'язки в торговельній, виробничій та науково-технічній сферах, закріплені в довгострокових угодах
Міжнародна економічна інтеграція	це вищий рівень розвитку МЄВ, що ґрунтується на взаємопереплетінні економік різних країн, здійсненні погодженої економічної політики з елементами національного регулювання

Рис. 1.6. Рівні розвитку форм МЄВ

Принципи розвитку МЕВ

Загальні	Специфічні
<p><i>еволюційність</i> або розвиток МЕВ на основі об'єктивних економічних законів;</p> <p><i>системність</i> або розвиток МЕВ як системи із взаємопов'язаними елементами, коли зміни в одному елементі ведуть до обов'язкових змін в іншому та всієї системи загалом;</p> <p><i>еквівалентність обміну</i> – участь у МЕВ беруть на основі взаємного погодження інтересів кожного учасника, які мають не обов'язково грошове обчислення</p>	<p>суверенітет;</p> <p>територіальна цілісність і політична незалежність держав;</p> <p>ненапад та невтручання;</p> <p>взаємна та справедлива вигода;</p> <p>мирне співіснування;</p> <p>рівноправ'я та самовизначення народів;</p> <p>мирне врегулювання суперечностей;</p> <p>добросовісне виконання міжнародних зобов'язань;</p> <p>поважання прав та основних свобод людини;</p> <p>сприяння міжнародної соціальної справедливості;</p> <p>міжнародне співробітництво, із метою розвитку та ін.</p>

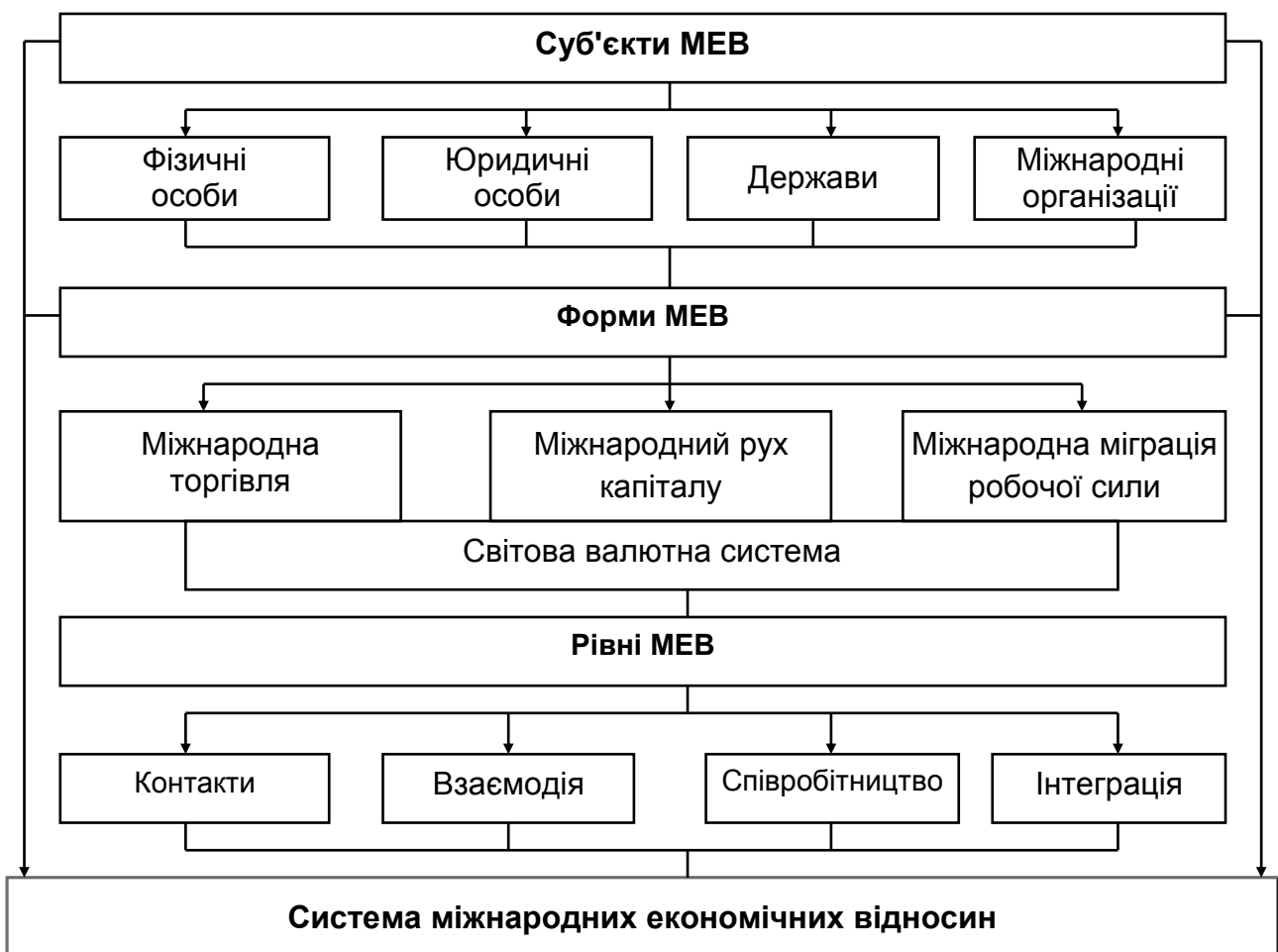

Рис. 1.7. Елементи системи міжнародних економічних відносин

1.4. Методи вивчення та дослідження міжнародних економічних відносин

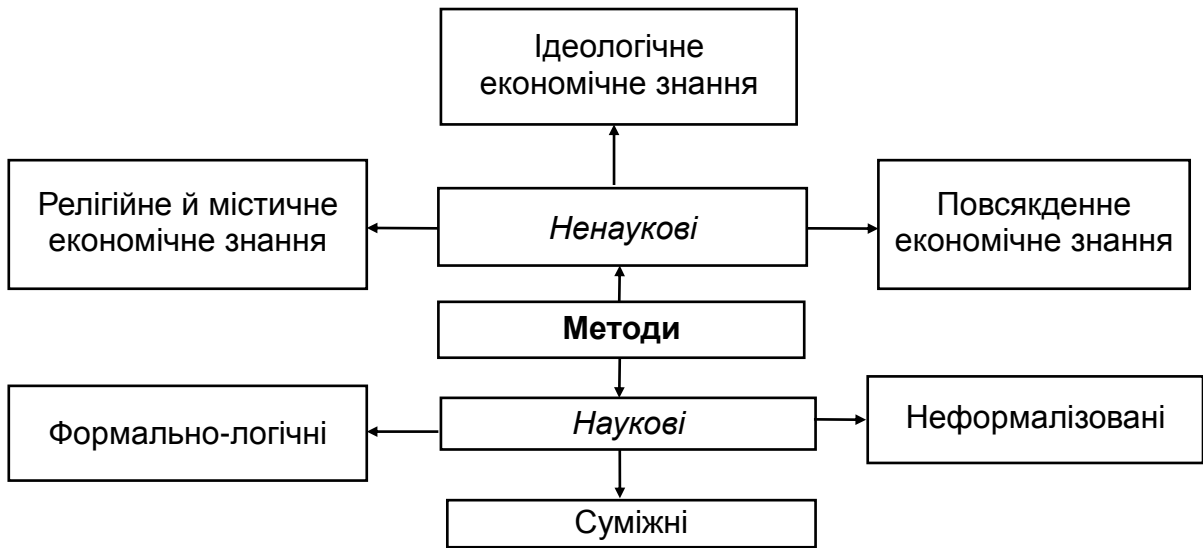

Рис. 1.8. Методи економічних досліджень

Рис. 1.9. Особливості середовища МЕВ

Рис. 1.10. Чинники реалізації та розвитку МЕВ

Таблиця 1.4

Характеристика форм політичного правління

Форми правління	Характеристика
1. Влада типу противаги (боротьба за владу), двопартійна система	форма правління, яка ґрунтується на індивідуалістсько-конкурентних цінностях та передбачає наявність однієї партії при владі й однієї або декількох партій в опозиції. Водночас завдання опозиції полягає в запобіганні зловживанням через контроль над використанням влади. Владу розподіляють на законодавчу, виконавчу й судову
2. Колегіальна влада (співробітництво при владі)	більш демократична форма влади, оскільки механізм її здійснення передбачає ухвалення рішень і пропорційне делегування повноважень представниками різних соціальних верств населення. Управлінський процес передбачає погодження різних поглядів та взяття на себе відповідальності за їхні наслідки
3. Унітарна влада (абсолютизм, автократія, деспотія, диктатура)	ґрунтується на концентрації влади на вершині соціальної піраміди, відсутності офіційної опозиції або противаги

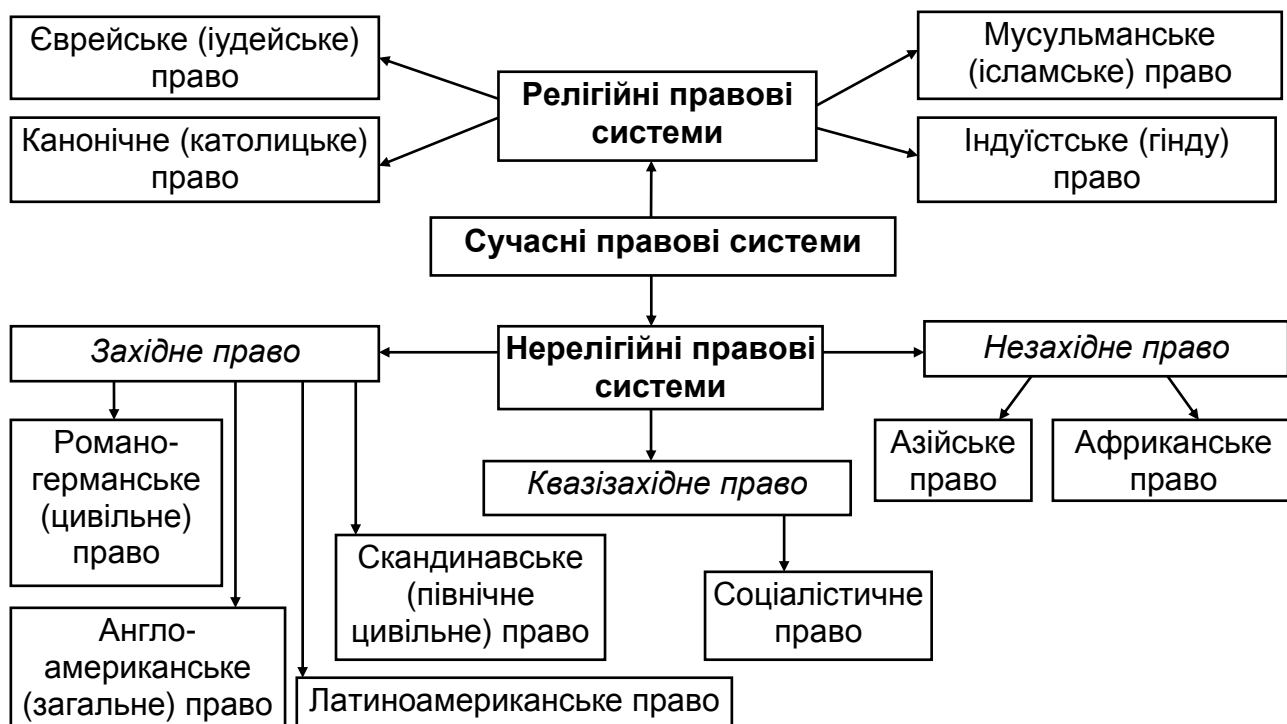

Рис. 1.11. Класифікація правових систем сучасності

Таблиця 1.5

Характеристика правових систем

Правова система	Характеристика
Звичайне (загальне) право (англо-американська система)	ґрунтується на традиції, прецеденті, вдачах та звичаях. Найважливіша роль у тлумаченні закону належить судам
Цивільне континентальне право (романо-германська кодифікована система)	ґрунтується на докладно розробленому комплексі законів, об'єднаних у кодекси. Кодекси є основою тлумачення подій (більше ніж 70 країн світу, зокрема Німеччина, Франція, Росія, Україна)
Теократична система права	компіляція релігійних догматів із системою звичайного та цивільного права (перш за все мусульманські країни, близько 27 країн світу)

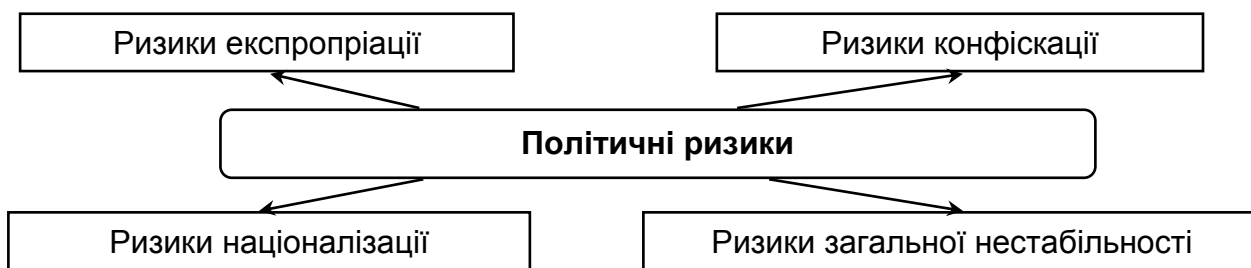

Рис. 1.12. Різновиди політичних ризиків

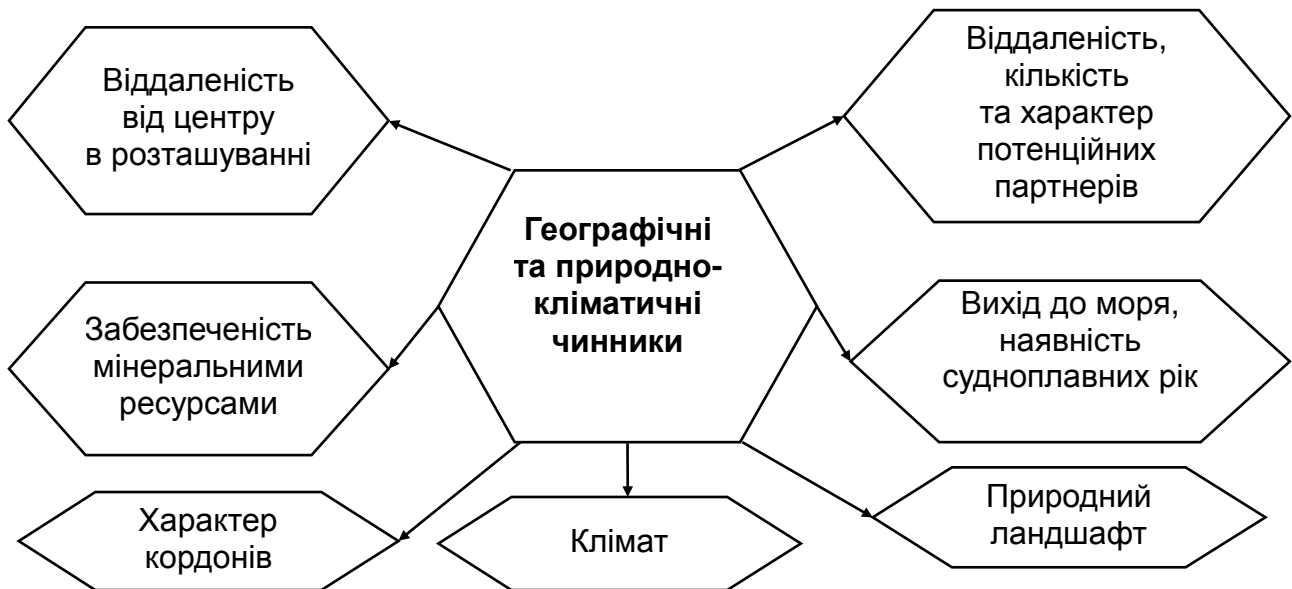
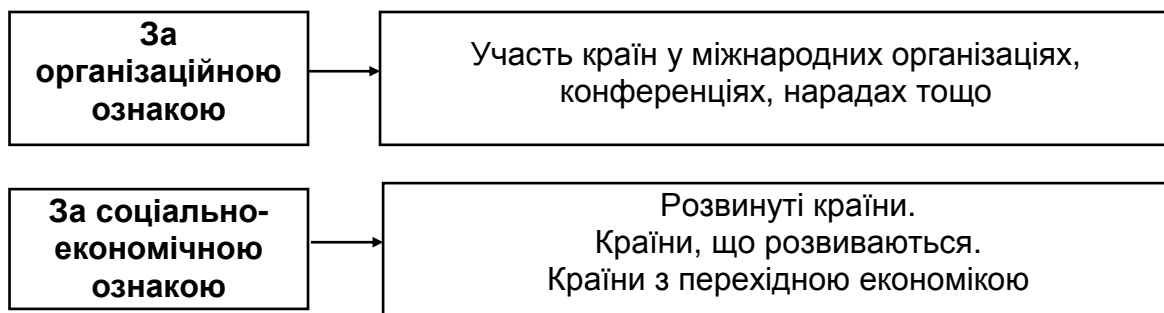

Рис. 1.13. Географічні та природно-кліматичні чинники розвитку МЕВ

Рис. 1.14. Систематизація країн світу

Закінчення рис. 1.14

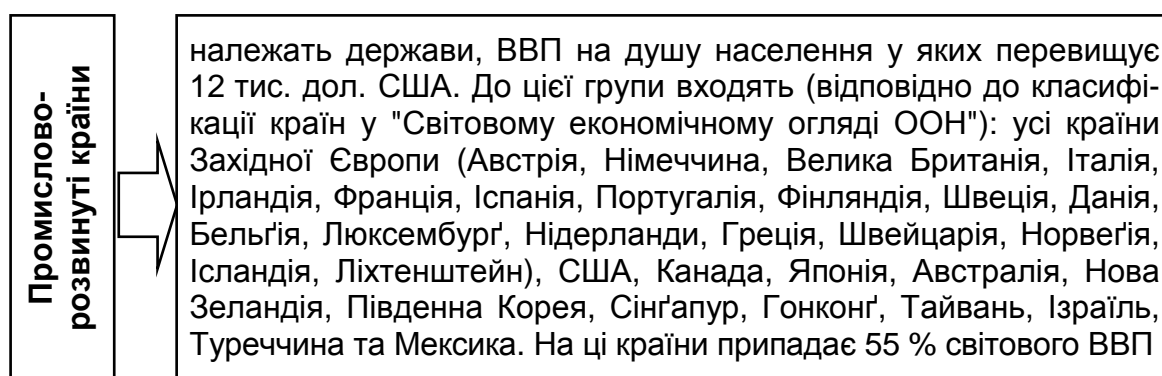

Рис. 1.15. Характеристика групи промислово-розвинутих країн

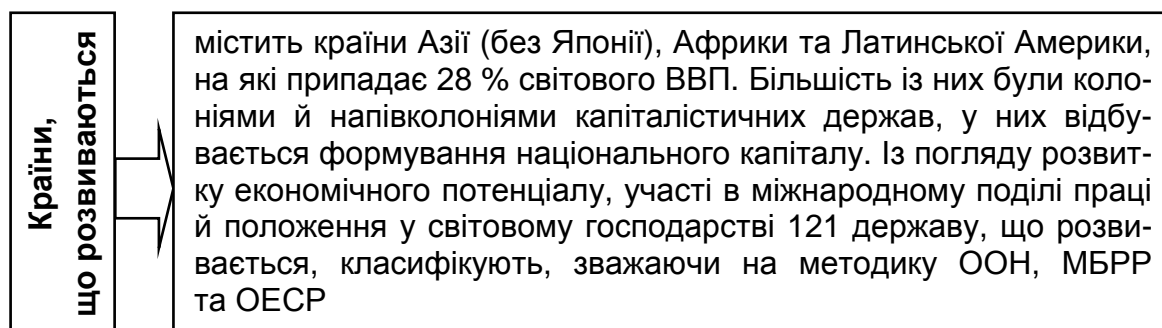

Рис. 1.16. Характеристика групи країн, що розвиваються

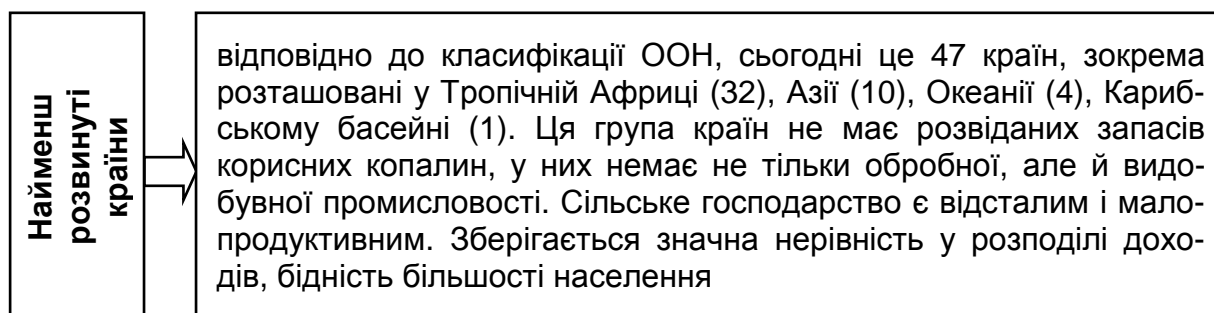

Рис. 1.17. Характеристика групи найменш розвинутих країн

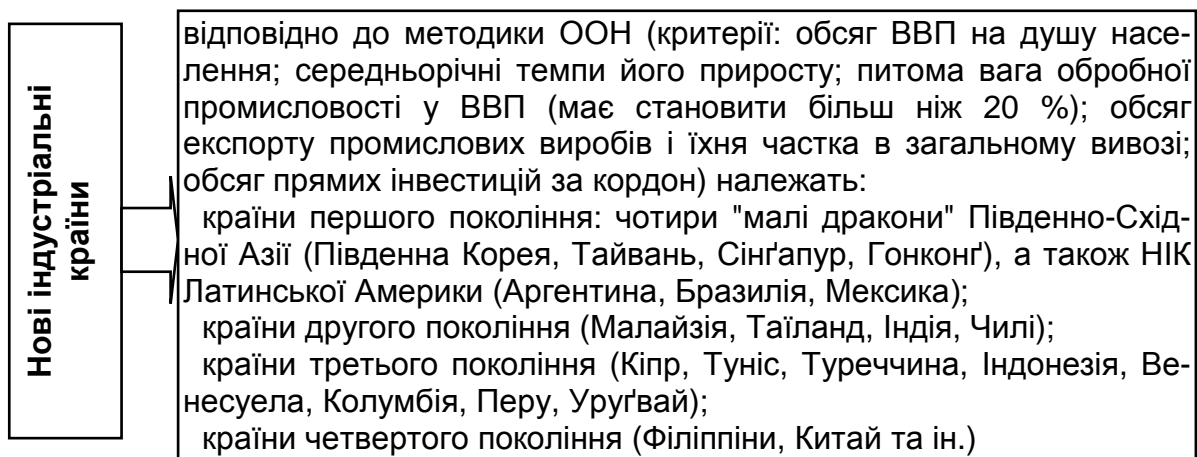

Рис. 1.18. Характеристика групи нових індустріальних країн

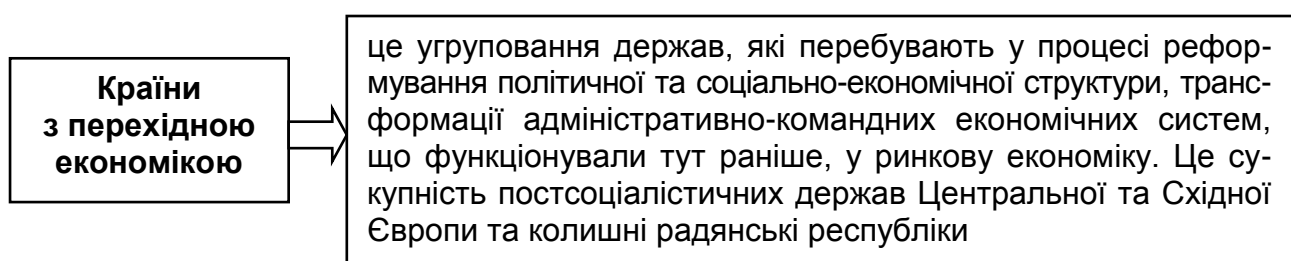

Рис. 1.19. Характеристика групи країн з перехідною економікою

Таблиця 1.6

Основні напрями системних ринкових перетворень країн із перехідною економікою

Напрями	Характеристики
Перегляд ролі держави	здійснення законодавчої реформи, складовими якої є конституційна, майнова, банківська, контрактна та інші реформи; реформування законодавчих інститутів; регулювання діяльності природних монополій; реалізація необхідних інструментів та інституційних механізмів непрямого управління економікою, а саме: податкової системи, контролю за бюджетом і видатками, інститутів непрямого кредитно-грошового регулювання; відповідні зміни в соціальній сфері, тобто створення системи страхування від безробіття, у зв'язку з непрацевдатністю, реформування системи соціальних послуг (охорони здоров'я, освіти тощо), пенсійного забезпечення
Макроекономічна стабілізація	здійснення жорсткості податкової та кредитної політики, розв'язання проблеми надлишкової грошової маси, перегляд показників витрат, із метою врегулювання зовнішніх розрахунків
Розвиток приватного сектору, приватизація, реформа виробничої структури	спрощення процедур закриття та відкриття підприємств; оформлення права приватної власності; чітке формування та розподіл права власності (власність на землю, промисловий капітал, житловий фонд і реальну нерухомість); галузеву й виробничу реформу, ліквідацію монополій
Реформа цін і ринків	реформування всіх видів ринків: ринку товарів і послуг, праці, фінансового ринку тощо; лібералізація цін і зовнішньої торгівлі; вивільнення структури заробітної плати, реформування відсоткових ставок

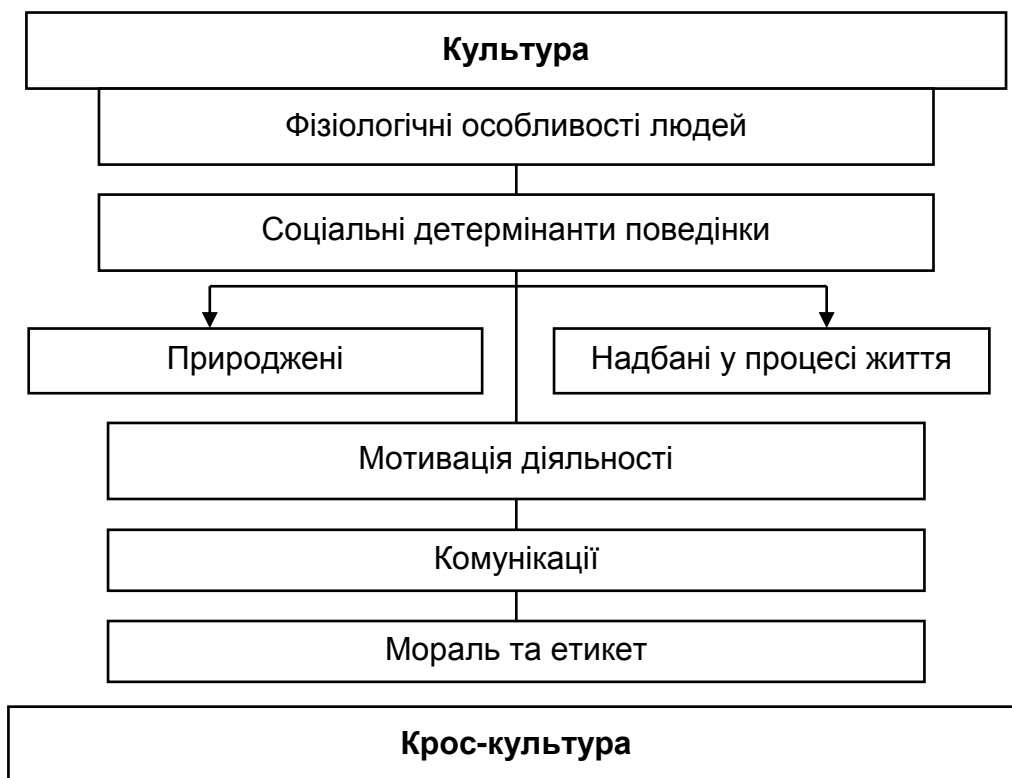

Рис. 1.20. Елементи соціально-культурного середовища МЕВ

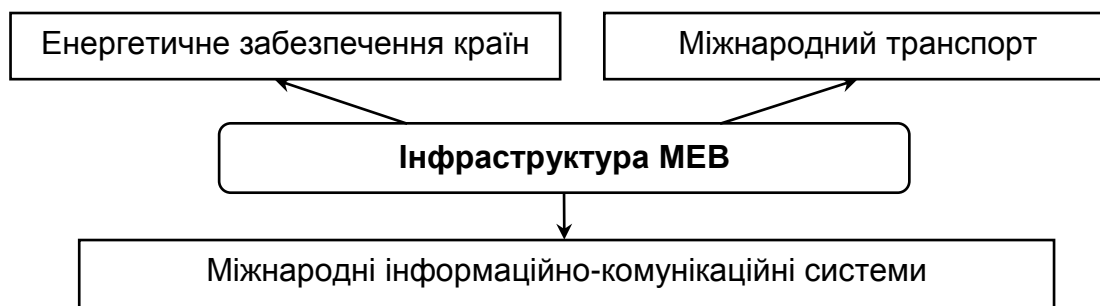

Рис. 1.21. Складові елементи інфраструктури МЕВ

Таблиця 1.7

Світовий енергобаланс за видами первинних джерел

№ з/п	Первинні енергоресурси	1985 р., %	2000 р., %	2020 р., %
1	Тверде паливо (вугілля, сланці)	29,1	30,0	33,2
2	Рідке паливо	38,8	32,9	21,2
3	Природний газ	20,4	21,4	19,0
4	Ядерна енергія	4,9	8,6	13,6
5	Гідроенергія та нетрадиційні джерела енергії	6,8	7,1	13,0

Міжконтинентальні транспортні системи		
Морський транспорт	Повітряний транспорт	Трубопровідний транспорт
Атлантичний океан (3/5 обсягу перевезень)	Через Атлантичний океан	Європа
Тихий океан (1/4 обсягу перевезень)	Домінують літаки американського, російського та європейського виробництва (парк цивільної авіації, 12 тис. літаків)	Північна Америка
Індійський океан (1/6 обсягу перевезень)		Західна частина Росії
Північний морський шлях		
Штучні судноплавні шляхи (Суецький, Панамський, Кольський канали)		

Рис. 1.22. Характеристика міжконтинентальних транспортних систем

Внутрішньоконтинентальні транспортні системи			
Залізничний транспорт	Автомобільний транспорт	Трубопровідний транспорт	Річковий транспорт
Євразія	Японія	Європа	Країни Азії (1/5)
Владивосток – Західна Європа	Північна Америка	Північна Америка	Латинська Америка (1/3)
Тегеран – Стамбул – Західна Європа	Західна Європа	Західна частина Росії	Північна Америка (Великі озера, канали)
Москва – Тегеран – Перська затока	Два мости через Босфор, транспортний тунель під Ла-Маншем		Західна Європа (Волга, Дунай, Рейн, Темза, канали)
Північна Америка		Повітряний транспорт	
Схід – захід США		Західна Європа	
Північ – Південь США		Північна та Південна Америка	
		Африка	
		Австралія	

Рис. 1.23. Характеристика внутрішньоконтинентальних транспортних систем

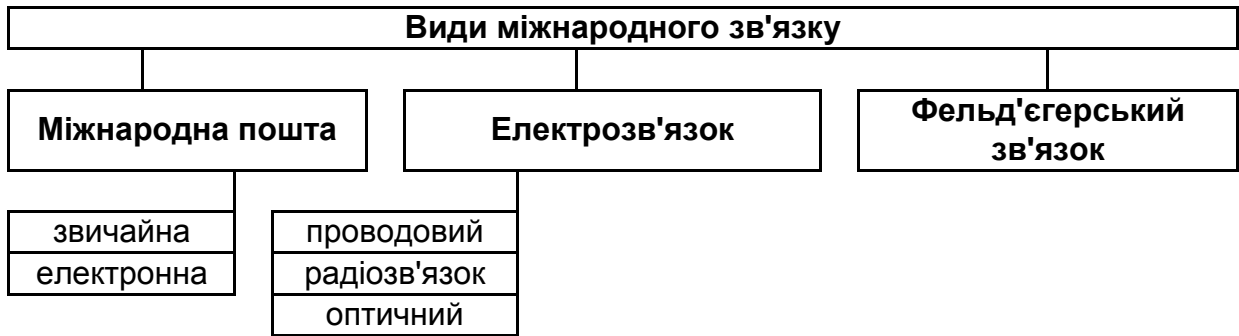

Рис. 1.24. Інформаційні складові міжнародної інфраструктури

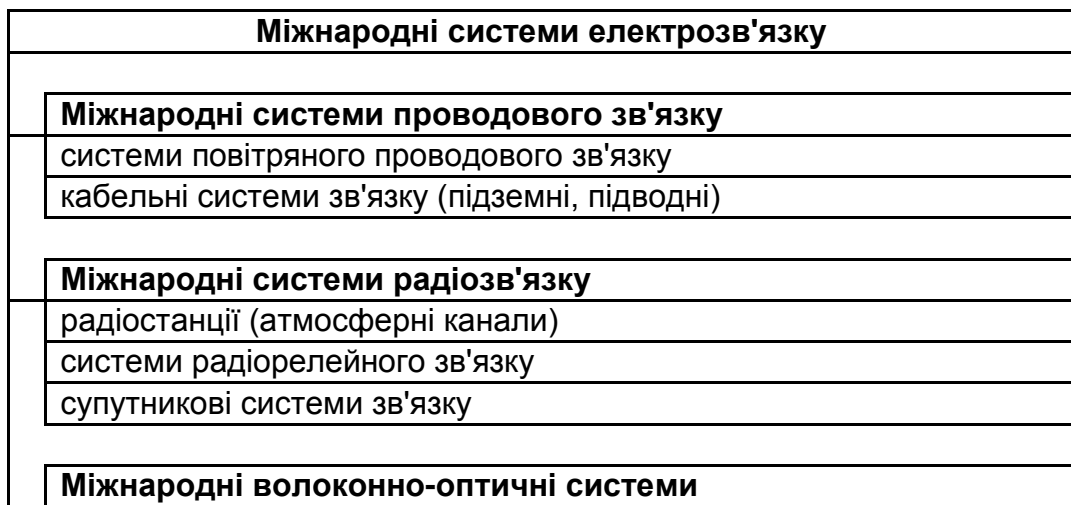

Рис. 1.25. Типи міжнародних систем електрозв'язку

Міжнародні комп'ютерні мережі	пов'язані між собою лініями зв'язку (кабельними, радіо-лініями тощо) комп'ютери, що можуть спільно використовувати дані
<i>Internet</i>	глобальна комп'ютерна мережа, призначена для надання інформаційних послуг у різних видах діяльності людей
<i>Функції мережі Internet</i>	Забезпечення за допомогою комп'ютерів електронної пошти
	Надання на комп'ютери новин і повідомлень із різних тем
	Пошук і надання на комп'ютери документів, фотографій, аудіо- і відеозаписів
	Забезпечення міжкомп'ютерного спілкування людей
	Забезпечення електронних подорожей по світу
	Забезпечення комп'ютерних купівель у магазинах і фінансових угодах

Рис. 1.26. Міжнародні комп'ютерні мережі

Контрольні запитання

1. Що є об'єктом і предметом вивчення навчальної дисципліни "Світове господарство і міжнародні економічні відносини"?
2. Яка основна мета міжнародних економічних відносин?
3. Які є основні елементи системи міжнародних економічних відносин?
4. Які можна виділити рівні розвитку світового господарства та міжнародних економічних відносин?
5. Які бувають форми міжнародних економічних відносин?
6. За якими принципами відбувається розвиток міжнародних економічних відносин?
7. Як класифікують суб'єкти міжнародних економічних відносин?
8. Чи змінюється місце та роль національної економіки в сучасній системі світогосподарських зв'язків?
9. Як діяльність міжнародних організацій впливає на розвиток міжнародних економічних відносин?
10. Які методи можуть бути використані для вивчення та дослідження міжнародних економічних відносин? У чому особливості їхнього використання в цій сфері?
11. Як структурують середовище міжнародних економічних відносин?
12. Визначте особливості та основні елементи економічного середовища міжнародних економічних відносин.
13. Визначте природно-географічні чинники розвитку міжнародних економічних відносин.
14. Визначте особливості та основні елементи соціокультурного середовища міжнародних економічних відносин.
15. Визначте особливості та основні елементи інформаційного середовища міжнародних економічних відносин.
16. Які є основні елементи інфраструктури міжнародних економічних відносин?

Рекомендована література: [9; 19; 20; 26; 36; 41; 44; 58; 61; 63; 96; 97].

2. Світове господарство та особливості його розвитку

Основні питання

- 2.1. Світове господарство як цілісна економічна система.
- 2.2. Структура світового господарства.
- 2.3. Рівень економічного розвитку країни та її участь у світовому господарстві.
- 2.4. Суперечності у світовому господарстві.

2.1. Світове господарство як цілісна економічна система

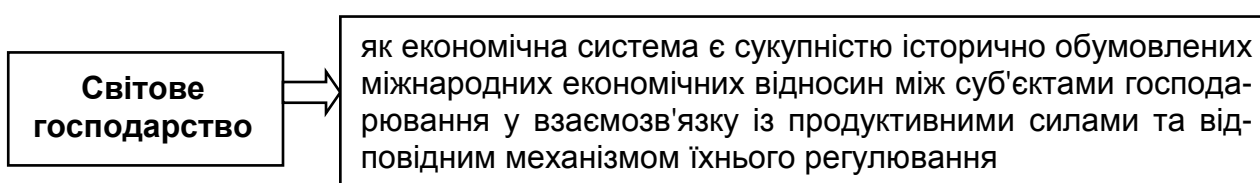

Рис. 2.1. Визначення поняття "світове господарство"

Таблиця 2.1

Етапи становлення світового господарства

Етапи	Розвиток світового господарства
1	2
Перший етап	Вихідною формою міжнародного співробітництва була <i>міжнародна торгівля</i> , виникнення якої зараховують до часів формування перших держав. Однак у цей період були відсутні як технічні, так і економічні передумови набуття міжнародною торгівлею комплексного, системного, всеохопного характеру. Вона мала випадковий характер. Державні утворення (рабовласницькі або феодалські) у цей період становили замкнену, націлену на самозабезпечення господарську систему
Другий етап	Удосконалювання техніки й, насамперед, корабельної справи забезпечили Великі географічні відкриття XV – XVII ст., створили умови й можливості для торгівлі на значні відстані. Зростає рівень життя населення, формується платоспроможний попит, що сприяє активізації міжнародної торговельної діяльності. Виникають перші великі торговельні компанії. У цей же період стає досить поширеним міжнародний кредит, який продовжує зберігати свій безпосередній зв'язок із торговельною діяльністю. Набуває розвитку міжнародна міграція робочої сили, насамперед через добровільну міграцію в Америку вихідців із Європи та насильницьке переміщення рабів з Африканського континенту

1	2
Третій етап	Пов'язаний із промисловою революцією кінця XVIII – першої половини XIX ст. У цей період завершується <i>формування світової колоніальної системи</i> (системи панування європейських держав над менш розвинутими в соціально-економічному аспекті країнами інших регіонів Землі, сформованої у процесі завершення, до останньої третини XIX ст., територіального розподілу світу), відповідно розширюється географія, форми й товарна структура світових господарських зв'язків. Однак обмеження економічних прав колоніальних територій, заборона на встановлення господарських зв'язків з економічними суб'єктами, які не належать до метрополії, перешкоджали формуванню єдиного світового господарства
Четвертий етап	Успіхи в розвитку машинної індустрії, засобів транспорту та зв'язку забезпечили формування до кінця XIX ст. <i>єдиного світового ринку товарів і послуг</i> як сфери тривалих товарно-грошових відносин між країнами, що ґрунтуються на МПП та інших чинниках виробництва. Основні потоки спрямовували всередині колоніальних імперій і між метрополіями. Набуває розвитку міжнародний кредит, міжнародні інвестиції. Національні економіки перетворюються на учасників міжнародного руху практично всіх видів економічних ресурсів. Оскільки ці процеси з різним ступенем інтенсивності проходили в усіх країнах, говорять про утворення сукупності національних господарств, тобто про становлення <i>господарської системи</i> , яка просторово охоплює всю земну кулю. Видимі результати господарської діяльності, маючи національну належність, одночасно сприймаються як результат господарської діяльності всієї людської цивілізації, тобто як <i>світове господарство</i> , що охоплює як сферу обміну, так і сферу виробництва
П'ятий етап	Формування двох протилежних економічних систем у 20-х рр. XX ст. розірвало економічну єдність світу. До середини XX ст. СГ було розколото на дві частини: світове капіталістичне та світове соціалістичне господарство – із переважанням першої частини (9/10 всієї міжнародної торгівлі). Із 60-х рр. XX ст. до системи СГ увійшли країни, що розвиваються. У середині 70-х рр. XX ст. серед них помітно виділилися так звані НІК – нові індустріальні країни Південно-Східної Азії (4 "малі дракони" – Південна Корея, Тайвань, Гонконг, Сінгапур) і 3 країни Латинської Америки (Бразилія, Аргентина, Мексика). Після розпаду соціалістичного блоку та перетворень у країнах Східної Європи (початок 80-х рр. XX ст.) і розпаду СРСР (початок 90-х рр. XX ст.) СГ набуло рис єдиного утворення. У такий спосіб сформоване СГ містить національні економіки промислово (індустріально) розвинутих країн, країн, що розвиваються, і країн з економічною системою перехідного типу. Сукупність національних господарств перетворюється на <i>світову економіку</i> , оскільки вони взаємодіють між собою, у результаті чого на рівні суб'єктів господарювання виникають транснаціональні господарські утворення, а країни все частіше використовують погоджені правила взаємодії та створюють наднаціональні інститути, які пов'язують національні економіки у єдину систему світового господарства
Шостий етап	Останнє десятиліття XX ст. вважають початком <i>нового етапу розвитку світового господарства</i> , якому притаманні такі особливості: усесвітнє поширення ринкових відносин; оволодіння людиною географічним простором; формування інтернаціональних виробничих чинників; посилення економічної взаємодії та взаємозалежності

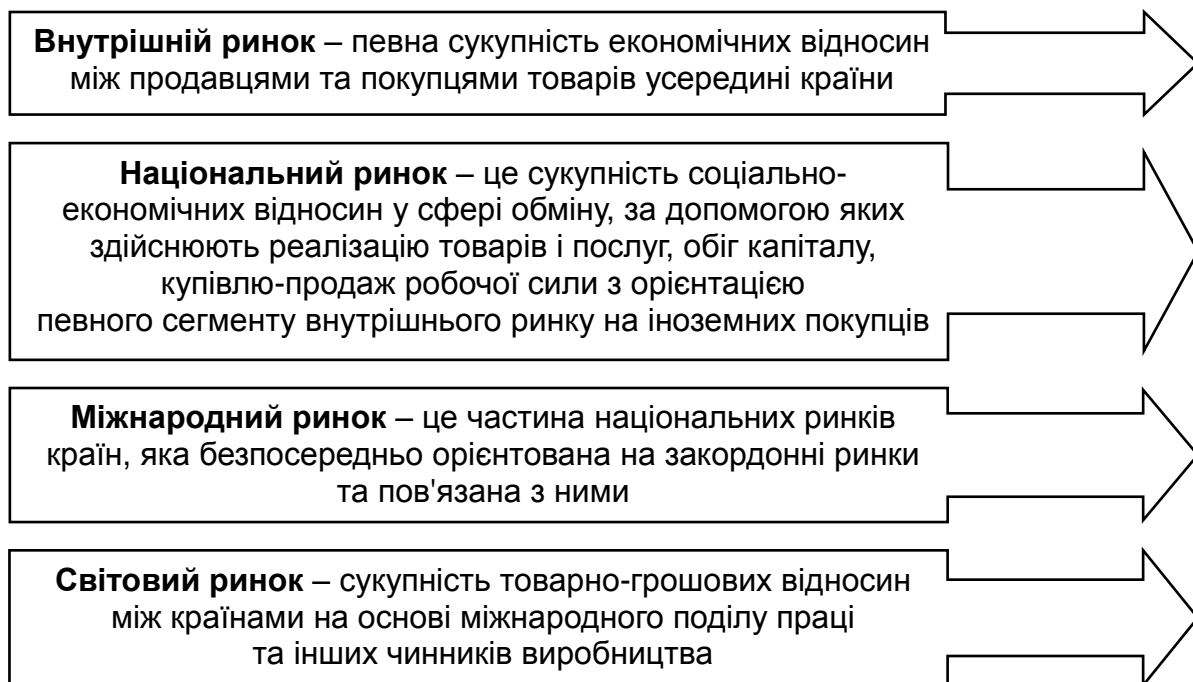

Рис. 2.2. Види ринків

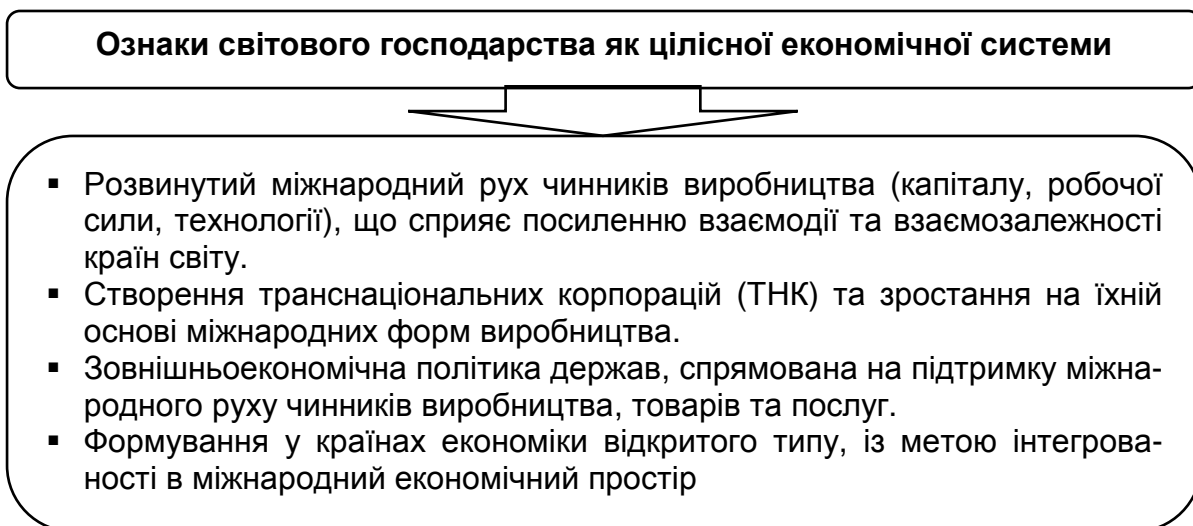

Рис. 2.3. Ознаки світового господарства

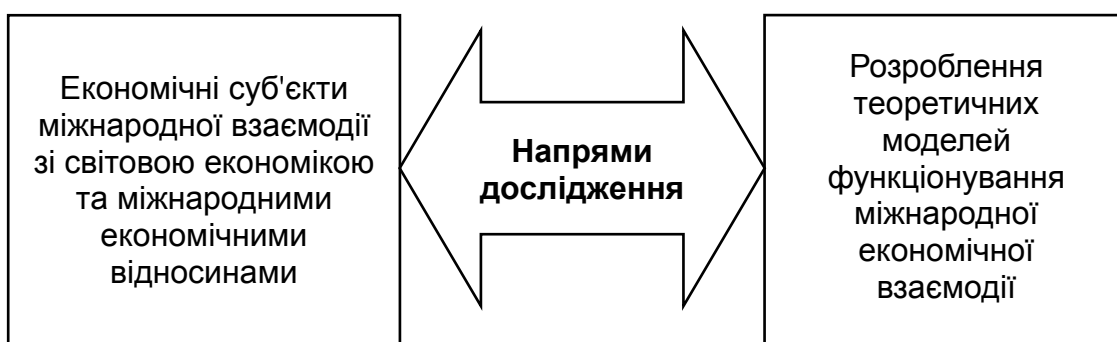

Рис. 2.4. Напрями дослідження МЕВ

Рис. 2.5. Мікро- та макрорівні міжнародної економіки

Рис. 2.6. Якісний та кількісний аспекти світового господарства

2.2. Структура світового господарства

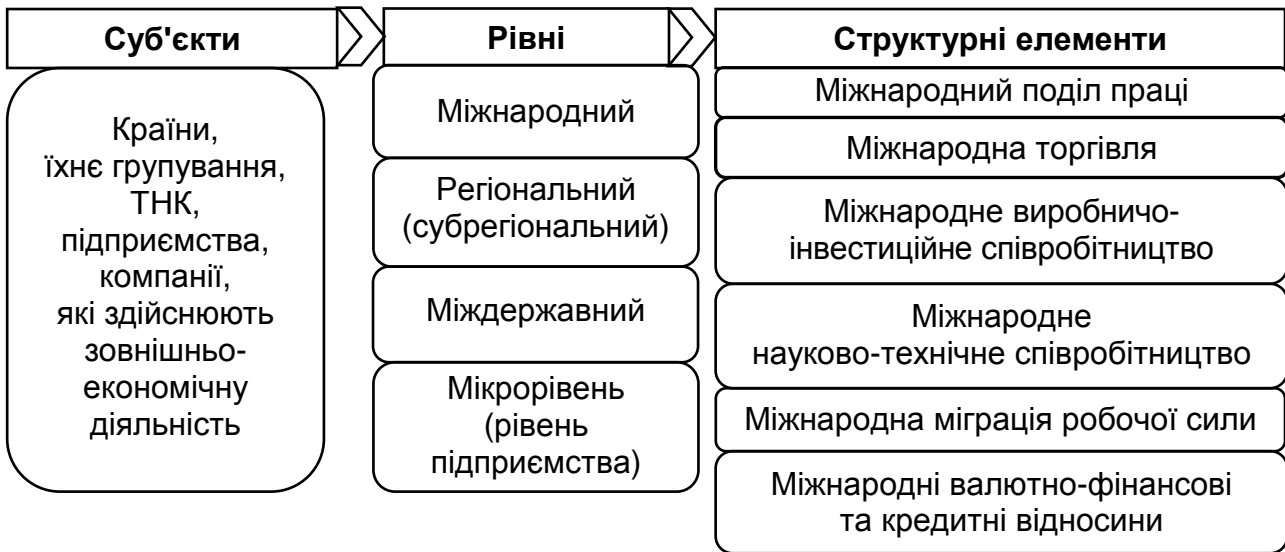

Рис. 2.7. Структура світового господарства

2.3. Рівень економічного розвитку країни та її участь у світовому господарстві

Таблиця 2.2

Характеристика структурних рівнів світового господарства

Рівні	Характеристика
Макрорівень	На цьому рівні взаємодіють безпосередні виробники товарів та послуг – підприємства, організації, які формують ядро міжнародних економічних відносин, виступаючи одночасно і продавцями, і споживачами товарів та послуг
Міждержавний рівень	Передбачає створення системи організації та управління міжнародними економічними відносинами. Держава створює умови для здійснення експортно-імпорتنих операцій національними та іноземними суб'єктами господарювання: визначає тип зовнішньоекономічної політики, розробляє митні, валютні режими, регулює банківські відсотки та податкові ставки
Регіональний рівень	Розробляють і реалізують великі міжнародні проекти та програми в різних сферах міжнародного економічного й науково-технічного співробітництва. Особливо рельєфно регіональне співробітництво виявляється в межах Європейського Союзу, АСЕАН, НАФТА, МЕРКОСУР тощо
Міжнародний рівень	Акумулює всі попередні рівні світогосподарських зв'язків, посилюючи глобалізацію світової економіки. На цьому рівні розробляють і підписують в межах ООН та її підрозділів, міжнародних економічних організацій усі найважливіші документи щодо регулювання МЕВ загалом та їхніх окремих елементів (блоків)

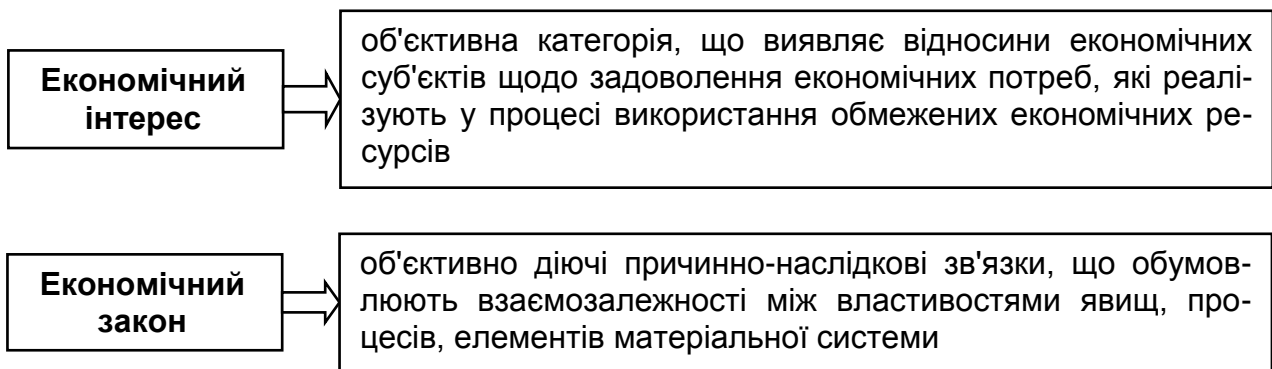

Рис. 2.8. **Визначення понять "економічний інтерес" та "економічний закон"**

Таблиця 2.3

Основні економічні закони світового господарства та МЕВ

Закони	Характеристика законів
Закон вартості	Дія закону у світовому господарстві полягає у приведенні національних витрат до середньосвітових, які відображають суспільно необхідні витрати праці за середньосвітових умов виробництва. На основі закону вартості формують світові ціни
Закон конкуренції	Дію закону в міжнародній сфері обумовлено ринковим характером світового господарства та виявляють у формі міжнародної конкуренції
Закон накопичення	Обґрунтовує доцільність міжнародного інвестування та необхідність у ньому, передбачає капіталізацію частини прибутку суб'єктів МЕВ для розвитку світової економіки
Закон пропорційного розвитку світової економіки	Основою на системному підході й передбачає дотримання певних пропорцій між структурними елементами світового господарства, які будуть сприяти збереженню його цілісності, системності та сталості
Закон відповідності продуктивних сил характеру МЕВ	Передбачає взаємозв'язок і взаємозалежність між розвитком національних продуктивних сил та міжнародних зв'язків: якісні й кількісні зміни національних продуктивних сил сприяють появі нових форм і методів міжнародного економічного співробітництва

Рис. 2.9. **Взаємодія елементів світового господарства**

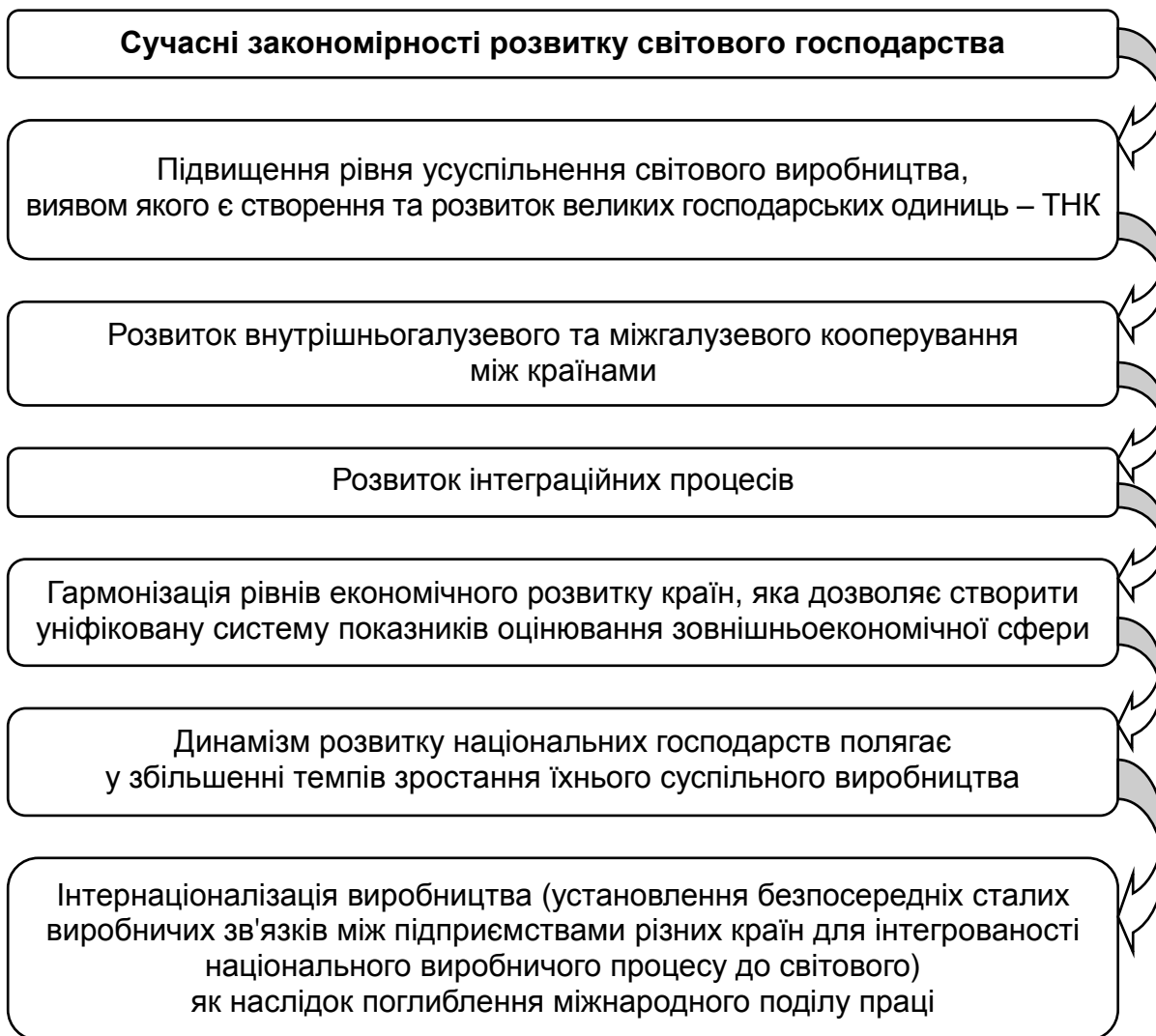

Рис. 2.10. Сучасні закономірності розвитку світового господарства

2.4. Суперечності у світовому господарстві

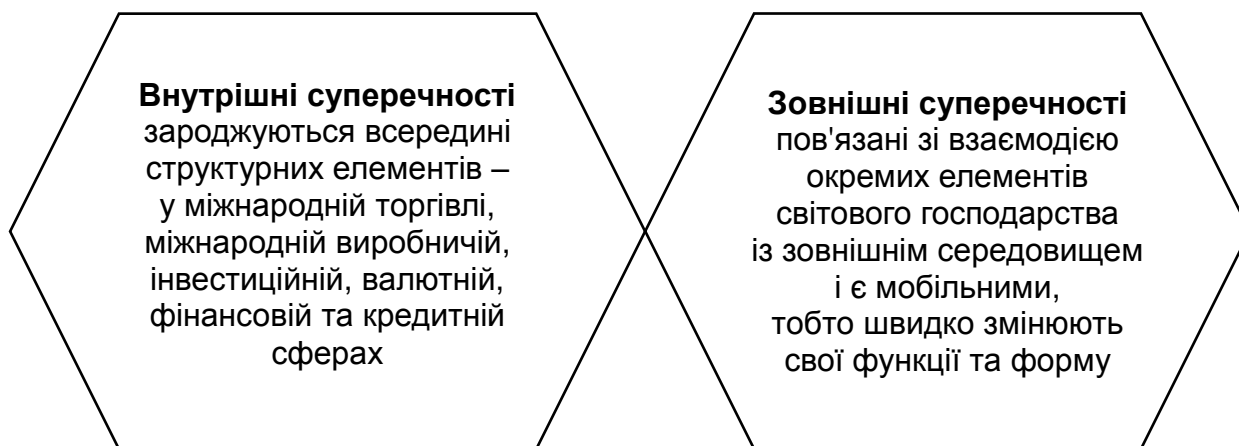

Рис. 2.11. Внутрішні та зовнішні суперечності у світовому господарстві

**Основні показники оцінювання рівня інтегрованості країни
в систему світового господарства**

Показники	Формули розрахунків	Зміст показників
1	2	3
<i>Індикатори рівня сталого розвитку світової економіки</i>		
Індикатор сталого розвитку	$I_{yp} = I_e + I_{ек.} + I_c,$ де I_e – індекс економічного розвитку; $I_{ек.}$ – індекс екологічного розвитку; I_c – індекс соціального розвитку	Визначає рівень сталого розвитку
Індекс конкурентоспроможного розвитку	$I = I_T + I_{інст.} + I_{мп},$ де I_T – індикатор технологічного розвитку; $I_{інст.}$ – індикатор інституційного розвитку; $I_{мп}$ – індикатор макроекономічного середовища	Визначає рівень конкурентоспроможного розвитку в міжнародному середовищі
Індекс людського розвитку	$I_{чр} = ПЖ_{сер.} + I_{осв.} + ВВП_{пкс},$ де $ПЖ_{сер.}$ – середня тривалість життя населення; $I_{осв.}$ – рівень освіченості населення; $ВВП_{пкс}$ – валовий внутрішній продукт на душу населення, розрахований за паритетом купівельної спроможності	Визначає рівень світового суспільного розвитку
<i>Показники оцінювання сталого розвитку країни</i>		
Індикатор сталості суспільно-господарського розвитку	$I_{сгр} = (P_v + \Pi_i) / P_{нв},$ де $I_{сгр}$ – індикатор сталості суспільно-господарського розвитку; P_v – обсяги добутих людьми відтворюваних ресурсів; Π_i – створені інтелектуальні продукти; $P_{нв}$ – обсяги видобутих невідтворюваних ресурсів	Визначає ступінь раціональності природокористування
Експортна квота	$E_k = \frac{E_x}{ВВП} \times 100 \%,$ де E_x – вартісні обсяги експорту товарів та послуг країни за певний період часу (рік); $ВВП$ – вартісні обсяги валового внутрішнього продукту	Визначає характер зовнішньоторговельної політики країни

1	2	3
Імпортна квота	$I_k = \frac{Im}{ВВП} \times 100 \%,$ де Im – вартісні обсяги імпорту товарів та послуг за певний період часу (рік)	Показує ступінь імпортозалежності країни
Зовнішньоторговельний оборот	$ЗТО = Ex + Im$	Визначає обсяги зовнішньоторговельної діяльності країни
Зовнішньоторговельне сальдо	$ЗТС = Ex - Im$	Визначає результативність зовнішньоторговельної діяльності країни
Зовнішньоторговельна квота	$ЗТ_k = \frac{(Ex + Im)}{ВВП} \times 100 \%$	Визначає ступінь відкритості національної економіки
Генеральна торгівля	$ГТ = \sum (Ex + Im + T),$ де ГТ – генеральна (загальна) торгівля; Т – вартість транзитних товарів, перевезених через територію країни	Показує загальне зовнішньоторговельне "навантаження" на країну
Індекс диверсифікації експорту	$S_j = h_j / h_{ij},$ де S_j – індекс диверсифікації експорту країни; h_j – частка товару в загальному експорті країни; h_{ij} – частка товару в загальному світовому експорті	Визначає рівень міжнародної спеціалізації країни
Міжнародна інвестиційна позиція країни	$I_p = \frac{A_z}{A_{in}},$ де I_p – інвестиційна позиція країни; A_z – вартість активів, якими володіють резиденти країни (громадяни) за кордоном; A_{sn} – вартість активів, якими володіють іноземні компанії у країні	Визначає характер міжнародної інвестиційної діяльності країни

Контрольні запитання

1. Що таке "світове господарство"?
2. Як пов'язане світове господарство й міжнародна економіка?
3. Які є основні історичні етапи становлення та розвитку світового господарства?
4. На якому історичному етапі сформувалася цілісна система світогосподарських зв'язків?
5. Що є субстанціональною основою світового господарства?
6. Які є основні ознаки світового господарства як економічної системи?
7. Яка структура сучасного світового господарства?
8. Чи правильне твердження про наявність взаємозв'язку та взаємозалежності структурних елементів у системі світового господарства? Які можна навести приклади?
9. Чи правильним є твердження про наявність взаємозв'язку та взаємозалежності суб'єктів у системі світового господарства? Які можна навести приклади?
10. Що таке "економічний закон" та які його основні ознаки?
11. Які загальні економічні закони лежать в основі функціонування світового господарства?
12. Які основні закономірні виділяють у процесі вивчення розвитку світового господарства?
13. Які є джерела виникнення суперечностей у світовому господарстві?
14. Які суперечності в сучасній системі світового господарства є найбільш гострими та мають глобальний характер?
15. Як усувають суперечності між суб'єктами макрорівня світового господарства?
16. Як усувають суперечності між суб'єктами мікрорівня світового господарства?
17. Як усувають суперечності між суб'єктами міжнародного рівня світового господарства?
18. Як усувають суперечності між суб'єктами регіонального рівня світового господарства?

Рекомендована література: [9; 19; 20; 26; 36; 41; 44; 58; 61; 63; 96; 97].

3. Міжнародний поділ праці – матеріальна основа світового господарства

Основні питання

- 3.1. Сутність і роль міжнародного поділу праці (МПП) у системі міжнародних економічних відносин.
- 3.2. Чинники розвитку й поглиблення міжнародного поділу праці.
- 3.3. Форми вияву та реалізації міжнародного поділу праці.
- 3.4. Проблеми й передумови участі України у МПП.

3.1. Сутність і роль міжнародного поділу праці (МПП) у системі міжнародних економічних відносин

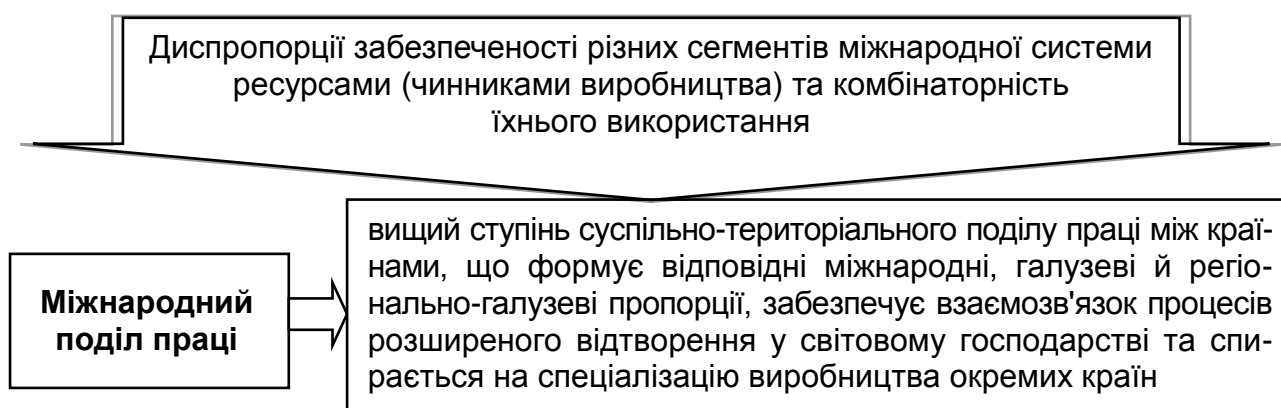

Рис. 3.1. Визначення поняття "міжнародний поділ праці"

3.2. Чинники розвитку й поглиблення міжнародного поділу праці

Таблиця 3.1

Чинники, що впливають на розвиток МПП

Чинники	Вплив на розвиток МПП
Природно-географічні	Відмінності в економіко-географічному положенні, кліматичних умовах, наявності природних ресурсів, чисельності населення
Соціально-економічні	Особливості історичного розвитку, соціально-економічний тип виробництва, темпи розвитку об'єктів виробничої й соціальної інфраструктури, характеристики робочої сили, масштаби та серійність виробництва, особливості розвитку виробничих і зовнішньоекономічних традицій
Науково-технічні	Науково-технічний потенціал, прискорення темпів морального зношування, технологічна диверсифікованість, розширення науководослідних і дослідно-конструкторських робіт

Рис. 3.2. Структурування міжнародного поділу праці

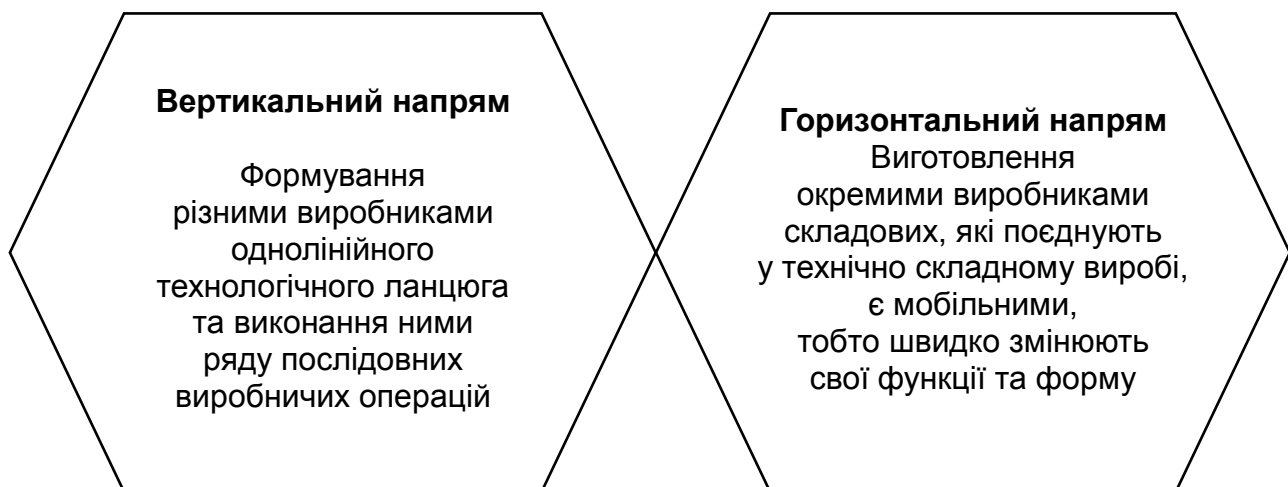

Рис. 3.3. Міжнародний поділ праці (МПП)

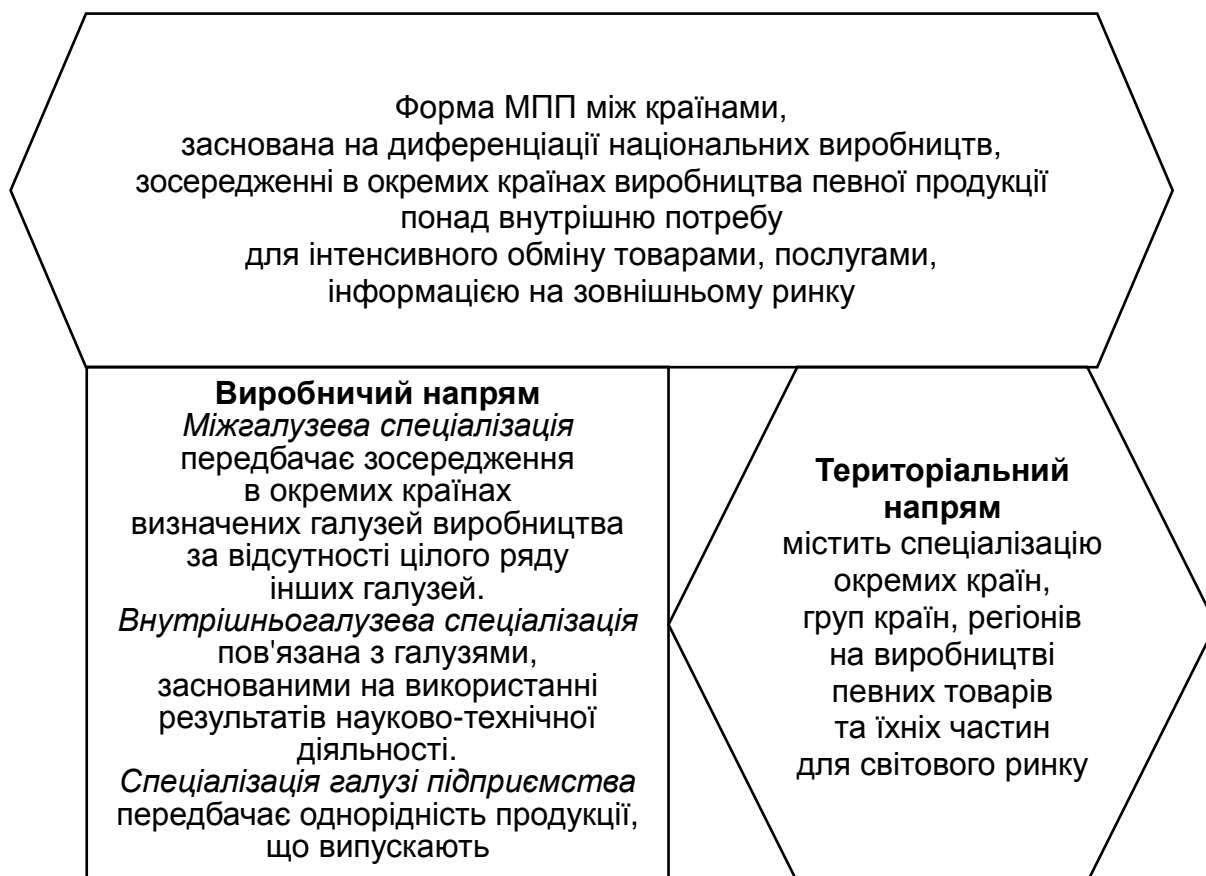

Рис. 3.4. Міжнародна спеціалізація виробництва

Таблиця 3.2

Основні види міжнародної спеціалізації виробництва

Види	Спеціалізація виробництва
Предметна	Зосередження випуску визначених видів продукції цієї галузі в певній країні
Подетальна	Спеціалізація підприємств певної країни на випуску комплектних виробів, вузлів або деталей, які не мають самостійного споживання, тобто частин кінцевого продукту, що використовують як складові
Технологічна (стадійна)	Передбачає спеціалізацію на виконанні визначених видів робіт
Типорозмірна	Кожна країна спеціалізується на виготовленні виробів визначеного типу та розміру
Наукова	Зосередження на визначених видах наукової діяльності з одночасним поєднанням фірм різних країн

Міжнародна спеціалізація основних промислово розвинутих країн світу

Країни	Головні галузі міжнародної спеціалізації
США	Загальне машинобудування, електроніка, нафтопереробна, телекомунікації, інформатика, енергоресурси, послуги, банківська справа, авіаційна, космічна, оборонна, автомобілебудування, фармацевтична, електротехнічна, хімічна, харчова
Німеччина	Загальне машинобудування, електроніка, виробництво ЕОМ, верстатобудування, інжиніринг, виробництво будівельних матеріалів, чорна металургія, банківська справа, автомобілебудування, електротехнічна, хімічна, овочева
Японія	Загальне машинобудування, електроніка, виробництво ЕОМ і побутових приладів, телекомунікації, верстатобудування, інжиніринг, інформатика, банківська справа, автомобілебудування, електротехнічна, хімічна, суднобудування, харчова, легка, целюлозно-паперова, фармацевтична
Франція	Загальне машинобудування, електроніка, авіаційна, послуги, банківська справа, виробництво будівельних матеріалів, верстатобудування, електротехнічна, харчова, фармацевтична, хімічна, легка
Велика Британія	Телекомунікації, авіаційна, нафтопереробна, оборонна, послуги, банківська справа, електротехнічна, харчова, фармацевтична, хімічна, целюлозно-паперова, чорна металургія
Італія	Телекомунікації, загальне машинобудування, послуги, банківська справа, автомобілебудування, меблева, легка, хімічна
Канада	Електроніка, виробництво ЕОМ, овочева, кольорова металургія, космічна, оборонна, банківська справа, харчова, золотодобувна, електротехнічна, гірничорудна, целюлозно-паперова
Нідерланди	Нафтопереробна, загальне машинобудування, виробництво побутових приладів, послуги, харчова, фармацевтична, легка, хімічна, целюлозно-паперова
Бельгія	Загальне машинобудування, електротехнічна, банківська справа, послуги, чорна й кольорова металургія, хімічна, скляна, меблева
Швейцарія	Машинобудування, електроніка, виробництво будівельних матеріалів, кольорова металургія, послуги, банківська справа, фармацевтична, хімічна
Швеція	Електроніка, автомобілебудування, чорна металургія, виробництво побутових приладів, будівництво, банківська справа, фармацевтична, целюлозно-паперова

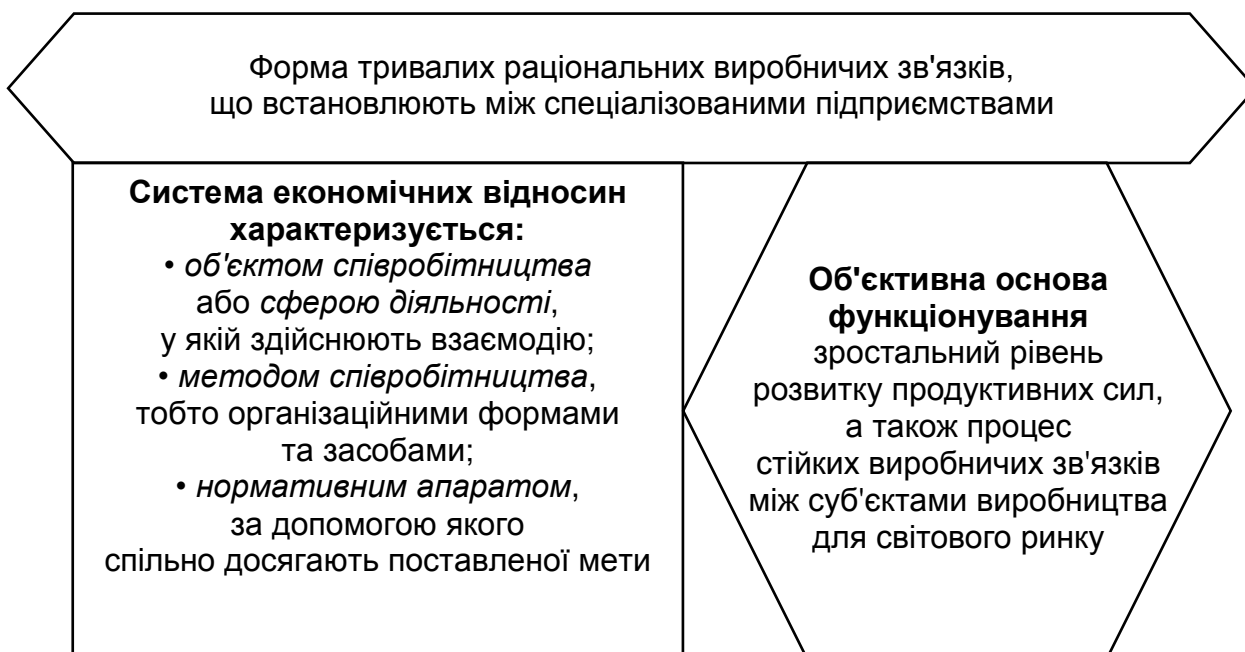

Рис. 3.5. Міжнародна кооперація виробництва

Таблиця 3.4

Класифікація міжнародної кооперації

Ознаки класифікації	Види кооперації
За видами	Економічна, виробнича; науково-технічна; кооперація у сфері збуту, транспортування, післяпродажного обслуговування та ін.
За формами	Підрядна; на основі здійснення спільних програм; спільне підприємництво; договірні спеціалізація
За стадіями	Передвиробнича; виробнича; комерційна
За кількістю суб'єктів	Двобічна; багатобічна
За кількістю об'єктів	Однопредметна; багатопредметна
За структурою зв'язків	Внутрішньофірмова; міжфірмова; внутрішньогалузева; міжгалузева; горизонтальна; вертикальна; змішана
За територіальним охопленням	Багатобічна; двостороння; міжрегіональна; усесвітня

3.3. Форми вияву та реалізації міжнародного поділу праці

Таблиця 3.5

Форми співробітництва в міжнародній кооперації виробництва

Форми	Характеристика
Виробничо-технологічне співробітництво	передавання ліцензій і використання прав власності; розроблення й погодження проєктно-конструкторської документації, технологічних процесів, технічного рівня та якості продукції, будівельних і монтажних робіт, модернізація підприємств, що кооперуються; удосконалення управління виробництвом, стандартизація, уніфікація, сертифікація, розподіл виробничих програм
Торговельно-економічні процеси	пов'язані з реалізацією кооперованої продукції, що здійснюють або самостійно, або з використанням послуг торговельних посередників
Післяпродажне обслуговування техніки	установлення, монтаж та налагодження, гарантійне обслуговування

Таблиця 3.6

Найбільш поширені форми міжнародної кооперації

Форми	Характеристика
Підрядне кооперування	кооперування, що передбачає виконання визначеної роботи виконавцем за дорученням замовника
Кооперування на основі здійснення спільних програм	передбачає організацію фірмами-кооперантами спільного виробництва нового єдиного кінцевого виробу шляхом об'єднання фінансових, матеріальних, трудових, науково-технічних ресурсів партнерів і закріплення за кожним із них повної відповідальності за випуск визначеної частини виробу
Спільне підприємництво	кооперування шляхом поєднання на частковій основі власності взаємодійних партнерів, спільне управління підприємством, задавання комерційного ризику, розподіл прибутку між партнерами
Договірна спеціалізація на основі розподілу виробничих програм	кооперування, із метою розмежування й закріплення за кожним учасником визначеного асортименту кінцевої продукції, зменшення чи усунення дублювання виробництва та прямої конкуренції між собою на ринку. МПП є базою для виникнення світового ринку, який розвивався на основі внутрішніх ринків

3.4. Проблеми й передумови участі України у МПП

Чинники первинного порядку (основні), що визначають торговельний профіль України

Географічне положення, яке визначає пріоритетні напрями зовнішньоекономічної політики, особливості організації транспортних комунікацій, передумови участі країни в регіональних інтеграційних угрупованнях

Наявність природних ресурсів дає можливість визначити експортну спеціалізацію країни, а також тип (екстенсивний чи інтенсивний) розвитку національної економіки

Природно-кліматичні умови більшою мірою впливають на агропромислову спеціалізацію країни

Чисельність населення визначає вікову, гендерну структуру населення, рівень урбанізації, забезпеченість країни трудовими ресурсами, їхній професійний склад і кваліфікаційний рівень, структуру населення за рівнем доходів

Територіальна структура визначає наявність транспортної інфраструктури, територіальної віддаленості від основних транспортних шляхів та магістралей, концентрацію виробництв у певних регіонах і містах країни

а

Чинники вторинного порядку (розвинуті), що визначають торговельний профіль України

Науково-технічний прогрес (НТП) – основна факторна передумова, під впливом якої відбувається поглиблення міжнародного поділу праці у країні

Характер і тип організації національної економіки, ступінь її відкритості міжнародному середовищу

б

Рис. 3.6. Факторні передумови участі України у системі міжнародного поділу праці:
а) первинного порядку (основні);
б) вторинного порядку (розвинуті)

Контрольні запитання

1. Чому міжнародний поділ праці є матеріальною основою світового господарства?
2. Дайте порівняльну характеристику суспільного й міжнародного поділу праці.
3. За якими критеріями можна класифікувати суспільний поділ праці?
4. За якими критеріями можна класифікувати міжнародний поділ праці?
5. Як природно-географічні чинники впливають на розвиток міжнародного поділу праці?
6. Як соціально-економічні чинники впливають на розвиток міжнародного поділу праці?
7. Як науково-технічні чинники впливають на розвиток міжнародного поділу праці?
8. Якими ознаками характеризується сучасна міжнародна економічна система?
9. Як пов'язані міжнародна спеціалізація та міжнародна кооперація?
10. У чому є необхідність та які причини участі країн у міжнародному поділі праці?
11. Як пов'язано формування світового ринку з міжнародним поділом праці?
12. Які із чинників нерівномірності економічного розвитку на сучасному етапі є пріоритетними?
13. Які є факторні передумови участі України в системі міжнародного поділу праці?
14. Чому науково-технічний прогрес є основною факторною передумовою поглиблення міжнародного поділу праці загалом та для України зокрема?
15. Чи є пріоритетним для України участь у міжнародних коопераційних програмах?
16. Які можливості створює участь України у проєктах підрядного кооперування?
17. У яких галузях вітчизняної економіки є можливою договірною спеціалізація?

Рекомендована література: [9; 19; 20; 26; 36; 41; 44; 48; 58; 61; 63; 96; 97].

4. Міжнародна торгівля як провідна форма міжнародних економічних відносин

Основні питання

- 4.1. Теорії міжнародної торгівлі.
- 4.2. Сутність та структура міжнародної торгівлі.
- 4.3. Організаційні форми міжнародної торгівлі.
- 4.4. Особливості ціноутворення в міжнародній торгівлі.
- 4.5. Основні тенденції в міжнародній торговельній політиці.
- 4.6. Регулювання міжнародних торговельних відносин.
- 4.7. Україна в міжнародній торгівлі.

4.1. Теорії міжнародної торгівлі

Таблиця 4.1

Економічні теорії міжнародної торгівлі

Теорії та їхні представники	Основні тези теорій
1	2
<p style="text-align: center;">Меркантилізм (В. Стаффорд, Т. Манн, Дж. Стюарт, В. Петті, Ж.-Б. Кольбер)</p>	<p>Обмеження імпорту та збільшення експорту для того, щоб у країні накопичувалося істинне багатство, а сальдо торговельного балансу було активним. Сфера обігу є основною сферою економіки, оскільки в ній формують основний дохід</p>
<p style="text-align: center;">Модель "ціни – золото – потоки" (Д. Г'юм)</p>	<p>Довів, що приплив золота у країну за умови підтримання позитивного сальдо торговельного балансу в перспективі негативно вплине на економічну ситуацію у країні-експортері та буде сприяти погіршенню експорту загалом через зростання цін та заробітної плати</p>
<p style="text-align: center;">Теорія абсолютних переваг (А. Сміт)</p>	<p>Країна має експортувати такі товари, які вона виробляє з меншими витратами (абсолютні переваги полягають у тому, що на одиницю продукту витрачають менше праці, порівняно з іншою країною – потенційним торговельним партнером), та імпортувати ті товари, які виробляють інші країни з меншими витратами. Водночас наявність абсолютних переваг є основною умовою експортної спеціалізації країни</p>
<p style="text-align: center;">Теорія порівняльних переваг (Д. Рікардо)</p>	<p>Двостороння зовнішня торгівля може бути вигідною кожному із двох контрагентів навіть тоді, коли жоден із них не має абсолютних переваг у виробництві конкретних товарів. Для цього необхідно товар, виробництво якого є вигіднішим за наявним співвідношенням. Цей товар має порівняльну перевагу й буде об'єктом зовнішньоторговельних операцій. Уведено поняття "альтернативна ціна" – це робочий час, необхідний для виробництва одного товару, який обчислено через робочий час, необхідний для виробництва іншого товару</p>

1	2
<p>Закони інтернаціональної вартості і міжнародної конкуренції (Дж. С. Мілль)</p>	<p>В умовах вільної торгівлі товари обмінюються між країнами за такого співвідношення цін, яке збігається зі співвідношенням цін на товари всередині кожної країни</p>
<p>Теорія співвідношення чинників виробництва Гекшера – Оліна (Е. Гекшер, Б. Олін)</p>	<p>Міжнародний обмін є обміном надлишкових чинників на рідкісні чинники, тобто мобільність товарів змінює більш упереджену мобільність чинників виробництва. Уведено поняття "фактороінтенсивність" та "факторонасиченість"</p>
<p>Теорема вирівнювання цін на чинники виробництва або теорема HOS (Е. Гекшер, Б. Олін, П. Самуельсон)</p>	<p>Вільна торгівля, порівнюючи факторні винагороди між країнами, слугує заміною зовнішньої мобільності чинників виробництва</p>
<p>Теорема Столпера – Самуельсона (В. Столпер, П. Самуельсон)</p>	<p>Зростання відносних цін на товари приводить до виділення того чинника, який ефективно використовують у процесі виробництва товару та скорочує реальні винагороди іншого чинника</p>
<p>Теорія специфічних чинників виробництва П. Самуельсона (П. Самуельсон)</p>	<p>В основі міжнародної торгівлі лежить різна забезпеченість країн специфічними чинниками виробництва, які мають низьку мобільність та характерні тільки для певної галузі</p>
<p>Теорема Рибчинського (Т. Рибчинський)</p>	<p>Зростання пропозиції одного з чинників виробництва в разі постійних інших змінних приводить до зростання випуску товару, який виробляють за інтенсивного використання цього чинника, і до скорочення випуску інших товарів</p>
<p>"Парадокс Леонтьєва" (В. Леонтьєв)</p>	<p>На основі емпіричних досліджень економіки США визначено трудомісткий характер їхнього експорту та капіталомісткий характер імпорту. Спростування теорії співвідношення чинників виробництва Гекшера – Оліна</p>
<p>Модель внутрішньої торгівлі (Г. Грубель, П. Ллойд, К. Ланкастер, П. Кругман, Е. Гелпман)</p>	<p>Країни торгують товарами, які виробляють за фактично однакової інтенсивності витрат чинників, а не товарами, що є результатом використання надлишкових чинників виробництва</p>
<p>Закон Енґеля (Е. Енґель)</p>	<p>У міру зростання доходів населення відбувається переорієнтація попиту з товарів першої необхідності на предмети розкоші. Відповідно і зростають доходи виробників промислових товарів та знижуються доходи виробників продуктів харчування та предметів першої необхідності</p>
<p>Теорія перехресного попиту і внутрішньогалузевої торгівлі (С. Ліндер)</p>	<p>На обсяг і структуру торгівлі товарами обробної промисловості впливають не витратні умови пропозиції, а умови й характер попиту, зумовлені однаковими або близьким рівнем ВВП на душу населення у країнах</p>

1	2
<p>Теорія реверсу чинників виробництва (Б. Мінгас)</p>	<p>У різних країнах один і той самий товар може бути капіталомістким чи трудомістким, залежно від забезпеченості чинниками виробництва</p>
<p>Модель технічного прогресу (Дж. Гікс)</p>	<p>Технічний прогрес розподіляють на нейтральний – ґрунтується на технології, що забезпечує однакове зростання продуктивності праці та капіталу; капіталозберігальний – ґрунтується на технології, що забезпечує зростання продуктивності праці більшою мірою, ніж капіталу; працезберігальний – ґрунтується на технології, що забезпечує зростання продуктивності капіталу більшою мірою, ніж праці</p>
<p>Модель наукомісткої спеціалізації (Г. Габерлер)</p>	<p>Спеціалізація індустріально розвинутих країн на виробництві та експорті наукомістких і технологічно складних товарів; водночас країни, що розвиваються, мають спеціалізуватися на виробництві та експорті переважно ресурсомістких товарів</p>
<p>Теорія технологічного розриву (М. Познер)</p>	<p>Наявність імітаційного лага, який складається з лага попиту (часу, необхідного для формування попиту на новий продукт) і лага реагування (часу, необхідного виробникам країни-імпортера для налагоджування національного виробництва аналогічного товару). Різниця між цими двома лагами й пояснює передумови міжнародної торгівлі</p>
<p>Теорія життєвого циклу продукту (Р. Вернон)</p>	<p>Один і той самий товар одночасно перебуває в різних країнах на різних стадіях свого життєвого циклу. Для спрощення аналізу кількість стадій життєвого циклу зменшується до трьох: новий товар, зрілий товар, стандартний (поширений товар). А країни, своєю чергою, розподіляють на країни-новатори, країни-послідовниці (імітатори) та країни, які останніми починають споживання та виробництво товару</p>
<p>Теорія конкурентних переваг (М. Портер)</p>	<p>Виокремлено ромб національних переваг: параметри чинників виробництва; рівень попиту на внутрішньому ринку країни базування фірми; близькість національних моделей стратегії та структури фірми до глобальних параметрів; рівень внутрішньої конкуренції, яка впливає на діяльність фірми на зовнішньому ринку</p>
<p>Теорія митного союзу (Дж. Вайнер)</p>	<p>Визначено два ефекти: ефект розширення торгівлі (економічно більш обґрунтованим є надходження певного товару з інших країн-учасниць інтеграційного об'єднання, ніж виготовлення в межах національної системи господарювання) та ефект згортання торгівлі (витрати на виробництво певного товару у третіх країнах є нижчим, ніж у країнах-постачальниках, які є членами інтеграційного об'єднання)</p>

4.2. Сутність та структура міжнародної торгівлі

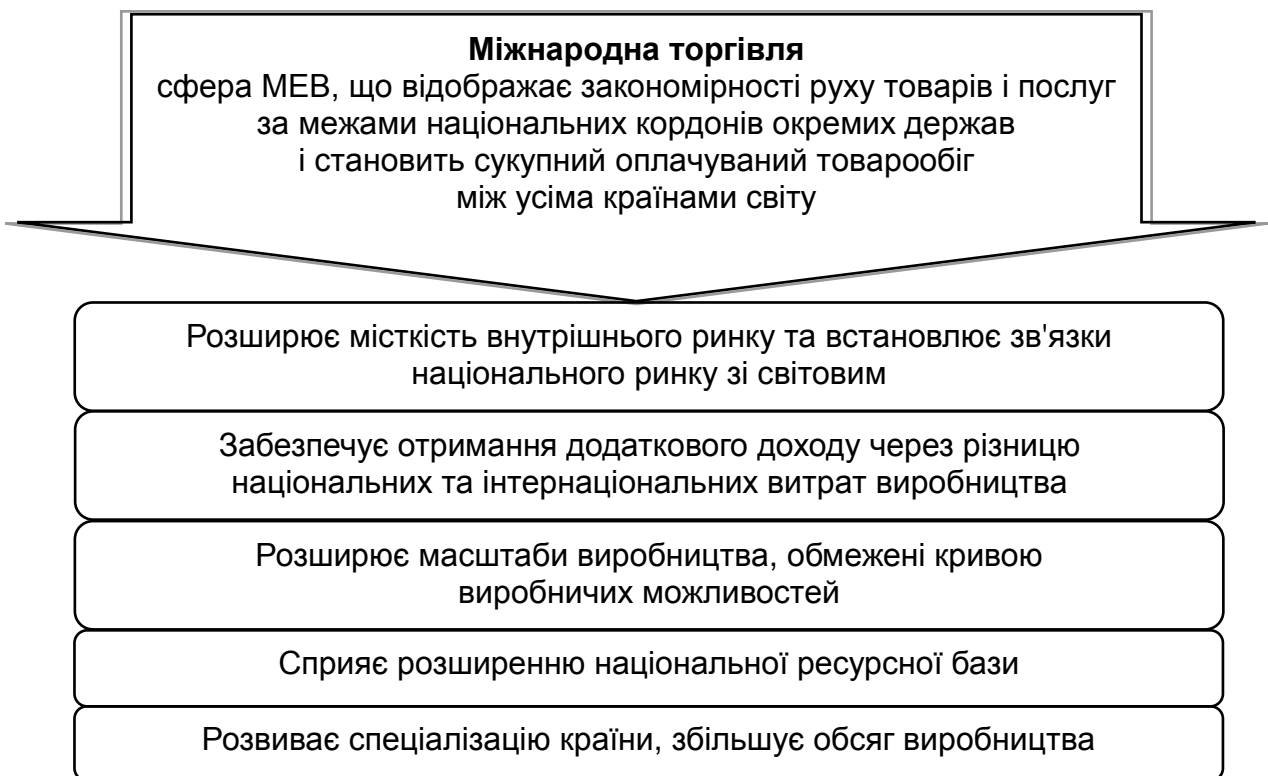

Рис. 4.1. Сутність міжнародної торгівлі

Рис. 4.2. Характеристики (критерії оцінювання) міжнародної торгівлі

Основні принципи міжнародної торгівлі

№ з/п	Принципи міжнародної торгівлі
1	Торговельні відносини ґрунтуються на основі поваги принципів суверенної рівності, самовизначення народів і невтручання у внутрішні справи інших держав
2	Недопущення дискримінації, що можуть здійснювати, у зв'язку з належністю держав до різних соціально-економічних систем
3	Кожна країна має суверенне право на вільну торгівлю з іншими країнами
4	Економічний розвиток і соціальний прогрес можуть стати загальною справою всього міжнародного співробітництва, сприяти зміцненню мирних відносин між країнами
5	Міжнародна торгівля має сприяти розвитку регіональних економічних угруповань, інтеграції й іншим формам економічного співробітництва між країнами, що розвиваються
6	Міжнародну торгівлю мають регулювати правилами, що сприяють економічному й соціальному прогресу
7	Міжнародна торгівля має бути взаємовигідною, яку здійснюють у режимі найбільшого сприяння, у її межах не мають застосовувати дії, що шкодять торговельним інтересам інших країн
8	Розширення і всебічний розвиток міжнародної торгівлі залежить від можливості доступу на ринки та вигідності цін на сировинні товари, що експортують
9	Розвинуті країни, що діють у регіональних економічних угрупованнях, мають робити все від них залежне, щоб не нашкодити й не впливати негативно на розширення імпорту із третіх країн, особливо країн, що розвиваються
10	Національна й міжнародна економічна політика має бути спрямованою на досягнення міжнародного поділу праці, відповідно до потреб та інтересів країн, що розвиваються, і світу загалом
11	Міжнародні установи та країни, що розвиваються, мають забезпечити посилення припливу міжнародної фінансової, технічної й економічної допомоги для зміцнення та підтримки шляхом поповнення експортного виторгу країн, що розвиваються, їхніх зусиль для прискорення економічного зростання
12	Значну частину коштів, що вивільняють, унаслідок роззброювання, мають спрямовувати на економічний розвиток країн, що розвиваються
13	Державам, що не мають виходу до моря, необхідно надавати максимум можливостей, що дозволили б їм перебороти вплив внутрішньоконтинентального положення на їхню торгівлю
14	Повна деколонізація, відповідно до Декларації ООН про надання незалежності колоніальним країнам і народам, є необхідною умовою економічного розвитку та здійснення суверенних прав країн на природні багатства

Чинники впливу на стійке зростання обсягів міжнародної торгівлі на сучасному етапі

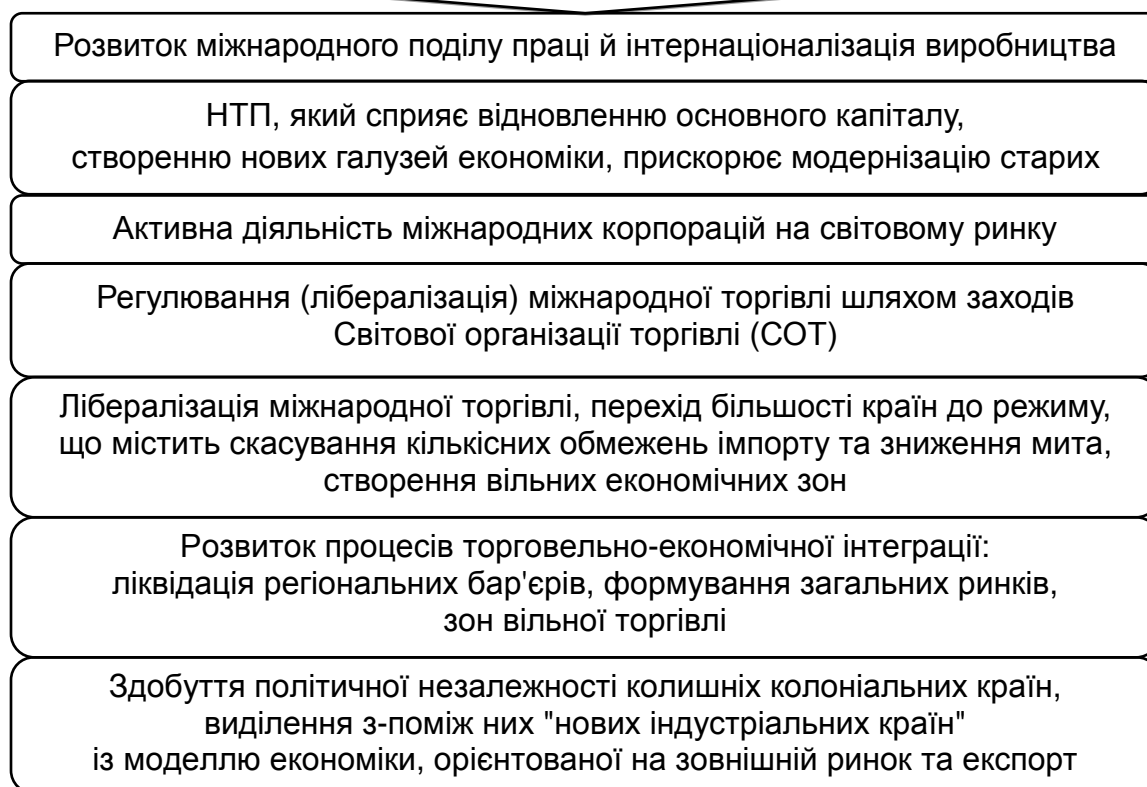

Рис. 4.3. Чинники впливу на зростання обсягів міжнародної торгівлі

4.3. Організаційні форми міжнародної торгівлі

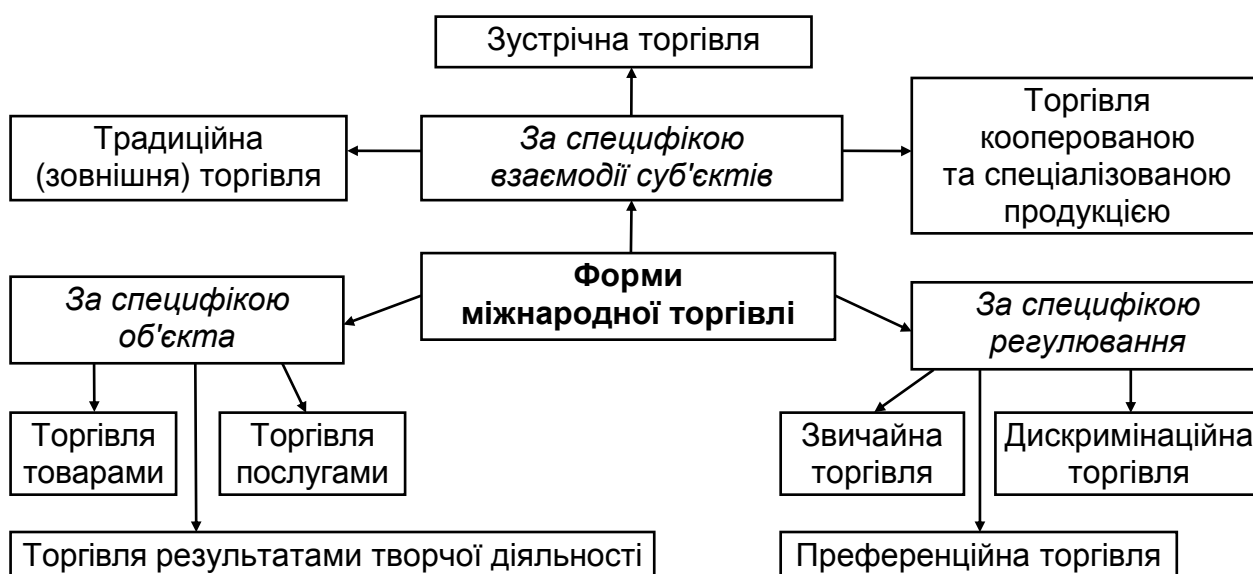

Рис. 4.4. Систематизація форм міжнародної торгівлі

Механізм міжнародної торгівлі

поєднує сукупність загальноприйнятих економічних, правових, організаційних форм, засобів і методів, що забезпечують надійність, своєчасність, стандартність та ефективність зовнішньоекономічних угод

Експортні операції – діяльність, спрямована на продаж і вивезення товарів за кордон та передавання їх у власність контрагента	Імпортні операції – діяльність, пов'язана із закупівлею іноземних товарів та їхнім увезенням для подальшої реалізації на внутрішньому ринку
Реекспорт – вивезення за кордон попередньо завезених товарів, що не підлягали переробленню у країні експортера. Предмет реекспорту – товари, не реалізовані на міжнародних аукціонах і товарних біржах, вивезення товарів із територій "вільних зон" та ін.	Реімпорт – увезення через кордон раніше вивезених вітчизняних товарів, що не піддавали переробленню. Предмет реімпорту – товари, що не були продані на аукціонах, повернені з консигнаційних складів, забраковані іноземним покупцем, унаслідок їхньої низької якості

Рис. 4.5. Механізм міжнародної торгівлі

Таблиця 4.3

Види зустрічної торгівлі

Види	Характеристика
Товарообмінні (бартерні) угоди	Угоди, за якими одна сторона зобов'язується постачити іншій визначений товар в обмін на інший товар на однакову суму, тобто здійснюють обмін еквівалентними за вартістю товарами без доплати у валюті. Кожний з учасників угоди одночасно є як експортером, так і імпортером. Строк угод до одного року
Компенсаційні угоди	Форма зустрічної торгівлі, за якої вартість устаткування, що постачають, компенсують зустрічним постачанням готової продукції, виробленої на цьому устаткуванні після його встановлення та монтажу (може передбачати часткове грошове покриття придбання товарів, на відміну від бартеру)
Зустрічна закупівля товарів	Угода, у якій імпортер купує вартісні товари експортера, який здійснює зустрічні закупівлі товарів імпортера вартістю 25 – 50 % експортного контракту. Асортимент зустрічної закупівлі заздалегідь не обумовлено, це можуть бути товари всіх галузей виробництва на будь-якому ступені оброблення. Строк подібної угоди до одного року
Операції з давальницькою сировиною	Використовують у разі, коли одна країна має можливість добувати сировину в обсягах, що перевищують наявні потужності для її перероблення, а інші країни мають резерви таких потужностей. Виготовлені з давальницької сировини товари повертають до країни-власника сировини після закінчення виробничого процесу для продажу на внутрішньому ринку

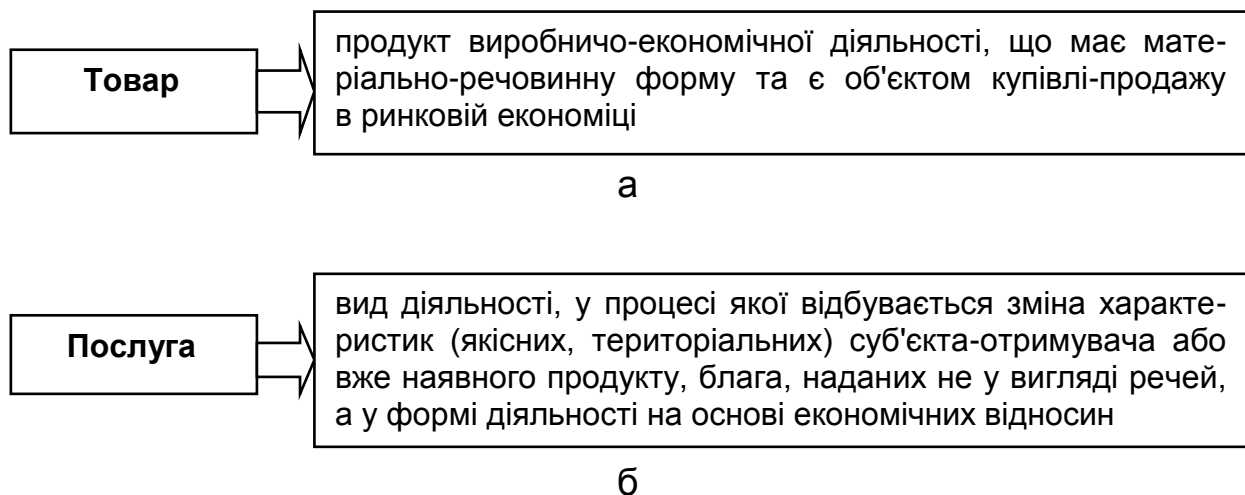

Рис. 4.6. **Визначення понять "товар" (а) та "послуга" (б)**

Таблиця 4.4

Якісні розбіжності між товарами й послугами

Товари	Послуги
В основі товару як економічного блага його матеріальна основа. Товари є матеріальними	В основі послуги як економічного блага – діяльність, у результаті якої суб'єкт її отримує. Послуги є не видимими, не відчутними на дотик, діяльними
Об'єктивно оцінюювані за кількісними характеристиками матеріального носія	Суб'єктивно оцінюювані у процесі надання, але в результаті їх можна втілювати в матеріальному носії, які можна оцінити за кількісними характеристиками
Мають розрив у часі між процесом виробництва та реалізації	Мають нерозривний процес виробництва й реалізації та розрив у часі між фактом купівлі-продажу та фактом їхнього споживання
Можна передавати від одного економічного суб'єкта до іншого	Мають разовий характер, є не передаваними
Мають періодичну індивідуалізацію, залежно від вимог споживача	Мають високий ступінь індивідуалізації, залежно від вимог споживача
Можна накопичувати, зберігати, транспортувати	Не можна накопичувати, зберігати, транспортувати, є фіксованими в часі
Експорт товарів означає вивезення їх за межі митної території за кордон без зобов'язання повернути назад	Експорт послуг означає надання послуг іноземним громадянам, навіть якщо вони перебувають на митній території країни

Особливості міжнародної торгівлі послугами

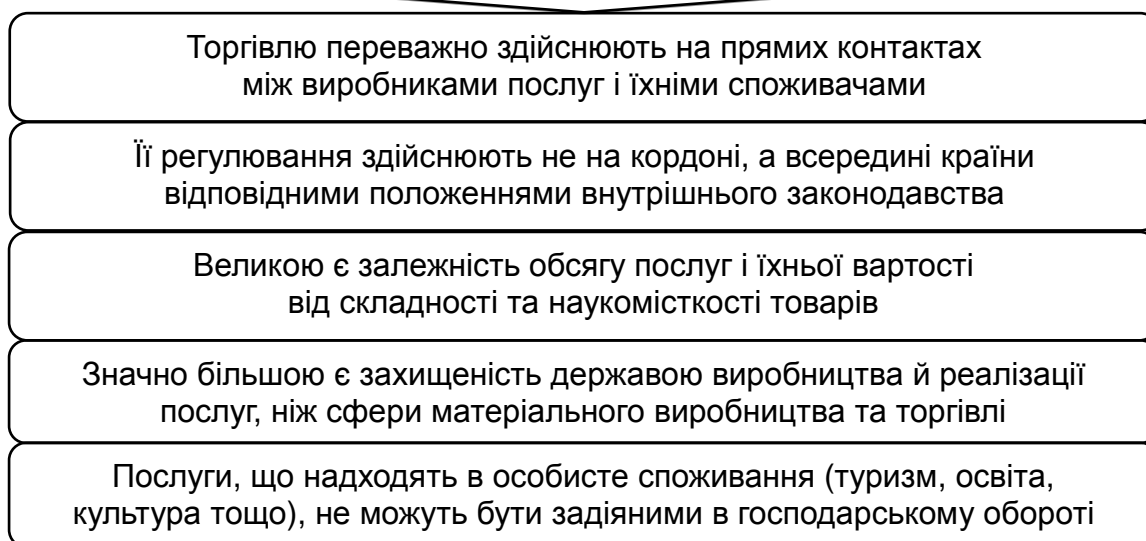

Рис. 4.7. **Особливості міжнародної торгівлі послугами**

Таблиця 4.5

Класифікаційна схема Гармонізованої системи опису та кодування товарів

Назви розділів	Кількість		
	груп (коди)	позицій	субпозицій
1	2	3	4
1. Живі тварини та продукція тваринництва	5(01-05)	14	194
2. Продукти рослинного походження	9(06-14)	790	270
3. Жири й масла тваринного або рослинного походження; продукти їхнього розщеплення; приготовлені харчові жири; воски тваринного або рослинного походження	1(15)	22	53
4. Продукти харчосмакової промисловості; алкогольні й безалкогольні напої; тютюн і штучні замінники тютюну	9(16-24)	56	181
5. Мінеральні продукти	3(25-27)	67	151
6. Продукція хімічної й суміжної галузей промисловості	11(28-38)	176	759
7. Пластмаси та вироби з них; каучук і гумові вироби	2(39-40)	43	189
8. Шкіряна сировина; шкіра; хутро; хутро-хутряна сировина; вироби з них; шорно-сідельні вироби й упряж; дорожні належності; сумки й аналогічні товари; вироби з кишок	3(41-43)	21	74
9. Деревина та вироби з неї; деревне вугілля; пробка та вироби з неї; вироби із соломи, оліфи й інших матеріалів для плетива; кошики та інші плетені вироби	3(44-46)	27	74

1	2	3	4
10. Паперова маса з деревини або інших целюлозно-волокнистих матеріалів; паперова й картонна макулатура; папір, картон і вироби з них	3(47-49)	41	149
11. Текстиль і текстильні вироби	14(50-63)	149	809
12. Взуття, головні убори, парасолі, тростини, хлисти та їхні частини; оброблені пір'я та вироби з них; штучні квіти; вироби з волосся	4(64-67)	20	55
13. Вироби з каменю, гіпсу, алебастру, цементу, азбесту, слюди або аналогічних матеріалів; керамічні вироби; скло та вироби з нього	3(68-70)	49	138
14. Перли натуральні або культивовані, напівкоштовні й дорогоцінні камені, дорогоцінні метали, неблагородні метали, плаковані дорогоцінні метали та вироби з них; біжутерія й монети	1(71)	18	52
15. Чорні й кольорові метали та вироби з них	11(72-76, 78-83)	157	587
16. Машини, устаткування й механічні пристосування, електроустаткування та їхні частини; звукозаписна та відтворювальна апаратури; відеоапаратури, їхні частини	2(84-85)	133	762
17. Засоби наземного, повітряного, космічного, водного транспорту, устаткування й частини для них	4(86-89)	38	132
18. Прилади й апарати оптичні, фотографічні й кінематографічні, вимірювальні, контрольні, прецизійні, медико-хірургічні інструменти й апарати; годинники; музичні інструменти, їхні частини й належності	3(90-92)	56	230
19. Зброя й боєприпаси; їхні частини й належності	1(93)	7	17
20. Різні готові вироби	3(94-96)	32	131
21. Твори мистецтва, предмети для колекціонування й антикваріат	1(97)	6	7
Разом	96	1 241	5 019

Таблиця 4.6

Види міжнародної торгівлі за специфікою регулювання

Види	Зміст
Звичайна торгівля	Регулювання торгівлі здійснюють, відповідно до національного законодавства
Дискримінаційна торгівля	Характерним є введення державою обмежень на експортно-імпорتنі операції
Преференційна торгівля	Надання привілеїв у торгівлі, які надають країні чи групі країн: преференційних тарифів, пільгових зборів, інших правил або формальностей

Класифікації міжнародних послуг

Розробники	Види послуг
Класифікація МВФ	Транспорт (пасажирський і вантажний), поїздки (ділові й особисті), зв'язок, будівництво, страхування, фінансові послуги, роялті та ліцензійні платежі, інші бізнес-послуги (посередницькі послуги, лізинг та інші ділові, професійні й технічні послуги), особисті, культурні та рекреаційні послуги (аудіовізуальні й інші), урядові послуги
Класифікація ГАТТ/СОТ	Комунальні послуги й будівництво; оптова та роздрібна торгівля, ресторани й готелі, транспортування, зберігання та зв'язок і фінансове посередництво; оборона, охорона здоров'я та громадські роботи; інші комунальні послуги, соціальні й особисті послуги
Класифікація Світового банку	Факторні послуги, які містять платежі, що виникають, у зв'язку з міжнародним рухом чинників виробництва (доходи й інвестиції, роялті та ліцензійні платежі, зарплата нерезидентам)
	Нефакторні послуги, які містять решту видів послуг (транспорт, подорожі та інші нефінансові послуги)
Класифікація О. Кіресва, залежно від способу доставляння послуг споживачам	Послуги, пов'язані з інвестиціями: банківські, готельні, професійні послуги
	Послуги, пов'язані з торгівлею: транспортні, страхування
	Послуги, пов'язані одночасно з торгівлею та інвестиціями: зв'язок, будівництво, комп'ютерні й інформаційні послуги, особисті, культурні та рекреаційні послуги

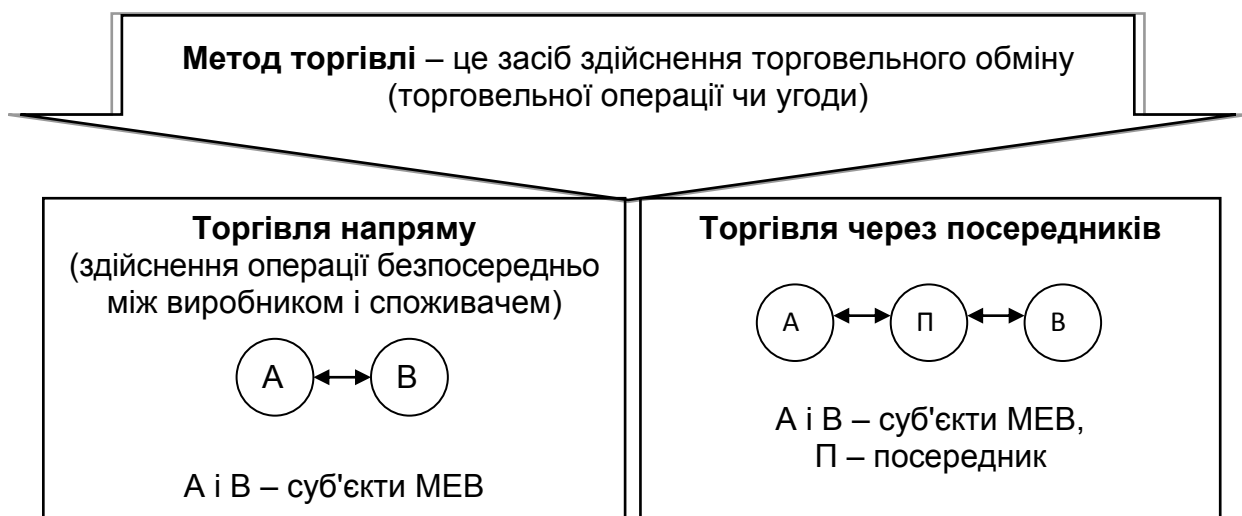

Рис. 4.8. Схема здійснення торговельних операцій чи угод

Види посередницьких операцій та угод

Операції	Угоди	Характеристика
Операції з перепродажу, дилерські	Договір купівлі-продажу	посередник викуповує товар у виробника і підписує угоди від свого імені й за свій кошт (посередники – купці, дистриб'ютори, дилери)
Комісійні операції	Договір комісії, договір консигнації	посередник не викуповує товар у виробника, а підписує угоди від свого імені, але за кошти виробника, і за це отримує винагороду (до 10 % від суми угоди) (посередники – комісіонер, консигнатор)
Агентські операції	Агентська угода	одна сторона доручає іншій (агенту) виконувати дії, пов'язані із продажем чи купівлею товарів, а також пошуком замовників і виконавців для надання тих чи тих послуг на обумовленій території в погоджений термін за кошти та від імені виробника (принципала) (посередники – агенти-повірені, торговельні агенти)
Брокерські операції	Брокерська угода	посередник (спеціалізований професійний агент) працює на одному сегменті та укладає контракт між продавцем і покупцем за винагороду до 2 – 3 %. Підписувати угоду він не має права (посередники – агент-представник, брокер, маклер)

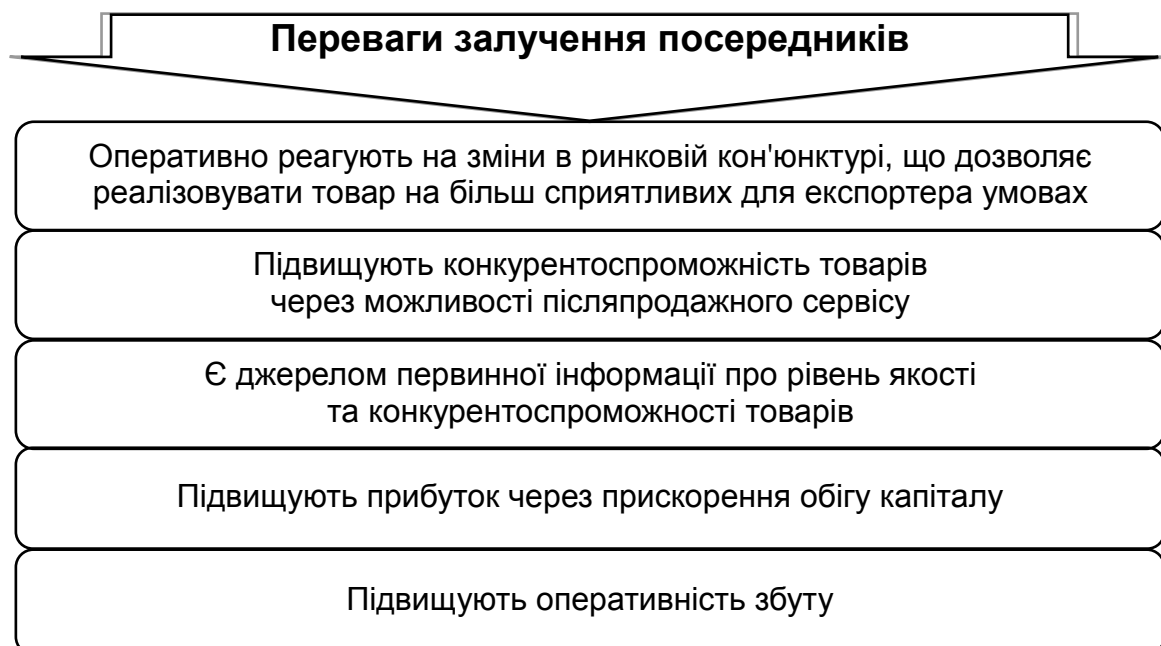

Рис. 4.9. Переваги залучення посередників

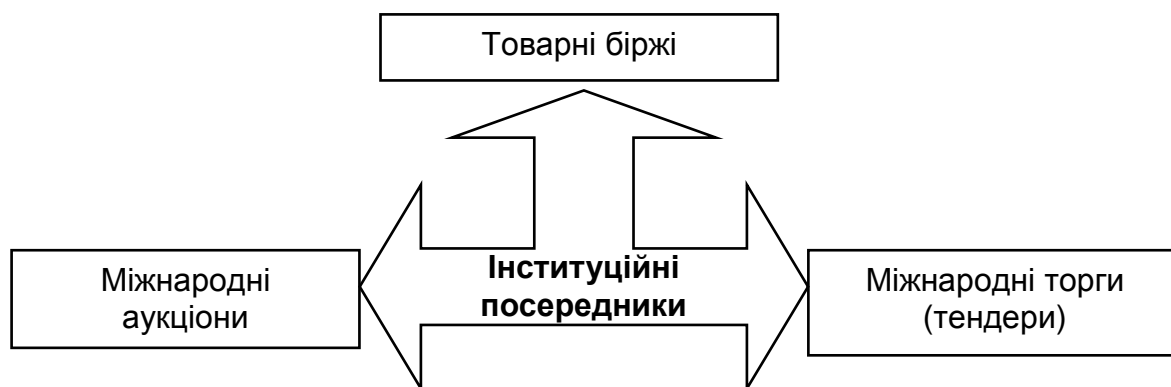

Рис. 4.10. Види інституційних посередників

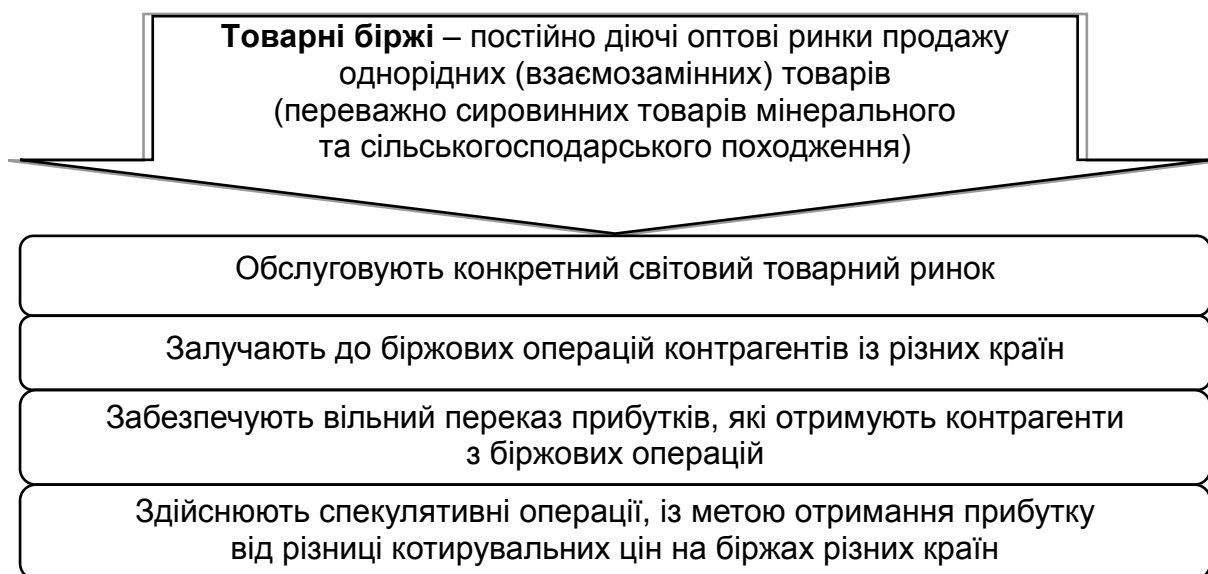

Рис. 4.11. Визначення товарної біржі та її функції

Таблиця 4.9

Класифікація товарних бірж

Ознаки класифікації	Види
Залежно від асортименту товарів	універсальні або широкого профілю (де укладають угоди широкого асортименту біржових товарів)
	спеціалізовані біржі (де укладають угоди з окремих видів товарів)
	вузькоспеціалізовані
За регіоном дії	національні
	міжрегіональні
	міжнародні
За характером здійснюваних біржових угод	реального товару
	ф'ючерсні
	опціонні
	комплексні
За ступенем відкритості	відкриті
	закриті

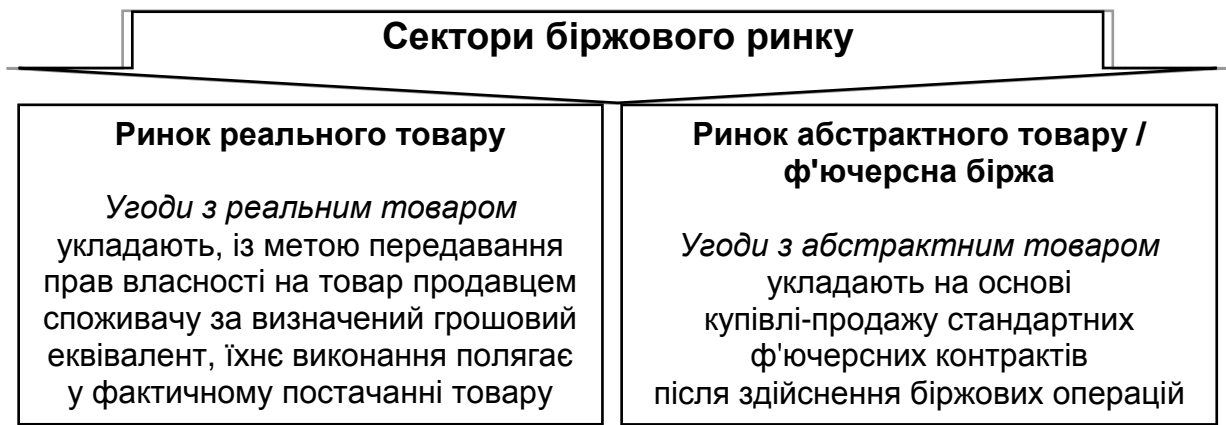

Рис. 4.12. Сектори біржового ринку

Рис. 4.13. Учасники біржової торгівлі

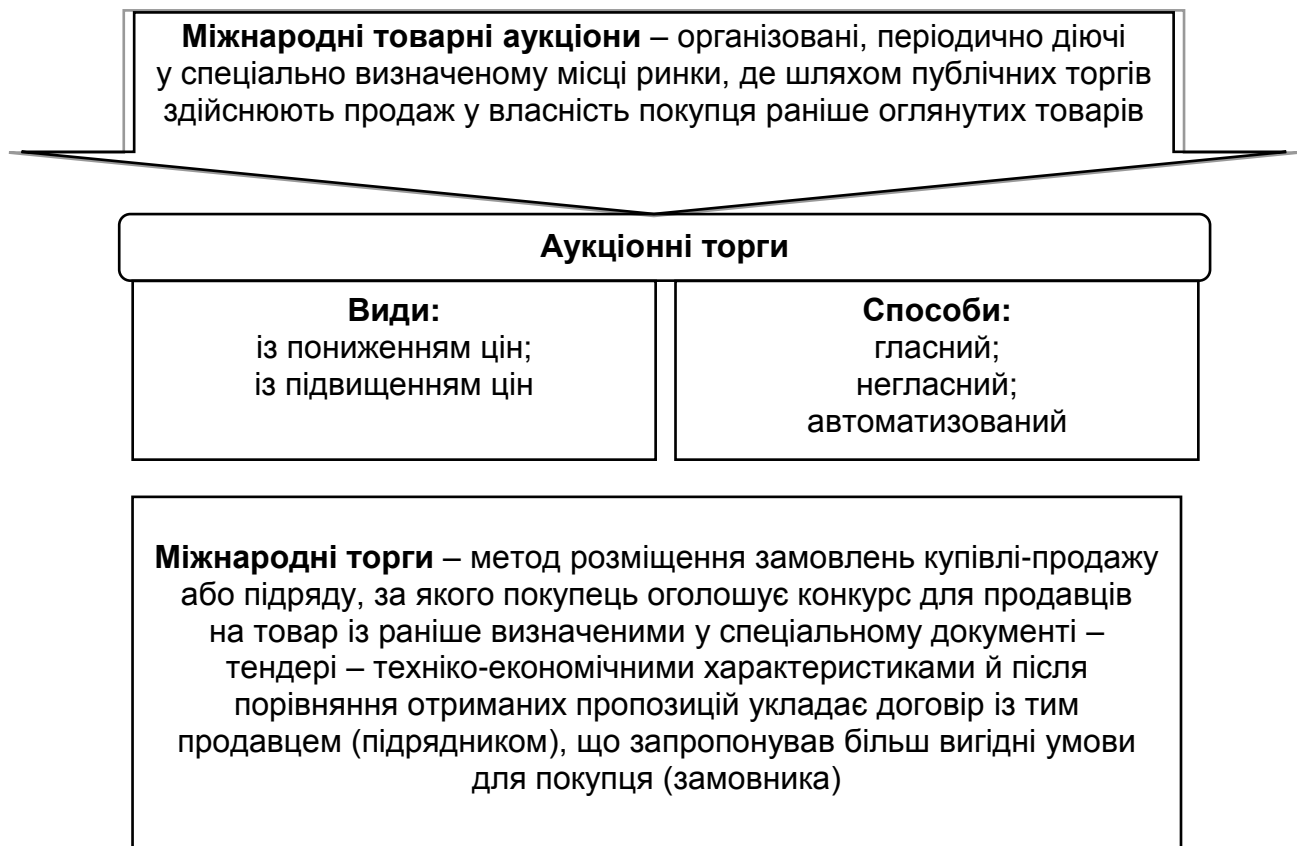

Рис. 4.14. Міжнародні товарні аукціони та торги

Класифікація міжнародних торгів

Ознаки класифікації	Види
Зважаючи на мотиви, цілі та статус замовників	відкриті (публічні) торги (для всіх фірм)
	відкриті торги з попередньою кваліфікацією
	закриті торги ("торги за запрошенням")
	одиничні торги
Залежно від оприлюднення результатів	гласні
	негласні

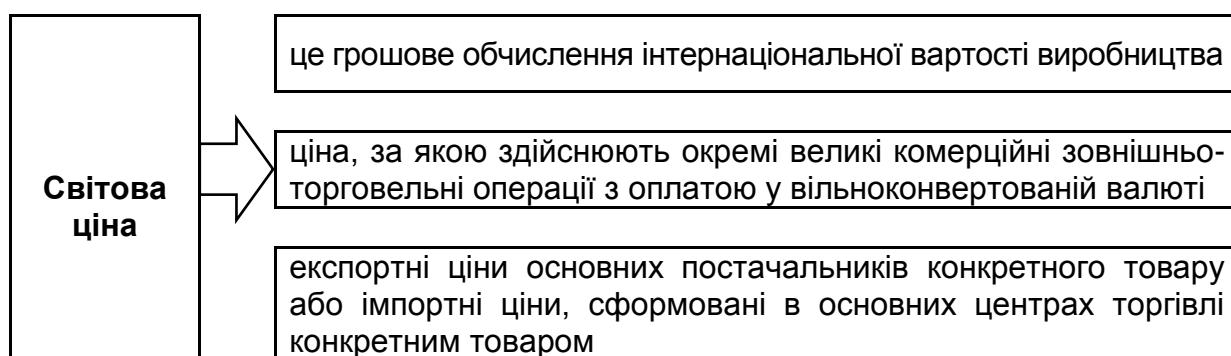

Рис. 4.15. Визначення поняття "світова ціна"

4.4. Особливості ціноутворення в міжнародній торгівлі

Тривалість руху товару від виробника до споживача	Чинники, що впливають на формування світової ціни	Цикл, у якому перебуває світова економіка
Закон вартості		Діяльність монополій
Сезонні коливання		Політична стабільність у країні
Ціни місцевих фірм конкурентів		Особливості виробничого процесу
Величина попиту		Посередники та покупці
Надбавки та знижки на користь посередника		Обсяги ринку
Витрати виробництва		Імідж виробника
Транспортні витрати		Рівень і динаміка інфляції
Характер регулювання економіки державою		Змінні курси обміну валют

Рис. 4.16. Основні чинники формування світової ціни

<i>За напрямом товарних потоків</i>		<i>За умовами розрахунків</i>		<i>За повнотою урахування витрат</i>	
експортні		комерційні		нетто	
імпортні		програм допомоги		споживання	
		трансфертні			
Ціни					
<i>За характером реалізації</i>		<i>За мірою фіксації (контракти)</i>		<i>За рівнем інформованості</i>	
оптові		тверді		опубліковані	
		рухомі		довідкові	
роздрібні		змінні		біржове котирування	
		з подальшою фіксацією		аукціонів	
				статистичні	
				фактичних угод	
				пропозиції великих фірм	
				розрахункові	

Рис. 4.17. Систематизація цін у міжнародній торгівлі

Таблиця 4.11

Види цін у міжнародній торгівлі

Види цін	Характеристика ціни
1	2
<i>I. За напрямом товарних потоків</i>	
Експортна	Ціна, за якою товар реалізують закордонному контрагентові
Імпортна	Ціна, за якою товар купують у закордонного контрагента
<i>II. За умовами розрахунків</i>	
Комерційних угод	Відображає інтернаціональну ціну виробництва за звичайного порядку укладання угоди купівлі-продажу
Клірингових розрахунків	Ціна товару, у якій ураховано умови й особливості клірингу (взаємозаліку)
Програм допомоги	Ціна товару, у якій ураховано умови й особливості реалізації програм допомоги
Трансфертна	Ціна товару, за якого здійснюють внутрішньокорпоративні операції
<i>III. За повнотою врахування витрат</i>	
Нетто	Чиста ціна товару на місці його купівлі-продажу
Споживання	Сума витрат покупця, включно з витратами на придбання та використання товару в нормативний строк

1	2
<i>IV. За характером реалізації</i>	
Оптова	Ціна товару в разі продажу його партіями
Роздрібна	Ціна товару в разі продажу його індивідуальному споживачеві
<i>V. За мірою фіксації</i>	
Контрактна	Ціна, яку встановлюють у контракті
Тверда	Установлюють у момент підписання контракту, яка не підлягає коригуванню впродовж строку його дії
Рухома	Фіксують у момент укладання угоди, що може бути переглянуто в подальшому, якщо ринкова ціна цього товару до моменту його постачання зміниться
Змінна ("ковзаня")	Ціна, що встановлюють у момент виконання контракту шляхом перегляду договірної ціни в період виконання довгострокового контракту (на промислове устаткування, будівельні об'єкти, суднобудування тощо)
<i>VI. За рівнем інформованості</i>	
а) опубліковані ціни	Ціни, які повідомляють у спеціальних і фірмових джерелах інформації та відображають рівень світових цін
довідкові ціни	Ціни товарів у внутрішній оптовій чи зовнішній торгівлі розвинутих країн, що публікують у різних виданнях та є відправним пунктом, із якого починається процес погодження ціни під час укладання угоди
біржові котирування	Ціни товарів, що є об'єктом біржової торгівлі
аукціонні ціни	Ціни товарів, що є об'єктом аукціонної торгівлі та відображають реальні угоди
статистичні ціни	Середні експортні ціни за даними зовнішньоторговельної статистики
ціни фактичних угод	Ціни, що відображають фактичні комерційні операції
ціни пропозицій великих фірм	Початковий рівень цін товарів, запропонованих продавцем
б) розрахункові ціни	Ціни, розраховані на основі даних про витрати на виробництво продукції або з використанням опублікованих статистичними відомствами багатьох країн індексів експортних чи імпортних цін

Методи встановлення зовнішньоторговельних цін

Методи	Зміст методів
На базі власних витрат виробництва	Експортну ціну на продукцію визначають як суму витрат виробництва, середнього прибутку й різних надбавок і знижок, пов'язаних зі станом ринкової кон'юнктури, умовами постачання та платежу, комерційними ризиками, вимогами покупця до виготовлення та приймання товару
За економічними результатами використання товару	Передбачає зіставлення конкурентних на ринку товарів шляхом виявлення періоду окупності й норми рентабельності або річних витрат з експлуатації (стосується переважно машинотехнічної продукції)
З орієнтацією на попит	Ціну товару визначають, зважаючи на попит на нього. Виробничі витрати розглядають у цьому разі як обмежувальний чинник, що показує, чи можна товар продавати за встановленою ціною із запланованим прибутком чи необхідні заходи щодо оптимізації виробничих та позавиробничих витрат
З орієнтацією на рівень конкуренції	Використовують у випадках, коли одна країна має можливість добувати сировину в обсягах, що перевищують наявні потужності для її перероблення, а інші країни мають резерви таких потужностей. Виготовлені з давальницької сировини товари повертають до країни-власника сировини після закінчення виробничого процесу в повному обсязі, відповідно до умов контракту, для здійснення подальшого продажу на внутрішньому ринку

Таблиця 4.13

Методика визначення експортної ціни

Етапи	Зміст етапів
Етап 1	Здійснення часової вибірки цін на товари-аналоги товару експортера з інформаційної бази даних про світові ціни
Етап 2	Формування таблиці основних технічних та економічних характеристик (умов платежу, валюти ціни контракту, валюти платежу, форм розрахунку, можливих комерційних ризиків), умов постачання (на основі базисних умов постачання Інкотермс-2020) товарів конкурентів та товару експортера
Етап 3	Розрахунок середньої ціни товарів, яка і є базовою ціною пропозиції
Етап 4	Визначення експортної ціни товару

Методика визначення імпоротної ціни

Етапи	Зміст етапів
Етап 1	Складання та спрямування прямої (експортер – імпортеру) або оберненої (імпортер – експортеру) оферти – комерційної пропозиції про постачання товару зі вказуванням основних його техніко-економічних характеристик
Етап 2	Складання порівняльної таблиці основних технічних та економічних характеристик (умов платежу, валюти ціни контракту, валюти платежу, форм розрахунку, можливих комерційних ризиків), умов постачання різних виробників-експортерів
Етап 3	Приведення до єдиного базису всіх пропозицій від кожної фірми-експортера за допомогою поправкових коефіцієнтів і розрахунок приведеної ціни товару кожної фірми-експортера
Етап 4	Визначення як імпоротної ціни мінімальної з отриманих у результаті приведення цін

Рис. 4.18. Основні види торговельної політики

Форми протекціонізму

Форми	Характеристика
Селективний	скерований проти окремих країн або окремих видів товарів
Галузевий	скерований на захист окремих галузей, найчастіше сільського господарства
Колективний	здійснюють об'єднаннями країн щодо країн, які не входять у ці об'єднання
Прихований	здійснюють методами внутрішньої економічної політики

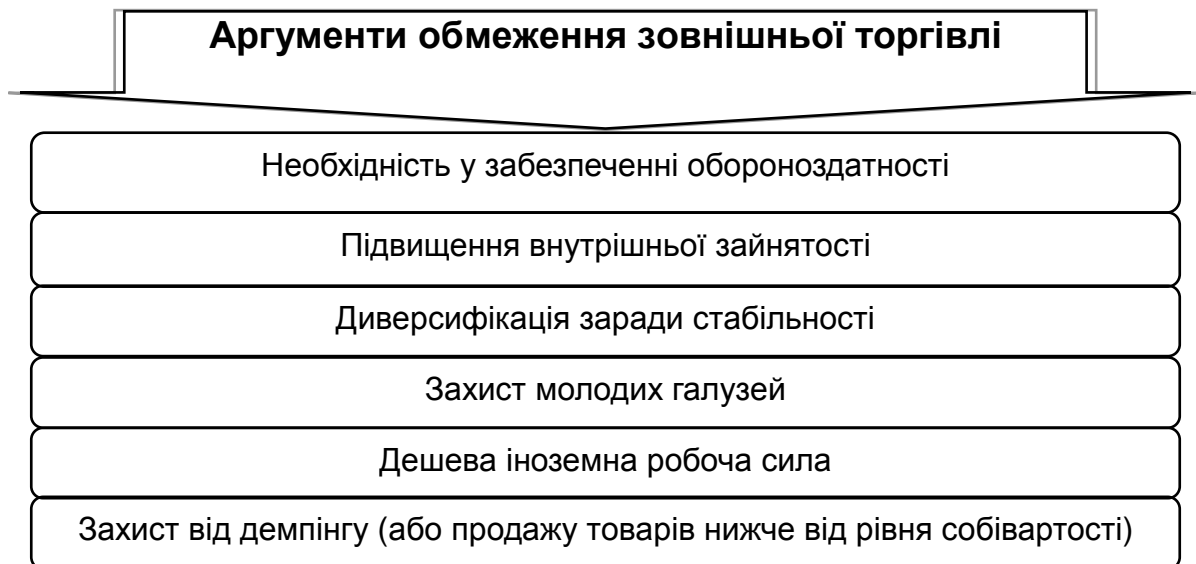

Рис. 4.19. Аргументи обмеження зовнішньої торгівлі

Рис. 4.20. Інструменти обмеження зовнішньої торгівлі

Класифікація видів митного тарифу

Критерії	Види мита	Характеристика
Функціональність	Фіскальне	Забезпечує надходження коштів до бюджету країни від зовнішньоекономічних операцій
	Протекціоністське	Здійснює захист національного виробника від іноземної конкуренції
	Преференційне	Стимулює торговельні відносини з іншими країнами
Спосіб визначення	Номінальне	Ставки мита, що вказують у митному тарифі
	Реальне	Ставки мита, що відображають реальний рівень мита на кінцеві товари й розраховують з урахуванням чинників, що впливають на митний тариф
Походження	Автономне	Установлює держава самостійно без будь-яких обов'язків перед іншими щодо будь-яких предметів і товарів, незалежно від їхнього походження
	Конвенційне (договірне)	Установлюють на основі двосторонньої або багатосторонньої угоди з іншими державами, або угоди про створення митного союзу
Напрямок руху товарів	Вивізне (експортне)	Нараховують на товари, які реалізують іноземним суб'єктам і вивозять за межі митної території країни застосування
	Ввізне (імпортне)	Нараховують на товари та інші предмети під час їхнього ввезення на митну територію країни
	Транзитне	Установлюють щодо товарів, які переміщують через територію країни до інших держав
Спосіб нарахування	Адвалорне	Нарахування у відсотках до митної вартості товарів та інших предметів оподаткування
	Специфічне	Грошове нарахування з одиниці товару (штуки, міра, обсяг, довжина), що підлягає оподаткуванню
	Комбіноване	Поєднує попередні види митного оподаткування, але його сплачують за більшою сумою нарахування
	Змішане	Блокування імпортного товаропотоку конкретної групи товарів або товарів із конкретної країни
Принцип обмеження	Спеціальне	Для захисту українського товаровиробника
	Антидемпінгове	Блокування потоку товарів, що реалізують за демпінговими цінами
	Компенсаційне	Нараховують на імпорт тих товарів, у процесі виробництва яких використовували субсидії
Період застосування	Постійне	Мито, яке не змінюють, залежно від часу застосування
	Сезонне	Установлюють на окремі товари на строк не більше ніж 4 місяці з моменту його застосування
Спосіб застосування	Просте	Передбачає одну ставку мита для кожного товару, незалежно від країни походження
	Складне	Ґрунтується на двох і більше ставках митного оподаткування за конкретним товаром країни
Тип	Постійне	Митні ставки, які не можуть змінювати, залежно від обставин
	Змінне	Митні ставки, що змінюють за певних обставин (у разі зміни рівня цін, рівня державних субсидій)

Методи прихованого протекціонізму

Методи	Характеристика
Адміністративні формальності	національні правила здійснення імпорتنих операцій, які обмежують імпорт
Технічні бар'єри	національні технічні, адміністративні й інші норми та правила, побудовані таким чином, щоб перешкоджати ввезенню товарів із-за кордону
Установлення мінімальних імпорتنих цін	передбачає точне дотримання експортером рівня цін, установлених країною-імпортером
Імпортні податки	прикордонний податок, яким обкладають товари під час перетину митних кордонів конкретної країни
Імпортний депозит	форма задатку, який імпортер має внести у свій банк у національній чи іноземній валюті перед закупівлею іноземного товару
Валютні обмеження	регламентація операцій резидентів і нерезидентів із валютою й іншими валютними цінностями

Таблиця 4.18

Рівні регулювання міжнародної торгівлі

Рівні	Характеристика
Фірмовий	це угода між фірмами про розподіл ринку сировини, матеріалів, збуту товарів, сфер впливу, цінової політики
Національний	зовнішню торгівлю кожної країни здійснюють, відповідно до національно-правового забезпечення регулювання зовнішньоекономічної діяльності
Міжнаціональний	виявляється в укладанні відповідних угод між державами, групами держав
Наднаціональний	здійснює стратегію світового співтовариства чи заходів із регулювання міжнародної торгівлі шляхом створення спеціальних міжнародних інституційних структур та угод (СОТ, ЮНКТАД, МТЦ, ЮНСІТРАЛ, МТП та ін.)

4.5. Основні тенденції в міжнародній торговельній політиці

Характерні особливості сучасної світової торгівлі

<p>Основні тенденції</p> <p>Лібералізація торговельних відносин</p>	<p>Основні суперечності</p> <p>Нарошування протекціоністських тенденцій на рівні економічних угруповань, торговельно-економічних блоків країн, що протистоять один одному</p>
--	--

Рис. 4.21. Характерні особливості сучасної світової торгівлі

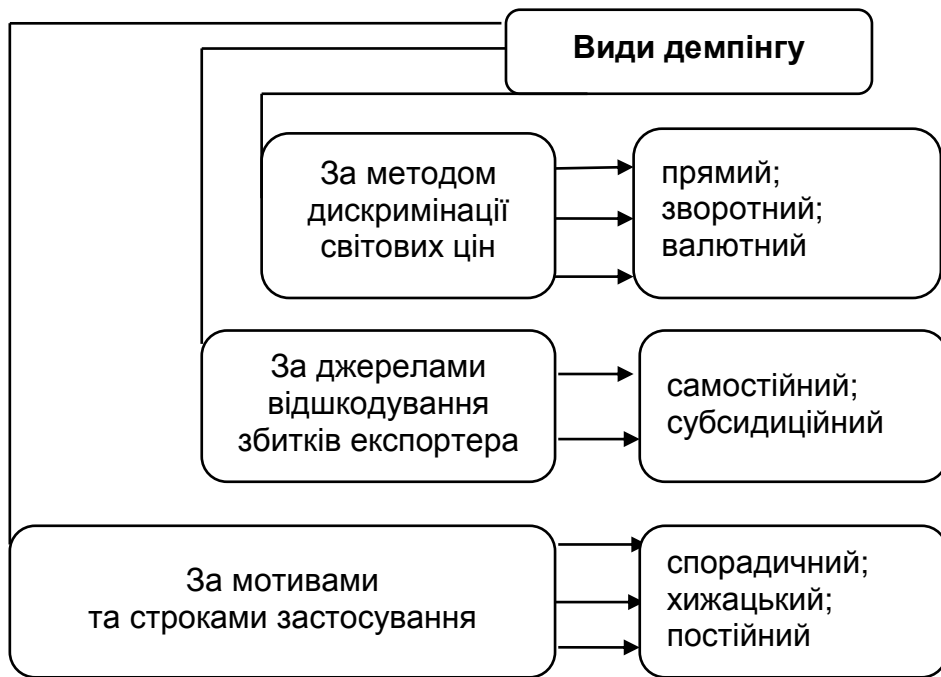

Рис. 4.22. Види демпінгу

Рис. 4.23. Джерела компенсації демпінгу та антидемпінгові інструменти

4.6. Регулювання міжнародних торговельних відносин

Таблиця 4.19

Види державного регулювання міжнародної торгівлі

Види	Характеристика
Одностороннє регулювання	полягає в застосуванні методів впливу урядами країн в односторонньому порядку без погодження або консультацій з торговельними партнерами. Такі заходи вживають здебільшого під час загострення політичних відносин
Двостороннє регулювання	передбачає, що заходи торговельної політики попередньо погоджуються країнами – торговельними партнерами. Кожна зі сторін попереджає свого торговельного партнера про вживання будь-яких заходів, які, зазвичай, не вносять суттєвих змін у торговельні відносини, а лише сприяють їм
Багатостороннє регулювання	передбачає погодження й регулювання торговельної політики на основі багатосторонніх угод, основною з яких є Генеральна угода про тарифи та торгівлю (ГАТТ)

Світова організація торгівлі (СОТ) – законодавча та інституційна основа міжнародної торговельної системи, механізм багатостороннього погодження та врегулювання політики країн-членів у сфері торгівлі товарами й послугами, урегулювання торговельних спірних питань

Генезис формування

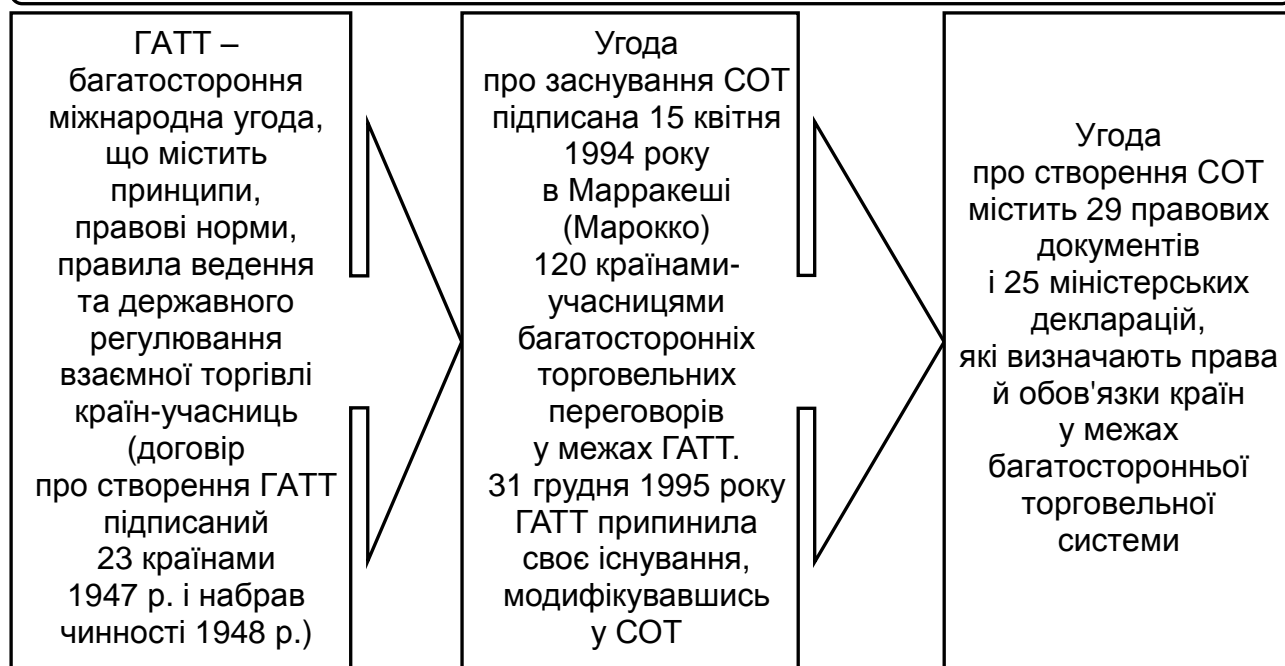

Рис. 4.24. Багатостороннє регулювання міжнародної торгівлі

Базові принципи торговельних відносин між державами

Принципи	Зміст
Торгівлі без дискримінації	Реалізують шляхом застосування: режиму найбільшого сприяння, за якого країна забезпечує однаково сприятливі умови торгівлі для всіх учасників; національного режиму, за якого імпортовані товари не можна піддавати дискримінації на внутрішньому ринку країни
Вільної торгівлі	Реалізують шляхом проведення раундів багатосторонніх торговельних переговорів, із метою ліквідації наявних торговельних бар'єрів і створення умов для більш вільної торгівлі
Передбачуваність розвитку міжнародної торгівлі	Досягають двома шляхами: пов'язуванням тарифів за тарифними позиціями та забезпеченням прозорості національної торговельної політики. Система захисту національного виробництва має будуватися тільки на митних тарифах, а не на будь-яких інших комерційних чи адміністративних заходах. Використання кількісних обмежень (контингентування імпорту) є можливим лише в разі гострого дефіциту платіжного балансу та для країн, що розвиваються
Справедливої конкуренції	Реалізують через створення умов для справедливої конкуренції: однакові фіскальні правила та інші регламентації для товарів національного виробництва й імпортованих товарів; заборона демпінгу та дозвіл застосування антидемпінгових заходів; можливість нейтралізації експортних премій або субсидій за допомогою компенсаційних зборів; гармонізація методів розрахунку митної вартості товарів; недискримінація постачальників, залежно від країни походження, під час здійснення державних закупівель тощо
Сприяння розвитку та економічним реформам	Реалізують через надання можливості користування перевагами режиму найбільшого сприяння, системою розв'язання суперечок, що стимулює національний експорт та прискорює розуміння необхідності у здійсненні економічних реформ. ГАТТ провадить двосторонні консультації (як перший крок до врегулювання суперечки), а за неможливості вирішення питання – створює спеціальні групи
Визнання регіональних торговельних угод	Функціонування регіональних торговельних угруповань (зона вільної торгівлі, митний союз) допускають як виняток за умови дотримання певних вимог, оскільки регіональна інтеграція має доповнювати багатосторонню торговельну систему, а не руйнувати її
Створення пільгових умов для країн, що розвиваються	Необхідність у забезпеченні того, щоб країни, що розвиваються, мали більш сприятливі умови виходу на світові ринки, а розвинуті країни утримувалися від заходів, що можуть ускладнювати експорт із названих країн

Світова організація торгівлі (СОТ)

Головне завдання СОТ – лібералізація світової торгівлі шляхом її врегулювання переважно тарифними методами за послідовного скорочення рівня імпортного мита, а також ліквідація різних нетарифних бар'єрів, кількісних обмежень та інших перепон у міжнародному обміні товарами й послугами

До системи СОТ приєднуються, а не вступають. Головною умовою набуття членства в СОТ є відповідність національного законодавства базовим стандартам і нормам, які містяться в угодах системи СОТ

Діяльність ГАТТ/СОТ здійснюють шляхом проведення багатобічних тарифних переговорів, що поєднують у раунди

Рис. 4.25. Світова організація торгівлі (СОТ)

Таблица 4.21

Принципова різниця між СОТ і ГАТТ

ГАТТ	СОТ
<i>Принципи організації</i>	
Просте зведення правил, багатостороння угода, яка мала невеликий секретаріат	Постійна міжнародна організація, що діє на основі угоди, ратифікованої країнами-членами, і має свою організаційну структуру
<i>Умови членства</i>	
Як угода складалася зі сторін, які брали в ній участь	Складається із країн-членів
<i>Строк дії</i>	
Уважали тимчасовою угодою, що діяла б до моменту створення СОТ	Постійно діюча організація
<i>Об'єкти регулювання</i>	
Присвячена практично тільки торгівлі товарами	Виконує функції регулювання торгівлі не тільки товарами, але й послугами, включно з такими специфічними, як права на інтелектуальну власність
<i>Система врегулювання торговельних спорів</i>	
Дозволяла окремим країнам блокувати ухвалення рішень	Дозволяє ухвалювати багато рішень, що не можуть бути блокованими окремими країнами, на автоматичній основі

Торговельні раунди ГАТТ/СОТ

Роки проведення	Місце проведення	Кількість країн	Предмет переговорів	Результати
1	2	3	4	5
1947	Женева, Швейцарія	23	Тарифи: переговори на основі запитів та пропозицій послідовно позиція за позицією	Поступки щодо 45 000 тарифних позицій
1949	Аннесі, Франція	29	Тарифи: переговори на основі запитів та пропозицій послідовно позиція за позицією	5 000 тарифних поступок, 9 приєднань
1951 – 1952	Торкі, Англія	32	Тарифи: переговори на основі запитів та пропозицій послідовно позиція за позицією	8 700 тарифних поступок, 4 приєднання
1956	Женева, Швейцарія	33	Тарифи: переговори на основі запитів та пропозицій послідовно позиція за позицією	Помірне зниження
1960 – 1961	Женева, Швейцарія (раунд Діллона)	39	Тарифи: переговори на основі запитів та пропозицій послідовно позиція за позицією, викликані частково необхідністю у збалансуванні поступки після створення ЄЕС	Обмін 4 400 поступками; відхилення пропозиції ЄЕС щодо 20 % лінійного зниження тарифів на промислові товари
1964 – 1967	Женева, Швейцарія (раунд Кеннеді)	74	Тарифи: формульний підхід (лінійне зниження) та переговори позиція за позицією. Нетарифні заходи: антидемпінг, митне оцінювання	Середній рівень тарифів зменшився на 35 %; зв'язано 33 000 тарифних ліній; угоди про митне оцінювання та антидемпінг
1973 – 1979	Женева, Швейцарія (Токійський раунд)	99	Тарифи: формульний підхід із винятками. Нетарифні заходи: антидемпінг, митне оцінювання, субсидії та компенсаційні заходи, державні закупівлі, ліцензування імпорту, стандарти на продукцію, захисні заходи, спеціальний та диференційований режим для країн, що розвиваються	Середній рівень тарифів зменшився на третину – до 6 % на промисловий імпорту країн ОЕСР, погоджено добровільні кодекси поведінки щодо всіх нетарифних питань, крім захисних заходів

1	2	3	4	5
1986 – 1994	Пунта-дель-Есте, Уругвай; Марракеш, Марокко (Уругвайський раунд)	117	Тарифи: формульний підхід та переговори позиція за позицією. Нетарифні заходи: усі питання раунду та послуги, інтелектуальна власність. Правила походження, пов'язані з торгівлею, інвестиційні заходи, урегулювання спорів, огляд торговельної політики	Середній рівень тарифів зменшився на третину; урегульовано питання торгівлі текстилем та одягом, с/г продукцією; створено СОТ; нові угоди про послуги та ТРІПС
2001 – наші дні	Женева (Доський раунд розвитку)	150	Послуги, доступ до ринку, сільське господарство, торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, урегулювання суперечок та ін.	Переговори тривають

4.7. Україна в міжнародній торгівлі

Загальні підсумки 2019 року

\$64,1 МЛРД

Порівняно із 2018 р., експорт товарів і послуг збільшився на **11,8 %**

За підсумками 2019 р. експорт товарів і послуг щодо 2018 р. збільшився на **6 769,4 млн дол. США**

Загальні підсумки 2019 року

\$15,6 МЛРД

Порівняно із 2018 р., експорт послуг збільшився на **34,3 %**

За підсумками 2019 р. експорт послуг щодо 2018 р. збільшився на **3 990,9 млн дол. США**

Рис. 4.26. Україна в міжнародній торгівлі товарами [80]

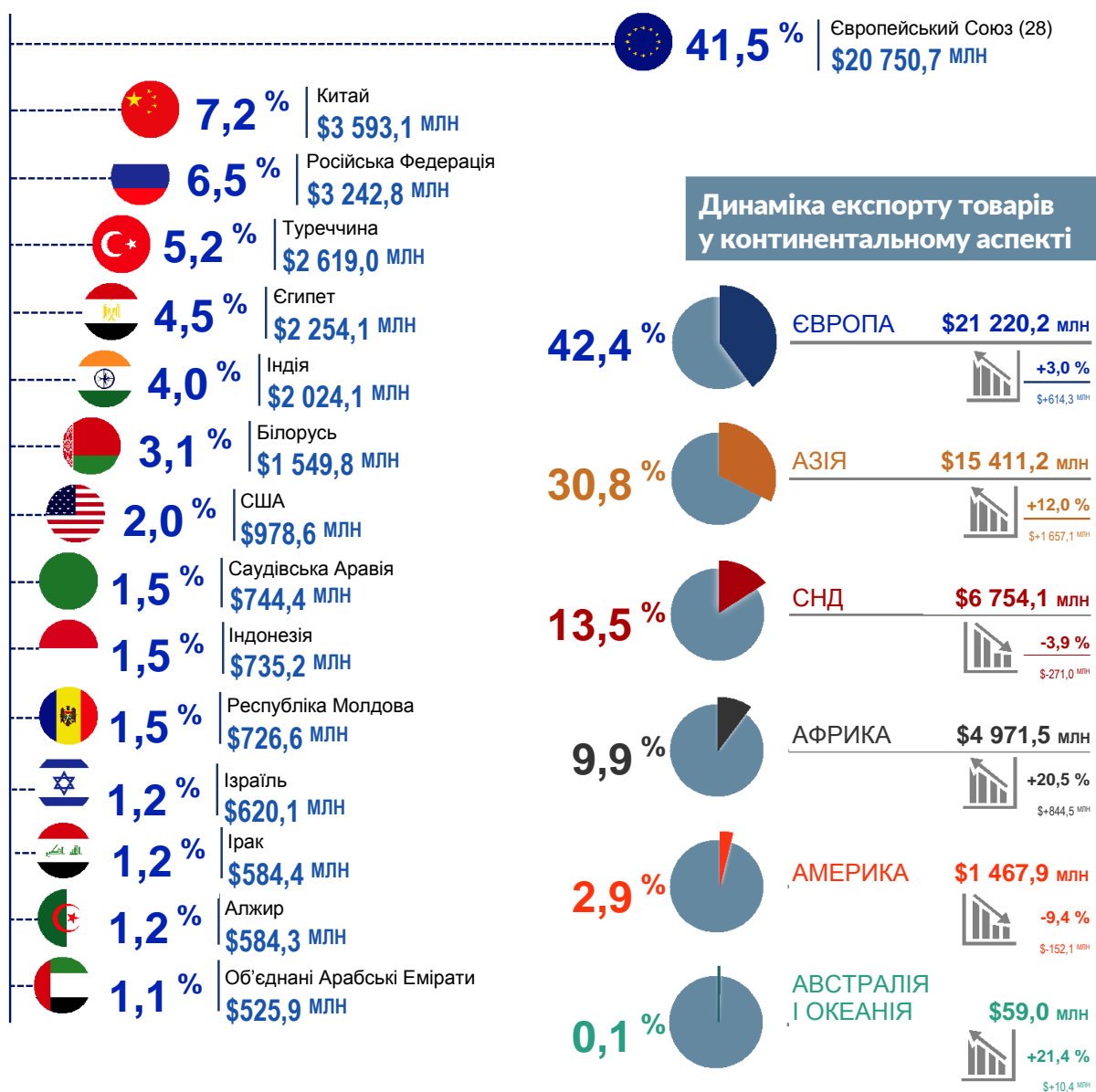

Рис. 4.27. ТОП-15 торговельних партнерів в експорті товарів 2019 р. [80]

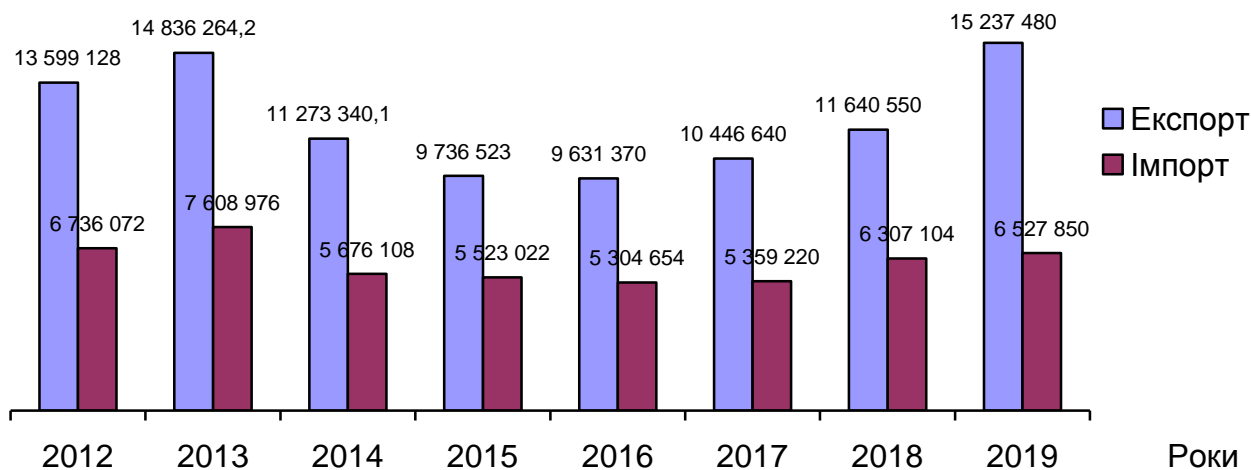

Рис. 4.28. Україна в міжнародній торгівлі послугами [80]

Таблиця 4.23

**Динаміка сальдо зовнішньої торгівлі
та зовнішньоторговельного обороту ринку послуг України [80]**

Роки	Експорт, тис. дол. США	Імпорт, тис. дол. США	Сальдо зовнішньої торгівлі, тис. дол. США	Зовнішньо- торговельний оборот, тис. дол. США
2012	13 599 128,0	6 736 072,0	6 863 056,0	20 335 200,0
2013	14 836 264,2	7 608 976,0	7 227 288,2	22 445 240,2
2014	11 273 340,1	5 676 108,0	5 597 232,1	16 949 448,1
2015	9 736 523,0	5 523 022,0	4 213 501,0	15 259 545,0
2016	9 631 370,0	5 304 654,0	4 326 716,0	14 936 024,0
2017	10 446 640,0	5 359 220,0	5 087 420,0	15 805 860,0
2018	11 640 550,0	6 307 104,0	5 333 446,0	17 947 654,0
2019	15 237 480,0	6 527 850,0	8 709 630,0	21 765 330,0

Таблиця 4.24

**Темпи зростання та збільшення обсягів експорту послуг України
у 2012 – 2019 рр. [80]**

Роки	Експорт, тис. дол. США	Темпи зростання експорту, %	Темп збільшення експорту, %
2012	13 599 128,0	–	–
2013	14 836 264,2	109,097 173 00	9,097 172 995
2014	11 273 340,1	75,985 032 00	-24,014 968 000
2015	9 736 523,0	86,367 686 18	-13,632 313 800
2016	9 631 370,0	98,920 014 88	-1,079 985 120
2017	10 446 640,0	108,464 735 50	8,464 735 546
2018	11 640 550,0	111,428 650 70	11,428 650 740
2019	15 237 480,0	130,900 000 40	30,900 000 430

Таблиця 4.25

**Темпи зростання та приросту обсягів імпорту послуг України
у 2012 – 2019 рр. [80]**

Роки	Імпорт, тис. дол. США	Темпи зростання імпорту, %	Темпи збільшення імпорту, %
2012	6 736 072	–	–
2013	7 608 976	112,958 70	12,958 650
2014	5 676 108	74,597 53	-25,402 500
2015	5 523 022	97,302 98	-2,697 020
2016	5 304 654	96,046 22	-3,953 780
2017	5 359 220	101,028 60	1,028 644
2018	6 307 104	117,687 00	17,686 980
2019	6 527 850	103,500 00	3,499 958

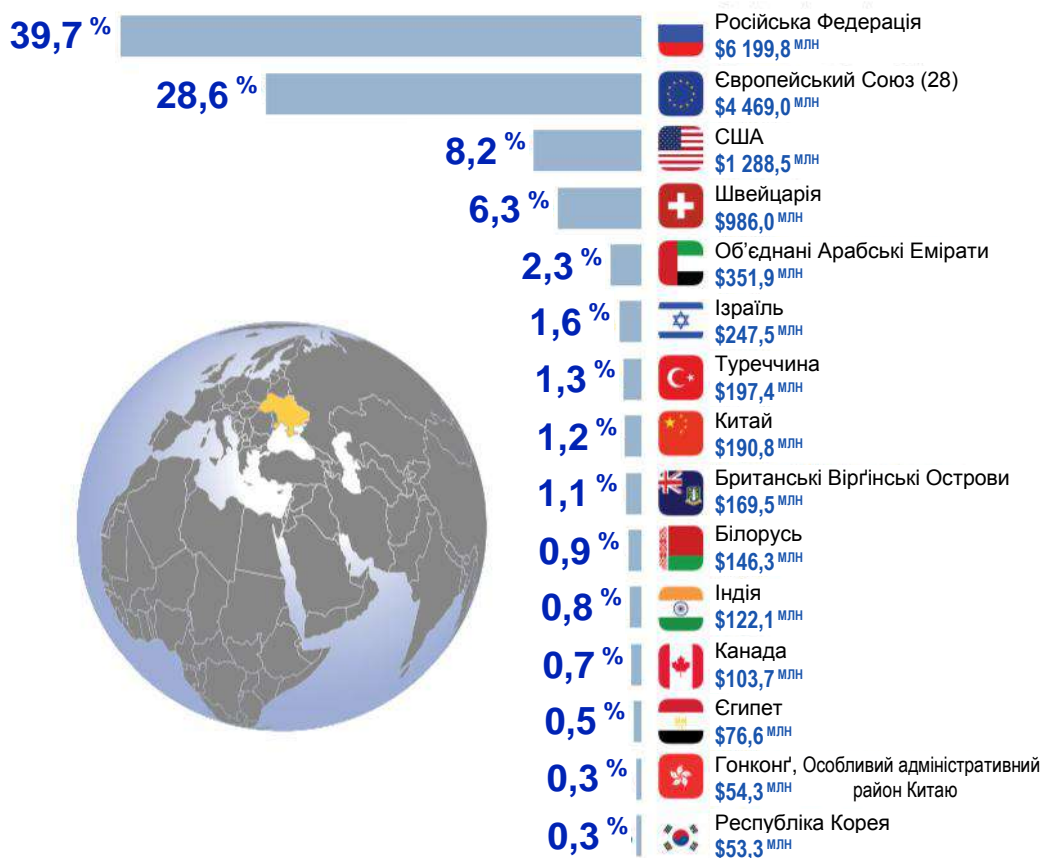

Рис. 4.29. ТОП-15 країн-партнерів в експорті послуг з України 2019 р. [80]

Рис. 4.30. Структура експорту послуг з України [80]

Загальні підсумки 2019 року

\$67,7 МЛРД

Порівняно із 2018 р.,
імпорт товарів і послуг
збільшився на **6,7 %**

За підсумками 2019 р. імпорт товарів і послуг щодо 2018 р.
збільшився на **4 245,8 млн дол. США.**

Із 2013 р. запроваджено нову методологію та систему обліку у статистиці зовнішньої торгівлі послугами, яка враховує послуги з перероблення давальницької сировини для реалізації за кордоном. Для уникнення подвійного обліку загальні обсяги імпорту товарів і послуг розраховано за формулою:
імпорт (товари та послуги) = імпорт товарів + імпорт послуг – вартість імпорту послуг із перероблення давальницької сировини, яка 2019 р. становила в імпорті – **2,9 млн дол. США.**

ТОП-15 торговельних партнерів України в імпорті товарів і послуг

Європейський Союз (28)
\$28 738,3 млн

42,4 %

Китай
\$9 431,6 млн

13,9 %

Російська Федерація
\$7 289,0 млн

10,8 %

Білорусь
\$3 885,1 млн

5,7 %

США
\$3 786,6 млн

5,6 %

Туреччина
\$2 923,0 млн

4,3 %

Швейцарія
\$1 825,1 млн

2,7 %

Японія
\$977,5 млн

1,4 %

Індія
\$751,0 млн

1,1 %

Казахстан
\$481,2 млн

0,7 %

Республіка Корея
\$471,0 млн

0,7 %

В'єтнам
\$432,2 млн

0,6 %

Азербайджан
\$392,2 млн

0,6 %

Норвегія
\$325,0 млн

0,5 %

Єгипет
\$301,8 млн

0,4 %

Імпорт надходив з:

233 країни

імпорт як товарів,
так і послуг зі:

190 країн

лише імпорт товарів
із:

29 країн

лише імпорт послуг
із:

14 країн

15 торговельних партнерів,
із яких найбільше надходили до України
товари та послуги 2019 р.,
у структурі імпорту товарів і послуг
2018 р. становили

91,3 %

Структура імпорту товарів і послуг

Частка ТОП-15 країн-партнерів у загальних обсягах імпорту товарів і послуг України

Рис. 4.31. Україна в міжнародній торгівлі: імпорт товарів і послуг [80]

Загальні підсумки 2019 року

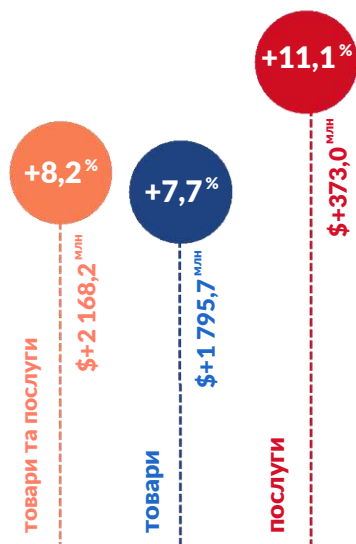
Структура імпорту товарів і послуг

товари та послуги:

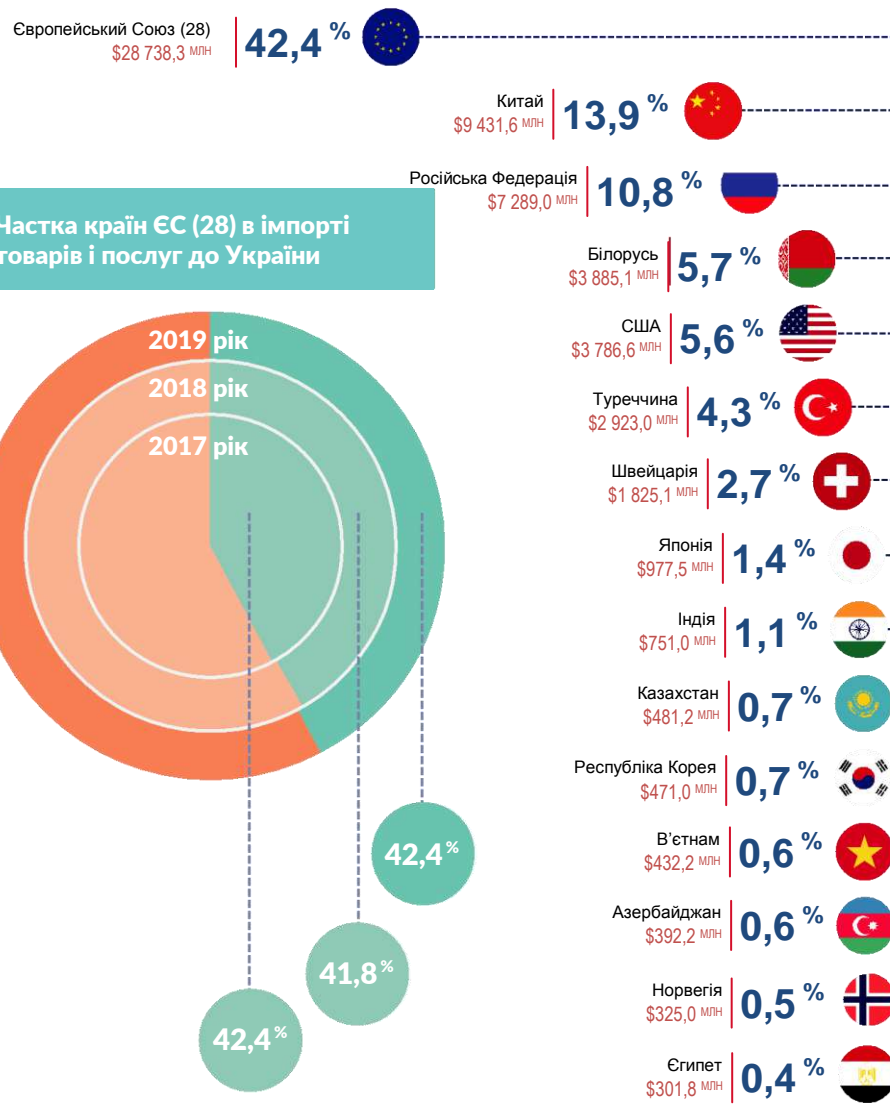
\$28,7 млрд | товари: **\$ 25,0 млрд** | послуги: **\$3,7 млрд**

Із 2013 р. запроваджено нову методологію та систему обліку у статистиці зовнішньої торгівлі послугами, яка враховує послуги з перероблення давальницької сировини для реалізації за кордоном. Для уникнення подвійного обліку загальні обсяги імпорту товарів і послуг розраховано за формулою: імпорт (товари та послуги) = імпорт товарів + імпорт послуг – вартість імпорту послуг із перероблення давальницької сировини, яка 2019 р. становила в імпорті – **2,7 млн дол. США**.

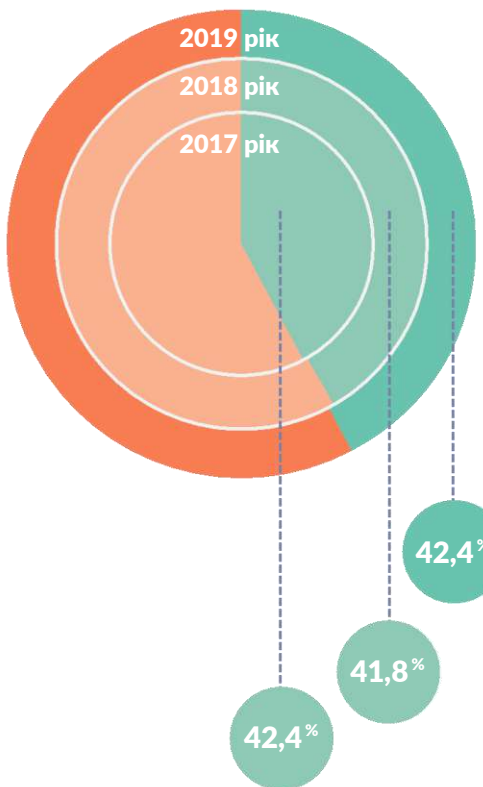
Структура імпорту товарів і послуг із країн ЄС (28)

Структура імпорту товарів і послуг

Частка країн ЄС (28) в імпорті товарів і послуг до України

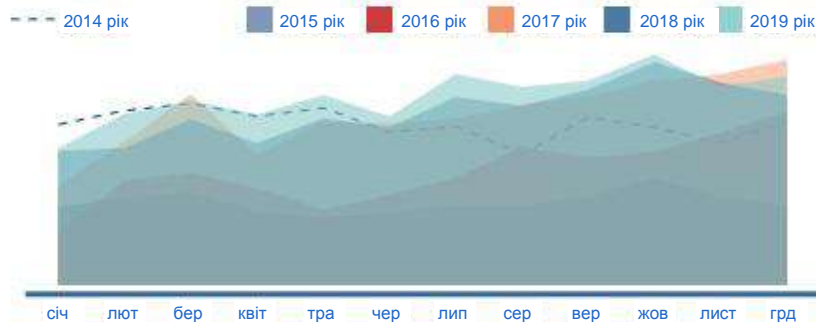

Загальні підсумки 2019 року

\$60,8 МЛРД

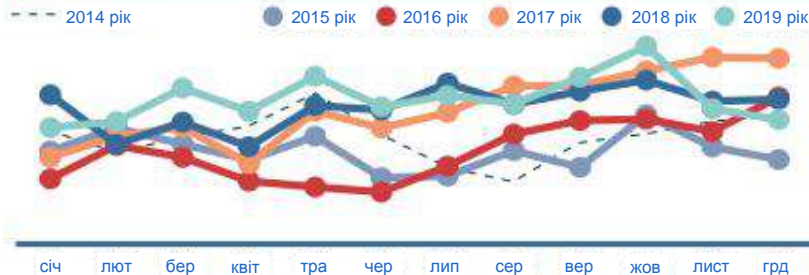
Порівняно із 2018 р. імпорту товарів збільшився на **6,3 %**

Тренд помісячних вартісних обсягів імпорту

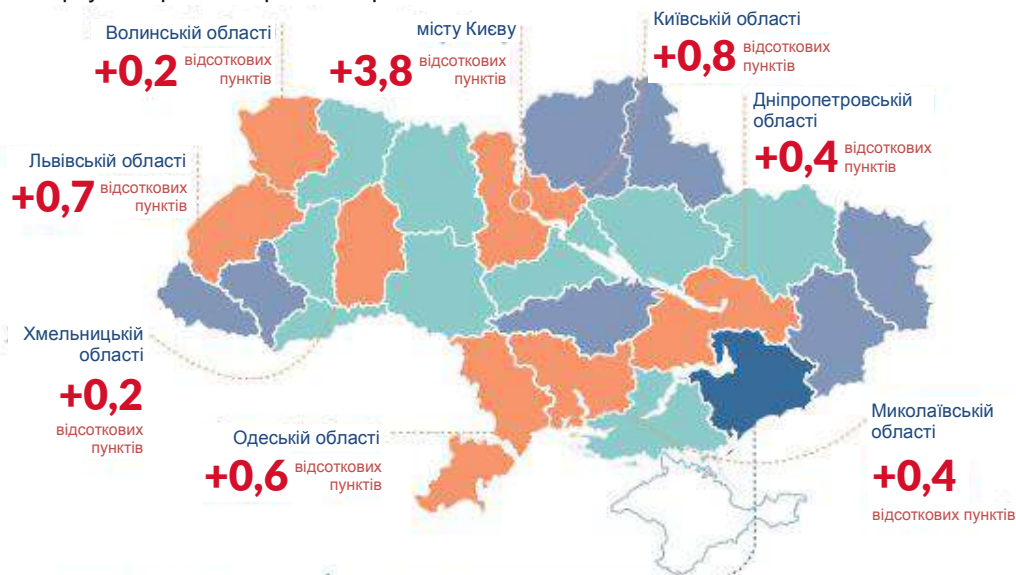
За підсумками 2019 р. імпорту товарів щодо 2018 р. збільшився на **3 612,6** млн дол. США.

Тренд помісячних фізичних обсягів імпорту до України

Тенденції розвитку імпорту товарів до регіонів України

Серед регіонів України найбільший позитивний внесок у динаміку імпорту товарів 2019 р. спостерігався по:

Сумарний внесок восьми наведених регіонів становив

+7,1

відсоткових пунктів, що перевищило загальний приріст імпорту товарів

+6,3 %

Інші регіони України, крім Запорізької, Сумської, Чернігівської, Закарпатської, Луганської, Донецької, Кіровоградської та Івано-Франківської областей, також продемонстрували позитивну динаміку зростання імпорту товарів.

Водночас 2019 р. найбільшого негативного внеску в динаміку імпорту товарів додала Запорізька область

-0,4 відсоткових пунктів

Рис. 4.32. Україна в міжнародній торгівлі: імпорту товарів [80]

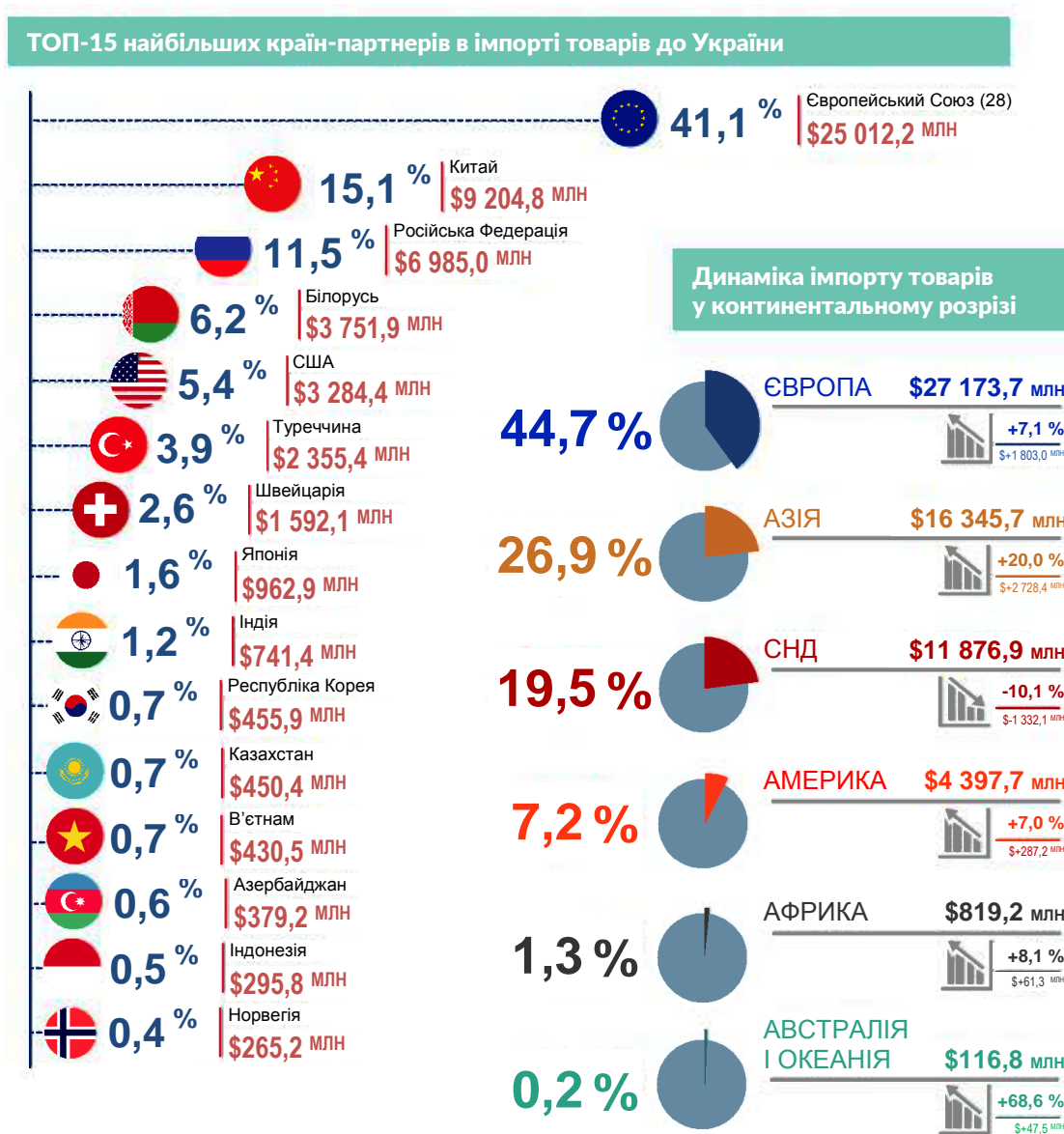

Рис. 4.33. ТОП-15 торговельних партнерів в імпорті товарів 2019 р. [80]

Загальні підсумки 2019 року

Товари, імпорт яких збільшився у 2019 році

75

33,8 %

21,4 %

18,2 %

9,4 %

6,0 %

5,2 %

3,9 %

2,2 %

Структура імпорту товарів України у 2019 році

\$20 555,1 млн

ПРОДУКЦІЯ МАШИНОБУДУВАННЯ

+17,8 % (\$+3 105,2 млн)

\$12 984,6 млн

МІНЕРАЛЬНІ ПРОДУКТИ

-8,5 % (\$-1 207,4 млн)

\$11 048,0 млн

ПРОДУКЦІЯ ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

+4,1 % (\$+431,1 млн)

\$5 736,0 млн

ПРОДУКЦІЯ АПК ТА ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

+13,5 % (\$+680,6 млн)

\$3 650,7 млн

ПРОДУКЦІЯ МЕТАЛУРГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ

+2,1 % (\$+75,5 млн)

\$3 132,5 млн

ПРОДУКЦІЯ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

+17,7 % (\$+470,8 млн)

\$2 382,8 млн

РІЗНІ ПРОМИСЛОВІ ТОВАРИ

+6,0 % (\$+135,4 млн)

\$1 310,4 млн

ДЕРЕВИНА ТА ПАПЕРОВА МАСА

-5,7 % (\$-78,6 млн)

Рис. 4.34. Структура імпорту товарів України 2019 р. [80]

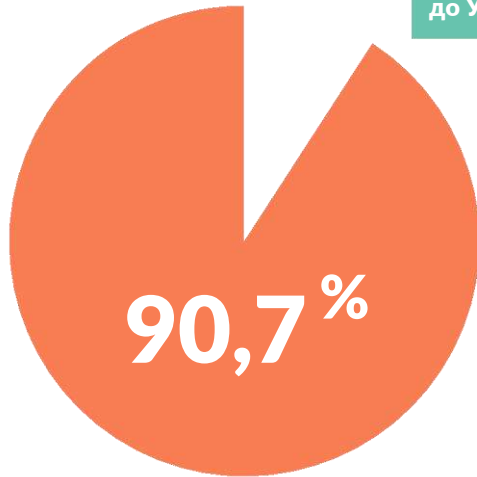
Загальні підсумки 2019 року

\$6,9 МЛРД

Порівняно із 2018 р.
імпорт послуг збільшився на **10,0 %**

За підсумками 2019 р. імпорт послуг щодо 2018 р.
збільшився на **633,3 млн дол. США.**

Частка ТОП-15 найбільших
країн-партнерів у загальних
обсягах імпорту послуг
до України

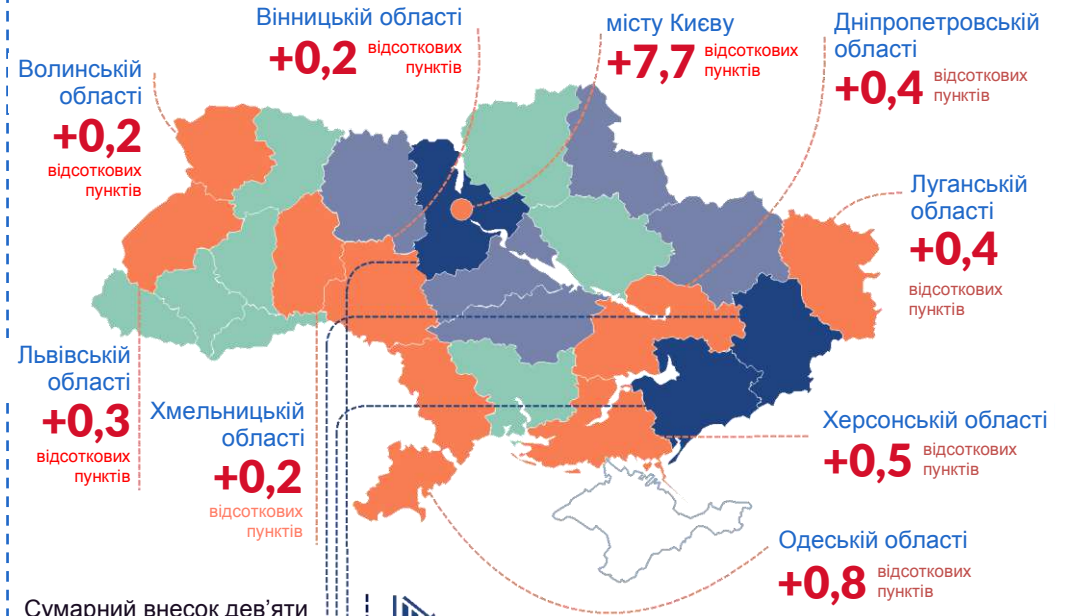

ТОП-15 торговельних партнерів,
із яких найбільше надходили до України
послуги 2019 р., у структурі
імпорту послуг 2018 р. становили

90,9%

Тенденції розвитку імпорту послуг із регіонів України

Серед регіонів України позитивний внесок у динаміку імпорту послуг 2019 р. продемонстрували **17 регіонів**. Найбільший позитивний внесок спостерігався по:

Сумарний внесок дев'яти вищенаведених регіонів склав

+10,5

відсоткових пунктів,
що перевищило показник
загального приросту
імпорту послуг

+10,0%

Водночас, 2019 р. **8 регіонів** додали негативного внеску в розвиток імпорту послуг, серед яких найбільший показник мали:

Київська область (-0,8 відсоткових пунктів),
Запорізька та Донецька області, кожна по (-0,2 відсоткових пунктів).

Крім того, негативного внеску в розвиток імпорту послуг додали **Житомирська, Сумська, Харківська, Кіровоградська та Черкаська області.**

Рис. 4.35. Україна в міжнародній торгівлі: імпорт послуг [80]

Контрольні запитання

1. Чому представники теорії меркантилізму вважали сферу обігу, а не виробництва, основною?
2. Як Д. Г'юм спростував основні положення теорії меркантилізму?
3. У чому полягає цінність та обмеженість теорії абсолютних переваг А. Сміта й теорії порівняльних переваг Д. Рікардо?
4. Чи має теорія співвідношення чинників виробництва прикладний характер?
5. У чому полягає обмеженість теореми Гекшера – Оліна – Самуельсона?
6. Які є сильні та слабкі моменти парадоксу В. Леонтьєва можна виокремити?
7. Чи були науково обґрунтованими аргументи проти парадоксу В. Леонтьєва та які?
8. Які є основні відмінності внутрішньогалузевої від міжгалузевої торгівлі?
9. У чому полягає сутність міжнародної торгівлі послугами?
10. У чому принципові відмінності міжнародної торгівлі товарами від міжнародної торгівлі послугами?
11. Які чинники сприяють динамічному розвитку міжнародної торгівлі послугами?
12. Як класифікують послуги в міжнародній торгівлі?
13. У чому полягають принципові відмінності політики вільної торгівлі від політики протекціонізму?
14. Чи є різниця між митом і митним тарифом?
15. Визначте позитивні та негативні наслідки тарифного регулювання.
16. Чи можна вважати нетарифні методи регулювання міжнародної торгівлі більш ефективними, ніж імпорتنний тариф? Обґрунтуйте відповідь.
17. У чому різниця між імпортним тарифом та імпортною квотою?
18. Яким методам розподілу ліцензій слід віддавати перевагу?
19. Які види прихованого протекціонізму використовують у зовнішньоторговельній політиці держави?
20. Чи можна вважати імпортний тариф та експортну субсидію аналогічними інструментами торговельної політики за їхньою спрямованістю на зовнішню торгівлю?

Рекомендована література: [3 – 5; 7; 9; 19; 20; 26; 36; 41; 44; 58; 61; 63; 69; 72; 75; 78; 96; 97].

5. Міжнародна інвестиційна діяльність і виробниче співробітництво

Основні питання

- 5.1. Міжнародний рух капіталу: сутність, умови та форми.
- 5.2. Прямі іноземні інвестиції: сутність, склад, причини та наслідки.
- 5.3. Транснаціональні корпорації (ТНК) як головні суб'єкти міжнародної виробничої та інвестиційної діяльності.
- 5.4. Портфельні іноземні інвестиції: причини, сутність та види.
- 5.5. Міжнародні фінансові ринки та рух капіталу.
- 5.6. Інвестиційний клімат країни: сутність, чинники формування та складові елементи.
- 5.7. Регулювання міжнародної інвестиційної діяльності: сутність, його цілі, інструменти.

5.1. Міжнародний рух капіталу: сутність, умови та форми

Капітал – це один з основних чинників виробництва, накопичений запас коштів, які використовують у процесі виробництва товарів. Капітал є абсолютно мобільним чинником виробництва, обсяги та напрями руху якого обумовлено певними причинами

Причини міжнародного руху капіталу:
несинхронність структурних перетворень у різних країнах: на різних етапах розвитку в одних країнах акумулюють кошти, які можуть бути ефективно використані в інших країнах, де спостерігають їхній дефіцит для здійснення структурних перетворень;
утрата країною конкурентоспроможності на світових ринках потребує запозичення капіталу для подолання економічної відсталості;
використання більш дешевої робочої сили та сировини для виробництва продукції за межами країни в регіонах із високим рівнем політичної стабільності та сприятливим інвестиційним кліматом;
вплив форс-мажорних чинників на економічний розвиток країни

Основна умова міжнародного руху капіталу –
різна забезпеченість країн запасами матеріальних, грошових та фінансових ресурсів, необхідних для створення матеріальних благ та забезпечення розширеного відтворювального процесу

Рис. 5.1. Причини та умови міжнародного руху капіталу

Класифікація форм міжнародного руху капіталу

Критерії	Форми
За джерелами походження	офіційний – це кошти державного бюджету або міжнародних організацій, які переміщують за кордон або приймають із-за кордону за рішенням урядів або міжурядових організацій
	приватний капітал – це кошти приватних фірм, банків та інших недержавних організацій, які переміщують за кордон або приймають із-за кордону за рішенням їхнього керівництва
За характером використання	підприємницький капітал – це кошти, які прямо або опосередковано вкладають у виробництво, із метою отримання прибутку; підприємницьким капіталом переважно є приватний капітал
	позиковий капітал – це кошти, що надають у кредит на умовах зворотності, терміновості та платності. Позиковим капіталом є переважно офіційний капітал
За строком укладання	короткостроковий (строком до 1 року)
	середньостроковий (від 1 до 3 років)
	довгостроковий (понад 3 роки)
За метою вкладання	прямі інвестиції – укладання капіталу у виробництво, із метою отримання прибутку та контролю за об'єктом інвестування
	портфельні інвестиції – укладання капіталу в цінні папери, із метою отримання прибутку, які не дають право контролю над об'єктом інвестування

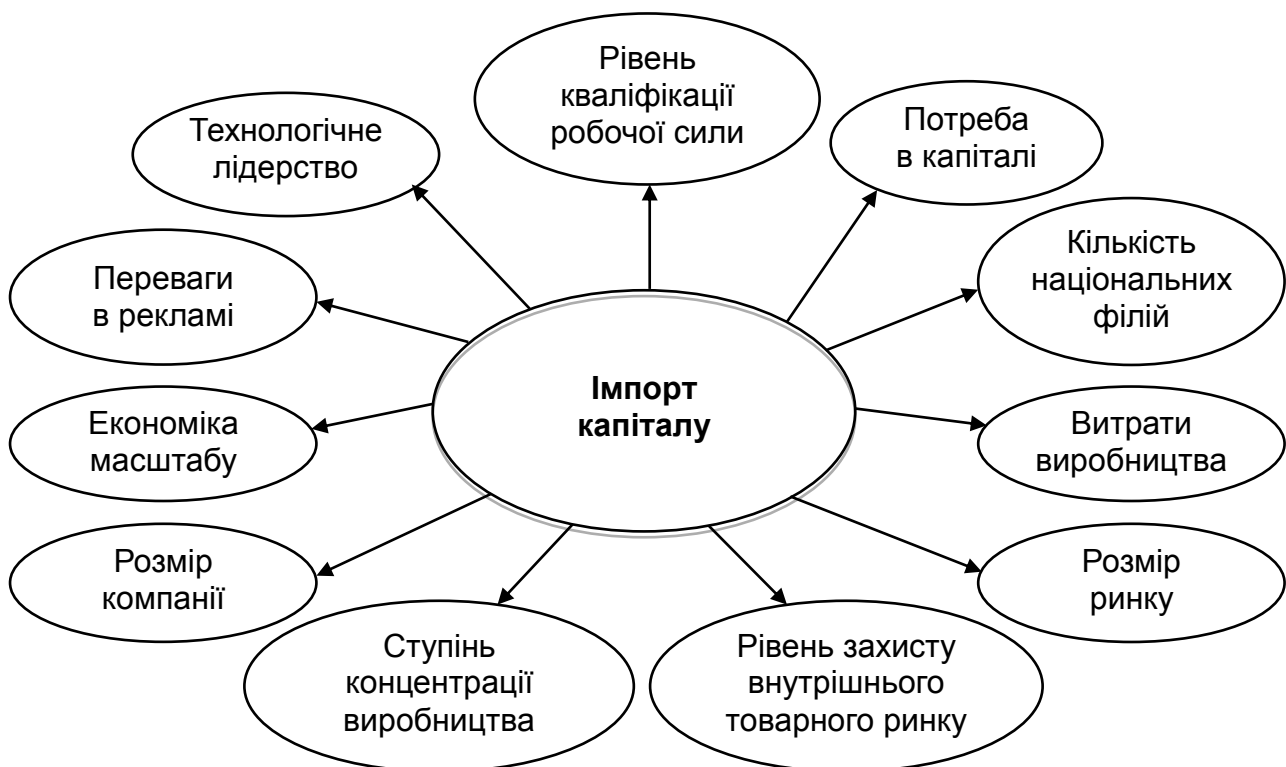

Рис. 5.2. Основні причини імпорту капіталу

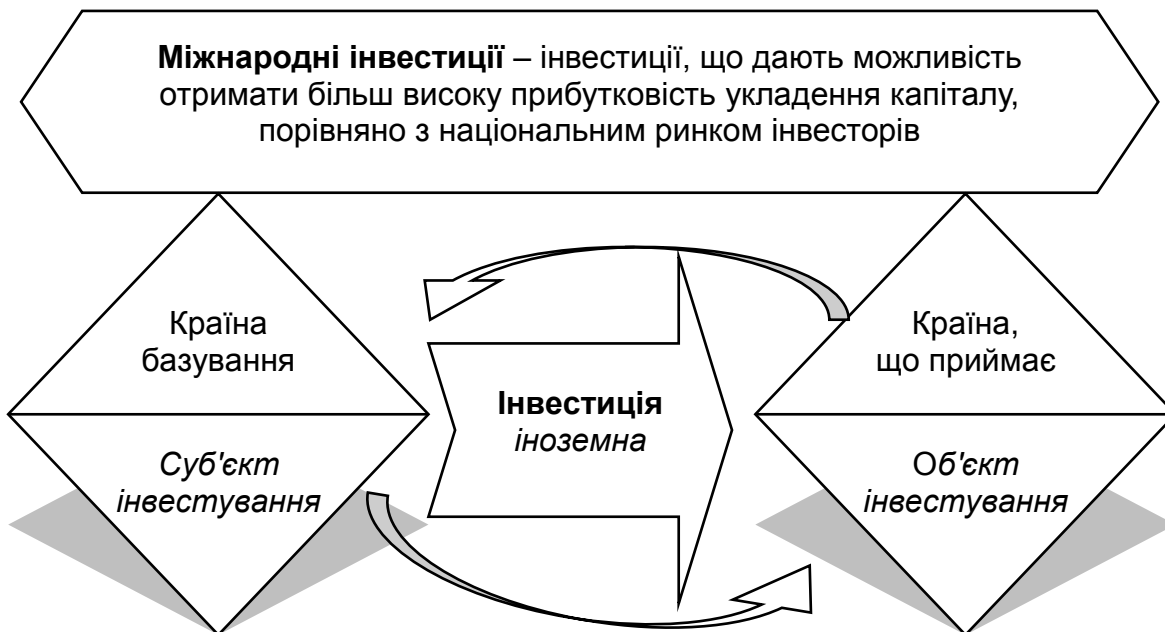

Рис. 5.3. Міжнародні інвестиції

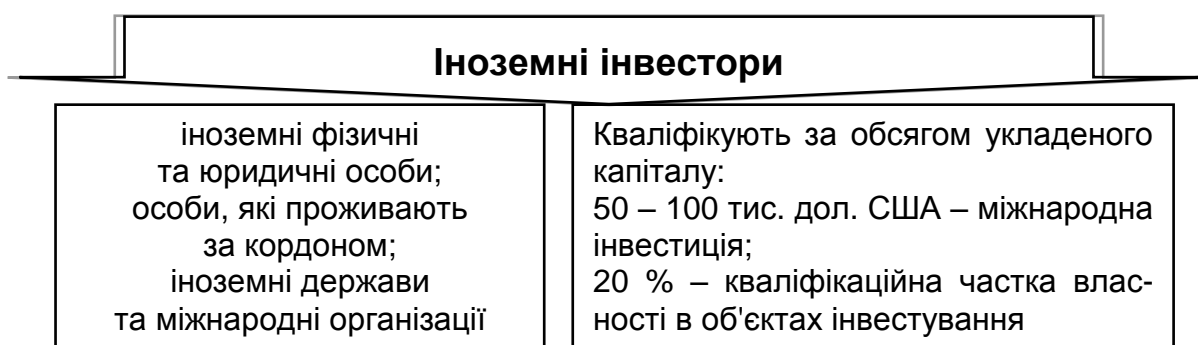

Рис. 5.4. Іноземні інвестори

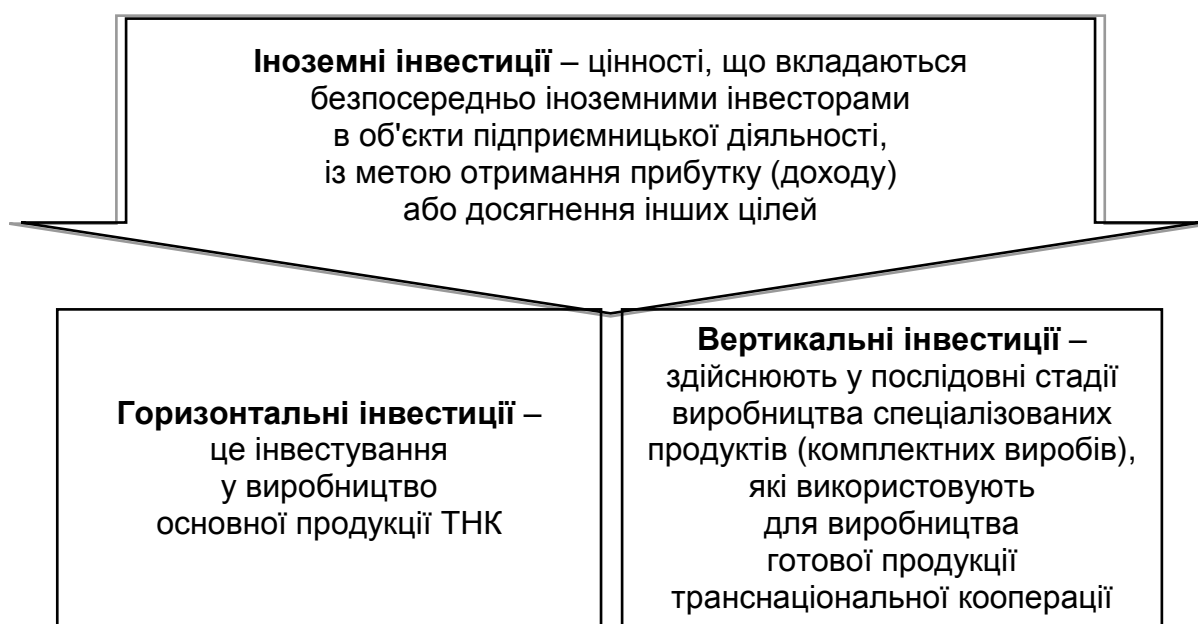

Рис. 5.5. Іноземні інвестиції

5.2. Прямі іноземні інвестиції: сутність, склад, причини та наслідки

Рис. 5.6. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ)

Таблиця 5.2

Основні форми підприємств з іноземними інвестиціями

Форми	Характеристика
Дочірні компанії	підприємства, у яких прямий інвестор-нерезидент володіє понад 50 % капіталу
Асоційовані компанії	підприємства, у яких прямий інвестор-нерезидент володіє менш ніж 50 % капіталу
Філіали	підприємства, які повністю належать прямому іноземному інвестору

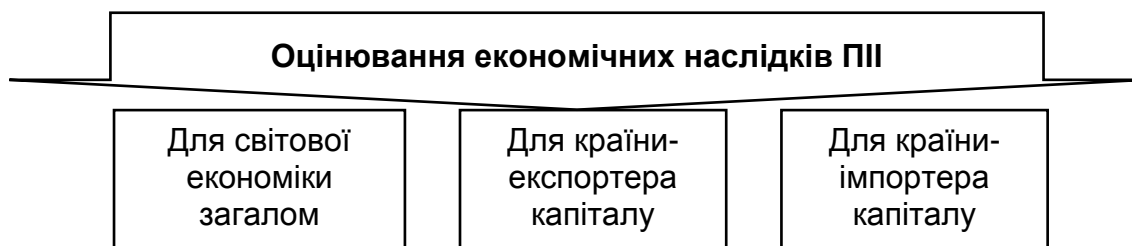

Рис. 5.7. Наслідки прямого іноземного інвестування

Чинники, що впливають на пряме іноземне інвестування

Прагнення до мінімізації інвестиційного ризику конкурентної компанії – іноземний інвестор, із метою мінімізації інвестиційного ризику, намагається диверсифікувати свою інвестиційну діяльність

Технологічне лідерство інвестора дає можливість за прямого іноземного інвестування реалізувати повною мірою свій технологічний потенціал

Переваги в доступі на ринки багатьох країн, зазвичай іноземні інвестори мають певну збутову мережу, займають певну частку на релевантному ринку, що дає змогу у процесі інвестування розширити обсяги виробничої діяльності та збільшити прибуток від експорту продукції

Переваги в диференціації продукції, рекламі та рівні менеджменту – чим вищою є питома вага витрат на рекламу в загальних витратах компанії, тим більшими обсяги експорту її ПІІ

Економіка масштабу – чим більшими є обсяги виробництва компанії на внутрішній ринок, тим більшими обсяги експорту її ПІІ

Розмір компанії – чим більшим є розмір компанії, тим більшими обсяги експорту її ПІІ

"Захисне інвестування" (підхід С. Гаймера) – великі компанії нерідко створюють за кордоном свої філії, із метою підризу позицій конкурентів на цих ринках

Ухилення від податків

Рис. 5.8. Чинники, що впливають на пряме іноземне інвестування

Вектори сприяння ПІІ

Експорт капіталу для країни базування

- збільшення загального обсягу виробництва шляхом більш інтенсивного використання капіталу;
- зростання доходів власників капіталу та зменшення доходів власників інших чинників виробництва (землі, праці);
- зростання прибутковості капіталу шляхом підвищення його продуктивності

Імпорт капіталу країни, що приймає

- зниження прибутковості вкладення капіталу;
- збільшення обсягів внутрішнього виробництва шляхом залучення іноземного капіталу;
- зменшення доходів власників капіталу та збільшення доходів власників інших чинників виробництва

Рис. 5.9. Вектори сприяння ПІІ

5.3. Транснаціональні корпорації (ТНК) як головні суб'єкти міжнародної виробничої та інвестиційної діяльності

Рис. 5.10. Транснаціональні корпорації

Сучасні теоретичні концепції формування та функціонування ТНК

Напрями досліджень	Теорії/автори	Сутність теорій
1	2	3
Ринкова влада	Теорія ринкової влади фірми (С. Гаймер)	ТНК є суб'єктом ринкової влади. На початкових стадіях розвитку фірма збільшує свою частку на ринку шляхом злиття та поглинання, підвищуючи концентрацію виробництва й капіталу. Досягнувши максимальної влади на внутрішньому ринку фірма інвестує прибуток за кордон, де процес повторюється
	Теорія монополістичних переваг (Ч. Кіндлбергер, Е. Чемберлін)	ТНК використовують недосконалість ринку, маючи переваги щодо чинників виробництва й економії на масштабах та особливий вид конкуренції, виділяючи свій товар в особливу групу шляхом відносно невисоких витрат на рекламу, маркетинг
Транснаціоналізація міжнародного виробництва	Еклектична теорія (Дж. Даннінг)	Виокремлення трьох груп чинників (OLI), що визначають транснаціоналізацію та обсяг іноземних активів
	OLIN-концепція (К. Калотай)	Конкретизація еклектичної парадигми – виділення четвертого чинника транснаціоналізації – країни походження ТНК
	LLL-модель (Дж. Метьюза)	Особливості та умови форсованої транснаціоналізації
Інтернаціоналізація	Економія на масштабі сфери діяльності (Е. Пенроуз)	Незбалансований розвиток фірми обумовлює виникнення нових, не використаних нині часу виробничих і фінансових ресурсів. Економія від застосування цих ресурсів стимулює розширення сфери діяльності фірми

1	2	3
	<p>Економія на операційних витратах (О. Вільямсон)</p>	<p>ТНК є наслідком серії організаційних нововведень, мета й результати яких – економія на операційних витратах</p>
	<p>Теорія інтернаціоналізації (П. Баклі, М. Кесон, Дж. Йохансон, А. Рагмен)</p>	<p>Конкурентною перевагою ТНК є їхня структура, за якою власні ноу-хау не досяжні конкурентам. Внутрішню структуру ТНК розглядають як альтернативний ринок. Значна частина формально міжнародних операцій є внутрішньофірмовими операціями між підрозділами ТНК</p>
	<p>Мобілізаційні чинники ПІІ (О. Кузнєцов)</p>	<p>Концепція враховує наявність особливих мобілізаційних чинників прямого інвестування, зокрема, регіональної інтеграції</p>
<p>Міжнародна конкурентоспроможність</p>	<p>Модель життєвого циклу товару (Р. Вернон)</p>	<p>На початковій стадії обсяг виробництва збільшується у міру зростання попиту на ринку. Досягнувши максимуму, виробництво стабілізується, товар починає морально старіти, що зумовлює зниження попиту та зменшення випуску. Для збереження прибутків ТНК шукає нові ринки збуту, що збільшує життєвий цикл товару</p>
	<p>Синтезована теорія життєвого циклу промислової галузі (Р. Стобоух)</p>	<p>ТНК відображають закономірності розвитку кожної галузі, яка має свій специфічний життєвий цикл. Обґрунтовує імпортозаміщення структурних підрозділів ТНК, розміщених у різних країнах світу</p>
	<p>Стадії розвитку ТНК (Р. Рамамурті)</p>	<p>Виділено три стадії розвитку ТНК: дитинство, юність, зрілість</p>
	<p>Стратегічна теорія ТНК (М. Портер)</p>	<p>Стратегію діяльності ТНК обумовлено наявністю конкурентних переваг</p>

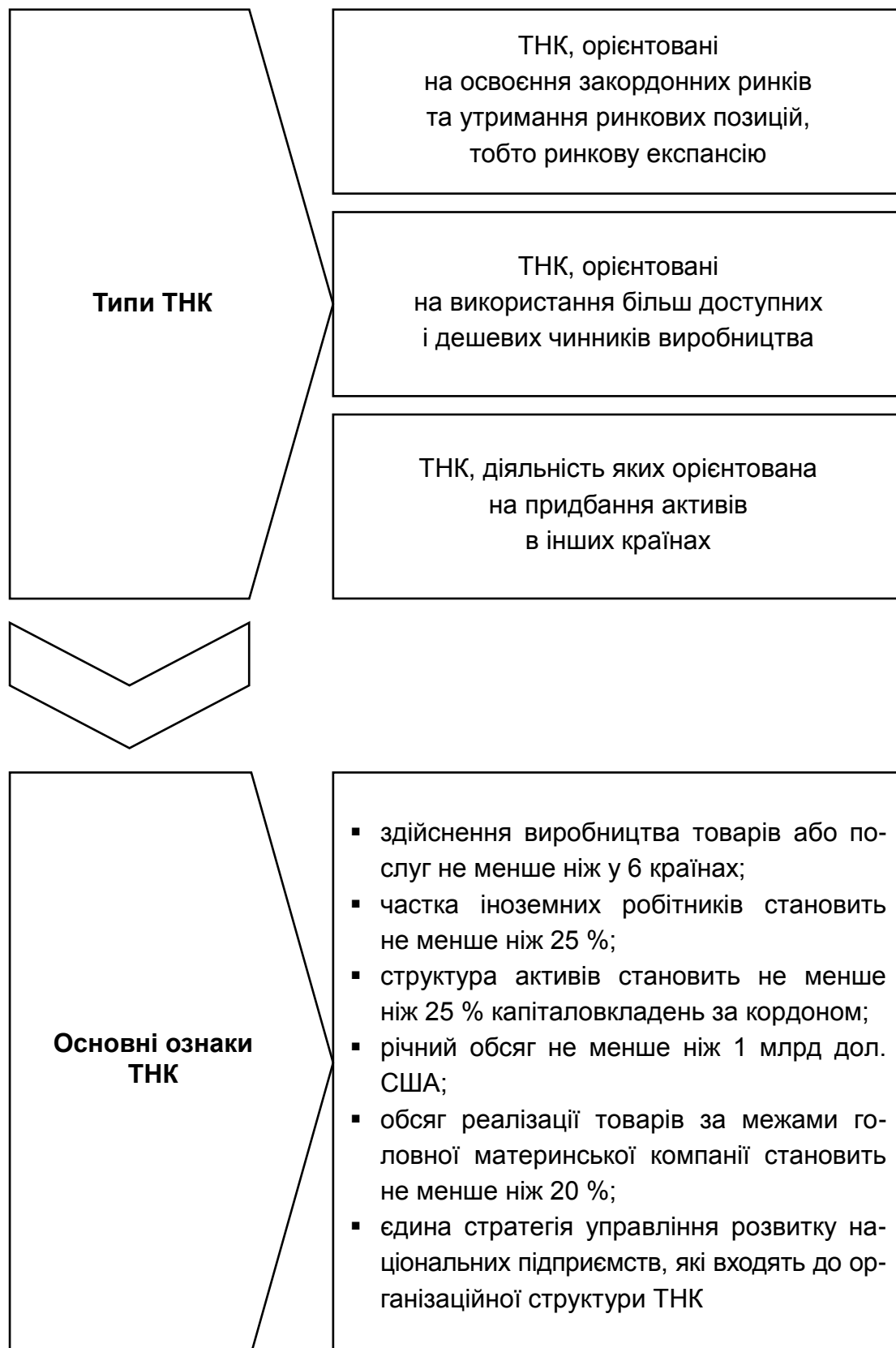

Рис. 5.11. Типи ТНК у контексті транснаціоналізації діяльності

Форми транснаціоналізації

Форми	Характеристика
Синдикат	форма монополістичного об'єднання, яка передбачає об'єднання комерційної діяльності компаній у разі збереження їхньої юридичної та виробничої самостійності
Картель	найпростіша форма монополістичних об'єднань, яка передбачає укладення угоди між компаніями певної галузі відносно цін, обсягів збуту, ринків збуту, ринкових сегментів тощо
Трест	форма монополізації шляхом об'єднання виробничої, збутової та фінансової діяльності компаній
Концерн	багатогалузеве об'єднання трестівського типу на основі територіальної диверсифікації (компанії можна розташовувати в різних країнах)
Конгломерат	багатогалузеве об'єднання шляхом поглинання функціонально не взаємопов'язаних компаній
Пул	монопольне об'єднання, за якого прибутки потрапляють до спільних фондів, після чого здійснюють погоджений їхній розподіл, відповідно до результатів експлуатації певної частини ринку, причому в заздалегідь обумовленій пропорції
Консорціум	тимчасове об'єднання фінансово-кредитних установ, промислових компаній для реалізації певних спільних проєктів
Транснаціональний альянс	міжфірмове об'єднання на основі укладання багатосторонніх угод між компаніями різних країн, із метою довгострокової координації економічної діяльності його учасників у маркетинговій, інноваційній, інвестиційній, фінансовій, виробничій сфері. Економічна доцільність створення транснаціональних альянсів полягає в досягненні економічного ефекту шляхом транскордонного використання нематеріальних активів, пайової участі, трансферу технологій та інновацій, партнерства або розподілу й комбінації функцій

Таблиця 5.5

Види транснаціональних альянсів за ступенем регіоналізації

Види	Характеристика
Національні	створені компаніями однієї країни
Транснаціональні	створені компаніями двох або більше країн і діють на транскордонній основі
Глобальні	створені компаніями декількох країн і діють у глобальному масштабі

5.4. Портфельні іноземні інвестиції: причини, сутність та види

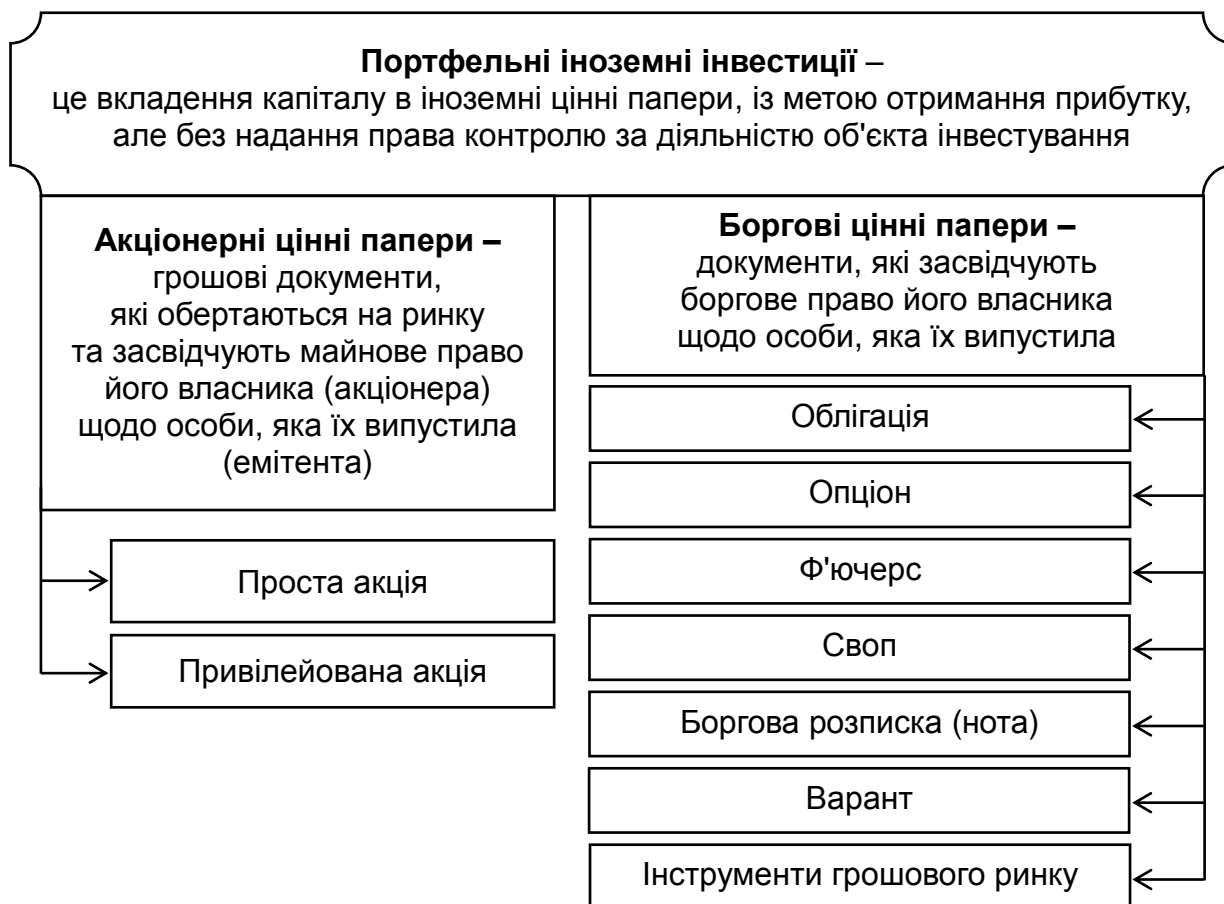

Рис. 5.12. Портфельні іноземні інвестиції

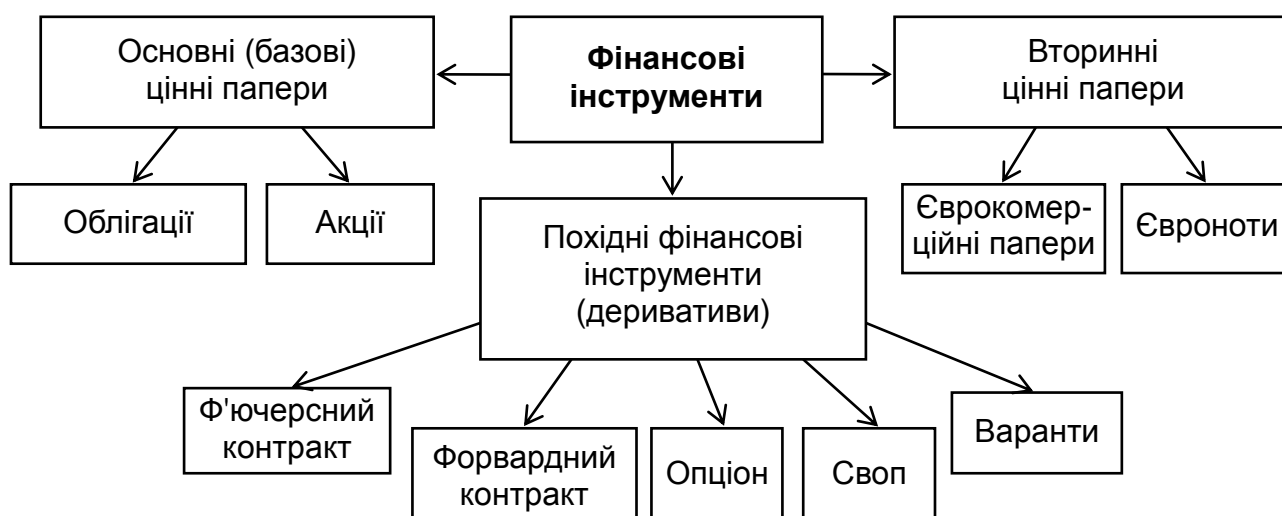

Рис. 5.13. Фінансові інструменти світового ринку портфельних інвестицій

Види портфельних цінних паперів

Види	Характеристика
Проста акція	цінний папір, який засвідчує майнове право власника та дає право контролю за діяльністю підприємства-емітента цінних паперів, а розмір дивідендів за ними залежить від прибутку емітента
Привілейована акція	цінний папір, який засвідчує майнове право без надання права контролю за діяльністю підприємства-емітента та дає фіксований прибуток, незалежно від ефективності діяльності емітента
Облігація	грошовий інструмент, який дає право його власнику на отримання фіксованого доходу
Боргова розписка (нота)	короткостроковий грошовий інструмент, який випускає позичальник на своє ім'я, відповідно до угоди з банком, який гарантує її розміщення на ринку та придбання непроданих нот, пролонгацію кредиту або надання резервних кредитів
Варант	різновид опціону, який дає можливість власнику придбати в емітента на пільгових умовах певну кількість акцій протягом певного періоду часу
Опціон	угода, яка дає право власнику придбати або продати певні цінні папери за фіксованою ціною на визначену дату або після закінчення визначеного строку
Ф'ючерс	обов'язковий для виконання стандартний короткостроковий контракт на продаж або придбання певних цінних паперів за визначеною ціною на визначену дату в майбутньому
Своп	угода, яка передбачає обмін через певний проміжок часу на основі погоджених правил платежами з однієї й тієї самої заборгованості
Інструменти грошового ринку	дають їхньому власнику безумовне право на отримання гарантованого фіксованого грошового доходу на визначену дату (казначейські векселя, депозитні сертифікати, банківські акцепти)

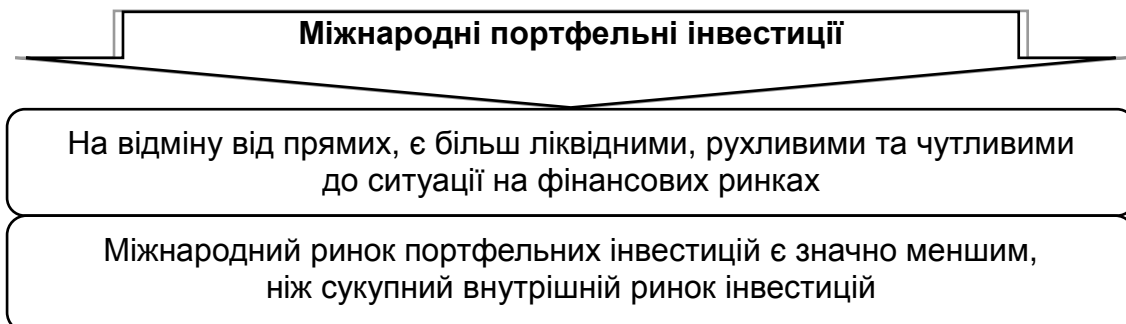

Рис. 5.14. Міжнародні портфельні інвестиції

Фондові індекси –

це показники зміни цін певної групи цінних паперів –
"індексного кошика".

Головне значення мають зміни індексу із плином часу –
вони дозволяють визначати загальний напрям руху ринку,
навіть у тих випадках, коли ціни акцій в "індексному кошику"
змінюються різноспрямовано.

Залежно від добірки показників, фондовий індекс
може віддзеркалювати поведінку якоїсь певної групи
цінних паперів,
або інших активів,
або ринку (сегменту ринку) загалом

Індекс	Дата	Значення
 Індекс ПФТС	24.04.2020 Пт	500,51 -0.12 -0.024 %
 Індекс UX	24.04.2020 Пт	1 346,18 +12.12 +0.909 %
 Індекс Доу-Джонса	24.04.2020 Пт	23 775,27 +260.01 +1.106 %
 Індекс S&P 500	24.04.2020 Пт	2 836,74 +38.94 +1.392 %
 Індекс NASDAQ	24.04.2020 Пт	8 634,52 +139.77 +1.645 %
 Індекс Nikkei	24.04.2020 Пт	19 262,00 -167.44 -0.862 %
 Індекс FTSE	24.04.2020 Пт	5 752,23 -74.38 -1.277 %
 Індекс Euro STOXX	24.04.2020 Пт	2 808,45 -44.01 -1.543 %
 Індекс DAX	24.04.2020 Пт	10 336,09 -177.70 -1.690 %
 Індекс РТС	24.04.2020 Пт	11 081,32 -18.35 -1.669 %
 Індекс SSE	24.04.2020 Пт	28 808,53 -29.97 -1.056 %

Рис. 5.15. Фондові індекси [90]

Індекс Доу-Джонса (Dow Jones)

Є найстарішим серед наявних американських ринкових індексів. Його було створено редактором газети The Wall Street Journal і засновником компанії Dow Jones & Company Чарльзом Доу для відстеження розвитку американських фондових ринків. Уперше індекс було опубліковано 26 травня 1896 року. Спочатку його розраховували як середнє арифметичне цін на акції 12 найбільших компаній. Зараз для розрахунку застосовують масштабоване середнє для збереження порівнянності індексу з урахуванням змін у внутрішній структурі акцій, що входять до нього. Індекс Доу-Джонса охоплює 30 найбільших компаній США, є найпростішим та загальноживаним показником стану економіки США. Перелік компаній, охоплених індексом Доу-Джонса, переглядають із розвитком ситуації на фондовому ринку. Складанням цього переліку займається редакція газети The Wall Street Journal

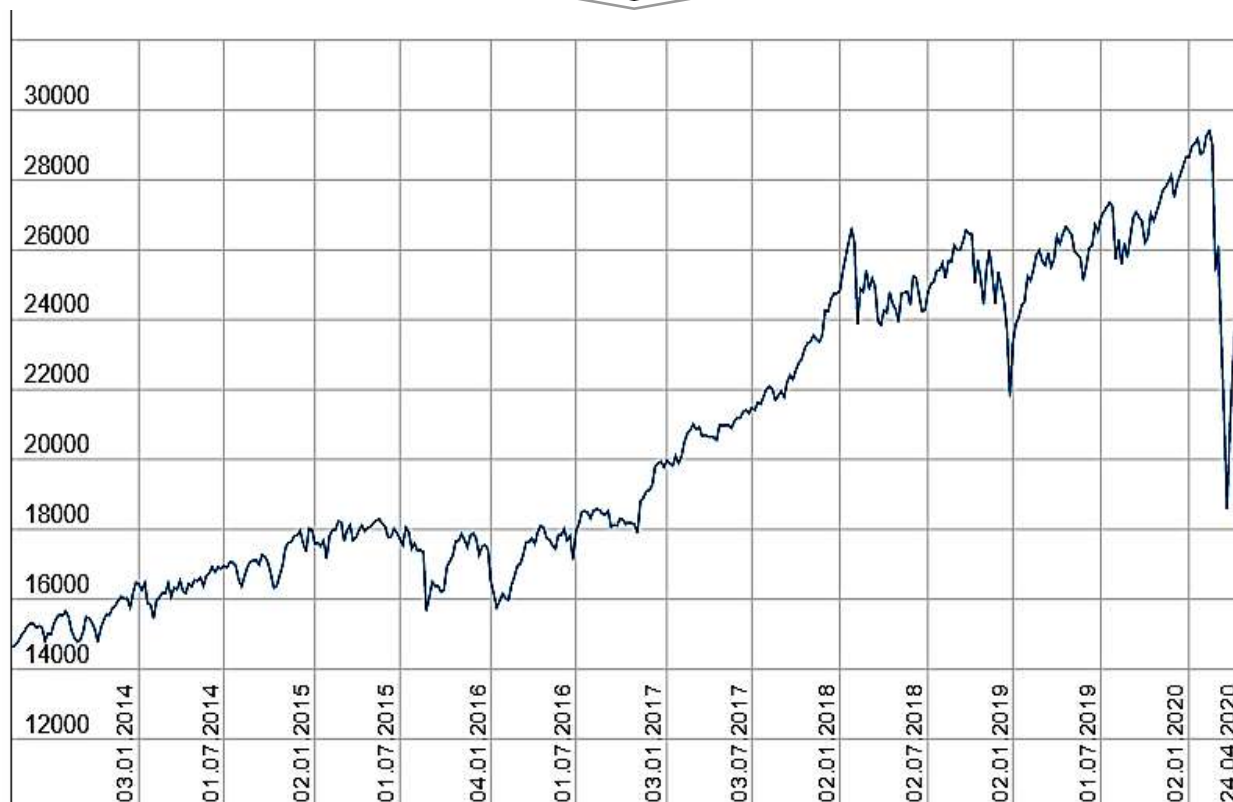

Рис. 5.16. Індекс Доу-Джонса [90]

Індекс ПФТС (Україна)

Фондова біржа ПФТС – найбільша біржа цінних паперів України. Біржа є кореспондованим членом Світової федерації фондових бірж та членом Міжнародної асоціації бірж СНД.

Індекс ПФТС – український біржовий (фондовий) індекс, який розраховують щодня за результатами торгів ПФТС на підставі середньозважених цін по операціях та угодах. Індекс ПФТС разом з індексом UХ, є основним показником стану фінансового ринку України. До "індексного кошика" входять найбільш ліквідні акції, за якими здійснюють найбільшу кількість угод. Перелік акцій для розрахунку індексу формують Індексним комітетом ПФТС на підставі даних про ринкову капіталізацію, обсяг торгів, кількість угод та інших чинників, що впливають на ліквідність акцій

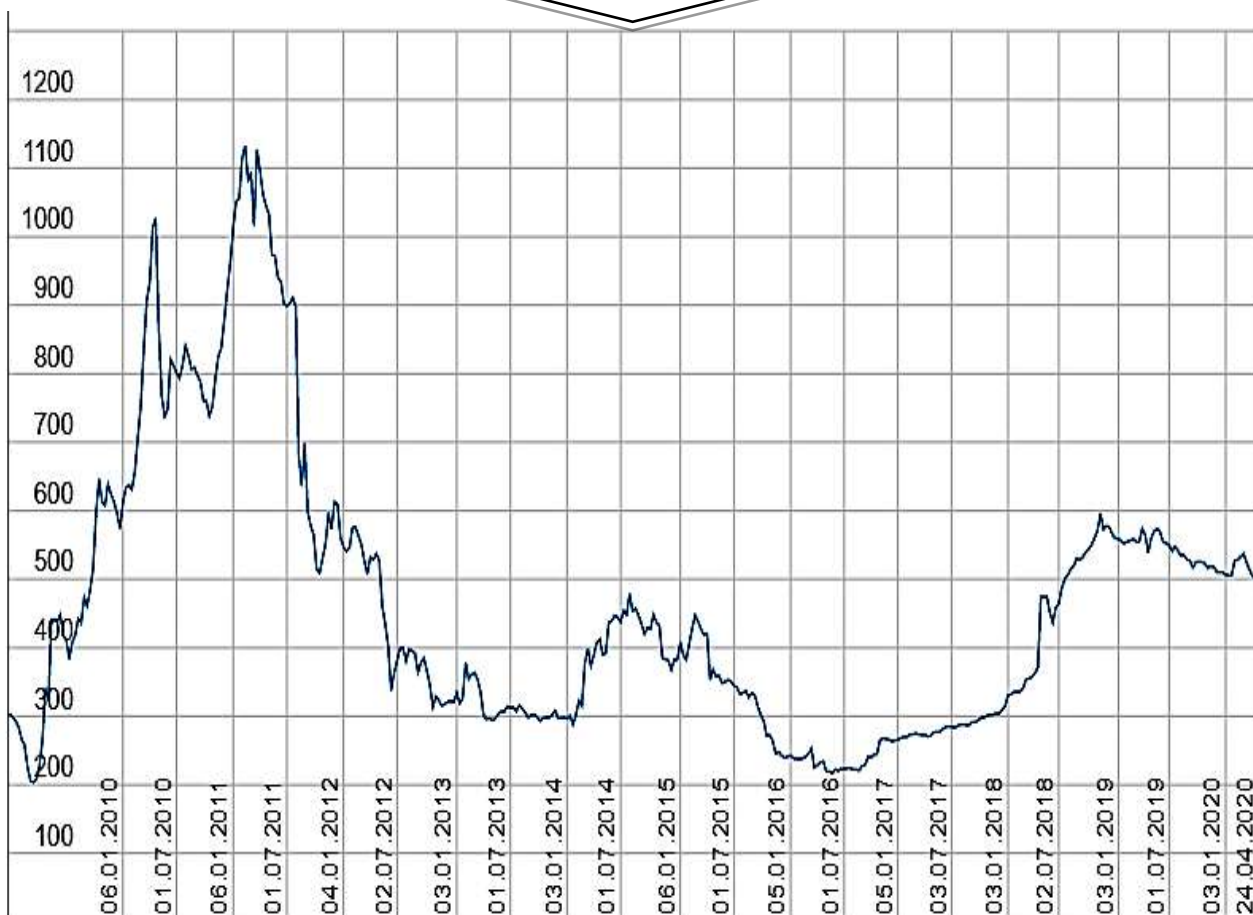

Рис. 5.17. Індекс ПФТС [90]

Індекс UX (Україна)

Українська біржа – одна з найбільших бірж цінних паперів України. Українську біржу було відкрито 15 травня 2008 року. Найбільшим акціонером і фактичним ініціатором створення є РТС (Російська торговельна система).

Індекс UX (індекс Української біржі) – український фондовий індекс, який розраховують за торгами на Українській біржі. Розрахунок та публікація індексу UX почалися 27 квітня 2009 року. Значення індексу було розраховано з початку торгів, 26 березня 2009 року, і на цю дату його значення було прийнято такими, що дорівнює 500. Індекс UX разом з індексом ПФТС є основними показниками стану фінансового ринку України. Зараз індекс UX розраховують на основі цін 15 акцій "блакитних фішок" України – акцій найбільших українських компаній, лідерів у своїх галузях

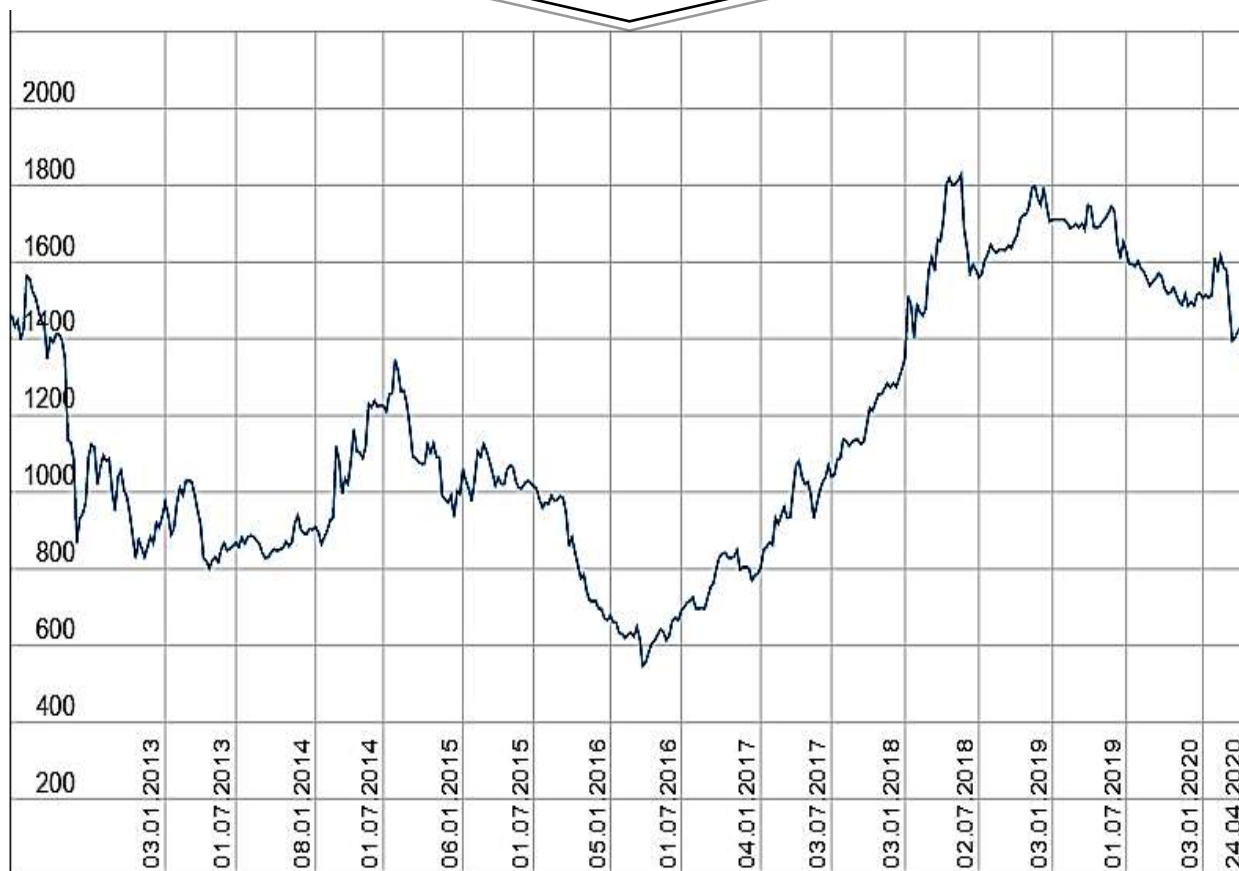

Рис. 5.18. Індекс UX [90]

**Ознаки активізації
міжнародних портфельних інвестицій**

- збільшення питомої ваги іноземних цінних паперів у портфелях пенсійних фондів;
- збільшення кількості міжнародних та глобальних інвестиційних фондів і зростання вартості їхніх активів;
- зростання практики емісії у США американських депозитарних розписок на іноземні акції;
- збільшення випадків реєстрації транснаціональними компаніями своїх цінних паперів на іноземних ринках акцій;
- поширення практики розповсюдження акцій філій ТНК серед місцевих інвесторів

Рис. 5.19. Ознаки активізації міжнародних портфельних інвестицій

**Основні причини зростання
міжнародних портфельних інвестицій**

- лібералізація та дерегуляція фінансових ринків;
- намагання інституційних інвесторів знизити ризики шляхом міжнародної диверсифікації портфеля;
- поява додаткових джерел фінансування, унаслідок збільшення обсягу ринку євровалют та національних грошових ринків;
- значна перебудова та модернізація роботи провідних фондових бірж світу;
- зростання обсягу необхідної для інвесторів інформації про іноземні ринки цінних паперів

**Рис. 5.20. Основні причини зростання
міжнародних портфельних інвестицій**

5.5. Міжнародні фінансові ринки та рух капіталу

Світовий фінансовий ринок

Із функціонального погляду
це система ринкових відносин,
яка забезпечує акумуляцію
та перерозподіл
світових фінансових потоків,
із метою безперервності
та рентабельності відтворення

З інституційного погляду
це сукупність банків,
спеціалізованих
фінансово-кредитних установ,
фондових бірж,
через які здійснюється рух
світових фінансових потоків

Рис. 5.21. Світовий фінансовий ринок

Характерні риси світового фінансового ринку

- великі масштаби, за деякими оцінками, щоденні операції на світових валютних та фінансових ринках перевищують за обсягами операції зі світової торгівлі товарами у 50 разів;
- відсутність територіальних кордонів;
- цілодобове здійснення операцій;
- використання валют провідних країн, а також СДР, євро;
- учасниками є банки, фінансово-кредитні інститути з високим рейтингом;
- залучення до операцій суб'єктів або інституцій із високим рейтингом або репутацією;
- широкий діапазон використовуваних фінансових інструментів;
- уніфікація правил та стандартів операцій;
- високий рівень використання інформаційних технологій

Рис. 5.22. Характерні риси світового фінансового ринку

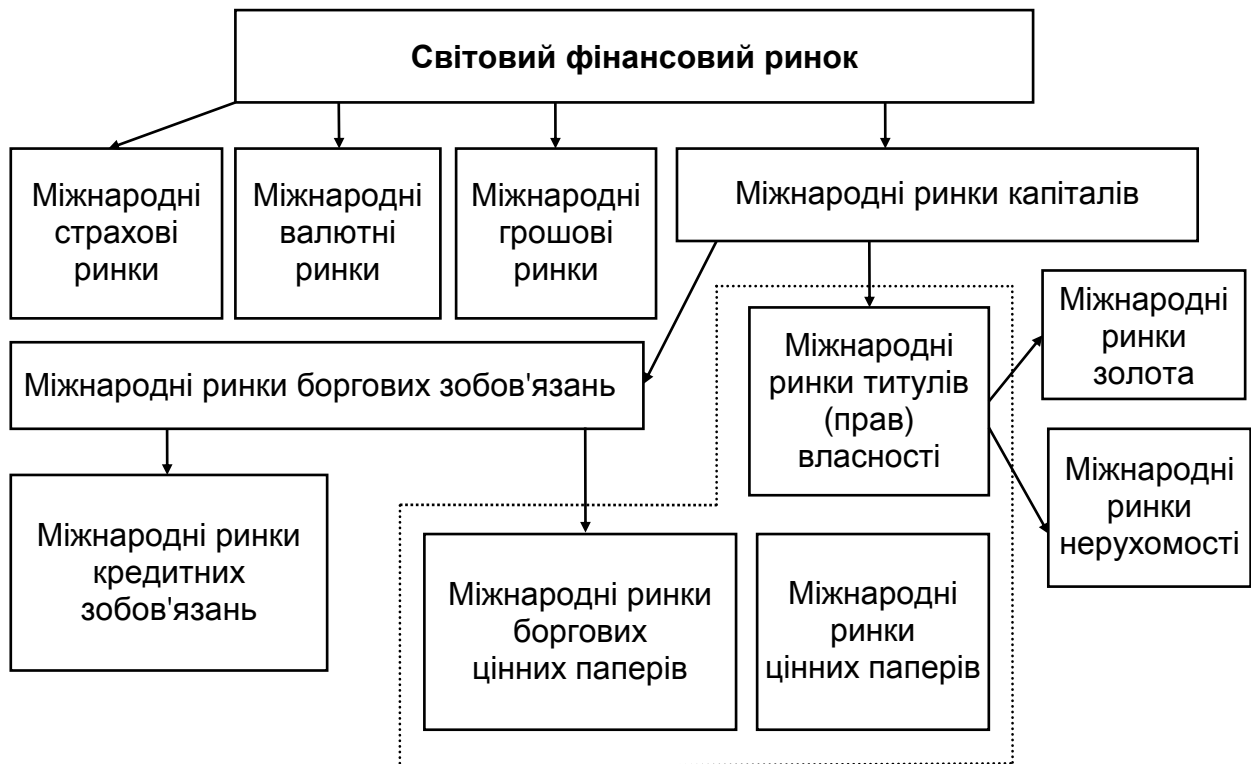

Рис. 5.23. Структура світового фінансового ринку

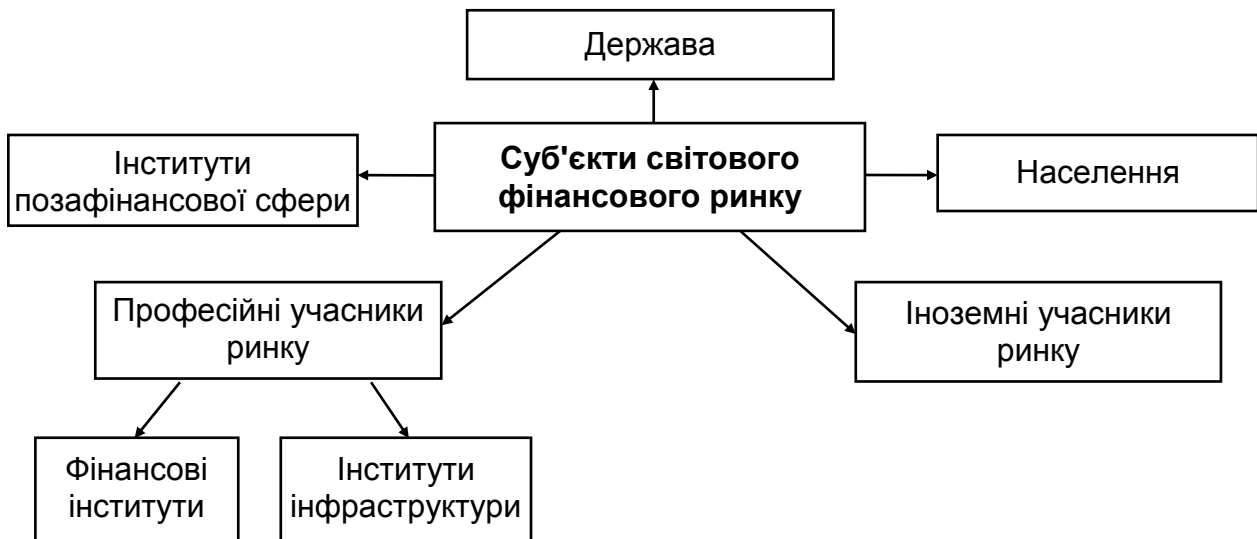

Рис. 5.24. Основні суб'єкти світового фінансового ринку

Таблиця 5.7

Головні елементи світового фінансового ринку

Розробники	Види послуг
Міжнародний валютний ринок	Сфера ринкових відносин, де здійснюють купівлю-продаж валют за курсом, який установлюють на основі попиту та пропозиції. Найбільші учасники – державні центральні банки, корпорації та комерційні банки. Торгівлю провідними валютами здійснюють на спотовому та форвардному ринках
Міжнародний ринок боргових зобов'язань	Сфера обігу боргових зобов'язань, що гарантують кредиторі право стягувати борг із боржника. Головні сегменти: міжнародний кредитний ринок і міжнародний ринок боргових цінних паперів
Міжнародний ринок титулів власності	Сфера купівлі-продажу цінних паперів, що засвідчують участь інвесторів у капіталі підприємства (акції та депозитарні розписки)
Міжнародний ринок похідних фінансових інструментів	Охоплює групи нових фінансових інструментів, що використовують для передавання або нейтралізації ризиків (фінансові деривативи). За інституційною структурою – це сукупність суб'єктів міжнародних фінансових операцій, до яких належать депозитні інституції (банки), спеціальні фінансово-кредитні інституції (МВФ, Світовий банк, МБРР, ЄБРР, регіональні банки розвитку), фондові біржі

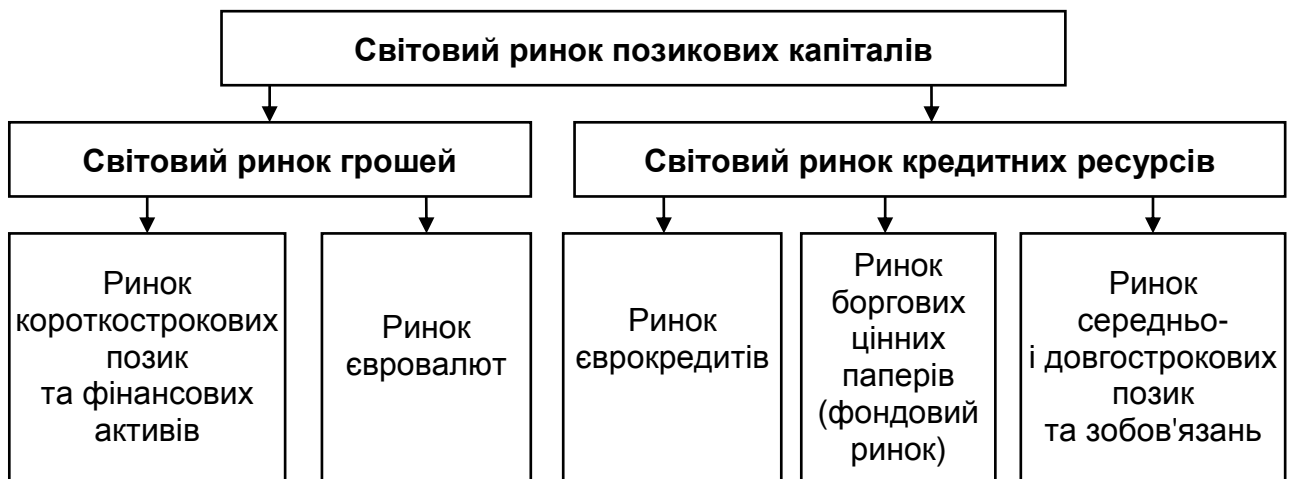

Рис. 5.25. Структура світового ринку позикових капіталів

5.6. Інвестиційний клімат країни: сутність, чинники формування та складові елементи

Рис. 5.26. Інвестиційний клімат

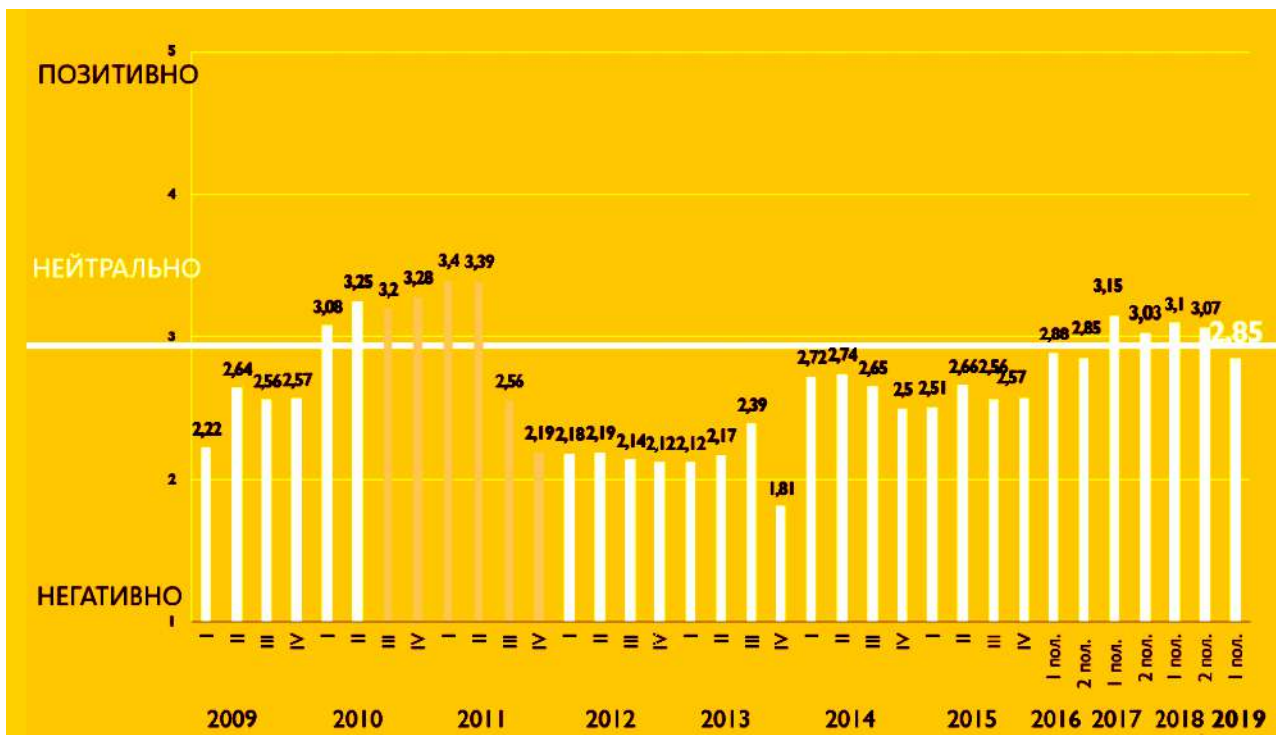

Рис. 5.27. Індекс інвестиційної привабливості України у 2009 – 2019 рр. [83]

Рис. 5.28. Надходження прямих іноземних інвестиції в Україну [83]

Рис. 5.29. Обсяги ПІ в Україну (запаси), млрд дол. США [83]

Рис. 5.30. Обсяги ПІ з України (запаси), млрд дол. США [83]

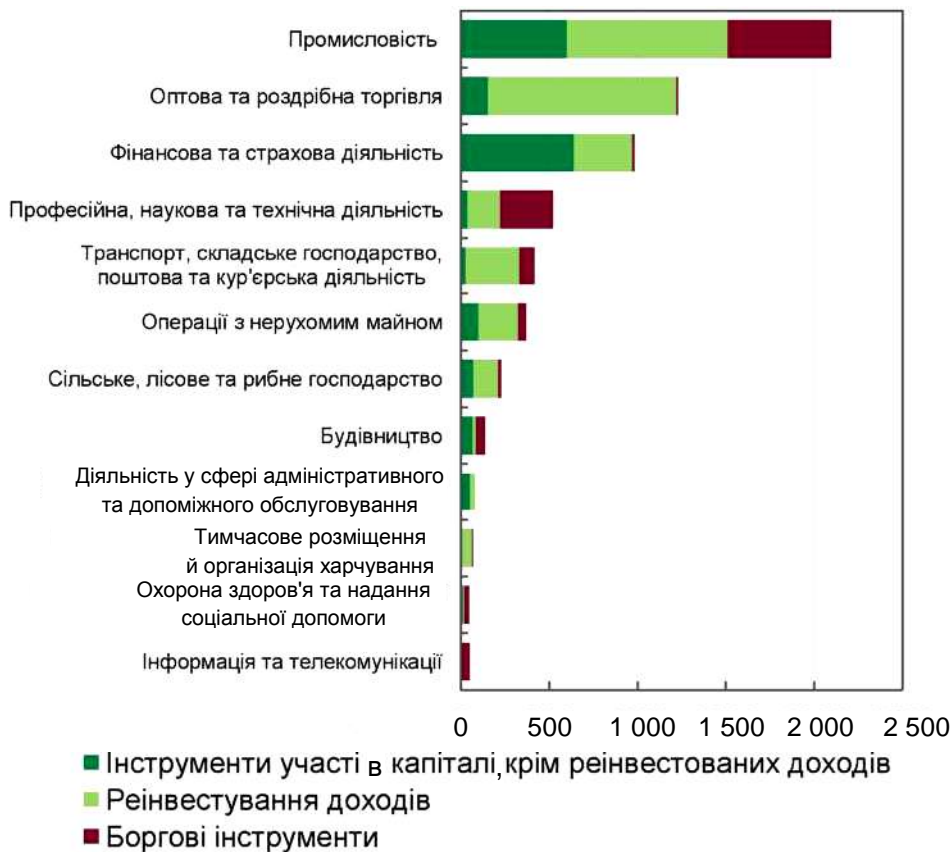

Рис. 5.31. Прямі інвестиції в Україну за 2019 р. за видами економічної діяльності, млн дол. США [83]

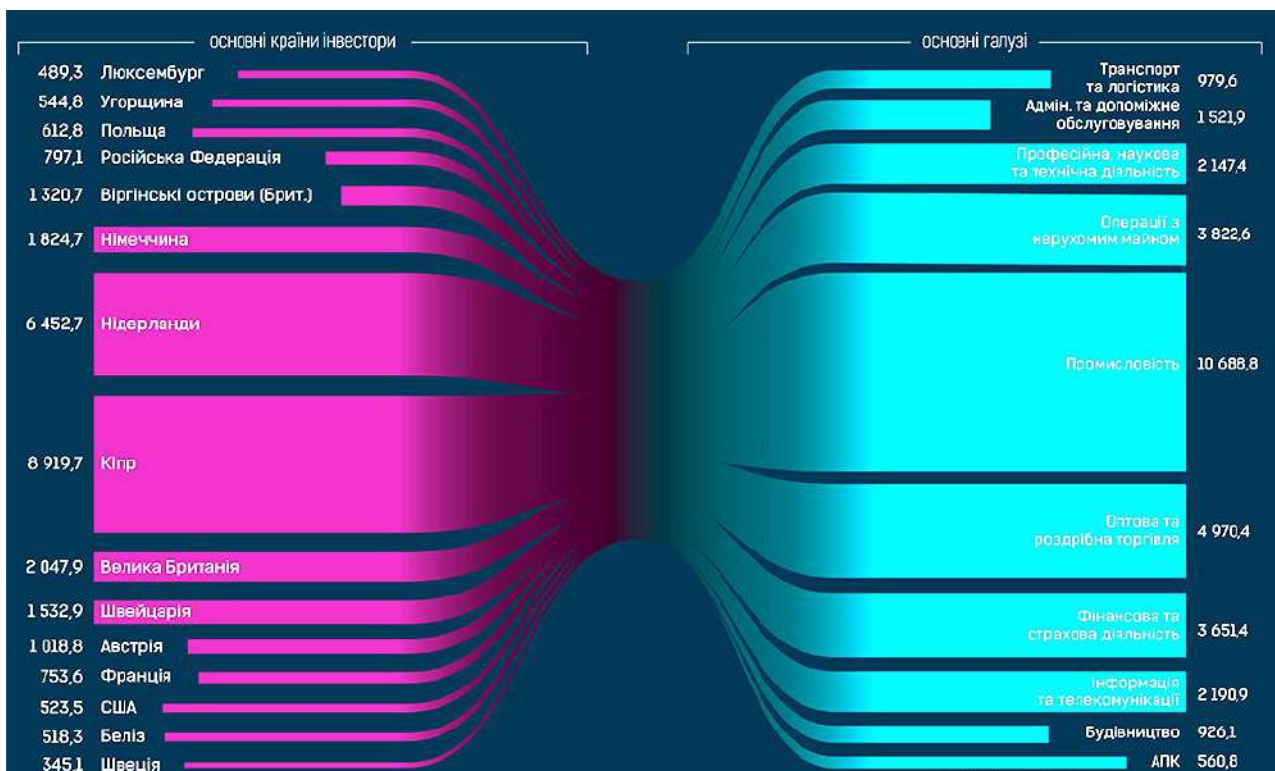

Рис. 5.32. Розподіл ПІІ 2019 р., млрд дол. США [83]

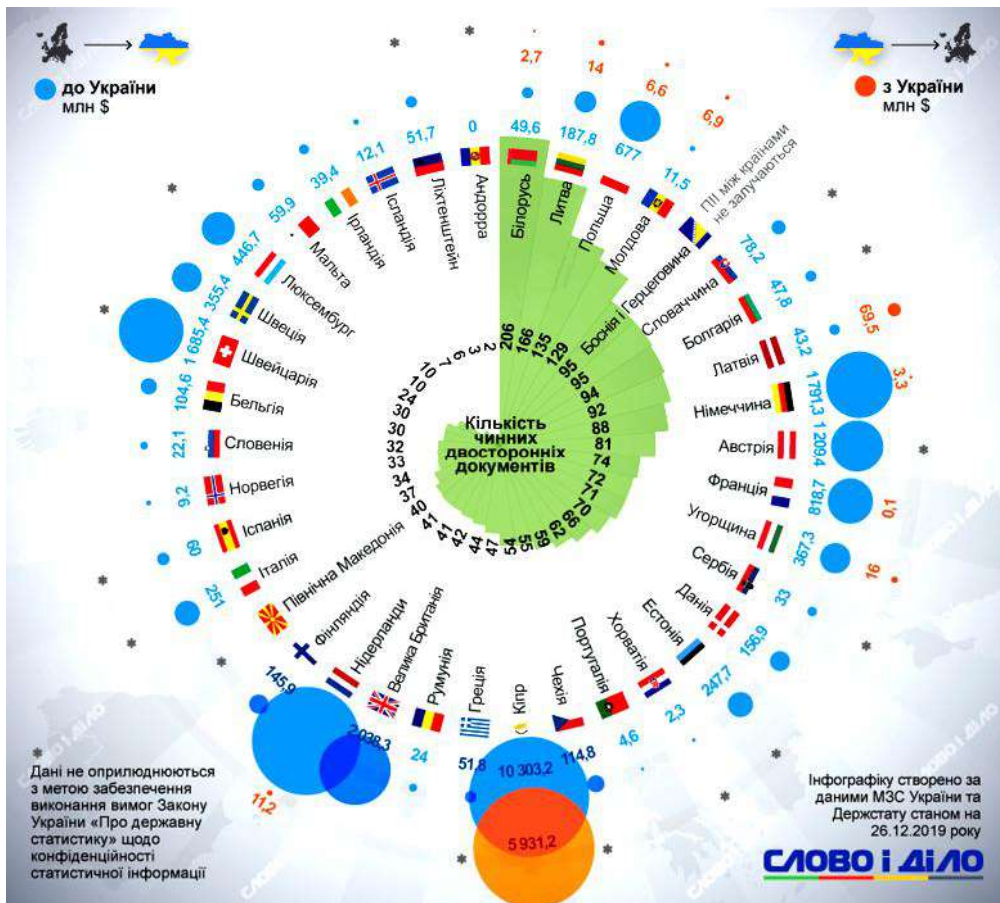

Рис. 5.33. Прямі іноземні інвестиції: двостороннє співробітництво з Європою [92]

Рис. 5.34. Державний борг України за 2019 р. [89]

5.7. Регулювання міжнародної інвестиційної діяльності: сутність, його цілі, інструменти

Таблиця 5.8

Чинники формування інвестиційного клімату на макрорівні

Чинники	Характеристика
Чинники, які визначають соціально-політичну ситуацію у країні та перспективи її розвитку	Стабільність політичної влади (строк перебування при владі уряду, президента); кількість політичних партій (рівень демократії у країні); характер і ступінь державного регулювання економіки та міжнародної економічної діяльності; погодженість правової системи з нормами міжнародного права; регулювання переміщення товарів, капіталу, робочої сили; ступінь захищеності прав власності та прав особистості; регулювання, створення та трансформації бізнесу; податкова система; антимонопольне законодавство; регулювання трудових відносин, мінімальні рівні заробітної плати та цін тощо
Чинники, які визначають економічну ситуацію та її перспективи	загальний стан економіки (аналіз макроекономічних показників), становище у валютній, фінансовій і кредитній сферах, митний режим, податкові ставки та пільги тощо
Чинники, які визначають перспективи здійснення міжнародної економічної діяльності	чинне законодавство у сфері іноземних інвестицій, формування та діяльності підприємств за участю іноземного капіталу, особливості державної політики регулювання процесів іноземного інвестування

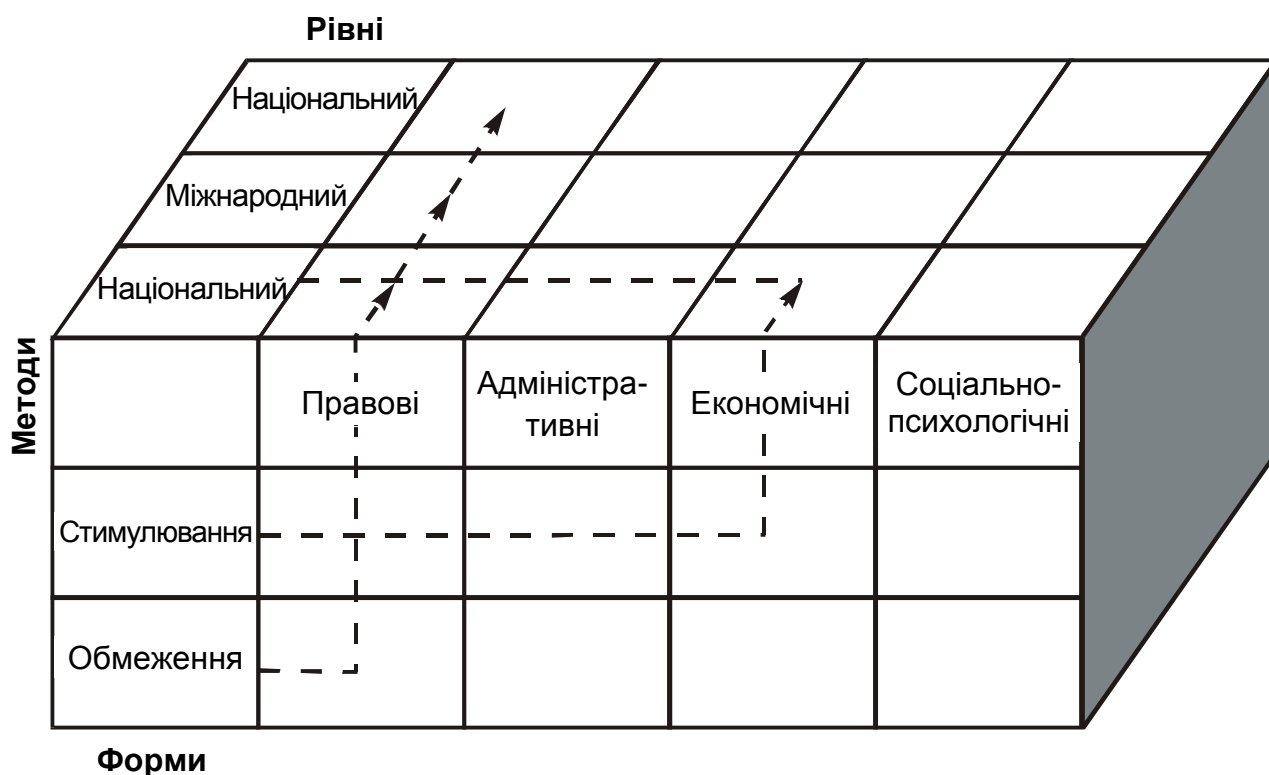

Рис. 5.35. Система регулювання міжнародної інвестиційної діяльності

Рис. 5.36. Характеристика методів регулювання міжнародної інвестиційної діяльності

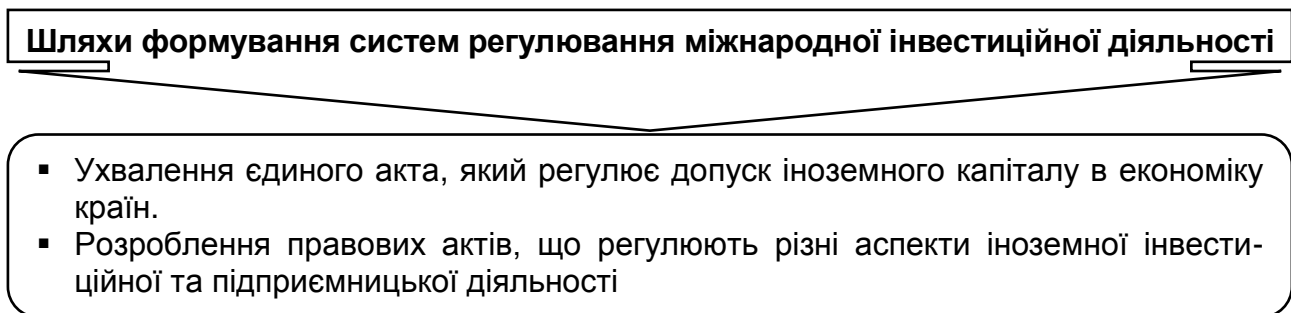

Рис. 5.37. Шляхи формування систем регулювання міжнародної інвестиційної діяльності

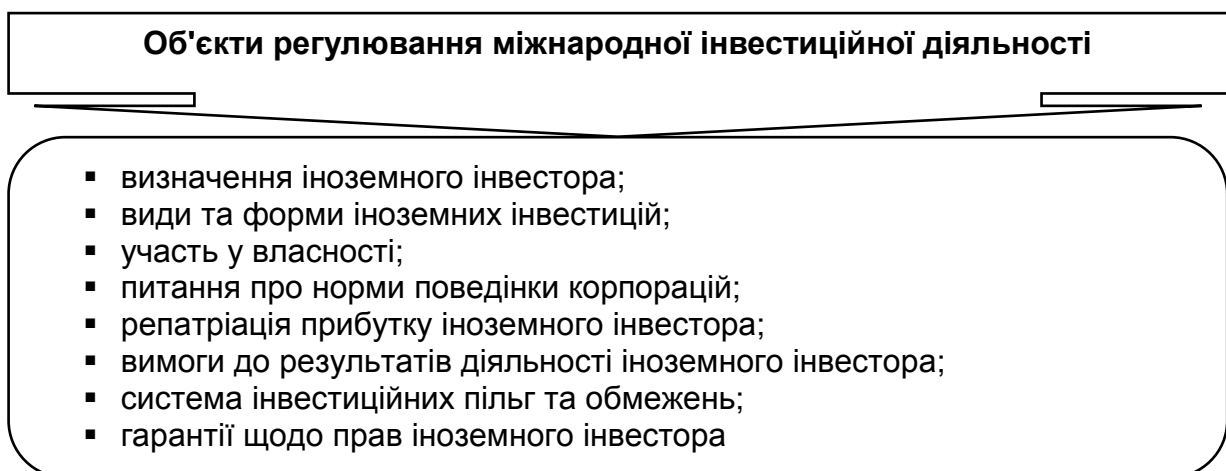

Рис. 5.38. Об'єкти регулювання міжнародної інвестиційної діяльності

Рис. 5.39. Міжнародні інвестиційні угоди

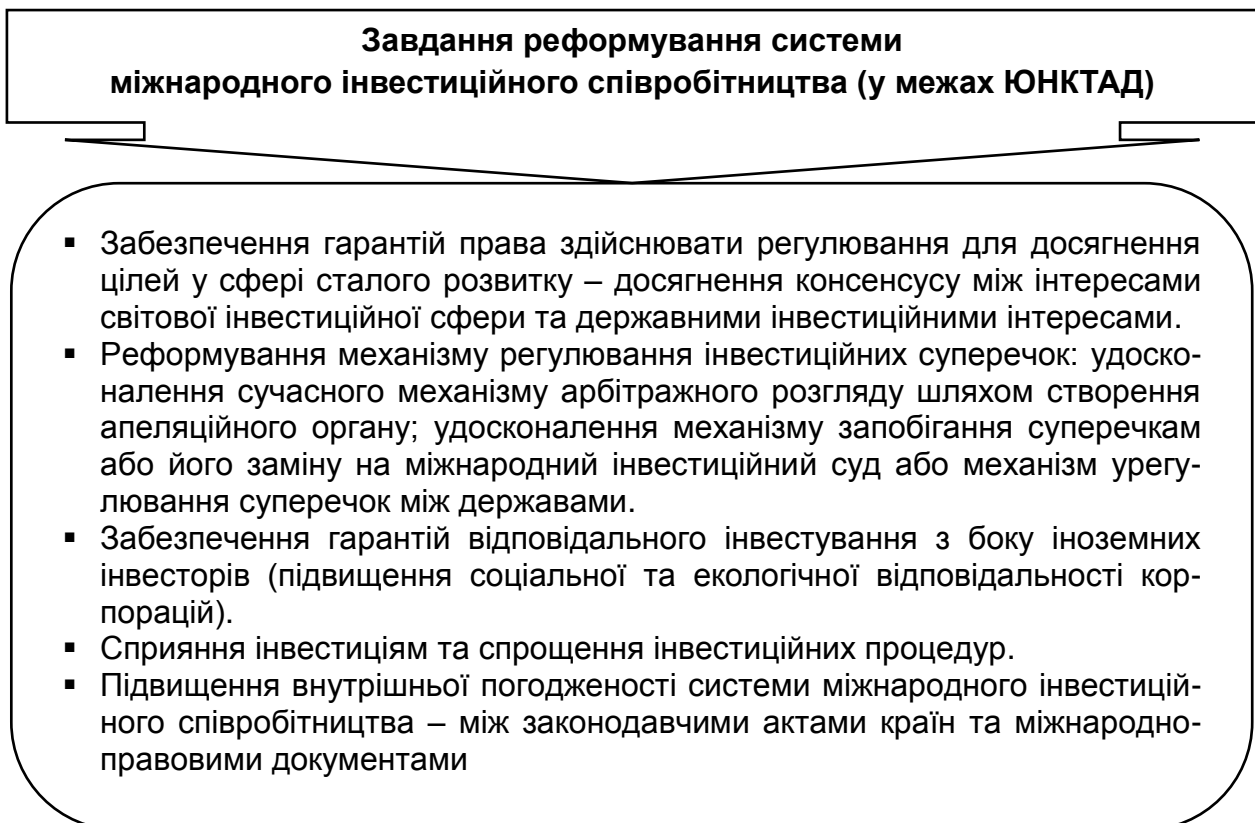

Рис. 5.40. Завдання реформування системи міжнародного інвестиційного співробітництва (у межах ЮНКТАД)

Контрольні запитання

1. У чому полягає взаємозв'язок міжнародної торгівлі та міжнародного руху чинників виробництва?
2. Як співвідносяться торгівля товарами та рух капіталу, згідно із правилом Вальраса?
3. Як визначають інвестиційну позицію країни?
4. Які економічні ефекти виникають у результаті прямих інвестицій?
5. У чому принципова різниця між прямими та портфельними іноземними інвестиціями?
6. Які портфельні іноземні інвестиції використовують у міжнародному інвестиційному співробітництві?
7. Чи є зв'язок між інвестиційним кліматом та інвестиційним ризиком?
8. Хто оцінює рівень інвестиційного ризику?
9. Які методи використовують для зниження інвестиційного ризику?
10. Яка структура світового фінансового ринку?
11. У чому полягають особливості функціонування світового ринку позикових капіталів?
12. Які методи та інструменти державного регулювання міжнародної інвестиційної діяльності є найбільш ефективними:
 - а) для розвинутих країн;
 - б) для країн, що розвиваються;
 - в) для країн із перехідною економікою?
13. Які міжнародні організації здійснюють регулювання міжнародного інвестиційного співробітництва країн і як?
14. Чи є пряме інвестування пріоритетним для економіки України й чому?
15. Які галузі економіки України є інвестиційно привабливими?
16. Хто є основними інвестиційними партнерами України:
 - а) за експортних інвестицій;
 - б) за імпортних інвестицій?
17. Як уряд України стимулює іноземне інвестування в національну економіку?

Рекомендована література: [9; 19; 26; 36; 41; 44; 58; 61; 63; 96; 97].

6. Міжнародна міграція робочої сили

Основні питання

6.1. Міжнародна міграція робочої сили: сутність, складові, види та чинники впливу.

6.2. Економічні наслідки міжнародної міграції робочої сили.

6.3. Особливості формування та функціонування світового ринку праці.

6.4. Державне й міжнародне регулювання трудової міграції.

6.5. Україна у процесах міжнародної міграції робочої сили.

6.1. Міжнародна міграція робочої сили: сутність, складові, види та чинники впливу

Міграція –

(від латинського *migratio* – переселення, переміщення) – це переміщення людей через кордони визначених територій зі зміною постійного місця проживання або з поверненням до нього

Спонукальні причини міграції населення

- мотиви політичного характеру (політичні переслідування, расова, релігійна чи національна дискримінація, репатріація та ін.);
- військові (евакуація, реевакуація та ін.);
- етнічні (пов'язані з наявністю у країнах значної кількості осіб некорінної національності);
- економічні й соціальні (пов'язані з економічною нестійкістю; значним перенаселенням у країнах, безробіттям; низьким рівнем життя; пошуком більш високих доходів та роботи);
- екологічні (пов'язані з масовим забрудненням у певному регіоні навколишнього середовища)

Рис. 6.1. Зміст міграції та спонукальні причини міграції населення

Трудова міграція населення

У широкому розумінні сукупність усіх форм територіального переміщення населення, пов'язаного із трудовою діяльністю на території іншої країни, форма експорту й імпорту робочої сили

У вузькому розумінні переселення громадян однієї країни на територію іншої, що супроводжується як зміною громадянства, так і подальшим працевлаштуванням

Рис. 6.2. Трудова міграція населення

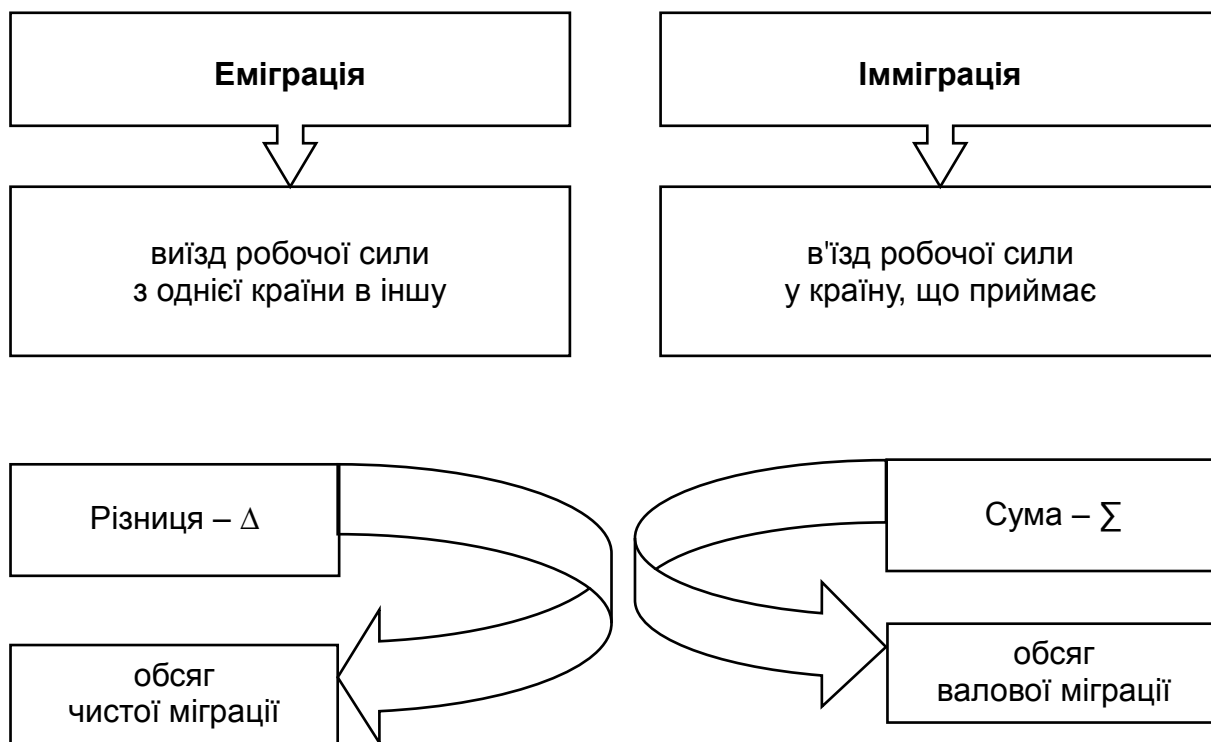

Рис. 6.3. Міжнародна міграція за напрямками переміщення

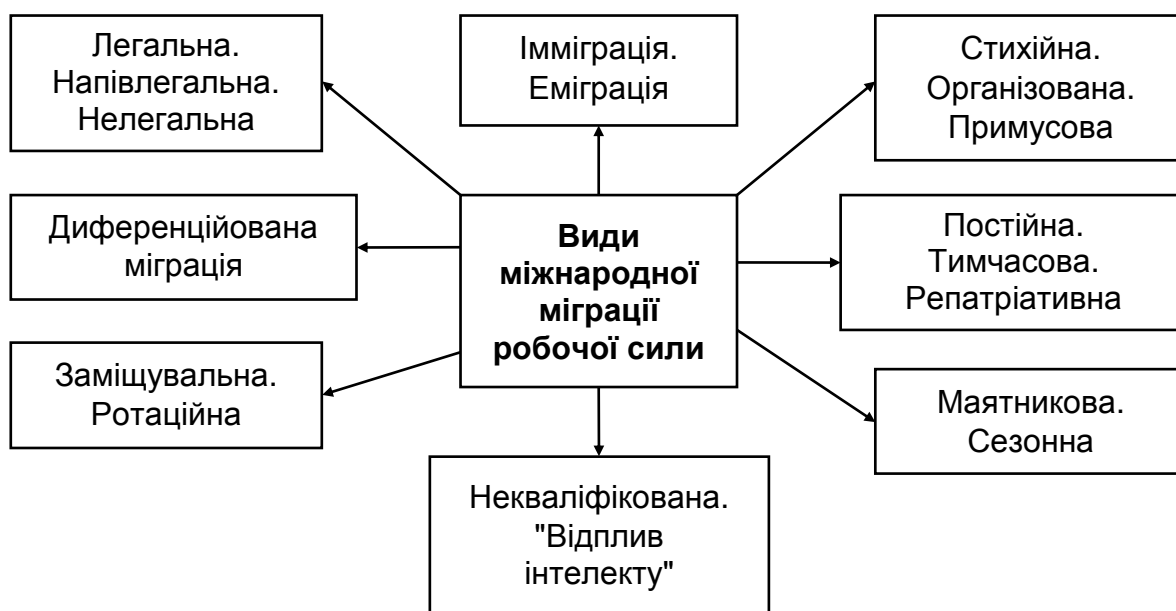

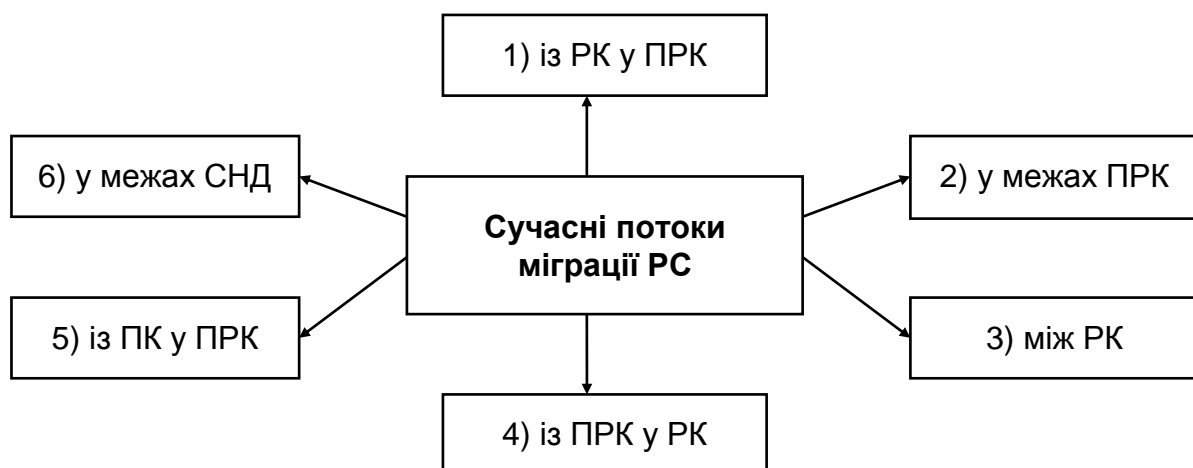
Рис. 6.4. Види міжнародної міграції робочої сили

Класифікація міжнародної міграції робочої сили

Критерії класифікації	Види	Характеристика
За часом і характером переміщення	Постійна	міграція, що передбачає переїзд на постійне проживання в іншу країну
	Тимчасова	міграція, що передбачає повернення мігранта на батьківщину після певного строку перебування у країні, що приймає; має ротаційний характер
	Сезонна	міграція, що передбачає періодичне залучення іноземних робітників для виконання робіт, які мають сезонний характер
	Маятникова	міграція, що передбачає періодичне перетинання мігрантом кордонів країни в разі, коли він має постійну роботу в іншій країні, але залишається жити на батьківщині (жителі прикордонних територій; фахівці, що працюють вахтовим методом)
	Заміщувальна	міграція, що передбачає заміщення еміграції національної робочої сили міграцією з менш розвинутих країн
	Ротаційна	міграція, що передбачає регулярну заміну мігрантів у країні перебування вихідцями з однієї місцевості
	Репатріативна	міграція, що передбачає повернення мігрантів, які виїжджали в іншу країну на постійне проживання, назад на батьківщину
	Диференційована	міграція окремих груп населення: етнічних, соціальних, статевих, вікових
За рівнем легалізації	Легальна	міграція робочої сили на контрактній основі з наданням мігрантові повної легалізації
	Напівлегальна	міграція, що передбачає легалізацію перебування на території країни мігрантів і нелегальний (тіньовий) характер трудової діяльності
	Нелегальна	міграція робочої сили в обхід відповідного національного законодавства й міжнародних домовленостей
За рівнем кваліфікації мігрантів	"Відплив інтелекту"	міграція висококваліфікованої робочої сили
		Міграція кваліфікованої робочої сили
		Міграція некваліфікованої робочої сили
За способом забезпечення	Організована	добровільна та примусова (здійснювана за участю держави, громадських організацій або спеціалізованих підприємницьких структур)
	Неорганізована	індивідуальна, самодіяльна міграція

**Показники оцінювання обсягів міжнародної міграції робочої сили
та її регіонального розподілу**

Показники	Характеристика
Трудовий дохід	заробітна плата, премії, надбавки, допомога та інші виплати у грошовій та натуральній формі (що оцінюють у грошовому еквіваленті), які отримують робітники-нерезиденти (мігранти) за роботу, виконану для резидентів та оплачену ними
Переміщення мігрантів	оцінний грошовий еквівалент вартості майна, яке перевозять мігранти в іншу країну
Перекази робітників	пересилання на батьківщину мігрантами грошей або товарів, які мають оцінну вартість
Приватні неоплачені перекази	комплексний показник, що інтегрує в собі показники переміщення мігрантів та перекази робітників, його вносять у статтю "Доходи" платіжного балансу країни

Примітки:

- 1) міграція із країн, що розвиваються (РК), у промислово розвинуті країни (ПРК);
- 2) міграція в межах промислово розвинутих країн (ПРК);
- 3) міграція робочої сили між країнами, що розвиваються (РК);
- 4) міграція кваліфікованих спеціалістів із промислово розвинутих країн (ПРК) у країни, що розвиваються (РК);
- 5) міграція із країн із перехідною економікою (ПК) у промислово розвинуті країни (ПРК);
- 6) міграція робочої сили в межах СНД.

Рис. 6.5. Сучасні потоки міжнародної міграції

Характерні риси сучасної міжнародної міграції

Більше ніж половину потоків міграції у світі спостерігають між країнами, що розвиваються
Підвищення попиту на тимчасову робочу силу у країнах, що переживають економічний розквіт
Зростання припливу мігрантів у розвинуті країни, а у їхньому складі – кількості вихідців із країн, що розвиваються
Збільшення міграційних потоків одночасно із щораз більшим безробіттям у країнах, що приймають (США, Європа), яке веде до посилення соціальної напруженості
Зайнятість значної частки мігрантів у тіньовому секторі економіки, що передбачає набагато менші заробітки
Підвищення кількості кваліфікованих робітників серед мігрантів

Рис. 6.6. Характерні риси сучасної міжнародної міграції

6.2. Економічні наслідки міжнародної міграції робочої сили

Таблиця 6.3

Економічні наслідки міжнародних міграційних процесів

Суб'єкти	Наслідки міграції
1	2
Для емігрантів	дістання можливості значно поліпшити своє матеріальне становище, нових можливостей
Для найманих робітників у країні еміграції	скорочення конкуренції на ринку праці, зростання середньої заробітної плати
Для найманих робітників у країні, що приймає	зростання конкуренції, проте значна частина емігрантів заповнює ті сегменти національного ринку, що відчувають нестачу робочої сили
Для підприємців у країні імміграції	скорочення витрат на робочу силу, унаслідок розширення її пропозиції
Для підприємців у країні еміграції	шляхом скорочення пропозиції робочої сили відбувається її подорожчання, збільшуються витрати з наймання
Для споживачів	імміграція означає потенційне зниження цін товарів у країні, що приймає, та їхнє зростання у країні еміграції
Для національної економіки країни, що приймає	середній дохід у країні падає, тому що зростання конкуренції на ринку праці скорочує середню заробітну плату, але сукупний дохід зростає через те, що його створює й отримує заробітну плату більша кількість економічних суб'єктів

1	2
	<p>завдяки іммігрантам відбувається зростання платоспроможного попиту у країні, що приймає, розвивається інфраструктура</p> <p>розширення бази оподаткування й соціального страхування, оскільки міграція сприяє скороченню податкового навантаження на платника податків країни, що приймає</p> <p>ефект циклу життя – іммігранти перебувають у найбільш продуктивному віці, але соціальну допомогу отримують у рідній країні, розвантажуючи соціальну систему країни перебування</p> <p>переказуючи заробітну плату на батьківщину, мігранти перетворюються на фактичних кредиторів країни, що приймає</p> <p>країна заощаджує ресурси на підготовку кваліфікованих фахівців, здобуває більш дешеву й молоду робочу силу</p> <p>відбувається поліпшення умов для підтримання економічного зростання</p>
<p>Для національної економіки країни еміграції</p>	<p>середній дохід у країні зростання шляхом подорожчання вартості робочої сили, але сукупний дохід в економіці падає, тому що скорочується кількість суб'єктів економічних відносин, емігранти не беруть участь у створенні національного доходу</p> <p>еміграція веде до скорочення кількості потенційних споживачів, яке компенсується зростанням споживання родичів, самих мігрантів після повернення на батьківщину, завдяки значно більш високому рівню заробітної плати у країні міграції</p> <p>емігранти фактично залишаються повноправними користувачами суспільних благ, але не виплачують податків у рідній країні</p> <p>демографічний чинник: користуючись суспільними фондами в дитинстві та юності, претендуючи на пенсійне забезпечення, емігранти одночасно в найбільш продуктивний період свого життя не беруть участі у створенні національного доходу, тобто країна еміграції зазнає значних нетто-втрат через міграцію</p> <p>перекази на батьківщину можуть бути значним джерелом валютних надходжень для національної економіки – мігранти переказують до половини зароблених коштів</p> <p>"відплив інтелекту" – виїзд за кордон на постійну роботу фахівців вищої кваліфікації, завдяки більш сприятливим умовам для роботи й життя у країні, що приймає</p> <p>скорочення рівня безробіття</p> <p>формується тенденція до скорочення темпів економічного зростання</p>

Неекономічні наслідки міграції

- Здобуття знань та набуття нових навичок.
- Можливість формування перенаселеності у країні, що приймає.
- Соціальне тертя, формування досить розвинутих самодостатніх сегментів господарства країни, що ґрунтуються на відособленій взаємозалежній економічній активності етнокультурних меншостей підприємців і найманих робітників.
- Дозволяє кожному громадянину більшою або меншою мірою реалізувати права людини, вільно жити та працювати в тій країні, де він може внести більший вклад у світове виробництво та власний добробут

Рис. 6.7. Неeкономічні наслідки міграції

6.3. Особливості формування та функціонування світового ринку праці

Рис. 6.8. Світовий (міжнародний) ринок праці

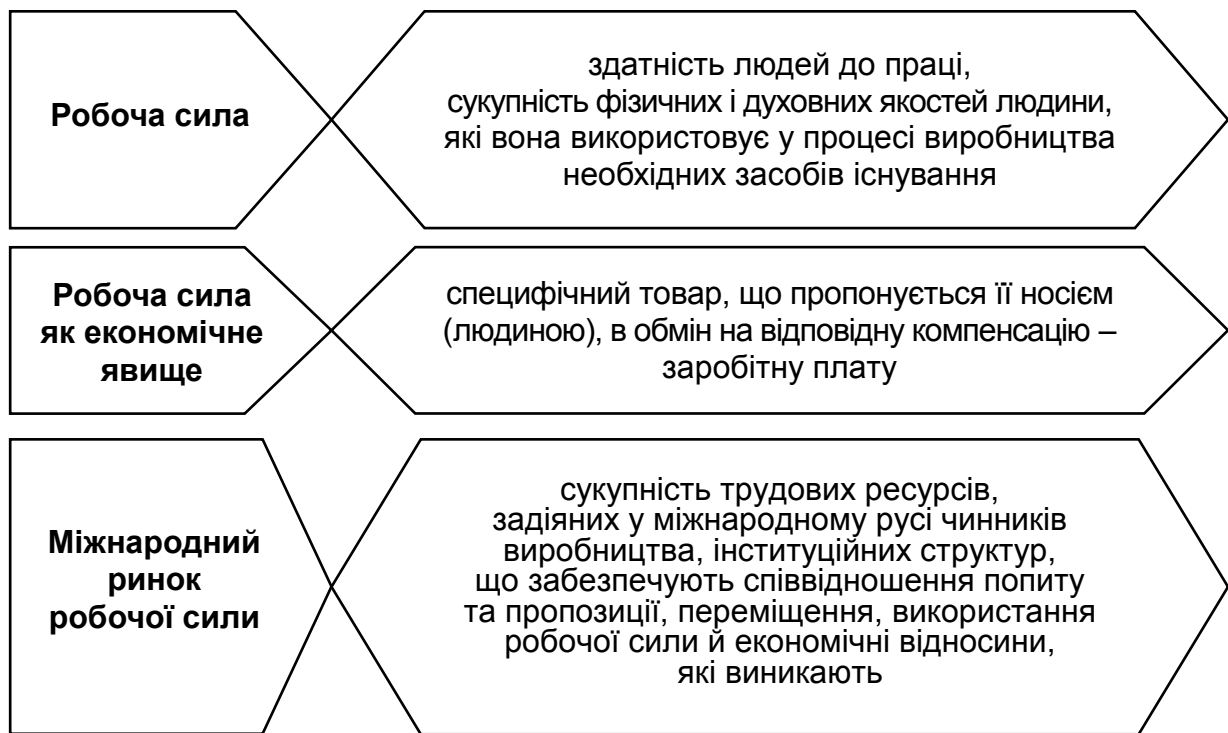

Рис. 6.9. Робоча сила в системі міжнародної міграції

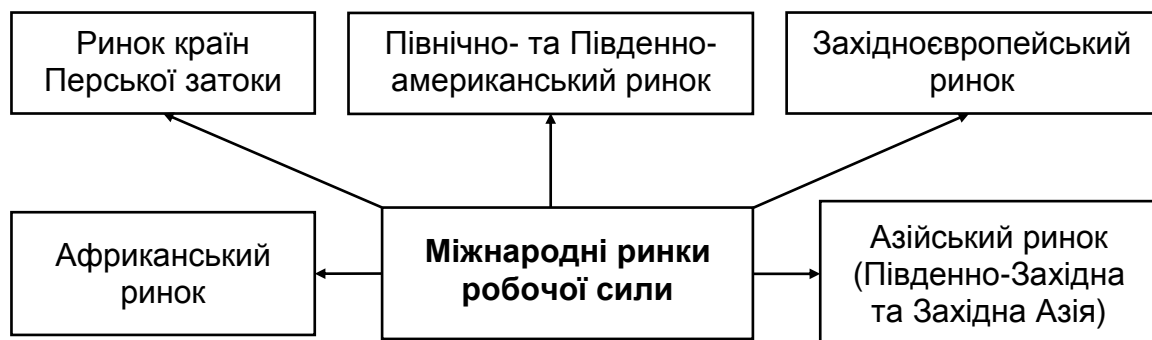

Рис. 6.10. Постійні міжнародні ринки робочої сили

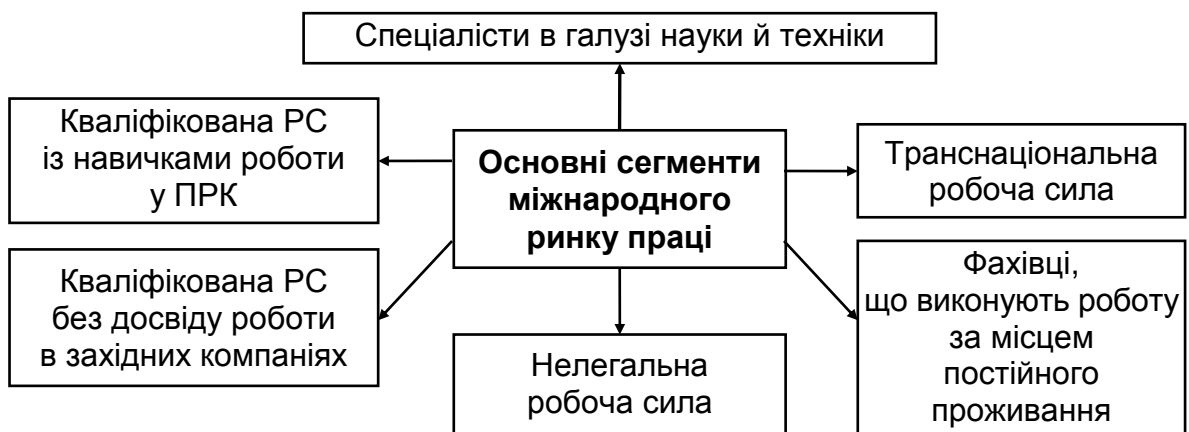

Рис. 6.11. Основні сегменти міжнародного ринку робочої сили

Етапи міжнародного переміщення робочої сили

Етапи	Характеристика
<i>Перший етап</i> – відкриття й освоєння Американського континенту	Основними потоками були рух переселенців із Західної Європи та масове вивезення рабів з африканських країн. Із XVI до кінця XIX ст. за підрахунками дослідників було вивезено близько 12 млн жителів Африканського континенту
<i>Другий етап</i> – промислова революція у Європі в останній третині XVIII – середині XIX ст.	Накопичення капіталу та зміни у його органічній структурі стало передумовою відносного перенаселення європейських країн, масової міграції з Європи до Північної Америки, Австралії, Нової Зеландії
<i>Третій етап</i> – 80-ті рр. XIX ст. – початок Першої світової війни	Концентрація капіталу стимулювала зростання попиту на робочу силу у США та масову еміграцію з відсталих районів Європи, їхню основу становила некваліфікована робоча сила, вихідці із сільської місцевості. Основну частку міграційних потоків становили мігранти з Італії та Східної Європи
<i>Четвертий етап</i> – період між двома світовими війнами	У результаті економічної кризи 1929 – 1933 рр. та вилучення СРСР із-поміж країн-постачальників емігрантів відбувається скорочення масштабів світової міграції, рееміграція із США. Другу світову війну ознаменовано масовою примусовою міграцією населення завойованих країн на роботи до Німеччини (щорічно 12 – 15 млн осіб)
<i>П'ятий етап</i> – після Другої світової війни	Відбувається зростання внутрішньоконтинентальної міграції, попиту на кваліфіковану робочу силу, "відплив інтелекту", посилення державного регулювання трудової міграції. Серед масових міграційних потоків у цей період можна виділити потоки біженців із В'єтнаму в 1974 – 1975 рр. і Куби в 1960 – 1980-х рр.
<i>Сучасний етап</i> – глобалізаційні процеси, що відбуваються у світовій економіці	Загальна кількість робочої сили у світі становила на початку нового тисячоліття більш ніж 3 млрд осіб: її приріст у промислово розвинутих країнах становив 40 %, у Південній Азії – 93 %, на Близькому Сході та в Північній Африці – 76 %. Випереджальний приріст пропозиції послуг праці в найбільш розвинутих країнах є одним зі стимулів зростання міграції населення із цих країн. Удосконалювання світової транспортної системи, відносно здешевлення її послуг забезпечують можливість переміщення значних мас мігрантів

6.4. Державне й міжнародне регулювання трудової міграції

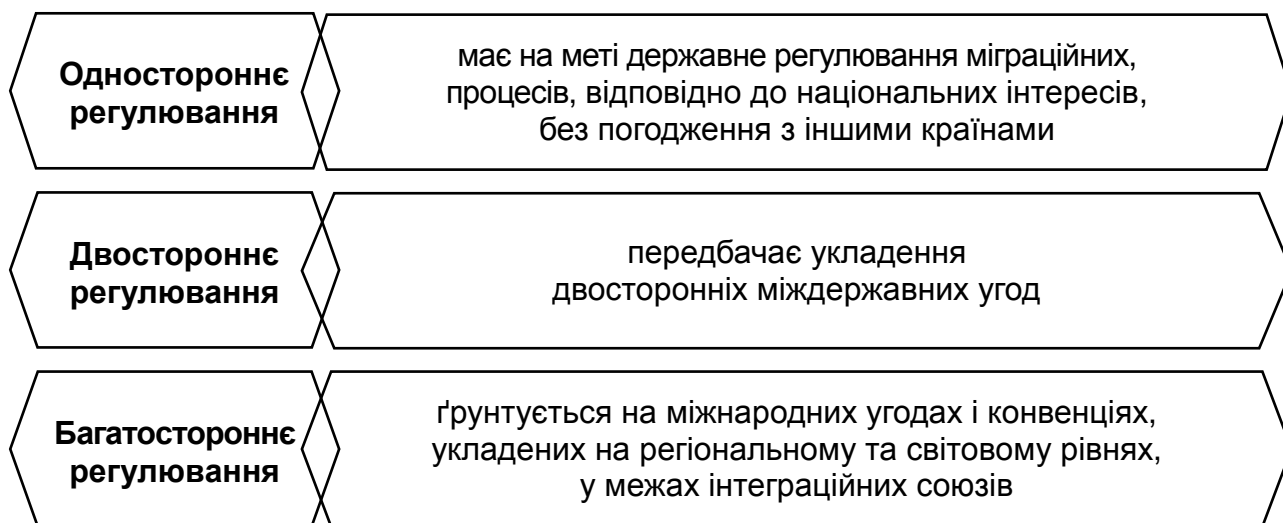

Рис. 6.12. Види регулювання міжнародної міграції

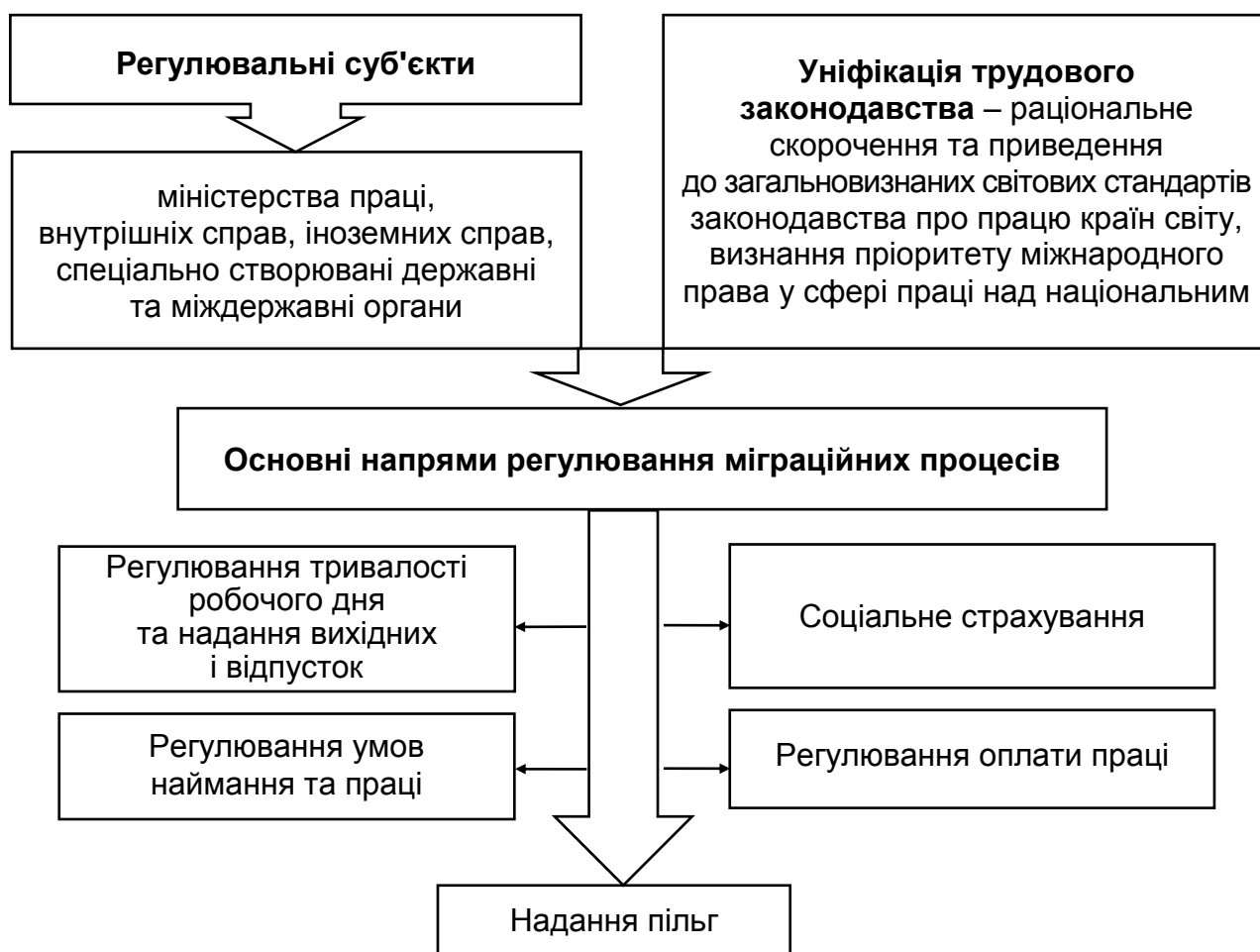

Рис. 6.13. Регулювання процесів міграції
робочої сили

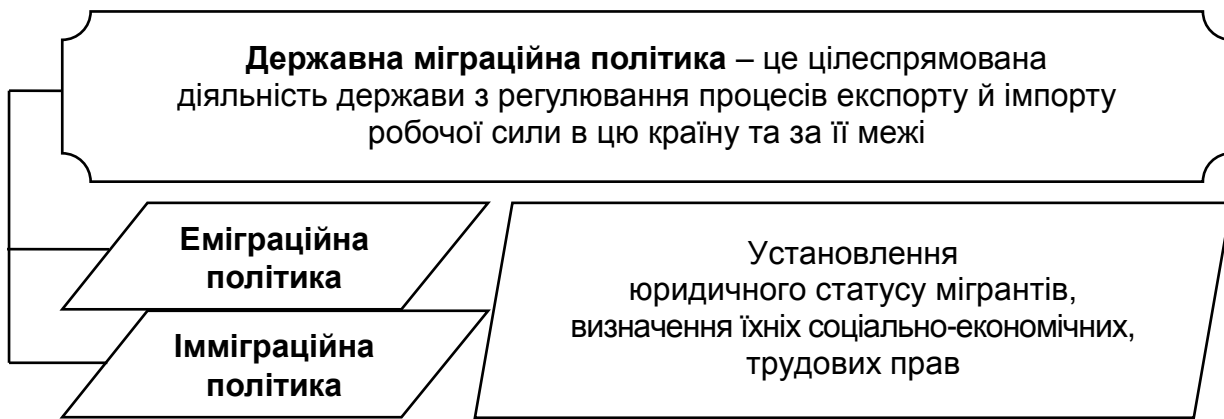

Рис. 6.14. Державна міграційна політика

Таблиця 6.5

Міжнародні організації з регулювання міжнародних міграційних процесів і захисту прав мігрантів

Організації	Характеристика
Міжнародна організація праці	Створено 1919 р., із 1946 р. має статус спеціалізованої установи ООН та поєднує понад 170 країн світу (зокрема Україна з 1954 р.). МОП ухвалила більш ніж 300 конвенцій у сфері міграції робочої сили. Завдання організації: організація безкоштовної служби для допомоги мігрантам; запобігання недостовірному інформуванню мігрантів; полегшення від'їзду, переміщення та приймання мігрантів; забезпечення переказу грошей на батьківщину й медичне обслуговування мігрантів
Міжнародна організація із прав мігрантів	Створено 1949 р., із метою сприяння біженцям. Із 1989 р. її основними завданнями є такі: управління упорядкованою та плановою міграцією громадян з урахуванням потреб країн міграції й еміграції; сприяння переміщенню кваліфікованих кадрів між країнами; надання експертних послуг та координація міжнародної взаємодії у сфері міграції робочої сили; організація міграції біженців і переміщених осіб, змушених залишити свою батьківщину
Комісія ООН із народонаселення	Через відповідний фонд субсидує національні програми у сфері міграції населення. <i>Управління Верховного комісара зі справ біженців при ООН</i> очолює міжнародні зусилля з надання сприяння біженцям
Міжурядовий комітет із питань міграції	Діяльність спрямовано на забезпечення прав трудящих мігрантів у Західній Європі

Передумови посилення міграційних процесів в Україні

Структурна перебудова економіки та пов'язане із цим зростання безробіття
Нерівномірність розміщення виробничих сил
Диференціація соціально-економічних умов життя між регіонами, містом і селом
Зростання частки населення непрацездатного віку в загальній структурі населення
Транзитне положення України на шляхах міграції до країн ЄС
Несприятлива екологічна ситуація
Інтенсифікація міграційних процесів на національній основі
Демократизація й активізація міжнародних зв'язків

Рис. 6.15. Передумови посилення міграційних процесів в Україні

Стимули зростання міграції в Україні

Значна диференціація рівня життя в Україні та країнах Заходу
Значна диференціація рівня оплати праці в Україні та країнах Заходу
Суттєва обмеженість перспектив професійного зростання
Економічна нестабільність і невизначеність шляхів виходу із кризи
Відчуття незахищеності

Рис. 6.16. Стимули зростання міграції в Україні

Важелі державного регулювання трудової міграції в Україні

Формування національного ринку праці, місткого за обсягом попиту на робочу силу, привабливого за рівнем оплати й умовами праці
Приєднання України до багатобічних домовленостей із працевлаштування трудових мігрантів
Співробітництво прикордонних регіонів країн, що межують з Україною, у питаннях розвитку прикордонної міграції та регулювання трудової діяльності громадян, які працюють за межами своїх країн
Стимулювання розвитку ліцензійних форм посередництва у сфері працевлаштування громадян України за кордоном, посилення контролю за дотриманням трудових прав мігрантів, їхнього соціального захисту й запобігання торгівлею людьми

Рис. 6.17. Стимули зростання міграції в Україні

Основні канали трудової міграції громадян України

- Самостійний пошук місця роботи, насамперед у країнах, із якими Україна не має візового режиму.
- Легальний виїзд у країни, із якими встановлено візовий режим перетинання кордону за посередництвом туристичних фірм із подальшим нелегальним працевлаштуванням у цих країнах.
- Виїзд на роботу за кордон фахівців за персональним запрошенням сторони, що приймає.
- Використання послуг спеціалізованих агентств із працевлаштування за кордоном

Рис. 6.18. Основні канали трудової міграції громадян України

Економічні наслідки еміграції для України

- Зниження рівня безробіття й напруженості в суспільстві.
- Можливість поповнення валютних резервів країни коштом переказів емігрантів.
- Легалізація еміграції дозволить Україні вимагати від країн, що приймають, компенсації за підготовку робочої сили та відповідних соціальних виплат громадянам.
- Легалізація може бути джерелом надходження до країни нових технологій, досвіду, перебудови професійної структури, прискорення інтеграції у світову економічну систему

Рис. 6.19. Економічні наслідки еміграції для України

6.5. Україна у процесах міжнародної міграції робочої сили

Рис. 6.20. Україна у процесах міжнародної міграції робочої сили [86]

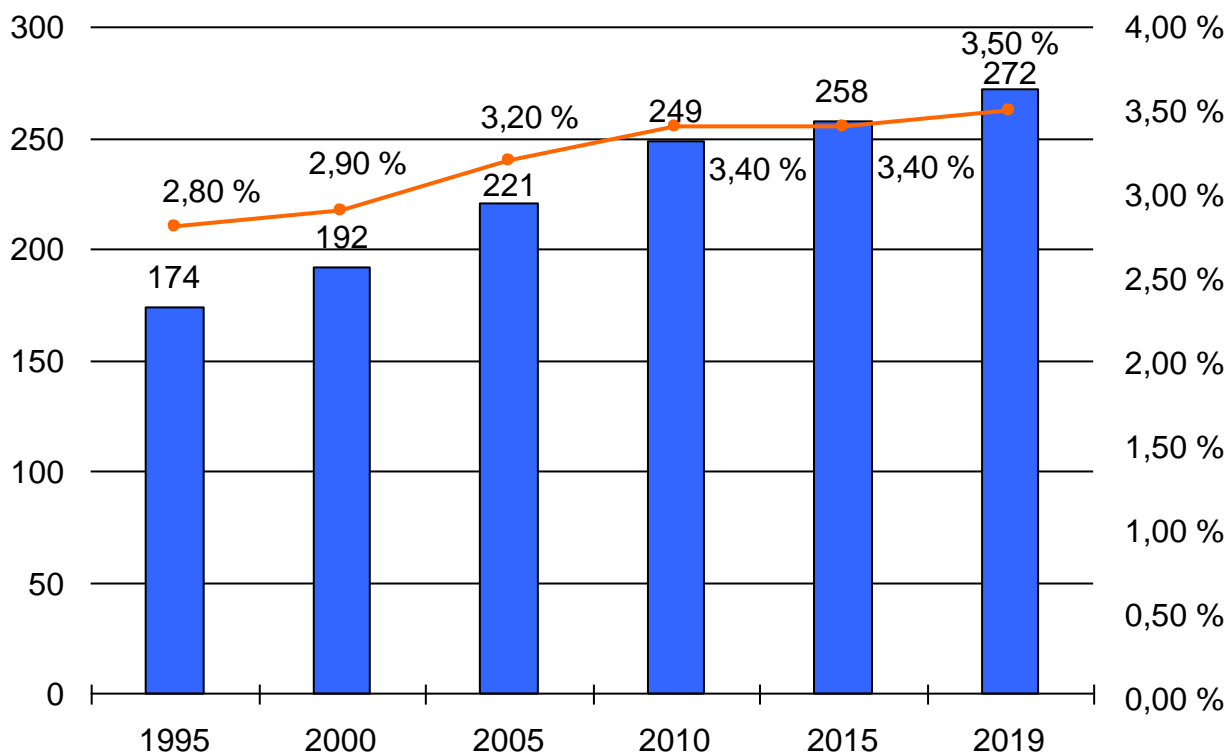

Рис. 6.21. Кількість міжнародних мігрантів у світі, млн осіб [86]

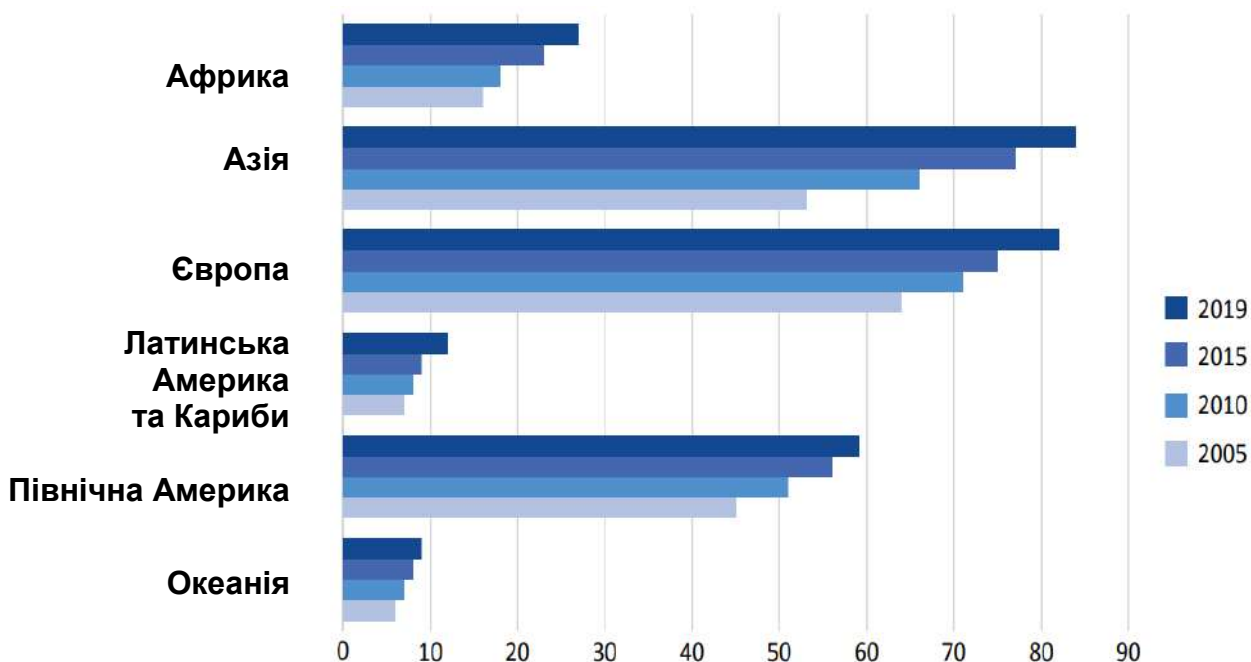

Рис. 6.22. Міжнародні мігранти за основними регіонами проживання, 2005 – 2019 рр., млн осіб [86]

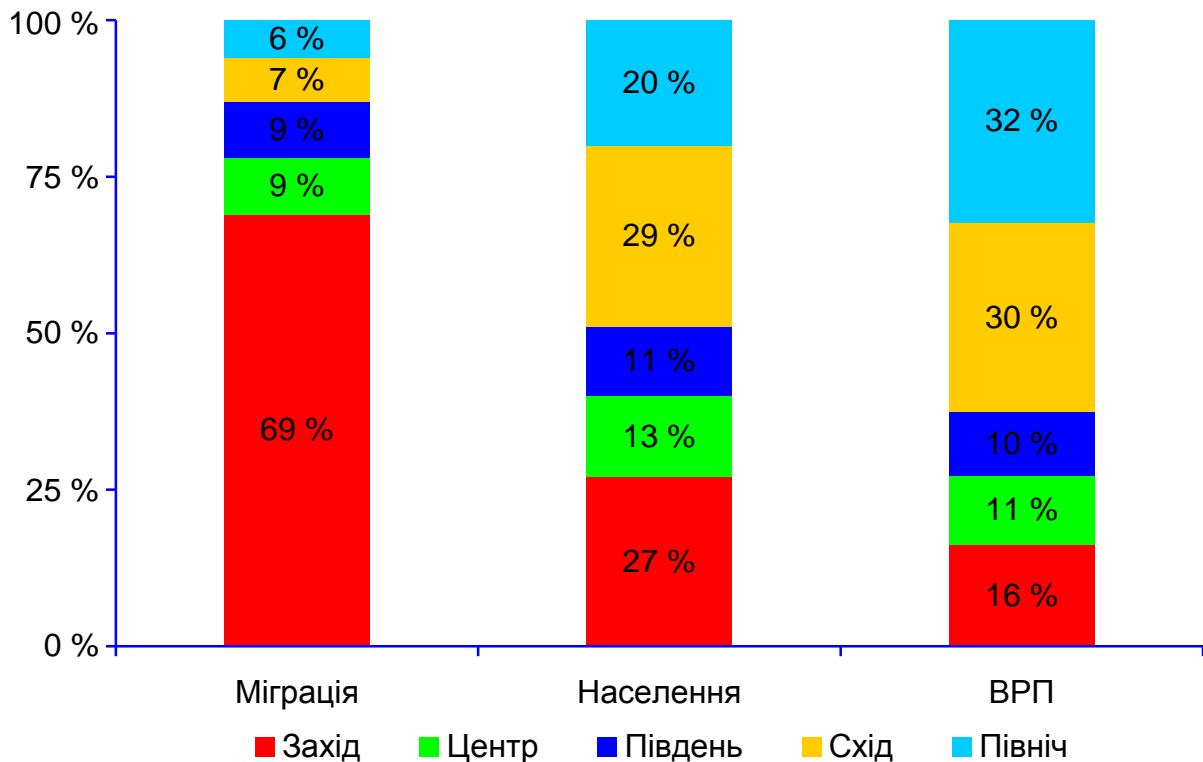

Рис. 6.23. Мігранти, населення та валовий регіональний продукт (ВРП) за економічними регіонами України 2019 р. [83]

Рис. 6.24. Розподіл мігрантів за країнами працевлаштування [83]

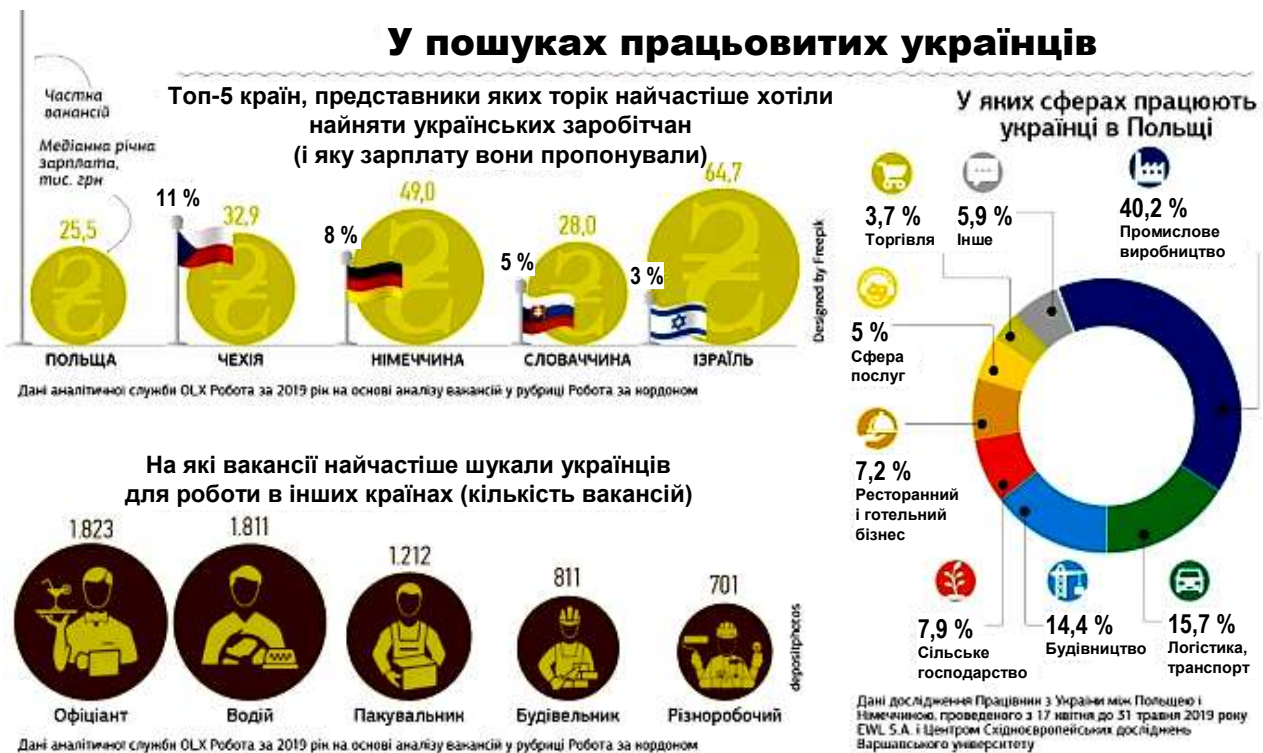

Рис. 6.25. Топ-5 країн, представники яких найчастіше хотіли найняти українських заробітчан [83]

Приватні перекази в \$млрд

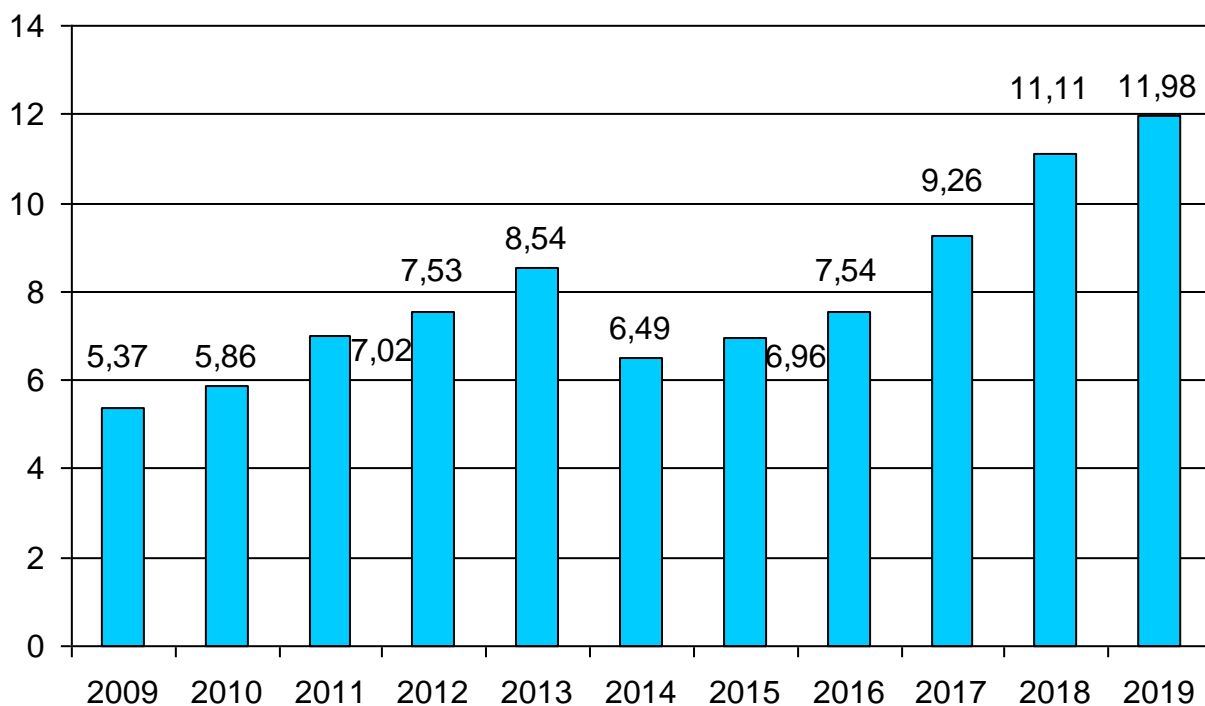

Рис. 6.26. Чисті персональні перекази в Україну [89]

Контрольні запитання

1. Що таке "міжнародна міграція робочої сили"?
2. Які є історичні етапи розвитку міжнародних міграційних процесів?
3. Як класифікують міжнародну міграцію робочої сили?
4. У якому розділі/підрозділі платіжного балансу країни відображають кількісні показники міжнародної міграції робочої сили та які?
5. Які є основні центри тяжіння міжнародної міграції робочої сили?
6. Які є напрями сучасних міжнародних міграційних потоків?
7. У чому полягають позитивні та негативні наслідки міграції робочої сили для:
 - а) країни-експортера робочої сили;
 - б) країни-імпортера робочої сили;
 - в) світової економіки загалом?
8. У чому полягають особливості сучасного розвитку світового ринку праці?
9. Які заходи запроваджує країна для регулювання еміграції?
10. У чому полягає зміст селективного підходу у процесі регулювання імміграції?
11. Чи має економічний сенс стимулювання рееміграції для:
 - а) країни-експортера робочої сили;
 - б) країни-імпортера робочої сили;
 - в) світової економіки загалом?
12. Яких обмежувальних заходів уживають щодо втримання зростання кількості іммігрантів у:
 - а) розвинутих країнах;
 - б) країнах, що розвиваються;
 - в) країнах із трансформаційною економікою?
13. Яка роль міжнародних організацій у регулюванні міжнародних міграційних потоків?
14. Яка роль України у процесах міжнародної міграції робочої сили?
15. Які є сучасні тенденції розвитку ринку праці в Україні?
16. Які є передумови та наслідки інтенсифікації міжнародних міграційних потоків з України?

Рекомендована література: [8; 9; 14; 26; 32; 41; 44; 61; 63; 81; 83; 86; 89; 96 – 98].

7. Міжнародний науково-технічний обмін

Основні питання

- 7.1. Технологія як товар і чинник виробництва.
- 7.2. Правові форми захисту міжнародного передавання технологій.
- 7.3. Міжнародні комерційні та некомерційні науково-технічні зв'язки.
- 7.4. Міжнародне регулювання ринку технологій.
- 7.5. Україна на міжнародному ринку технологій.

7.1. Технологія як товар і чинник виробництва

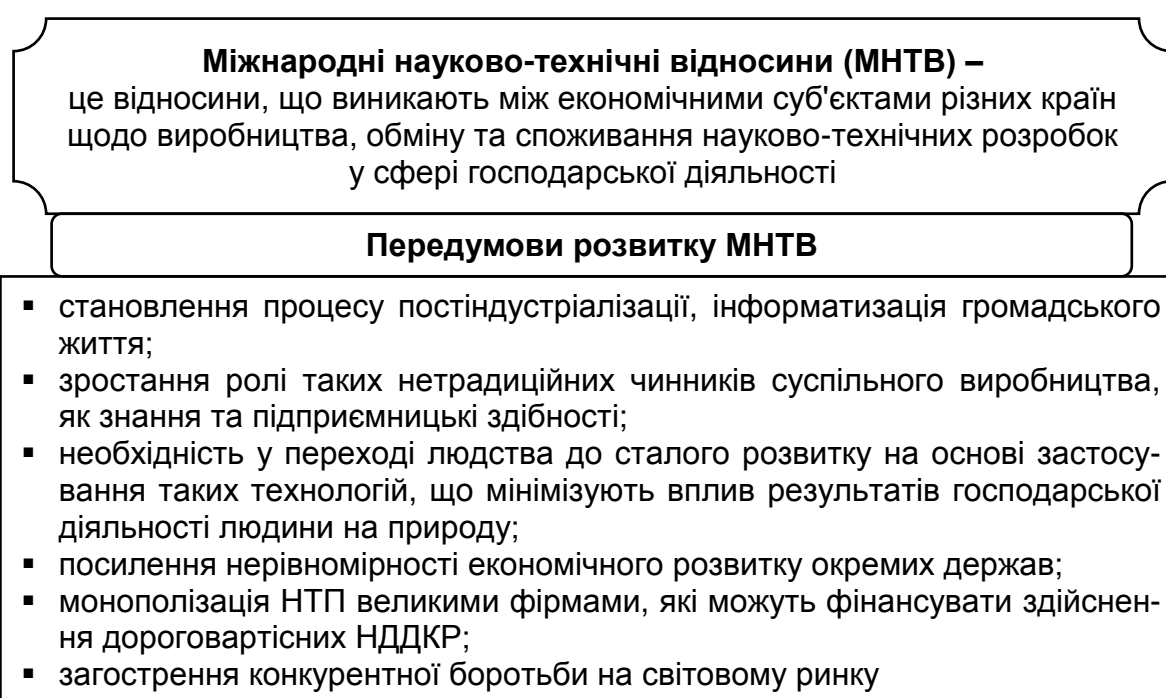

Рис. 7.1. Характеристика міжнародних науково-технічних відносин

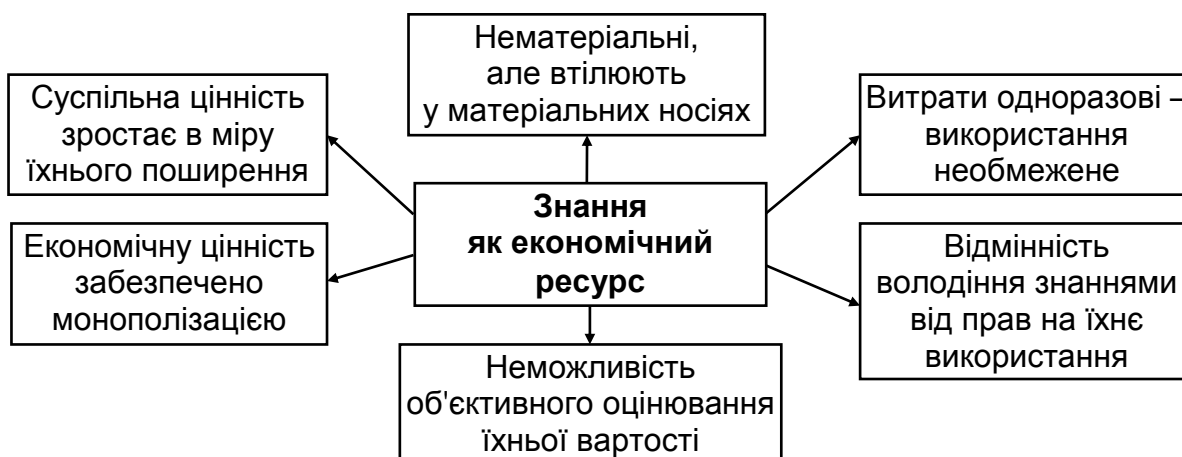

Рис. 7.2. Особливості знань як економічного ресурсу

Рис. 7.3. **Форми реалізації науково-технічних досягнень**

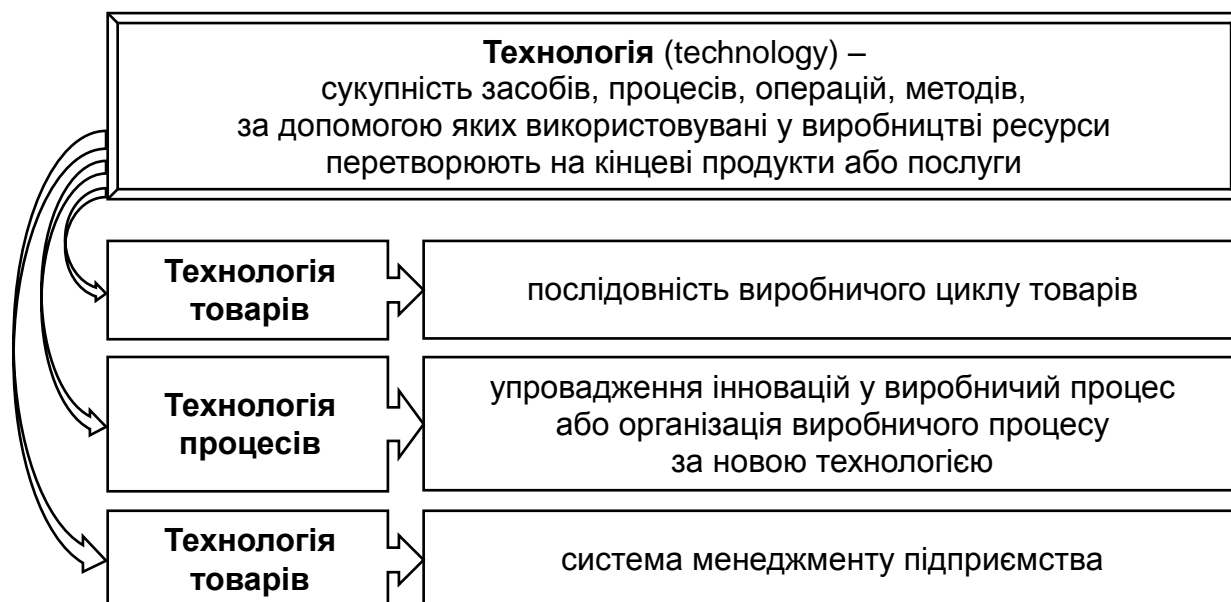

Рис. 7.4. **Зміст технології**

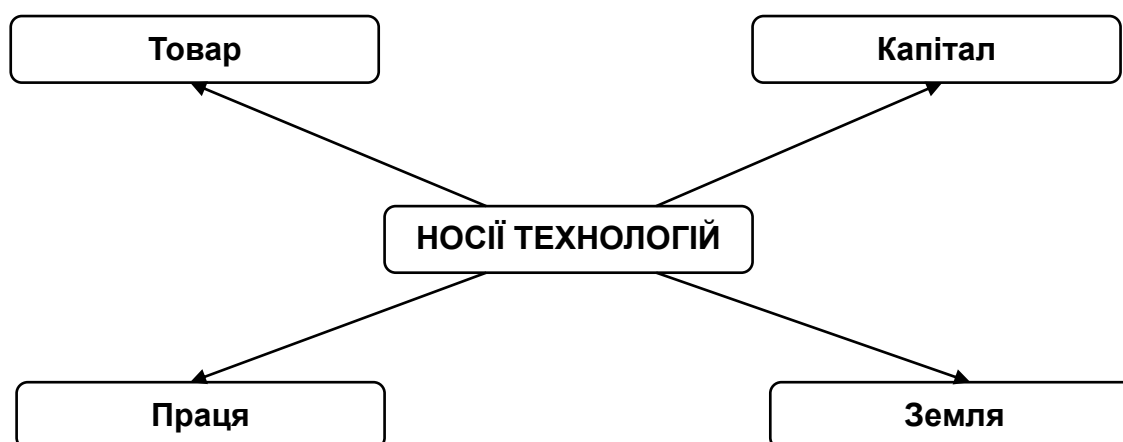

Рис. 7.5. **Носії технологій**

7.2. Правові форми захисту міжнародного передавання технологій

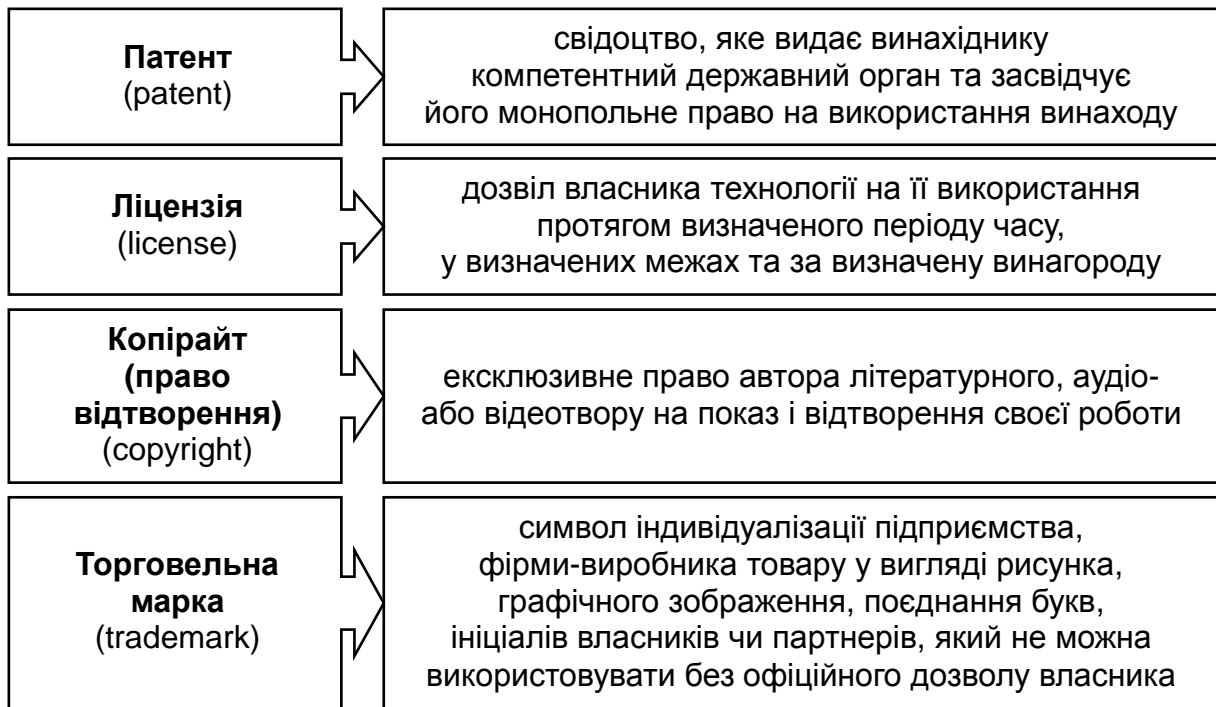

Рис. 7.6. Правові форми захисту міжнародного передавання технологій

Рис. 7.7. Процес міжнародного передавання технології

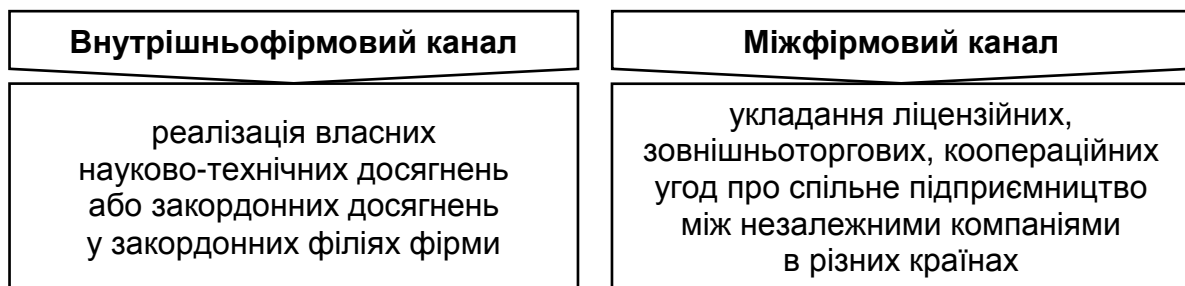

Рис. 7.8. Канали передавання технології

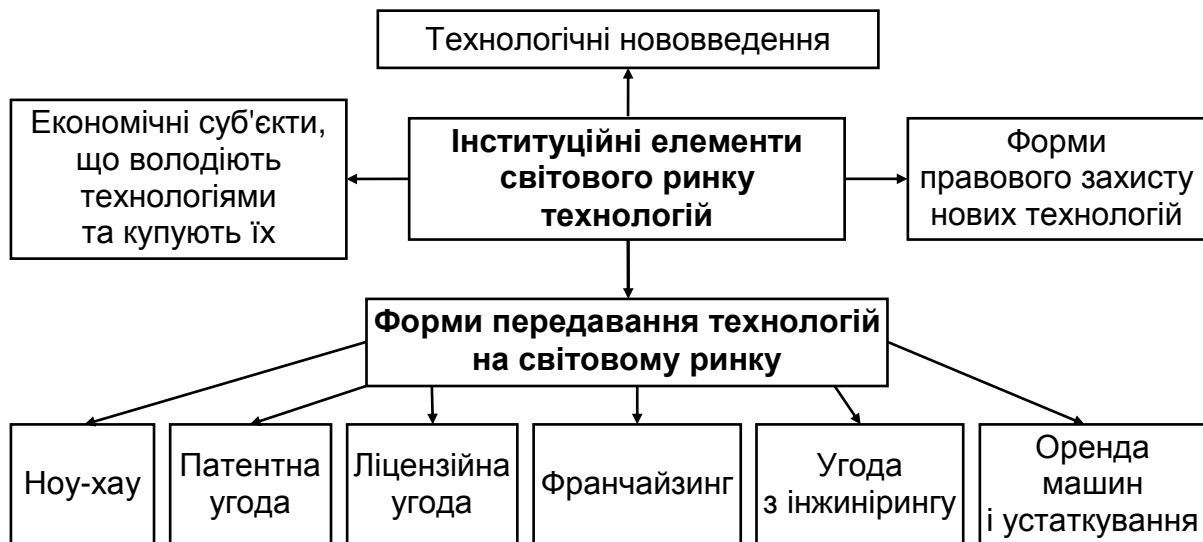

Рис. 7.9. Елементи світового ринку технологій

7.3. Міжнародні комерційні та некомерційні науково-технічні зв'язки

Некомерційні	Комерційні
надання науково-технічної інформації, тобто поширення відомостей про технології через літературні джерела, патенти, інформаційні листи, стандарти тощо	<i>Передавання технології</i> виконання НДДКР за замовленнями; ліцензування; інжиніринг; закупівля зразків техніки для імітації; закупівля машин та устаткування; лізинг машин та устаткування
проведення виставок, ярмарків, конференцій, симпозіумів	<i>Спільне розроблення та використання технології</i>
стажування спеціалістів	координація НДДКР; кооперування НДДКР на договірній основі; спільне ведення НДДКР через залучення спеціалістів для роботи за кордоном чи організацію спільного колективу розробників
спільні фундаментальні науково-технічні розроблення	<i>Промислове кооперування та спільне підприємництво</i>
	у формі науково-технічного виробничого кооперування; у формі спільних підприємств (СП)

Рис. 7.10. Способи передавання технології

Ноу-хау (know how)	надання технічного досвіду та секретів виробництва, використання яких забезпечить підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства
Патентна угода (patent agreement)	міжнародний торговельний договір із передавання прав власності на винахід, за яким власник патенту поступається правами на використання винаходу покупцеві
Ліцензійна угода (licensing agreement)	міжнародний торговельний договір із надання дозволу власником технології на її використання покупцем у визначених межах, протягом визначеного періоду часу та за визначену винагороду
Інжиніринг (engineering)	надання технологічних знань, необхідних для придбання або орендування, монтажу та введення в експлуатацію основних виробничих фондів
Франчайзинг (franchising)	передавання торговельної марки та технології власником (франчайзером) на визначених умовах покупцю (франчайзі), які зазначають у франчайзинговому договорі (франшизі)
Угоди про співробітництво	промислове та інвестиційне співробітництво, науково-технічна та виробнича кооперація як способи передавання технологій між країнами
Міжнародне технічне сприяння	полягає у сприянні розвитку технології процесів, продуктів чи управління в технічній, економічній та інших сферах різних країн

Рис. 7.11. **Форми міжнародного передавання технології**

Чинники зростання обсягів торгівлі ліцензіями

- Комерційна зацікавленість у здійсненні технологічних трансфертів.
- Посилення конкуренції на світовому ринку та зміна її характеру із цінової на технологічну.
- Дістання доступу до додаткових джерел ресурсів.
- Здійснення перехресного ліцензування, у процесі якого компанії дістають доступ до нових технологій іноземних партнерів.
- Можливість проникнення на ринки країн із жорсткою протекціоністською зовнішньоторговельною політикою.
- Невідповідність технології стратегічним пріоритетам ліцензіара та можливість отримання прибутків від ліцензійної торгівлі.
- Політична нестабільність у країні, яка є гальмом для залучення іноземних інвестицій у високотехнологічні галузі.
- Відсутність належного правового забезпечення науково-технічного співробітництва у країні

Рис. 7.12. **Чинники зростання обсягів торгівлі ліцензіями**

Види ліцензій

Види	Характеристика
Патентна	класична ліцензія на використання запатентованих винаходів, промислових зразків
Безпатентна	на передавання патентів, не захищених правами промислової власності
Виняткова	покупцеві надано монополієне право на використання об'єкта ліцензії на визначеному ринку
Невиняткова	допускають багаторазовий продаж однієї й тієї самої ліцензії на визначеному ринку
Комплексна	поєднує елементи патентної й безпатентної ліцензій
Відкрита	патентовласник готовий надати право на використання свого патенту будь-якій фізичній або юридичній особі
Примусова	держава примушує патентовласника передати іншим право на використання його патенту
Перехресна	продавець і покупець обмінюються ліцензіями на належні їм об'єкти промислової власності
Чиста	самостійна ліцензія без супутнього постачання устаткування
Обгорткова	замість звичайного договору, ліцензіар установлює умови прямо на пакуванні, а покупець стає ліцензіатом через те, що купив програму та розкрив пакування

Недоліки торгівлі ліцензіями для ліцензіара

Утрата можливості отримання прибутків від самостійного впровадження технології у виробництво

Зниження цінності технології через укладання ліцензійних угод із декількома ліцензіатами

Утрата або обмеження контролю над упровадженням технології у виробництво та якістю продукції, що значною мірою впливає на імідж компанії-ліцензіара

Неможливість або труднощі здійснення контролю за погашенням ліцензійних платежів

У разі розширення своєї діяльності шляхом упровадження нової технології ліцензіат стає конкурентом ліцензіара (під час експорту продукції на ринки країн, що розвиваються)

Рис. 7.13. Недоліки торгівлі ліцензіями для ліцензіара

Рис. 7.14. Ліцензійна угода

Рис. 7.15. Інжиніринг

Рис. 7.16. Міжнародне технічне сприяння

7.4. Міжнародне регулювання ринку технологій

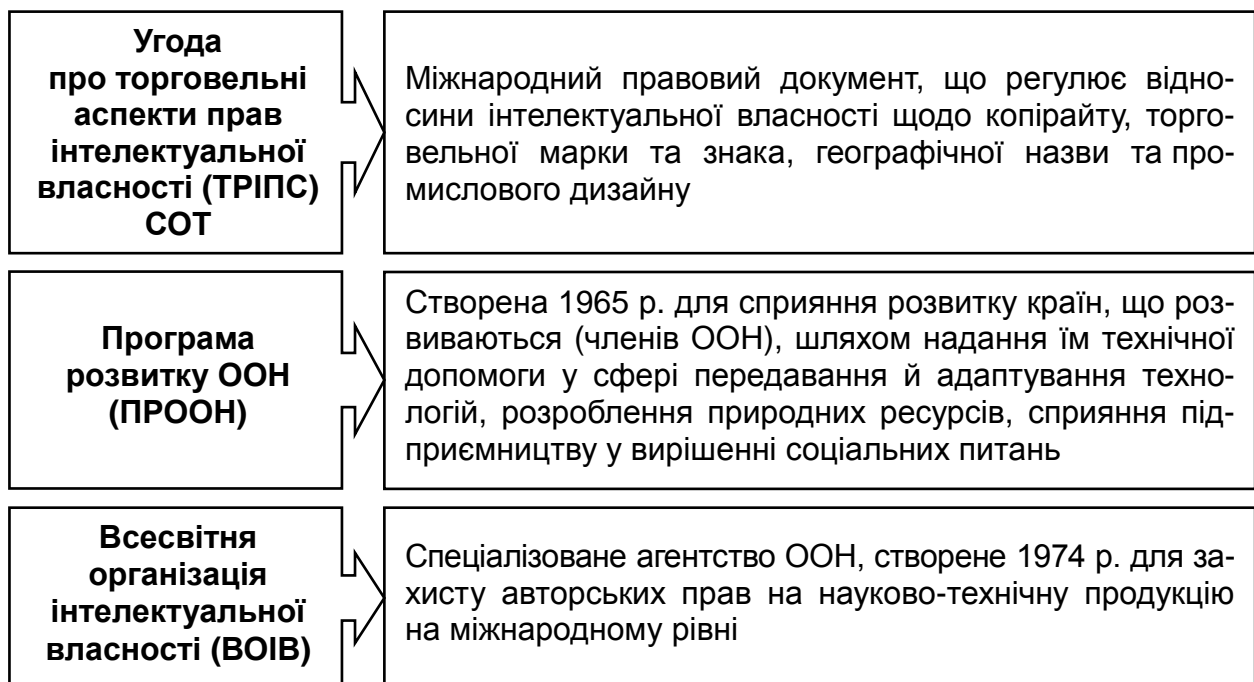

Рис. 7.17. Міжнародне регулювання ринку технологій

7.5. Україна на міжнародному ринку технологій

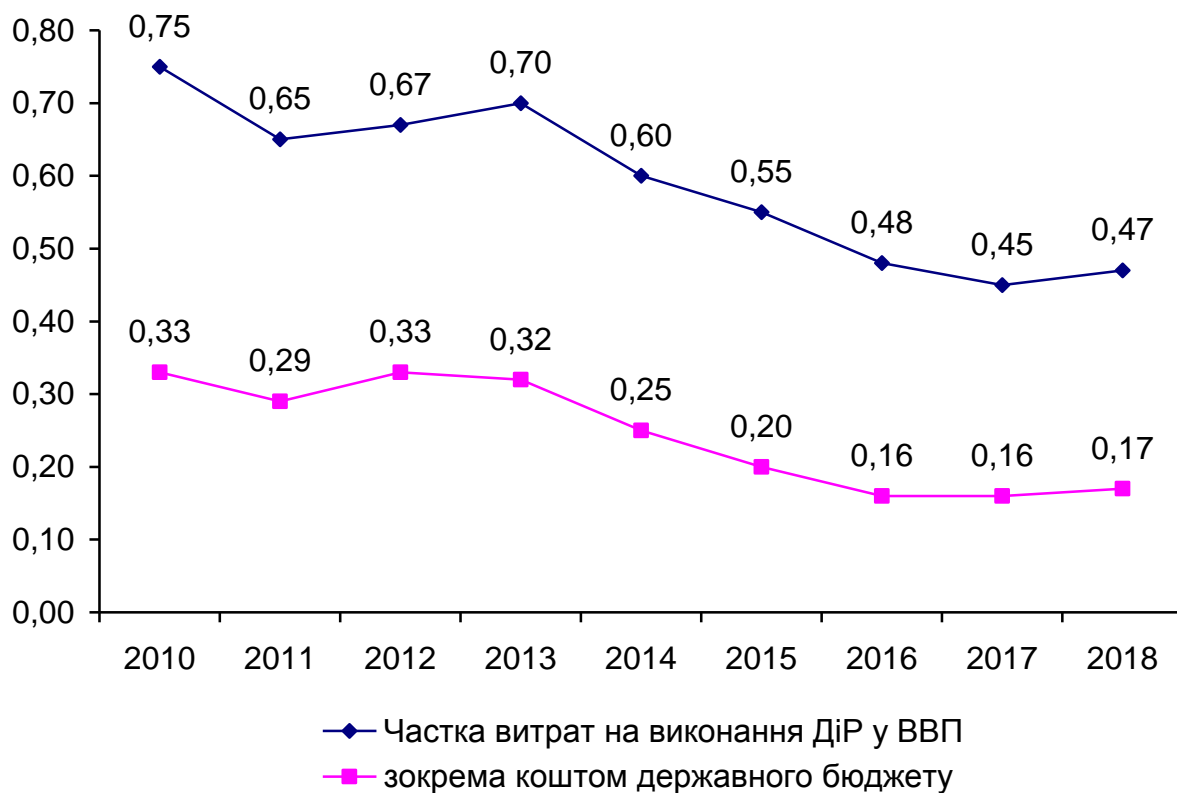

Рис. 7.18. Динаміка наукомісткості ВВП України, % [83]

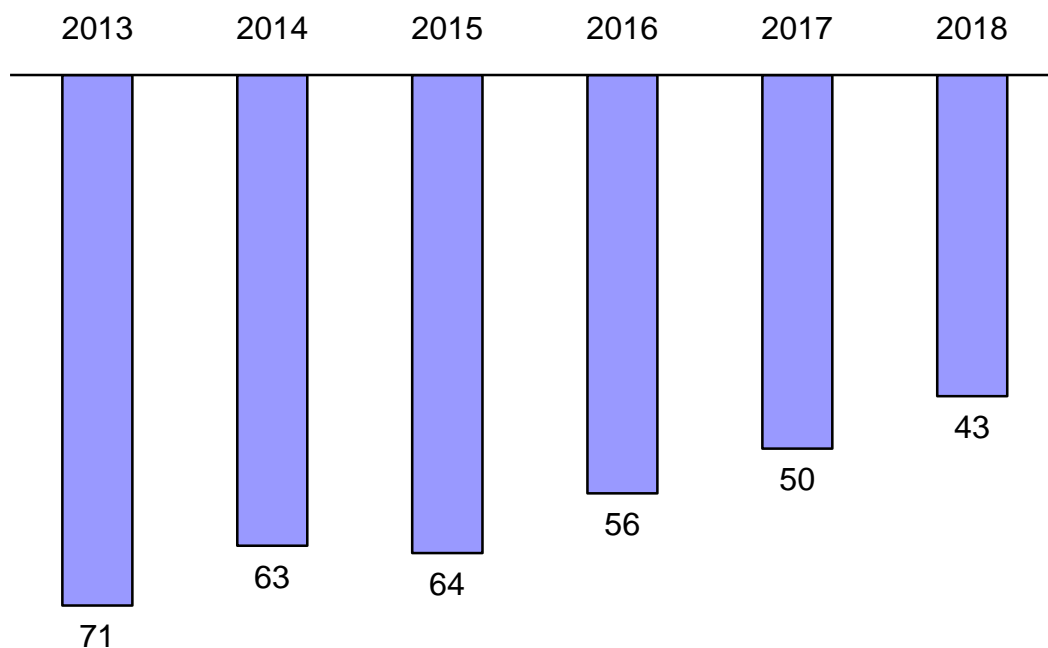

Рис. 7.19. Рівень інноваційності України [83]

Контрольні запитання

1. Що розуміють під міжнародним науково-технічним обміном?
2. У чому полягає подвійність природи технології?
3. Які бувають носії передавання технології?
4. Які причини спонукають країни до участі в міжнародному науково-технічному співробітництві?
5. Які форми правового захисту технології використовують у процесі міжнародного науково-технічного обміну?
6. Які виділяють основні форми міжнародної науково-технічної взаємодії?
7. Які є основні канали трансферту технологій у міжнародному економічному середовищі?
8. У чому полягає економічна доцільність експорту та імпорту технології?
9. Чи є ліцензійна торгівля однією з поширених форм міжнародного науково-технічного обміну?
10. Яка структура ліцензійної угоди та як її укладають?
11. Які види ліцензій використовують у міжнародній інноваційній діяльності?
12. Які є межі використання таких видів ліцензійного винагородження, як роялті, паушальний платіж, участь у прибутку, участь у власності?
13. Яка форма міжнародного науково-технічного обміну не має правового захисту й чому?
14. У чому полягають особливості укладання патентної угоди?
15. Яку роль у забезпеченні розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва відіграє ООН?
16. Які чинники обумовлюють особливості технології як об'єкта економічних операцій?
17. У чому полягають особливості та які є основні форми міжнародної технічної допомоги?
18. Які чинники сприяють активізації процесів міжнародного обміну технологіями?
19. Які інструменти державного регулювання міжнародного науково-технічного обміну є найбільш дієвими в сучасних умовах?

Рекомендована література: [2; 8; 9; 15; 19; 20; 32; 35; 36; 41; 79; 81; 83; 95 – 97; 100].

Розділ 2

Інституційні засади розвитку світового господарства в умовах глобалізації та міжнародної економічної інтеграції

8. Світова валютна система.

Міжнародні валютно-фінансові та кредитні відносини

Основні питання

- 8.1. Світова валютна система: етапи формування й розвитку, структура та принципи організації.
- 8.2. Валютний курс як елемент світової валютної системи.
- 8.3. Платіжний баланс країни: сутність, структура.
- 8.4. Міжнародні кредитні відносини: сутність і форми.
- 8.5. Україна в системі міжнародних валютно-фінансових відносин.

8.1. Світова валютна система: етапи формування й розвитку, структура та принципи організації

Рис. 8.1. Світова валютна система

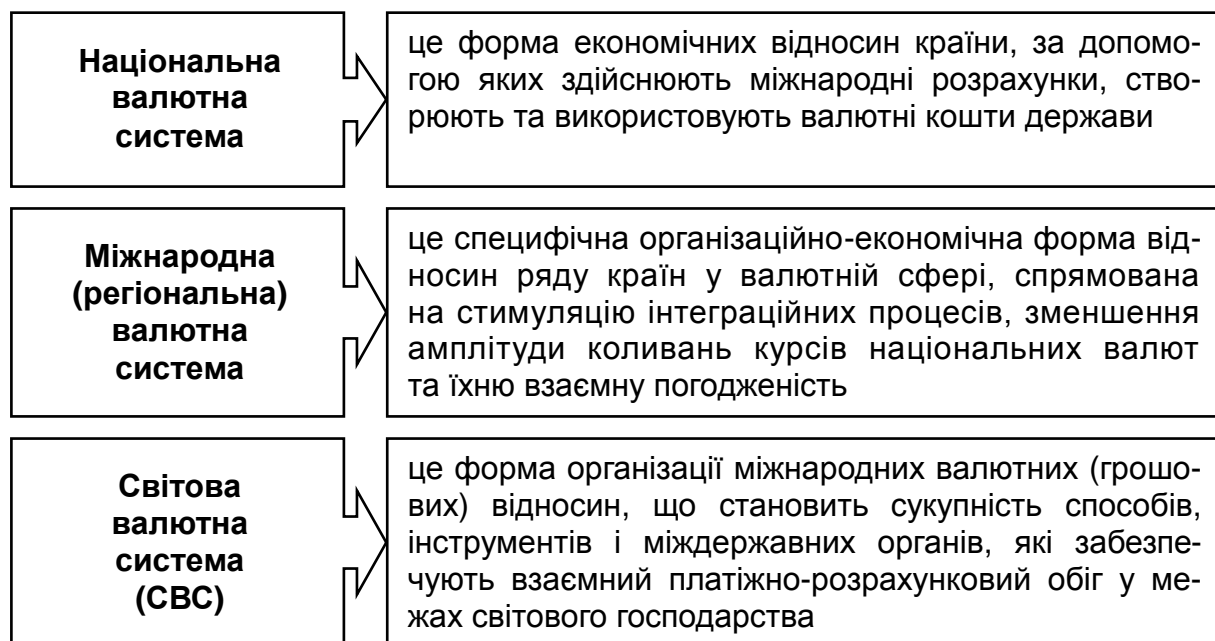

Рис. 8.2. Види валютних систем

Таблиця 8.1

Основні елементи національної та світової валютних систем

Національна валютна система	Світова валютна система
Національна валюта	Резервні валюти, міжнародні розрахункові валютні одиниці
Умови конвертування національної валюти	Умови взаємного конвертування валют
Паритет національної валюти	Уніфікований режим валютних паритетів
Режим курсу національної валюти	Регламентація режимів валютних курсів
Наявність чи відсутність валютних обмежень, валютний контроль	Міждержавне регулювання валютних обмежень
Національне регулювання міжнародної валютної ліквідності країни	Міждержавне регулювання міжнародної валютної ліквідності
Регламентація використання міжнародних кредитних засобів обігу	Уніфікація правил використання міжнародних кредитних засобів обігу
Регламентація міжнародних розрахунків країни	Уніфікація основних форм міжнародних розрахунків
Режим національного валютного ринку та ринку золота	Режим світових валютних ринків та ринку золота
Національні органи, що управляють валютними відносинами країни та регулюють їх	Міжнародні організації, які здійснюють міждержавне валютне регулювання

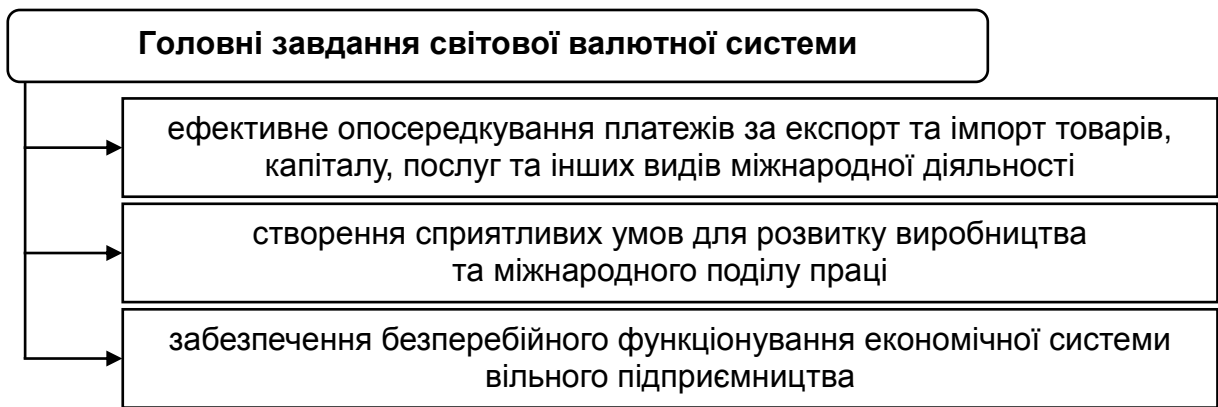

Рис. 8.3. Головні завдання світової валютної системи

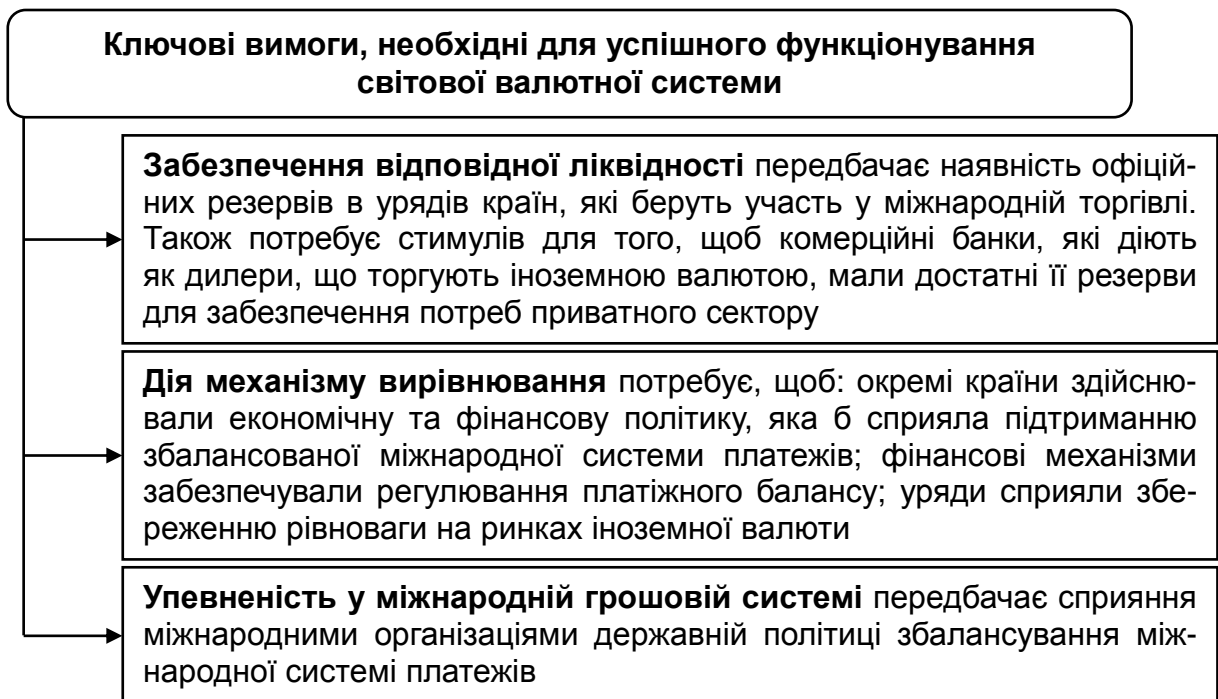

Рис. 8.4. Ключові вимоги, необхідні для успішного функціонування світової валютної системи

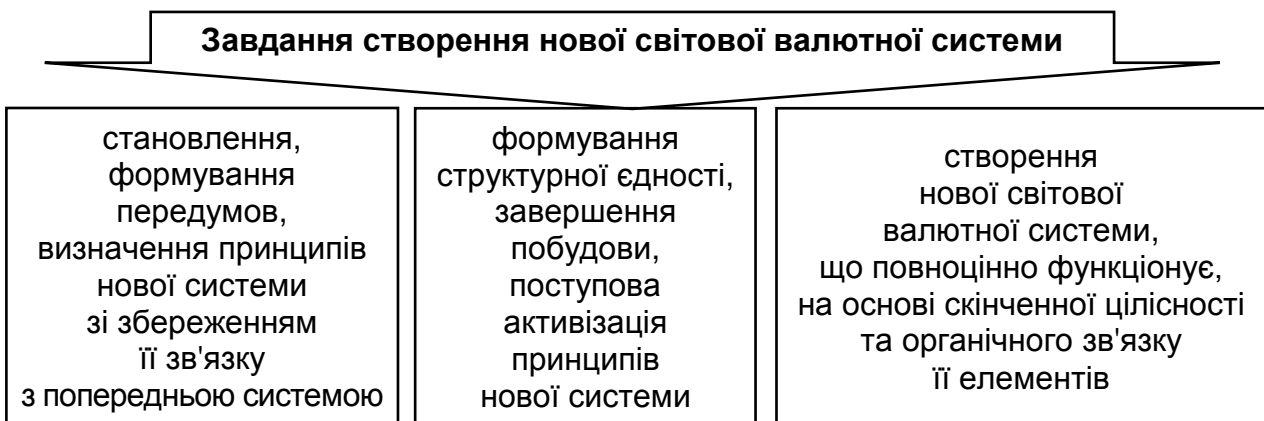

Рис. 8.5. Завдання створення нової світової валютної системи

Основні складові частини світової валютної системи

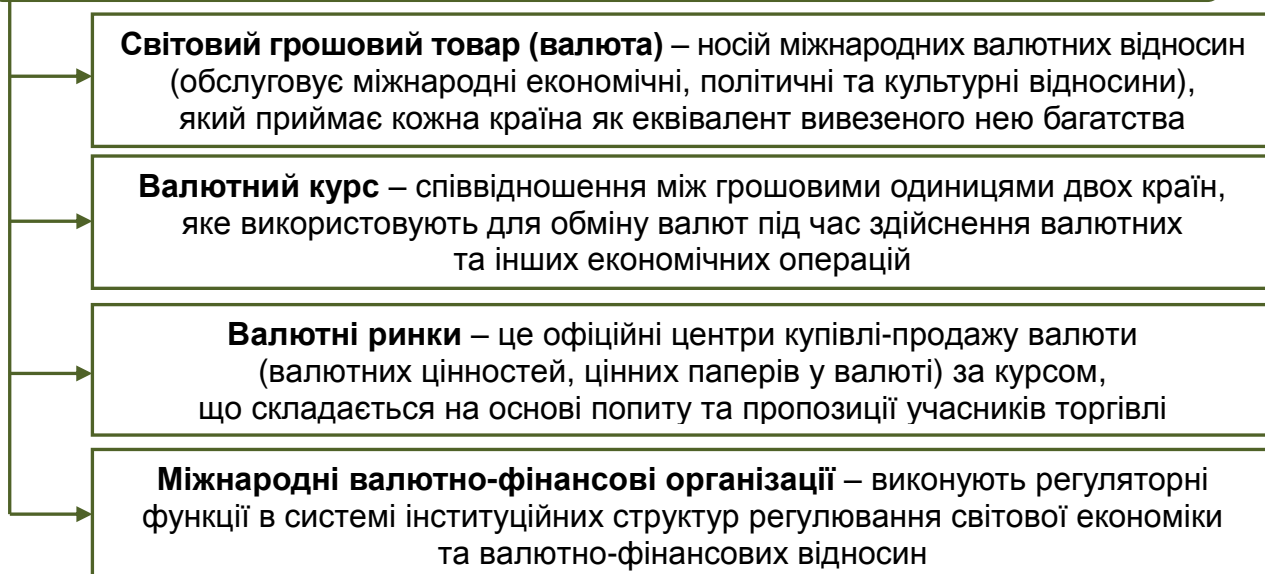

Рис. 8.6. Основні складові частини світової валютної системи

Таблиця 8.2

Еволюція світової валютної системи

Критерії відмінностей	Паризька валютна система	Ґенуезька валютна система	Бреттон-Вудська валютна система	Ямайська валютна система	Регіональна – Європейська валютна система
1. Основа	Золото-монетний стандарт	Золото-девізний стандарт	Золото-девізний стандарт	Стандарт СПЗ	Стандарт ЕКЮ; із 1999 р. – євро
2. Золото як світові гроші	Золоті паритети	Золоті паритети	Золото-доларові паритети	Валютні паритети	Об'єднання 20 % офіційних золотодоларових резервів
	Конвертованість валют у золото	Конвертованість валют у золото	Конвертованість долара США в золото за фіксованою ціною – 35 дол. за 1 тройську унцію золота (31,1035 г)	Офіційна демонетизація золота	Використання золота для часткового забезпечення емісії ЕКЮ, переоцінка золотих резервів за ринковою ціною
3. Режим валютного курсу	Вільне коливання в межах золотих точок	Вільне коливання	Фіксовані курси та паритети (можливе відхилення +/- 1 %)	Вільний вибір країною режиму валютного курсу	Спільне коливання валютних курсів у межах +/- 2,25 % ("європейська валютна змія")
4. Інституційна структура	Конференція	Конференція, наради	МВФ	МВФ	ЄФВС (1979 – 1993 рр.); ЄВІ (1994 р.); ЄЦБ (із 1998 р.)

Паризька валютна система (1867 р.) – система золотомонетного стандарту			
Перша валютна система, яка стихійно сформувалася у XIX ст. після промислової революції на базі золотого монометалізму у формі золотомонетного стандарту. Юридично оформлена міждержавною угодою на Паризькій конференції 1867 р., яка визнала золото єдиною формою світових грошей. У цих умовах не було відмінностей між національною та світовою валютними системами (монети приймали до платежу за своєю вагою)			
Основні принципи Паризької валютної систем			
основою є золотомонетний стандарт, вільний обіг та карбування золотих монет державними монетними дворами, розрахунок цін товарів у золоті	уведення режиму вільно змінних курсів валют із урахуванням ринкового попиту та пропозиції, але в межах золотих точок	уведення золотого паритету, золото використовували як резервно-платіжний засіб	конвертованість валют у золото за номіналом, відсутність обмежень на ввезення і вивезення золота, рівнобіжний оборот на внутрішніх ринках разом із золотими монетами неповноцінних розмінних монет і паперових грошей із "примусовим" курсом

Рис. 8.7. Паризька валютна система (1867 р.)

Ґенуезька світова валютна система (1922 р.) – система золотодевізного стандарту			
Друга світова валютна система, юридично оформлена міждержавною угодою на Ґенуезькій міжнародній конференції 1922 р. На ній ґрунтувалися грошові системи 30 країн. У її умовах обмін валют на золото було збережено, але через посередника у вигляді девіз (девізні валюти, чеки, векселі)			
Основні принципи Ґенуезької валютної системи			
основа – золото й девізи, національні кредитні гроші стали використовувати як міжнародні платіжно-резервні кошти, у міжвоєнний період за статус резервної валюти сперечалися фунт стерлінгів і долар США	збережено золоті паритети, конвертацію валют у золото стали здійснювати не тільки безпосередньо (США, Франція, Велика Британія), а й побічно, через іноземні валюти (Німеччина та ще 30 країн)	відновлений режим вільно змінних валютних курсів, вільне коливання курсів без золотих точок (у 30-х рр. XX ст.)	валютне регулювання здійснювали у формі активної валютної політики, міжнародних конференцій та нарад

Рис. 8.8. Ґенуезька світова валютна система (1922 р.)

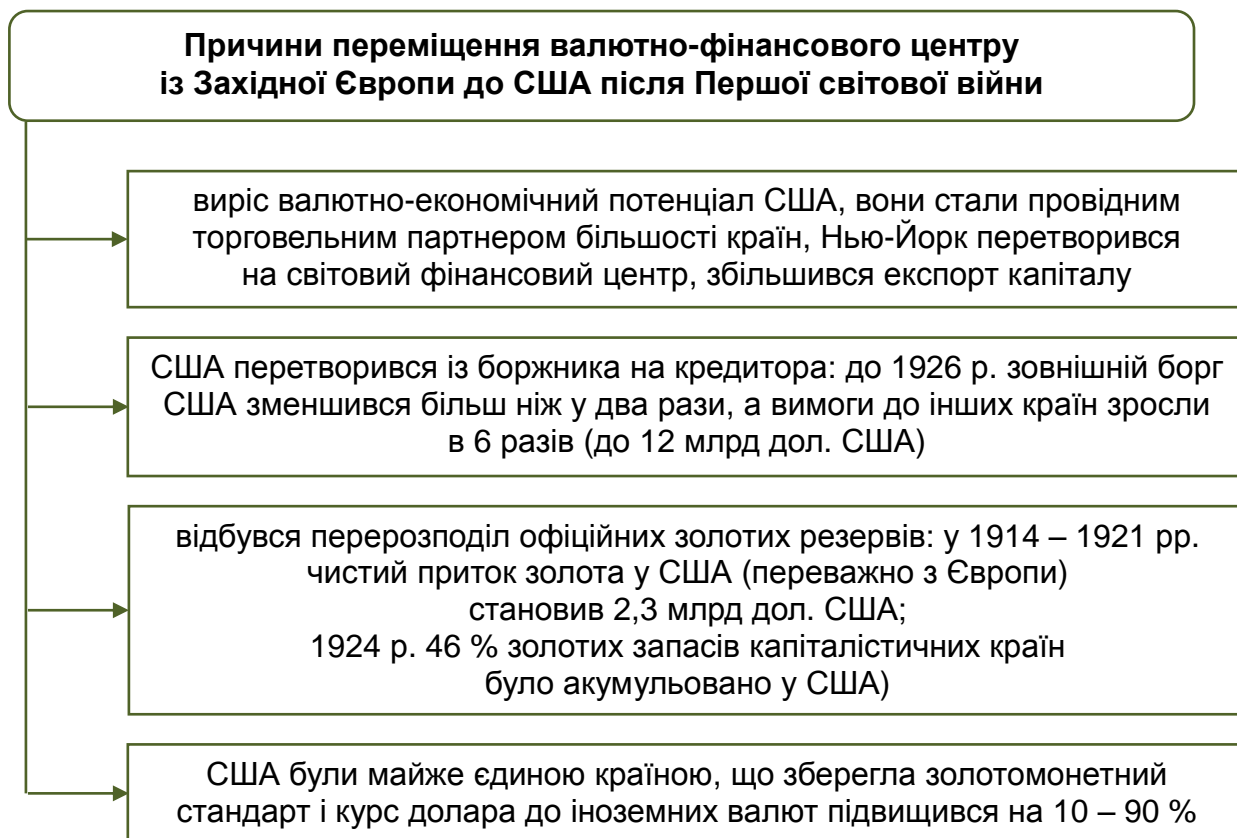

Рис. 8.9. Причини переміщення валютно-фінансового центру із Західної Європи до США після Першої світової війни

Особливості світової валютної кризи (1929 – 1936 рр.)			
<p>Циклічний характер: переплетення валютної кризи зі світовою економічною і грошово-кредитною кризою</p>	<p>Структурний характер: принципи світової валютної системи – золотодевізного стандарту було зруйновано</p>	<p>Виключна глибина та гострота: курс ряду валют знизився на 50 – 84 %, міжнародний кредит (особливо довгостроковий) був паралізований у результаті масового банкрутства іноземних боржників (25 держав); створилася маса "жарких" грошей, що стихійно переміщувалися із країни до країни в пошуках спекулятивних прибутків</p>	<p>Значна нерівномірність розвитку: криза вражала то одні, то інші країни, причому в різний час і з різною силою</p>

Рис. 8.10. Особливості світової валютної кризи (1929 – 1936 рр.)

Рис. 8.11. Передумови створення Бреттон-Вудської валютної системи

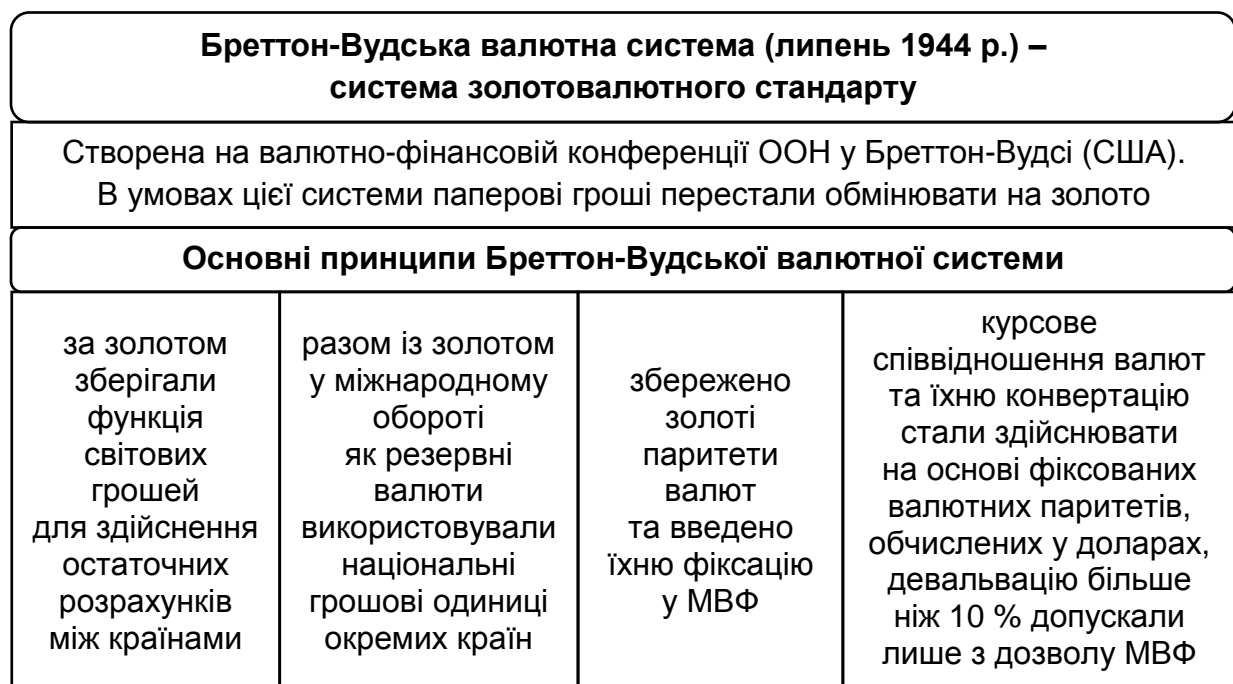

Рис. 8.12. Бреттон-Вудська валютна система (липень 1944 р.)

Основні принципи Бреттон-Вудської валютної системи		
золото – міжнародний платіжний та резервний засіб	установлено режим фіксованих валютних курсів: ринковий курс валют міг відхилятися від паритету у вузьких межах (1 % за статутом МВФ чи 0,75 % за Європейською валютною угодою)	уперше в історії створено міжнародні валютно-кредитні організації: МВФ (як орган міждержавного валютного регулювання) і МБРР

Закінчення рис. 8.12

Рис. 8.13. Криза Бреттон-Вудської валютної системи (1967 – 1976 рр.)

**Домовленості Вашингтонської (Смітсонівської) угоди
групи "десяти" від 18 грудня 1971 року**

девальвація долара на 7,89 % та підвищення офіційної ціни золота на 8,57 % (із 35 до 38 долара за унцію)	ревальвація ряду валют	розширення меж коливань валютних курсів з ± 1 до $\pm 2,25$ % від їхніх паритетів і встановлення центральних курсів, замість валютних паритетів	міжнародну розрахункову грошову одиницю СДР (Special Drawing Rights, SDR) розглядали як можливу основу валютної системи нарівні із золотом
--	------------------------	---	--

**Рис. 8.14. Домовленості Вашингтонської (Смітсонівської) угоди
групи "десяти" від 18 грудня 1971 року**

Ямайська (Кінгстонська) валютна система (січень 1976 року)

Виникла на основі Угоди країн-членів МВФ у Кінгстоні (Ямайка) і ратифікована більшістю членів у квітні 1978 року.
Із її впровадженням було скасовано золотий уміст валют, співвідношення яких навіть юридично не ґрунтувалося на золотих паритетах

Основні принципи Ямайської валютної системи

скасовано золоті паритети, офіційну ціну золота, припинено розмін доларів на золото; золото перестало бути мірою вартості та базою валютних курсів і стало ринковим товаром і високоліквідним банківським активом	базою нової валютної системи було проголошено створену міжнародну розрахункову одиницю – СДР (спеціальні права запозичення)	було введено поняття змінних валютних курсів, країни здобули право вибору будь-якого режиму валютного курсу	було введено поняття змінних валютних курсів, країни здобули право вибору будь-якого режиму валютного курсу паперових грошей із "примусовим" курсом	МВФ закликав посилити міждержавне валютне регулювання
---	---	---	---	---

**Рис. 8.15. Ямайська (Кінгстонська) валютна система
(січень 1976 року)**

Європейська валютна система (березень 1979 року)			
Країни ЄС створили власну регіональну валютну систему, із метою стимулювання процесів економічної інтеграції у відповідь на нестабільність Ямайської валютної системи			
Основні принципи Європейської валютної системи			
установлення режимів загального коливання валютних курсів	створення колективної валюти ЕКЮ	використання валютних інтервенцій для підтримання ринкових курсів валют у межах погоджених відхилень	стимулювання європейських інтеграційних процесів

Рис. 8.16. Європейська валютна система (березень 1979 року)

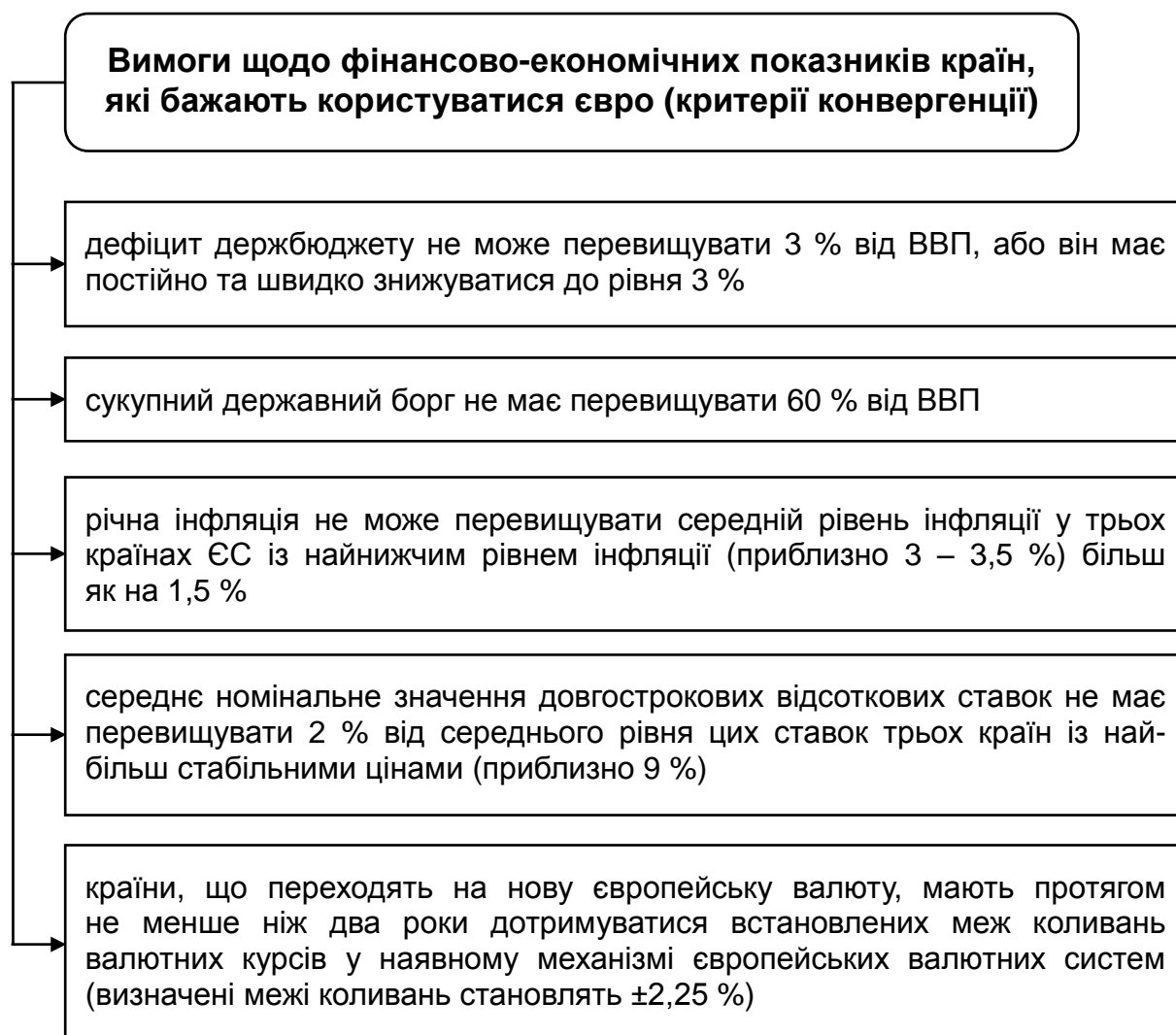

Рис. 8.17. Маастрихтська угода (1991 р., м. Маахстрихт, Нідерланди)

Рис. 8.18. Етапи просування до Економічного і валютного союзу (ЕВС)

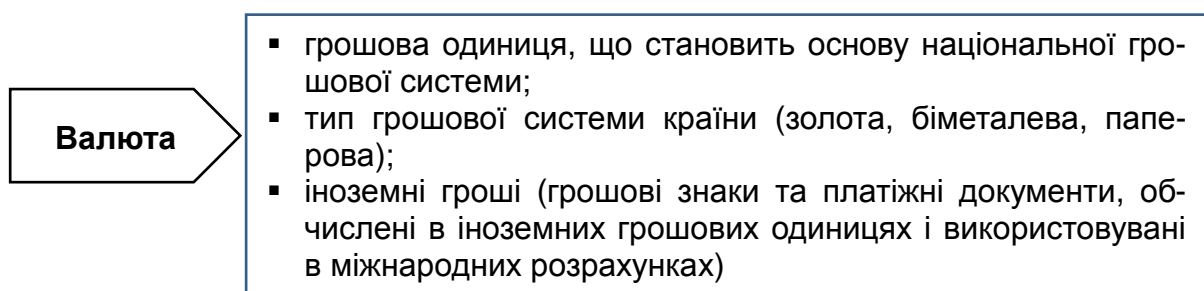

Рис. 8.19. Визначення поняття "валюта"

Завершальний етап створення Економічного і валютного союзу

Фази	Події
Фаза "А" (1998 р.)	ухвалено остаточне рішення щодо членства країн в ЕВС; затверджено Європейську систему центральних банків на чолі з Європейським центральним банком (ЄЦБ); ліквідовано Європейський валютний інститут
Фаза "В" (1 січня 1999 – 1 січня 2002 року) Уведення євро в безготівковий обіг	зафіксовано курси валют країн-членів ЕВС щодо нової валюти євро; початок здійснення валютної політики лише у євро; випуск державних цінних паперів у новій валюті євро; усі активи, пасиви й операції в ЕКЮ перераховано у євро у співвідношенні 1:1; уведено подвійне маркування преїскурантів і всіх фінансових документів; друкують банкноти та чеканять монети у євро
Фаза "С" (1 січня 2002 – 1 липня 2002 року) Уведення євро в готівковий обіг	усі види операцій і розрахунків здійснюються у євро; відбувається обмін та вилучення з обігу національних грошових знаків; наднаціональні інститути ЄС здійснюють свою діяльність у повному обсязі

Таблиця 8.4

Класифікація валют

Критерії класифікації	Види валют	Характеристика валют
1	2	3
Залежно від належності (міжнародного статусу)	Національна валюта	законна грошова одиниця, емітована відповідною державою (долари, гривні у країні походження)
	Іноземна валюта	грошова одиниця (платіжний засіб) інших країн, що законно або незаконно використовують на території цієї країни (долари в Україні, євро в Росії, гривні в Білорусі)
	Колективна валюта	грошова одиниця, що забезпечує, згідно з міжнародними домовленостями, товарооборот одночасно в декількох країнах та яку використовують під час розрахунків серед членів міжнародних фондів або регіональних спілок (СДР, євро)
	Міжнародна валюта	валюта, що виконує одну або декілька функцій грошей за межами країни-емітента
	Регіональна валюта	валюта, що використовують у міжнародних розрахунках у межах певного регіону світу

1	2	3
Залежно від позиції на валютному ринку	Резервна валюта	валюти провідних країн світу, у яких центральні банки країн тримають свої ліквідні міжнародні резервні активи, використовувані для покриття негативного сальдо платіжного балансу або як резерв для міжнародних розрахунків
	Тверда (сильна) валюта	валюта, що має стабільний валютний курс, рух якого є передбачуваним і підкоряється фундаментальним макроекономічним закономірностям
	М'яка (слабка) валюта	валюта, курс якої вважають непередбачуваним, унаслідок невисокого рівня розвитку економіки країни-емітента або її нестабільності
Залежно від ступеня конвертованості (утручання держави у процес валютного обміну)	Вільно-конвертована валюта (ВКВ)	грошові одиниці, які вільно й необмежено обмінюють на інші валюти
	Частково-конвертована валюта (ЧКВ)	це валюта країни, обмін якої обмежено для окремих утримувачів (нерезидентів) або за певними видами валютних операцій
	Замкнена неконвертована валюта (ЗНВ)	це валюта, що функціонує в межах однієї країни, яку не обмінюють на інші валюти за її межами, оскільки зберігають обмеження за всіма операціями як резидентів, так і нерезидентів
За принципом побудови	Звичайна валюта	національні валюти країн світу (долар, гривня)
	Валюта "кошикового типу"	валюти, курс яких визначають шляхом урахування динаміки курсів набору певних національних валют (СДР, євро)
Залежно від використання в міжнародних договорах	Валюта платежу	валюта, у якій обговорено оплату товару за зовнішньоторговельною угодою
	Валюта угоди	валюта, у якій обчислено ціну товару за зовнішньоторговельною угодою
Залежно від виду валютних операцій	Валюта ціни контракту	валюта, у якій розраховують ціни товарів у міжнародних угодах
	Валюта кредиту	валюта, у якій видають міжнародні кредити
	Валюта клірингу	валюта або розрахункова валютна одиниця, у якій ведуть рахунки в банках та здійснюють міжнародні операції за кліринговими розрахунками
	Валюта векселя	валюта, у якій відбуваються вексельні розрахунки

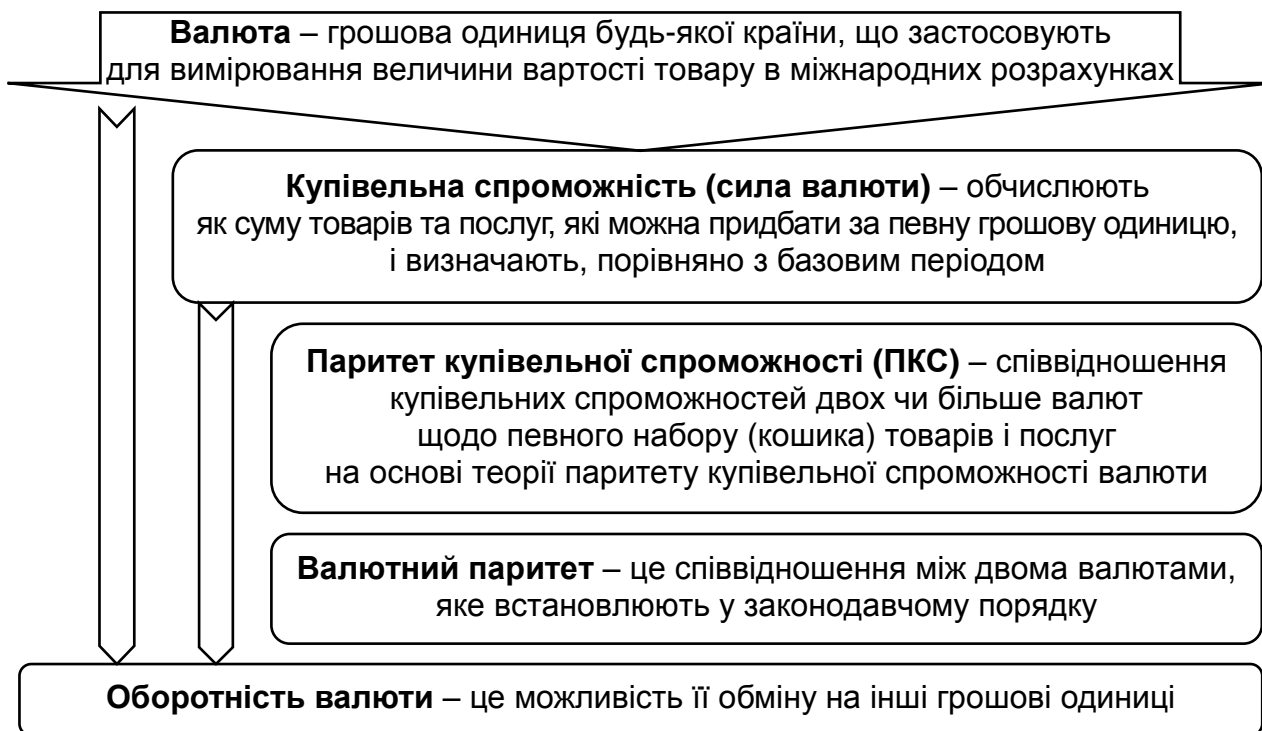

Рис. 8.20. Характеристика валюти

8.2. Валютний курс як елемент світової валютної системи

Рис. 8.21. Валютний курс

Валютний режим – форма функціонування валютного курсу, що відображає ступінь свободи його зміни щодо інших валют

Сучасні режими валютних курсів

Режими курсу валюти		Кількість держав		Держави
		за курсами	усього	
Плавання (змінний)	З урахуванням заданих параметрів	3	98	Нікарагуа, Чилі, Еквадор
	Регульоване плавання	36		Ізраїль, Китай, Малайзія, Росія, Польща, Сінгапур, Південна Корея та ін.
	Вільне плавання	59		Азербайджан, Індія, Італія, Велика Британія, Канада, Норвегія та ін.
Фіксований	До долара США	23	68	Аргентина, Венесуела, Литва, Нігерія, Панама, Сирія, Оман та ін.
	До французького франка	14		Буркіна-Фасо, Малі, ЦАР, Того, Бенін, Камерун, Екваторіальна Гвінея, Габон, Нігер, Сенегал та ін.
	До інших валют	7		Намібія, Лесото, Есватіні, (ранд ПАР), Естонія (марка Німеччини), Таджикистан (рубль Росії), Бутан (інд. рупія) та ін.
	До СДР	4		Лівія, Чехія, М'янма, Руанда, Сейшельські Острови, Угорщина, Бангладеш, Ісландія, Марокко, Кувейт, країни Північної Європи та ін.
	До кошика валют	20		
Змішаний	До одної валюти	4	14	Бахрейн, Катар, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Саудівська Аравія (дол. США)
	До групи валют	10		Бельгія, Ірландія, Нідерланди, Німеччина, Франція та ін.

Рис. 8.22. Валютний режим

Рис. 8.23. Валютне котирування

Таблиця 8.5

Види валютних курсів

Види	Характеристика
Номінальний валютний курс	офіційно встановлений курс між двома валютами
Реальний валютний курс	номінальний валютний курс, скоригований на зміни в рівні цін у цій країні та країні-партнері, до валюти якої котирують курс національної валюти
Номінальний ефективний валютний курс	індекс валютного курсу, розрахований як співвідношення між національною валютою та валютами інших країн, зважених, відповідно до їхньої частки у валютних операціях цієї країни
Реальний ефективний валютний курс	номінальний ефективний валютний курс, скоригований на зміну цін, який показує динаміку реального курсу національної валюти до валют країн – основних партнерів

Таблиця 8.6

Структура валютного ринку

Критерії	Види валютних ринків
За суб'єктами	міжбанківський (прямий і брокерський) (65 % обсягу всіх операцій світового валютного ринку)
	клієнтський (35 % обсягу всіх операцій світового валютного ринку)
	біржовий
За функціями	обслуговування міжнародної торгівлі
	чисто фінансові трансферти (спекуляція, геджування, інвестиції)
Залежно від валютних обмежень	вільний (без обмежень)
	обмежений
За застосуванням валютних курсів	з одним режимом валютних курсів
	із кількома режимами валютних курсів
Залежно від обсягу й характеру валютних операцій	глобальні (світові)
	регіональні (міжнародні)
	внутрішні (національні)

Рис. 8.24. Баланси міжнародних розрахунків

Таблиця 8.7

Типи міжнародних балансів

Типи	Характеристика
Розрахунковий баланс	співвідношення між грошовими вимогами та грошовими зобов'язаннями країни, що виникають, унаслідок її торговельних та інших (крім кредитних) відносин із країнами світу за певний період або на певну дату. Розрахунковий баланс містить торговельний баланс, вивезення та ввезення золота, баланс послуг, витрати туристів і доходи від закордонного туризму, доходи від іноземних інвестицій і пов'язані з ними витратами
Прогнозний баланс	відображає очікуваний на певний період часу стан валютних розрахунків держави
Торговельний баланс	частина платіжного балансу країни, що підсумовує співвідношення між експортом та імпортом
Баланс міжнародної заборгованості	відображає співвідношення між кредитними активами та зобов'язаннями держави
Платіжний баланс	статистичний звіт, у якому в систематизованому вигляді наводять сумарні дані про зовнішньоекономічні операції цієї країни з іншими країнами світу за певний період часу. ПБ систематизує й дозволяє аналізувати стан і результати економічних відносин країни з іншими країнами світу. ПБ відображає потоки реальних і фінансових ресурсів

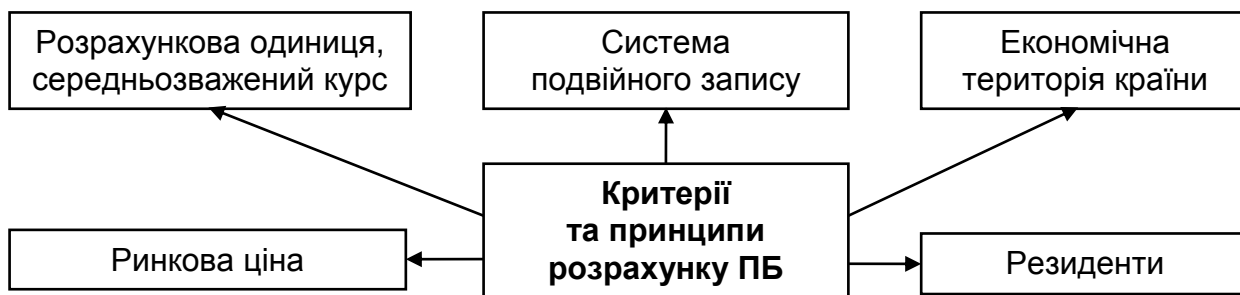

Рис. 8.25. Критерії та принципи розрахунку платіжного балансу

8.3. Платіжний баланс країни: сутність, структура

Кредит	Дебет
<i>1. Рахунок поточних та капітальних операцій</i>	
Експорт товарів	Імпорт товарів
Сальдо балансу зовнішньої торгівлі	
Експорт послуг	Імпорт послуг
Чисті доходи від інвестицій	
Чисті поточні трансферти	
Чисті капітальні трансферти	
Сальдо балансу по поточних та капітальних операціях	
<i>2. Фінансовий рахунок</i>	
Отримані довгострокові й короткострокові кредити	Надані довгострокові й короткострокові кредити
Чисті пропуски й помилки	
Сальдо фінансового рахунку	
Сальдо балансу офіційних розрахунків	
	Чисте збільшення офіційних валютних резервів

До **кредиту** належать ті угоди, у результаті яких відбувається вплив цінностей і надходження валюти у країну (їх записують зі знаком "+")

До **дебету** належать ті угоди, у результаті яких країна витрачає валюту в обмін на цінності, що здобувають їх записують зі знаком "-")

Активний торговельний баланс свідчить про значний експортний потенціал країни, а **пасивний** – про високу імпортозалежність через неспроможність національних суб'єктів господарювання конкурувати з іноземними суб'єктами на національному ринку

Активне сальдо балансу (активний баланс) – стан платіжного балансу, коли надходження іноземної валюти перевищує її вплив у процесі здійснення міжнародних розрахунків країни. Активний баланс створює передумови для підвищення курсу національної валюти

Пасивне сальдо балансу (пасивний баланс) – стан платіжного балансу країни, коли вплив іноземної валюти в ході міжнародних операцій країни перевищує її надходження. Пасивний баланс створює передумови для зниження курсу національної валюти

Рис. 8.26. Структура платіжного балансу

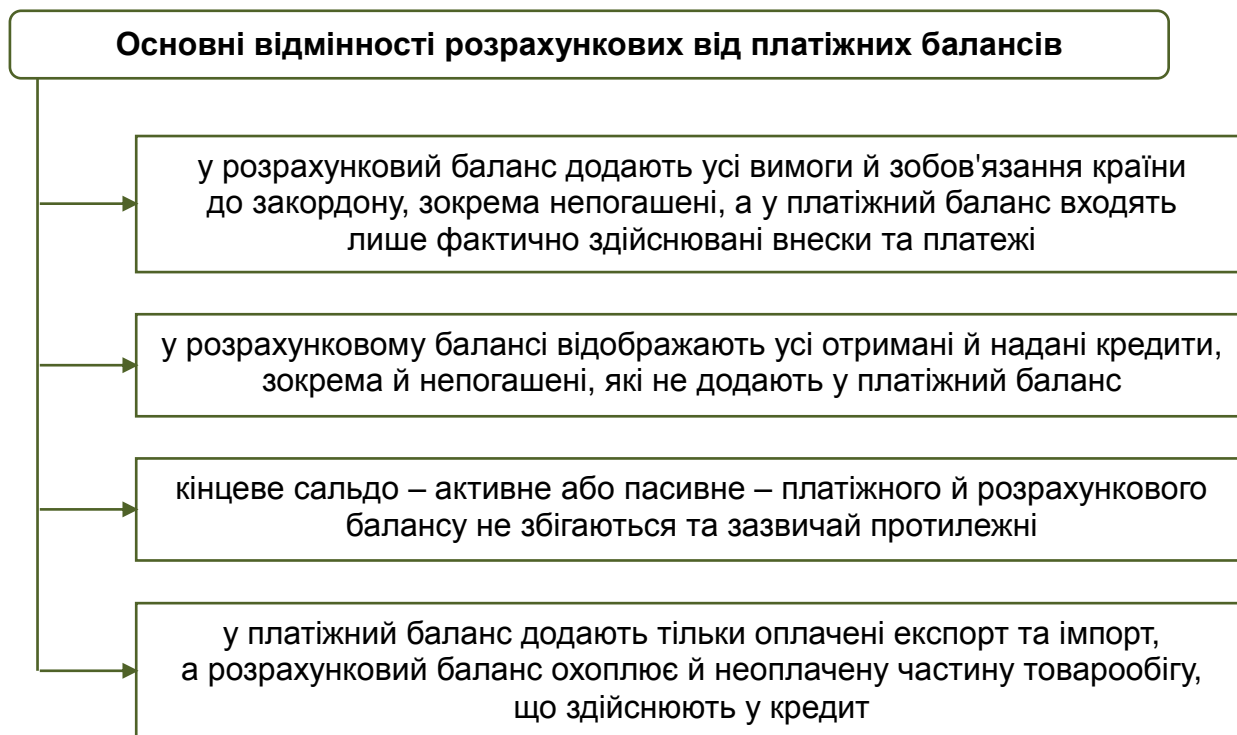

Рис. 8.27. Основні відмінності розрахункових балансів від платіжних

Таблиця 8.8

Джерела інформації для складання платіжного балансу країни

Види статистики	Джерела інформації
Митна статистика	угоди про товари, зареєстровані митними органами
Статистика грошового сектору	дані про іноземні активи й пасиви банківської системи (центрального та комерційних банків)
Статистика зовнішнього боргу	дані про запаси, потоки та виплати за державним і приватним зовнішнім боргом резидентів нерезидентам
Статистичні огляди	дані про міжнародну торгівлю послугами, трудові доходи, перекази мігрантів, які збирають шляхом опитування відповідних структур (тур-бюро, готелів, міграційних бюро); дані про прямі та портфельні інвестиції, інвестиційні доходи та обслуговування боргу приватним сектором, які отримують шляхом вибіркового опитування підприємств
Статистика операцій з іноземною валютою	для тих країн, де за законом експортери мають обмінювати виручену від експорту іноземну валюту на національну – у центральних банках або уповноважених на це банках

8.4. Міжнародні кредитні відносини: сутність і форми

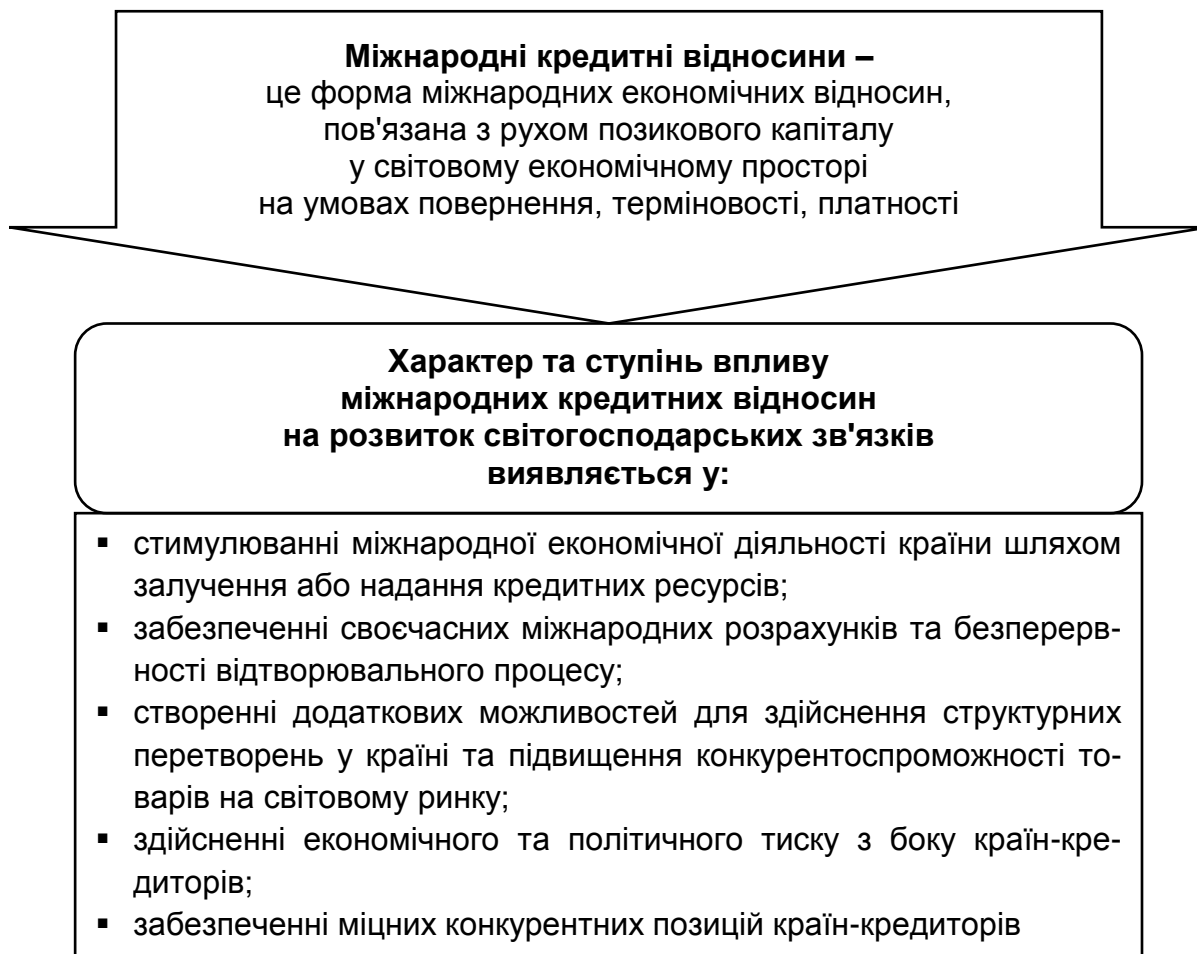

Рис. 8.28. Міжнародні кредитні відносини

Таблиця 8.9

Класифікація кредитів у зовнішній торгівлі

Критерії класифікації	Види кредиту
1	2
1. Джерело кредитування	1.1. Внутрішні – які надають у своїй країні. 1.2. Зовнішні – які надають за кордоном, найчастіше під експорт товарів
2. Строк надання кредиту	2.1. Короткострокові (до 1 року). 2.2. Середньострокові (1 – 5 років). 2.3. Довгострокові (більш ніж 5 років)

1	2
3. Призначення кредиту	3.1. Комерційний. 3.2. Банківський. 3.3. Лізинг. 3.4. Кредит, сформований на ринку цінних паперів. 3.5. Інвестиційний податковий кредит. 3.6. Міждержавний цільовий кредит. 3.7. Кредит міжнародних фінансових організацій. 3.8. Змішані (приватно-державні)
4. Об'єкт кредитних відносин	4.1. Товарні – це надання кредиту у вигляді продажу товару з розстроченням платежу. 4.2. Валютні – це надання кредиту у грошовій формі з боку банку
5. Валюта позики	Кредит надають: 5.1. У валюті країни-боржника. 5.2. У валюті країни-кредитора. 5.3. У валюті третьої країни. 5.4. У колективних валютах (СДР, еку, євро та ін.)
6. Забезпечення кредиту	6.1. Забезпечені (товарними документами, векселями, цінними паперами, нерухомістю тощо). 6.2. Бланкові або незабезпечені кредити, що надають під зобов'язання боржника погасити кредит у певний термін (соло-вексель з одним підписом позичальника)
7. Засіб погашення	7.1. Одночасний. 7.2. Пропорційний. 7.3. Прогресивний. 7.4. Регресивний
8. Техніка кредитування	8.1. Наявні кредити – ті, котрі зараховують на поточний рахунок боржника у його розпорядження. 8.2. Акцептні кредити – ті, котрі надають у вексельній формі з обов'язковим акцептом імпортера або його банку. 8.3. Депозитні сертифікати – це термінове вкладення в банк фіксованої суми на депозит під визначений відсоток річних. Вони можуть бути запорукою й передаватися третім особам як кредитне зобов'язання. 8.4. Синдиковані (об'єднані) кредити – ті, котрі надають групою банків, водночас іде розпилення ризику та є можливість акумуляції великих сум грошей. 8.5. Облігаційні позики – це кредити, що надають державою, банками або акціонерними товариствами на певний строк із фіксацією суми під визначений відсоток. Мають довгостроковий характер

Форми кредитування експорту

Форми	Характеристика
Банківське кредитування	надання кредитів під товари у країні експортера; надання позик під товари в дорозі; надання кредиту під товари або товарні документи у країні імпортера; бланкові кредити, не забезпечені товарами, які отримують експортери від банків, із якими вони мають міцні зв'язки або участь у капіталі
Вексельні кредити	експортер, укладаючи угоду на продаж товару у кредит, виставляє переказний вексель (трату) на імпортера. Останній, отримавши товарні документи, акцептує трату (бере зобов'язання оплатити вексель в указаний термін)
Пряме банківське кредитування іноземних покупців	поширеною формою сьогодні є відкриття банками кредитних ліній для оплати зовнішньоторговельних угод
Факторинг	купівля спеціалізованою фінансовою компанією грошових вимог експортера до імпортера та їхня інкасація, тобто збирання боргу з покупця
Форфейтинг	купівля банком-форфейтором на повний строк і за заздалегідь установленими умовами векселів, інших боргових і платіжних документів, акцептованих імпортером
Лізинг	кредитування купівлі матеріальних засобів на основі укладання лізингової угоди, за якою лізингоотримувач сплачує лізинговий платіж частинами, а лізингодавець зберігає право власності на майно до кінця строку угоди (на строк від 6 місяців до декількох років)
Комерційні кредити	кредити за відкритим рахунком, які надають за угодою, згідно з якою експортер записує на рахунок імпортера у вигляді боргу вартість проданих і відвантажених товарів, а імпортер зобов'язується погасити кредит у встановлений термін
	авансові кредити, які надають країни-імпортери іноземним виробникам
Банківські кредити на імпорт	акцептний кредит видають, якщо імпортер згоден оплатити трату експортера. Перед настанням терміну оплати імпортер уносить у банк суму боргу, а банк у цей термін погашає його зобов'язання перед експортером
	акцептно-рамбурсний кредит, сутність якого полягає в тому, що банк імпортера в межах погоджених лімітів кредитування виставляє безвідкличні акредитиви на банк експортера, котрий зобов'язується акцептувати трати й оплатити їх із настанням терміну
Імпортний лізинг	лізингодавець (виробник) перебуває за кордоном

8.5. Україна в системі міжнародних валютно-фінансових відносин

Валютна політика – сукупність економічних, правових та організаційних заходів і форм, що здійснюються державними органами, центральними банківськими та фінансовими установами, міжнародними валютно-фінансовими організаціями в галузі валютних відносин

Містить:

- валютну дисконтну політику;
- валютну девізну політику;
- валютне субсидування;
- диверсифікацію валютних резервів та ін.

Рис. 8.29. Валютна політика

Таблиця 8.11

Характеристика складових валютної політики держави

Складові	Характеристика
Валютна девізна політика	це система регулювання валютного курсу купівлею та продажем валюти через валютну інтервенцію та валютні обмеження. Одним з інструментів валютної політики офіційних органів є валютні інтервенції центрального банку, із метою коригування динаміки валютного курсу
Валютна інтервенція	це форма впливу центрального банку країни на формування курсу національної валюти. Полягає у здійсненні банком цільових операцій із купівлі-продажу іноземної валюти (твердої) за національну. Для підвищення курсу власної грошової одиниці банк продає іноземну валюту, а для зниження курсу своєї валюти він скуповує тверду валюту в обмін на національну
Валютні обмеження	це система правових, організаційних та економічних заходів, які регламентують операції з національною й іноземною валютами
Диверсифікація валютних резервів	це політика держави або великих компаній, спрямована на регулювання структури валютних запасів шляхом унесення до їхнього складу валют різних країн, із метою захистити себе від падіння курсу валюти однієї країни
Девальвація, ревальвація і нуліфікація грошей	Девальвація – це зниження курсу національної валюти щодо іноземної шляхом зміни валютного паритету. Ревальвація є оберненою девальвації, тобто підвищення курсу національної валюти шляхом зміни валютного паритету. Нуліфікація – це скасування старих грошових одиниць і введення нових

Співробітництво України із МБРР

отримання інвестиційних та системних позик, що обслуговуються державою або під державні гарантії (відповідальний Мінфін)

отримання технічної допомоги у вигляді грантів на підготовку проєктів та дорадчо-консультативної допомоги (відповідальне Міністерство економічного розвитку)

Рис. 8.30. Співробітництво України із МБРР

Контрольні запитання

1. Що розуміють під світовою валютною системою?
2. Які ви знаєте історичні етапи розвитку світової валютної системи?
3. Які є принципові відмінності у структурі національної та світової валютної системи?
4. Які способи валютного котирування використовують у зовнішньоекономічних операціях?
5. Чи є тотожними поняття "валютний курс" і "валютний паритет"?
6. Які види валютного курсу використовують у міжнародних економічних відносинах?
7. Чому платіжний баланс є показником ефективності міжнародної економічної діяльності країни?
8. У чому відмінність розрахункового балансу від платіжного?
9. Які є методичні підходи до структури платіжного балансу та визначення його сальдо?
10. Які джерела інформації використовують під час складання платіжного балансу?
11. Якими методами регулюють платіжний баланс країни?
12. Яка структура світового кредитного ринку?
13. У чому полягає специфіка кредитування експорту й імпорту?
14. Як пов'язані міжнародний кредитний ринок та сучасні фінансові кризи?
15. За якими критеріями класифікують кредити в зовнішній торгівлі?
16. Що розуміють під валютною політикою держави?
17. Які є складові валютної політики держави?
18. Які є сучасні методи регулювання платіжного балансу України?
19. Які є характерні особливості сучасної валютної політики України?
20. Чи використовує Національний банк України валютну інтервенцію та у яких випадках?

Рекомендована література: [8 – 10; 17; 36; 37; 43; 44; 49; 50; 83 – 85; 88; 90].

9. Міжнародна економічна інтеграція

Основні питання

9.1. Сутність, головні передумови та цілі міжнародної економічної інтеграції.

9.2. Типи інтеграційних об'єднань.

9.3. Оцінка міжнародних інтеграційних процесів.

9.4. Сучасні інтеграційні угруповання країн світу.

9.5. Україна у світових та регіональних інтеграційних процесах.

9.1. Сутність, головні передумови та цілі міжнародної економічної інтеграції

Економічна інтеграція –
свідомо регульований державами й наднаціональними органами управління процес створення та функціонування міжнародних господарських комплексів у межах груп держав

Ознаки міжнародної економічної інтеграції

- це процес розвитку стійких, глибоких зв'язків і поділу праці між національними господарствами, який супроводжується взаємним пристосуванням і доповненням один одного окремих підприємств, галузей, економічних районів різних країн, веде до утворення міжнародних господарських комплексів, що охоплюють близькі за рівнем економічного розвитку держави;
- регульований процес, який потребує свідомих, погоджених дій суб'єктів (господарських об'єднань, держав) з управління та функціонування взаємозв'язків у межах груп держав, що складаються;
- специфічна риса інтеграції полягає у її регіональному характері, що передбачає географічну близькість, наявність загальних кордонів та економічних зв'язків між країнами, що склалися історично тривалий період;
- має в основі ринкові механізми, які ґрунтуються на законах конкуренції й отриманні прибутку, що доповнюються економічними та соціальними функціями держави;
- обумовлює глибокі структурні зрушення в економіці охоплених цим процесом держав, складаються більш ефективні господарські пропорції, що веде в остаточному підсумку до підвищення суспільної продуктивності праці

Рис. 9.1. Економічна інтеграція

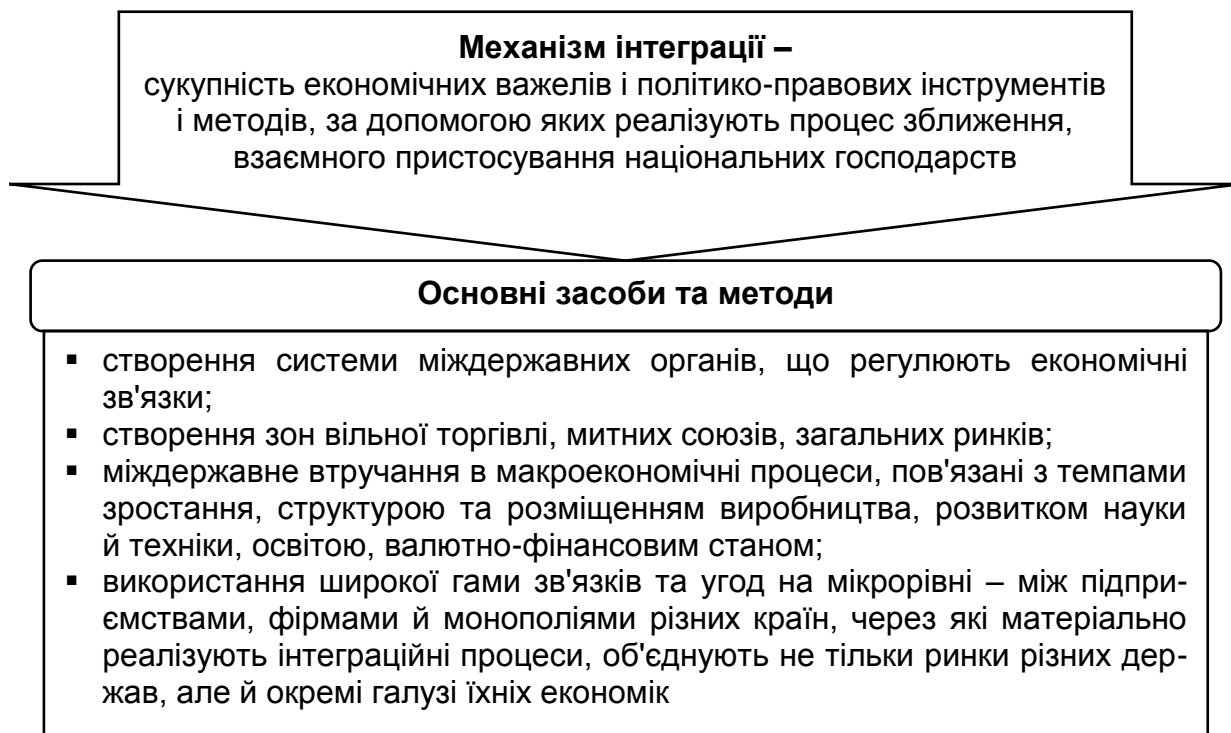

Рис. 9.2. Механізм інтеграції

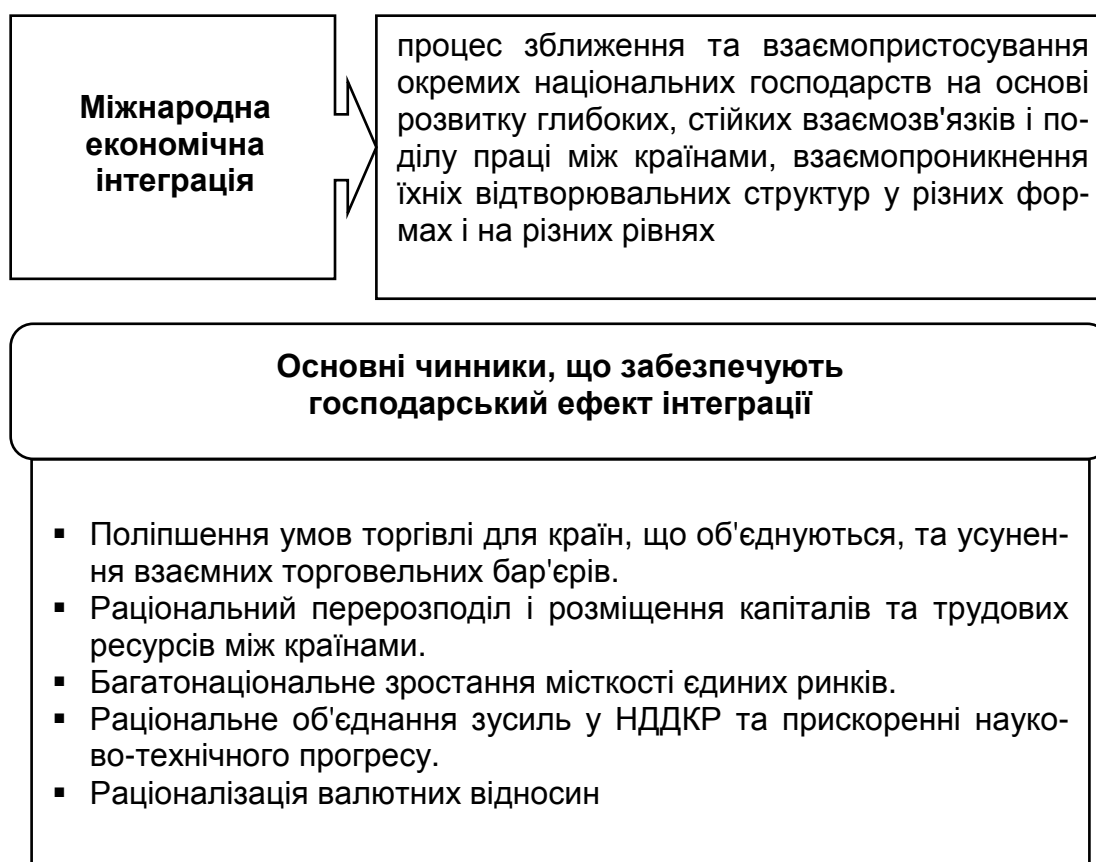

Рис. 9.3. Міжнародна економічна інтеграція

9.2. Типи інтеграційних об'єднань

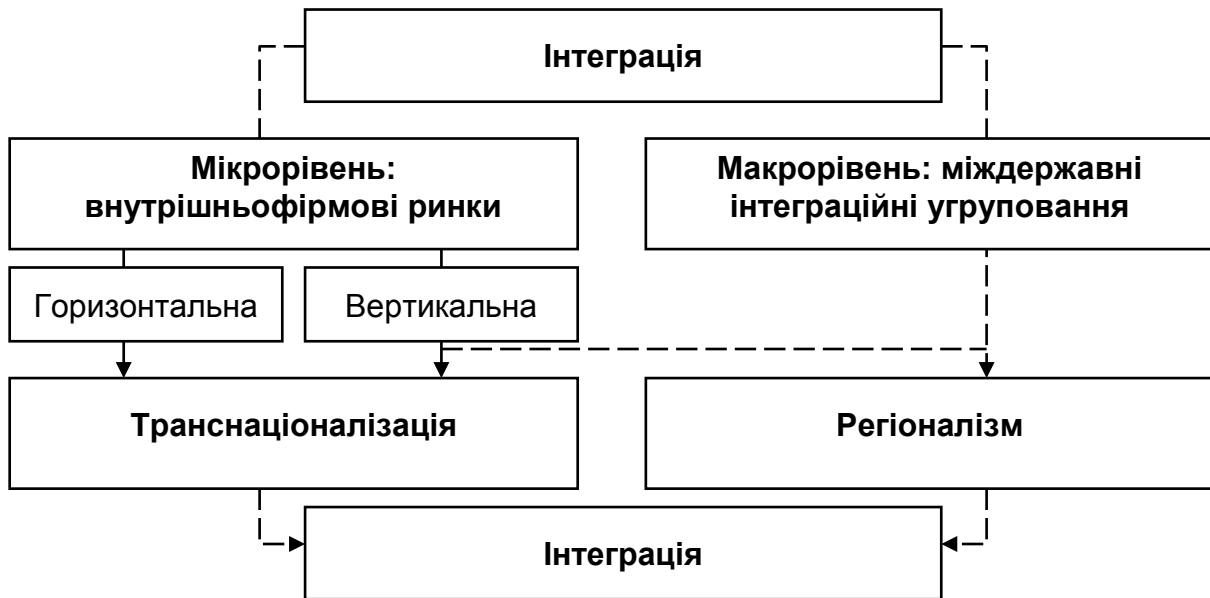

Рис. 9.4. Структура інтеграційного процесу

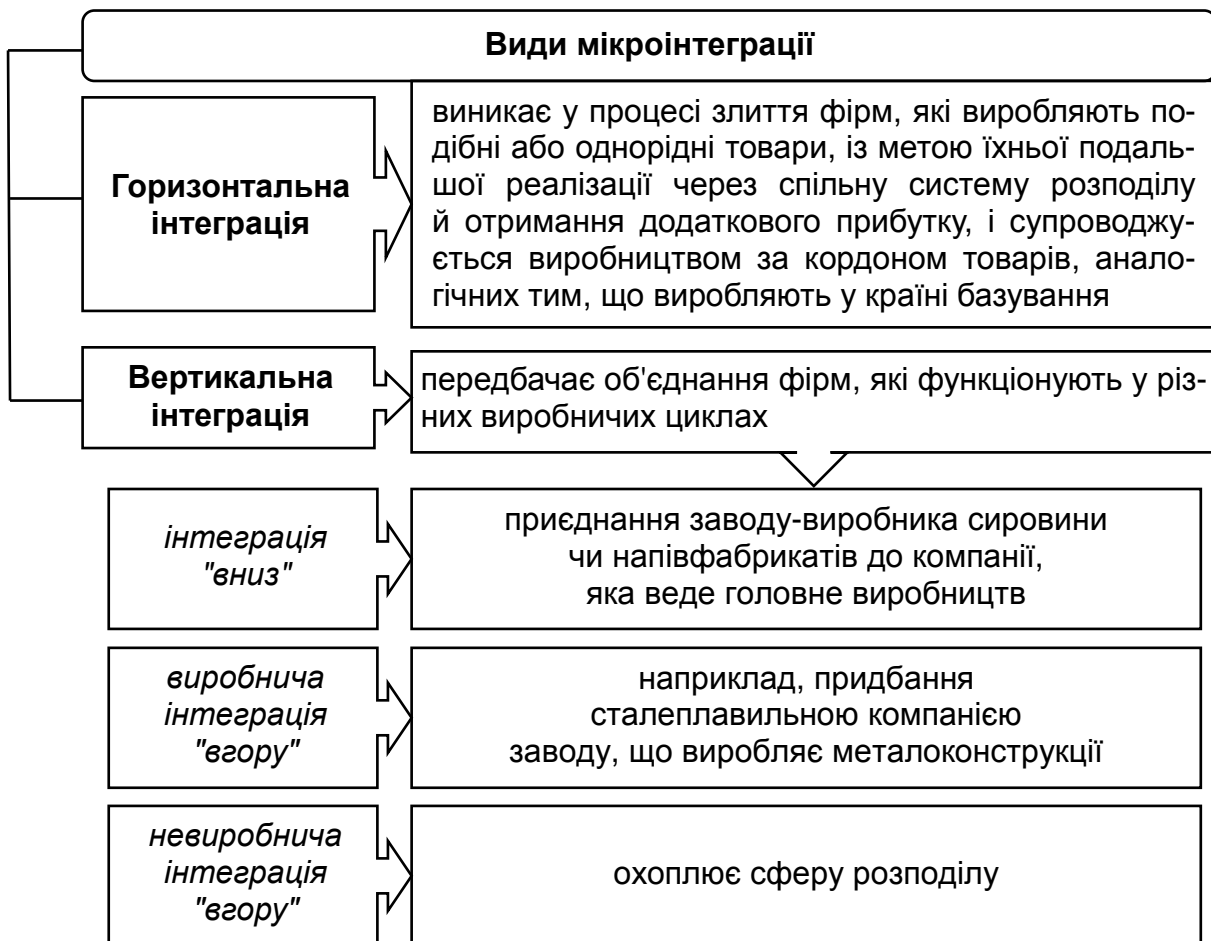

Рис. 9.5. Види мікроінтеграції

Форми міжнародної економічної інтеграції	Ключові характеристики					
	Зниження внутрішніх тарифів	Усунення внутрішніх тарифів	Спільний зовнішній тариф	Вільний рух капіталів та робочої сили	Гармонізація економічної політики	Політична інтеграція
Зона преференційної торгівлі						
Зона (асоціація) вільної торгівлі						
Митний союз						
Спільний ринок						
Економічний союз						
Політичний союз						

Рис. 9.6. Форми міжнародної регіональної економічної інтеграції

Таблиця 9.1

Форми міжнародної регіональної економічної інтеграції на макрорівні

Форми	Характеристика
Зона преференційної торгівлі	зона з пільговим торговельним режимом, коли дві або декілька країн зменшують взаємні тарифи з імпорту товарів, зберігаючи рівень тарифів у торгівлі з іншими країнами
Зона вільної торгівлі	зона дії особливого пільгового торговельного режиму для країн-учасниць через усунення внутрішніх тарифів за їхнього збереження в торгівлі з іншими країнами
Митний союз	угода двох або декількох держав, що передбачає усунення внутрішніх тарифів та встановлення спільного зовнішнього тарифу
Спільний ринок	усунення будь-яких обмежень на переміщення товарів, послуг, а також виробничих чинників – капіталу й робочої сили
Економічний союз	вільний рух чинників і результатів виробництва доповнено гармонізацією внутрішньої та зовнішньої економічної політики
Політичний союз	разом з економічною забезпечено й політичну інтеграцію

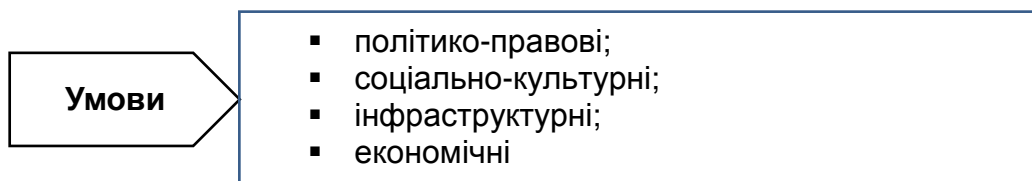

Рис. 9.7. Умови створення економічного інтеграційного угруповання

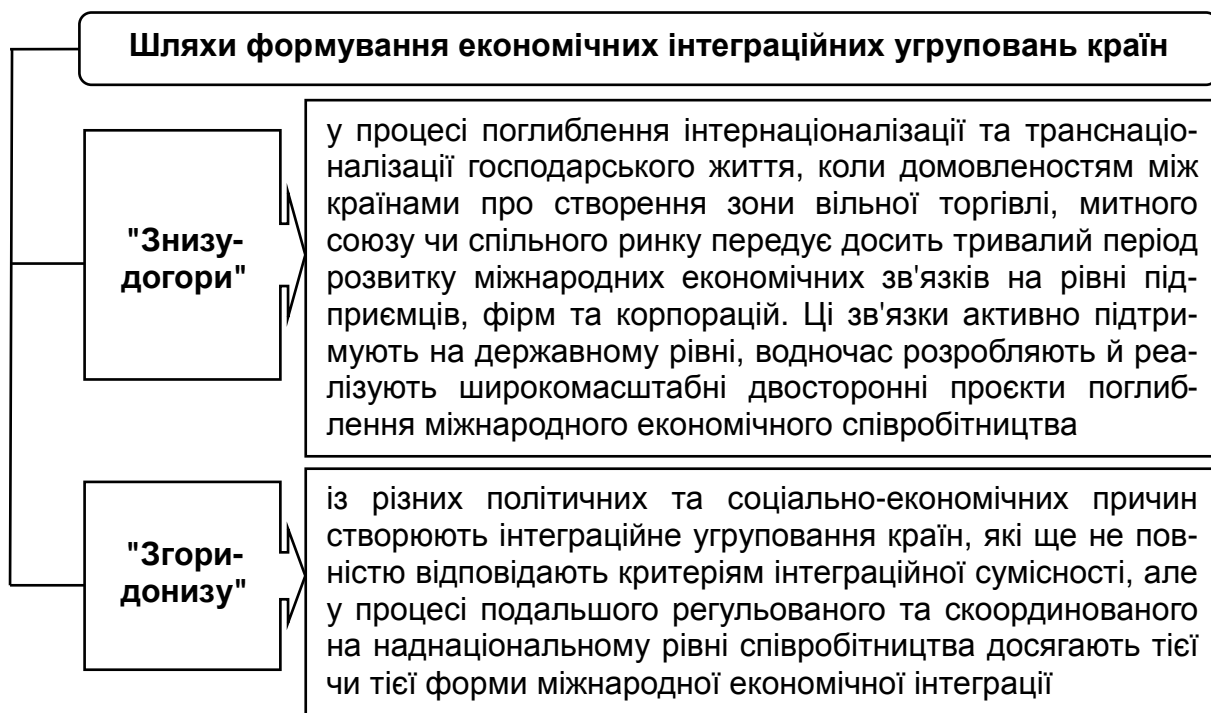

Рис. 9.8. Шляхи формування економічних інтеграційних угруповань країн

Таблиця 9.2

Рівні розвитку інтеграції

Рівні	Характеристика
Взаємодія на рівні підприємств та організацій	інтеграційні зв'язки виникають в основних сферах відтворення, здійснюють структурну перебудову національних економік, що веде до їхнього взаємного доповнення й переплетіння, зростання обсягів і розгалуження структур взаємної торгівлі, міжнародного руху капіталу, науково-виробничої кооперації, міграції робочої сили
Взаємодія на рівні держав	здійснюють шляхом утворення умов інтеграційних процесів державними структурами й безпосередньою участю державних підприємств та організацій у міжнародному економічному співробітництві
Взаємодія на рівні партій та організацій, соціальних груп, окремих громадян різних країн	має суспільний характер, змістом якого є утворення й розвиток політичних, релігійних, культурних, людських та інших передумов міждержавної інтеграції
Взаємодія на рівні власне інтеграційного угруповання	економічна цілісність з властивими їй рисами та особливостями, що формує свою власну систему відносин як із кожним учасником об'єднання, так і поза ним. Важливе значення мають чітке розмежування повноважень економічного угруповання як цілого та його окремих учасників, визначення умов взаємодії інтеграційної спільності із третіми державами, іншими міждержавними організаціями

9.3. Оцінювання міжнародних інтеграційних процесів

Об'єктивні передумови розвитку міжнародних регіональних інтеграційних процесів

- сучасна науково-технічна революція, що є водночас і матеріальною основою для розвитку міжнародної економічної інтеграції;
- соціально-економічна однорідність національних господарств, що зближуються, яка передбачає принципову подібність основ організації національного виробництва в окремих країнах, спільність умов господарювання виробників;
- наявність достатньо високих і близьких рівнів економічного розвитку країн, груп країн та регіонів світу в умовах нерівномірного розподілу ресурсів;
- наявність досить тривалого періоду й досвіду взаємного економічного співробітництва групи країн;
- економіко-географічна близькість країн, наявність спільних кордонів, що суттєво інтенсифікує взаємні економічні зв'язки, знижує транспортні витрати, створює умови для реалізації великих спільних проектів співробітництва;
- цілеспрямована діяльність соціальних груп і класів, партій, законодавчих і виконавчих органів країн щодо розвитку власне інтеграційних процесів;
- тенденція демографічного розвитку;
- наявність і необхідність у розв'язанні глобальних проблем;
- різке скорочення відстаней шляхом розвитку транспортно-комунікаційних мереж;
- ринкова "уніфікація" економічного розвитку

Рис. 9.9. Об'єктивні передумови розвитку міжнародних регіональних інтеграційних процесів

Таблиця 9.3

Темпи інтеграції країн, що розвиваються, кількість країн

Регіони Статуси	Східна Азія	Південна Азія	Латинська Америка і Карибський басейн	Близька Схід і Північна Африка	Центральна Африка	Європа і Центральна Азія
Швидко інтегруються	6	3	5	2	2	5
Помірно інтегруються	–	2	5	4	10	2
Слабко інтегруються	3	–	9	2	10	–
Повільно інтегруються	–	–	2	5	14	9
Усього	9	5	21	13	36	9

Рівень розвитку інтеграційних об'єднань країн світу

Рівні	Назви, роки створення	Країни-члени
1	2	3
Преференційна торговельна угода	1. Угода про партнерство та співробітництво між ЄС і країнами колишнього СРСР, 1994 р.	ЄС, Білорусь, Казахстан, Росія, Україна
	2. Угода про асоціацію з ЄС, 1991 – 1995 рр.	Болгарія, Чехія, Угорщина, Польща, Румунія, Словаччина, Естонія, Латвія, Литва, Словенія
Зона вільної торгівлі (ЗВТ)	1. Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ) 1960 р.	Швейцарія, Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія
	2. Балтійська ЗВТ 1993 р.	Естонія, Латвія, Литва
	3. Вишеградська четвірка, 1990 р.	Угорщина, Польща, Чехія, Словенія
	4. Центральноевропейська зона вільної торгівлі (ЦЕФТА), 1992 р.	Угорщина, Польща, Чехія, Словаччина, Словенія
	5. Північноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА), 1994 р.	Канада, Мексика, США
	6. Австралійсько-Новозеландська торговельна угода про поглиблення економічних зв'язків (АНЦЕРТА), 1983 р.	Австралія, Нова Зеландія
	7. Організація Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), 1989 р.	Австралія, Бруней, Малайзія, Сінгапур, Таїланд, Нова Зеландія, Індонезія, Гвінея, Філіппіни, Тайвань, Гонконг, Китай, Південна Корея, Японія, США, Канада, Чилі; із 1997 р. – В'єтнам, Перу, Російська Федерація
	8. Рада держав Балтійського моря (РДБМ), 1992 р.	Німеччина, Данія, Ісландія, Латвія, Литва, Норвегія, Польща, Російська Федерація, Фінляндія, Швеція, Естонія
Митний союз	1. Центральноамериканський спільний ринок (ЦАСР), 1961 р.	Коста-Рика, Сальвадор, Гватемала, Гондурас, Нікарагуа
	2. Арабський спільний ринок, 1964 р.	Єгипет, Ірак, Йорданія, Лівія, Мавританія, Сирія, Ємен
Спільний ринок	1. Латиноамериканська асоціація інтеграції (ЛАІ), 1960 р.	Аргентина, Болівія, Бразилія, Чилі, Колумбія, Еквадор, Мексика, Перу, Уругвай, Венесуела, Парагвай
	2. Спільний ринок країн Південного конуса (Меркосур), 1991 р.	Аргентина, Бразилія, Уругвай, Парагвай

1	2	3
	3. Карибське співтовариство та Карибський спільний ринок (КАРИКОМ), 1973 р.	Антигуа і Барбуда, Багамські острови, Барбадос, Беліз, Домініка, Гренада, Гаяна, Ямайка, Монтсеррат, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Лусія, Сент-Вінсент і Гренадини, Тринідад і Тобаго
	4. Андська група, 1969 р.	Болівія, Колумбія, Еквадор, Перу, Венесуела
	5. Рада співробітництва арабських країн Персидської затоки, "нафтова шістка", 1981 р.	Бахрейн, Кувейт, Оман, Катар, Саудівська Аравія, ОАЕ
	6. Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), 1967 р.	Індонезія, Філіппіни, Бруней, Сінгапур, Малайзія, Таїланд, В'єтнам
Економічний союз	1. Європейське економічне співтовариство (ЄЕС), 1957 р.	Австрія, Бельгія, Велика Британія, Данія, Німеччина, Греція, Ірландія, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Фінляндія, Франція, Швеція
	2. Із 1992 р. – Європейський Союз (ЄС)	Австрія, Бельгія, Болгарія, Велика Британія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Люксембург, Латвія, Литва, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Швеція, Хорватія
	3. Економічний союз Бенілюкс, 1948 р.	Бельгія, Нідерланди, Люксембург
	4. Співдружність незалежних держав (СНД), 1991 р.	Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Грузія, Казахстан, Киргизія, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Україна, Узбекистан
	5. Союз Арабського Магрибу, САМ, 1989 р.	Алжир, Лівія, Мавританія, Марокко, Туніс
	6. Західноафриканський економічний і валютний союз, (ЮЕМОА), 1994 р.	Бенін, Буркіна-Фасо, Кот-д'Івуар, Малі, Нігерія, Сенегал, Того
	7. Співтовариство розвитку Півдня Африки (САДК), 1973 р.	Ангола, Ботсвана, Лесото, Малаві, Мозамбік, Намібія, Свазіленд, Танзанія, Замбія і Зімбабве, ПАР, Мавританія
	8. Економічне співтовариство країн Західної Африки (ЕКОВАС), 1975 р.	Бенін, Буркіна-Фасо, острови Зеленого Мису, Кот-д'Івуар, Гамбія, Гана, Гвінея, Гвінея-Бісау, Ліберія, Малі, Нігер, Мавританія, Нігерія, Сенегал, Сьєрра-Леоне, Того

9.4. Сучасні інтеграційні угруповання країн світу

Характеристика великих інтеграційних угруповань країн світу

Європейський Союз	
<p>Утілення ідей Європи "концентричних кіл" і Європи "зі зміненою геометрією":</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ більш інтегрована структура у валютній і військовій сферах (обмежує кількість держав); ▪ економічна організація, що поєднує всі країни-члени. <p>Європа загалом, що містить країни, що не входять до ЄС, але з якими через ОБСЄ і Пакт стабільності буде забезпечено "міжнародне співробітництво й організація безпеки та сформовано економічні й торговельні зв'язки".</p> <p>Інтеграційний процес, що йде як "знизу", так і "згори" – на рівні безпосередніх суб'єктів економічної діяльності й на рівні держав.</p> <p>Кінцевою метою є створення Євро-Середземноморської зони вільної торгівлі</p>	
Основні цілі ЄС	
утворення тісного союзу народів Європи	
сприяння збалансованому та довгостроковому економічному прогресу, особливо завдяки створенню простору без внутрішніх кордонів	
посилення економічного та соціального співробітництва	
утворення економічного та валютного союзу та створення в перспективі єдиної валюти; утвердження власної ідентичності в міжнародній сфері, особливо шляхом здійснення спільної зовнішньої політики й політики у сфері безпеки, а в перспективі – спільної оборонної політики	
розвиток співробітництва у сфері юстиції та внутрішніх справ; збереження та при- множення спільних надбань	
Базові угоди функціонування ЄС	
Маастрихтська угода про створення Європейського Союзу – ЄС (01.11.1993 р.)	
Амстердамська угода про Європейський Союз, яку розглядають як удосконалений варіант Маастрихтської угоди (02.10.1997 р.)	
Договір реформування (або Лісабонська угода) про внесення змін в Угоду про Європейський Союз та Угоду про заснування Європейської Спільноти (2007 р.)	
Угоди про асоціацію та стабілізацію, які надають статус країн – потенційних кандидатів на вступ до ЄС: із Туреччиною (1963 р.), Ісландією (1992 р.), Македонією (2001 р.), Албанією (2006 р.), Чорногорією (2007 р.), Боснією та Герцеговиною (2008 р.), Сербією (2008 р.)	
Спільні напрями діяльності ЄС	
розвиток "свобод" у ЄС (вільне переміщення товарів, послуг, капіталів, осіб, свобода підприємництва)	
створення спільного ринку та економічного союзу	
спільні політики ЄС (сільськогосподарська, промислова, транспортна, соціальна, екологічна, інноваційна, у сфері рибальства, горизонтальні та ін.)	
створення та функціонування економічного та валютного союзу (із введенням єдиної валюти)	
розроблення та впровадження спільних політик сусідства ЄС	

Рис. 9.10. Західноєвропейська інтеграція

Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ)	
є регіональним економічним угрупованням зі збереженням суверенних прав країн-членів і відсутністю наднаціональних інститутів	
<i>Рік створення</i>	1960 р. на основі Стокгольмської конвенції. Штаб-квартира – Женева (Швейцарія)
<i>Склад організації</i>	4 країни: Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія
<i>Основні цілі</i>	сприяння стійкому зростанню економіки, фінансовій стабільності, раціональному використанню ресурсів
	сприяння розширенню світової торгівлі й послідовному усуненню торговельних бар'єрів
	розвиток торгівлі в умовах доброзичливої конкуренції
	сприяння забезпеченню повної зайнятості населення, підвищенню рівня життя у країнах-членах
<i>Фінансування</i>	здійснюють коштом внесків її членів
<i>Організаційна структура</i>	Рада, постійні комітети, секретаріат

Рис. 9.11. **Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ)**

Центральноєвропейська ініціатива (ЦЄІ)	
<i>Рік створення</i>	1989 р. Штаб-квартира – Трієст (Італія)
<i>Склад організації</i>	18 країн: Албанія, Австрія, Білорусь, Боснія та Герцеґовина, Болгарія, Хорватія, Чехія, Угорщина, Італія, Північна Македонія, Молдова, Польща, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, Чорногорія, Україна
<i>Основні цілі</i>	подолання розмежувальних ліній
	зміцнення стабільності й безпеки в центрі континенту
	сприяння інтеграційним процесам у Європі
	забезпечення необхідної підготовки країн-учасниць до вступу до ЄС
<i>Фінансування</i>	здійснюють коштом внесків її членів
<i>Організаційна структура</i>	Конференції голів урядів країн-учасниць, спеціалізовані робочі групи

Рис. 9.12. **Центральноєвропейська ініціатива (ЦЄІ)**

Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА)	
Інтеграційне об'єднання континентального масштабу є унікальним об'єднанням, одним із найбільших і найбагатших ринків світу	
<i>Основні цілі</i>	Угода про вільну торгівлю передбачає поступову ліквідацію тарифних і нетарифних обмежень у взаємній торгівлі й заходи, що полегшують взаємні капіталовкладення, створення Північноамериканської зони вільної торгівлі
	Угодою передбачено порядок урегулювання торговельних конфліктів між учасниками
	Різні сфери співробітництва (міжнародна торгівля, фінансові відносини, виробнича сфера, міграція робочої сили, вільний рух капіталів, інвестиційна діяльність, необмежене вивезення прибутків і доходів)
	Різні аспекти підприємницької діяльності в Північній Америці, а саме: доступ до ринків, інвестиції, гарантії, послуги, права інтелектуальної власності, державні закупівлі, дотримання стандартів, тимчасовий в'їзд для бізнесменів тощо
<i>Специфіка</i>	в асиметричності економічної взаємозалежності між трьома країнами (за домінуючої ролі США та слабкої інтеграційної взаємодії Канади й Мексики)

Рис. 9.13. Північноамериканська інтеграція

Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС)	
Форум держав регіону, де виробляють > 50 % загальносвітового валового продукту, у регіоні проживає близько 40 % населення планети, на держави регіону припадає 40 % усього обсягу світової торгівлі	
<i>Основні цілі</i>	сприяння щораз більшій економічній взаємозалежності держав АТР у сфері послуг, капіталу, технологій
	зміцнення відкритої багатосторонньої торговельної системи
	підвищення ступеня лібералізації торгівлі та інвестицій в АТР
	зміцнення та стимулювання розвитку приватного сектору
	використання принципів вільного ринку для збільшення переваг регіонального співробітництва
<i>Перспективи</i>	переміщення основного фінансово-інвестиційного центру світу; утворення найбільшої у світі "зони вільної торгівлі" без митниць і внутрішніх бар'єрів

Рис. 9.14. Азійсько-Тихоокеанська інтеграція

Латиноамериканська асоціація інтеграції (ЛААІ)	
Моделі латиноамериканської інтеграції набувають відкритості та гнучкості з орієнтацією на більшу участь у світовому господарстві й більш тісні зв'язки з розвинутими країнами	
<i>Основні цілі</i>	розвиток та активізація співробітництва, спрямованого на розширення ринку сприяння й регулювання взаємної торгівлі між країнами регіону
	координація політики в галузі промисловості, сільського господарства, транспорту та зв'язку, валютно-фінансовій сфері
<i>Перспективи</i>	поетапне створення Латиноамериканського спільного ринку стимулюванням економічних преференцій

а

Карибське співтовариство і Карибський спільний ринок (КАРІКОМ)	
<i>Основні цілі</i>	утворення спільного ринку, ліквідація митних податків і нетарифних обмежень у торгівлі між країнами-членами, установлення загального митного режиму
	погодження позицій із найважливіших міжнародних питань
	координація зовнішньої політики держав-членів
	здійснення єдиної торговельної політики й політики в галузі сільського господарства; співробітництво в галузі туризму, охорони здоров'я, освіти, культури, комунікацій та промисловості
	координація грошової та фінансової політики
<i>Перспективи</i>	сприяння економічному співробітництву на засадах механізмів спільного ринку

б

Рис. 9.15. Латиноамериканська інтеграція:
а) Латиноамериканська асоціація інтеграції (ЛААІ);
б) Карибське співтовариство і Карибський спільний ринок (КАРІКОМ)

Ліга арабських держав (ЛАД), або Арабська ліга	
Найважливіші угоди: угода про створення Арабського загального ринку; угода про створення субрегіональних інтеграційних угруповань	
<i>Основні цілі</i>	співробітництво у сфері економіки, фінансів, транспорту, культури, охорони здоров'я
	координація дій для захисту національної безпеки й забезпечення незалежності та суверенітету
	реалізація спільних інтересів держав-членів
<i>Перспективи</i>	забезпечити "виживаність" власних народногосподарських комплексів; послабити залежність від експорту нафти; розвиток імпортозамінних галузей, створення експортного потенціалу та формування базових галузей промисловості; розвиток наукомістких галузей і створення власної науково-дослідної бази

Рис. 9.16. Інтеграція арабських країн

Митний та економічний союз Центральної Африки (ЮДЕАК)	
<i>Основні цілі</i>	підвищення умов життя народів шляхом зміцнення співробітництва країн-членів через поступове утворення спільного ринку
	координація митної, податкової та економічної політики держав-членів, особливо з тарифних питань, із третіми країнами й застосування загальних тарифів
	із 1994 р. створення Економічного та валютного співтовариства Центральної Африки
<i>Перспективи</i>	поліпшення бізнес-клімату в регіоні, активізація залучення іноземних інвестицій

а

Економічне співтовариство держав Західної Африки (ЕКОВАС)	
<i>Основні цілі</i>	утворення економічного союзу в Західній Африці, підвищення рівня життя, освіти й культури населення регіону, координація політики держав в економічній сфері, утворення спільного ринку, створення економічного та валютного союзу
<i>Перспективи</i>	сприяння економічному співробітництву на засадах механізмів зони вільної торгівлі

б

Спільний ринок Східної і Південної Африки (КОМЕСА)	
<i>Основні цілі</i>	забезпечення стійкого зростання й розвитку держав Східної та Південної Африки
	лібералізація торгівлі та створення митного союзу шляхом ліквідації мита й інших зборів за ввезення товарів
	усування нетарифних бар'єрів; уведення спільних зовнішніх тарифів на товари, що імпортують із третіх країн
	спрощення й гармонізація торговельної документації та процедур у валютно-фінансовій сфері – створення платіжного союзу з єдиною валютною й розрахунковою одиницею – ЕСКАУ, досягнення конвертованості валют; погодження валютної та податкової політики
	розвиток банківської справи й ринку капіталів; розвиток галузей економіки, туризму
	сприяння розвитку приватного підприємництва
	співробітництво між торговельними палатами й підприємницькими об'єднаннями
	координація діяльності з Південноафриканським співтовариством розвитку
<i>Перспективи</i>	утворення економічного союзу в Західній Африці; підвищення рівня життя, освіти й культури населення регіону; координація політики держав в економічній сфері; утворення спільного ринку; створення економічного та валютного союзу

в

Рис. 9.17. Інтеграція африканських країн:
а) Митний та економічний союз Центральної Африки (ЮДЕАК);
б) Економічне співтовариство держав Західної Африки (ЕКОВАС);
в) Спільний ринок Східної і Південної Африки (КОМЕСА)

Співдружність Незалежних Держав (СНД)	
Мета – використання переваг міждержавного поділу праці, спеціалізації й кооперування виробництва для досягнення загальних стратегічних і поточних інтересів країн-учасниць СНД	
<i>Основні цілі</i>	співробітництво в політичній, економічній, екологічній, гуманітарній і культурній галузях
	сприяння збалансованому економічному й соціальному розвитку держав-членів у межах загального економічного простору, міждержавному співробітництву й інтеграції
	забезпечення прав людини й основних свобод, відповідно до загальновизнаних принципів і норм міжнародного права та документів ОБСЄ
	співробітництво, із метою забезпечення миру й безпеки; уживання ефективних заходів зі скорочення озброєння та військових витрат, ліквідації ядерної зброї та інших видів озброєння
	мирне врегулювання суперечок і конфліктів між державами-членами
<i>Умови інтеграції</i>	здійснення ринково орієнтованих реформ; лібералізація економіки та зростання її відкритості; здійснення структурної макроекономічної перебудови; приватизація державного сектору; формування демократичного цивільного суспільства
<i>Наявні переваги</i>	єдиний економічний простір; історичний поділ праці; наявність єдиної енергетичної системи, єдиної системи транспорту, зв'язку, телекомунікацій, загальної системи нафто- і газопроводів; єдина технічна стандартизація; загальні зовнішні митні тарифи тощо
<i>Антиінтеграційні процеси</i>	політичні суперечності; квоти, ліцензії та інші бар'єри у взаємній торгівлі; установлення митних і прикордонних посад
<i>Субрегіональні угруповання</i>	Євразійське економічне співтовариство (ЄврАзЕС) створено 2000 р., із метою ефективного просування процесу формування Митного союзу та Єдиного економічного простору, відповідно до раніше укладених між країнами угод у межах СНД. ГУАМ створено за ініціативою України 1997 р., із метою сприяння соціально-економічному розвитку, розширення торговельно-економічних зв'язків; розвитку транспортно-комунікаційних магістралей між Азійсько-Тихоокеанським регіоном і Європою та відповідної інфраструктури; зміцнення регіональної безпеки в усіх сферах діяльності; розвитку відносин у галузі науки, культури, гуманітарній сфері; вироблення погоджених позицій у міжнародних організаціях; боротьби з міжнародним тероризмом, організованою злочинністю

а

Рис. 9.18. Інтеграційний розвиток пострадянських країн:
а) Співдружність Незалежних Держав (СНД)

Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС)	
Об'єднання держав Причорноморського регіону	
<i>Основні цілі</i>	розвиток дружніх та добросусідських відносин
	поглиблення співробітництва, сприяння економічному, технологічному й соціальному прогресу, вільному підприємництву
	розвиток співробітництва у сфері торгівлі та економічного розвитку, банківської справи та фінансів, зв'язку, енергетики, транспорту, сільського господарства й аграрної промисловості, охорони здоров'я та фармацевтики, охорони навколишнього середовища, туризму, науки й техніки
	обмін економічною інформацією
	співробітництво між митними та іншими прикордонними органами
	боротьба з організованою злочинністю, усіма видами тероризму, нелегальною міграцією тощо
<i>Перспективи</i>	Співробітництво у складі Ділової ради ЧЕС у напрямі розроблення й реалізації проєктів; налагодження прямих зв'язків та інформаційного обміну; сприяння в комерційній діяльності; організація конференцій, семінарів, виставок тощо; залучення до роботи ділових кіл різних країн, які мають практичні інтереси в регіоні ЧЕС

б

Закінчення рис. 9.18:

б) організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС)

9.5. Україна у світових та регіональних інтеграційних процесах

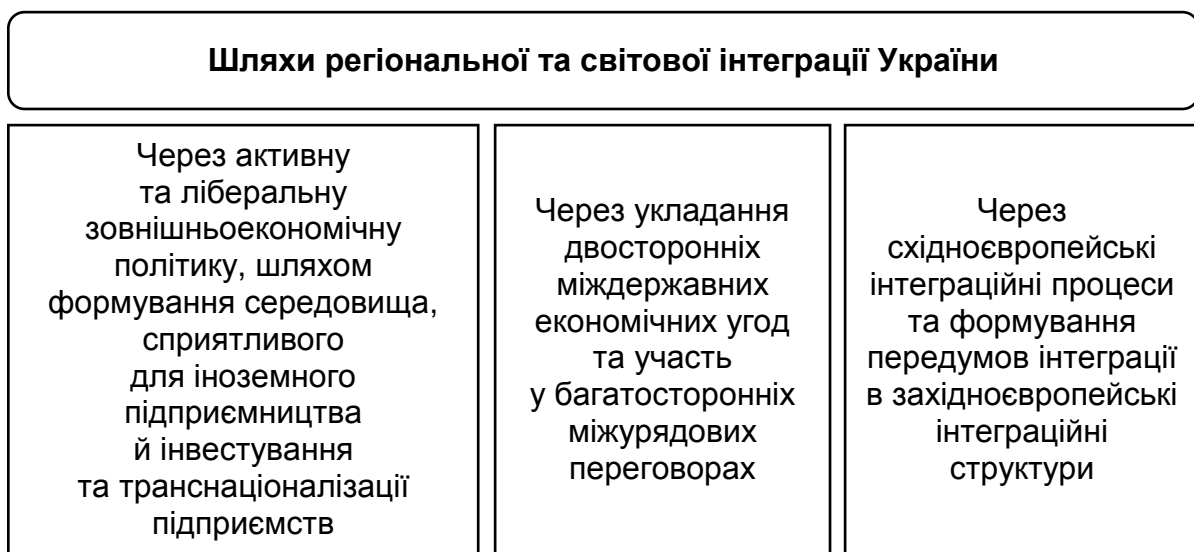

Рис. 9.19. Шляхи регіональної та світової інтеграції України

Контрольні запитання

1. Які є передумови та цілі міжнародної економічної інтеграції?
2. Які є основні етапи інтеграційного процесу?
3. Що таке "статичні" та "динамічні ефекти інтеграції"? Яка між ними різниця?
4. У яких випадках виникає:
 - а) ефект створення торгівлі;
 - б) ефект відхилення торгівлі?
5. Чому інтеграція сприяє зростанню добробуту країн, які беруть у ній участь?
6. Проаналізуйте еволюцію західноєвропейської інтеграції.
7. У чому полягають особливості економічної політики Європейського Союзу?
8. Як вплинуло створення Європейського валютного союзу на економічний розвиток:
 - а) країн Західної Європи;
 - б) країн Східної та Центральної Європи;
 - в) світової економіки загалом?
9. Як поєднуються спільні та національні інтереси країн-членів НАФТА?
10. Які зміни відбулися останніми роками у функціонуванні НАФТА? Чим їх обумовлено?
11. Які є передумови створення Меркосур?
12. Які зміни відбуваються в політиці Меркосур останніми роками?
13. Яку роль відіграє АСЕАН в економіці Азійсько-Тихоокеанського регіону?
14. Чи можна розглядати АТЕС як повноцінне інтеграційне угруповання? Які цілі реалізують країни-учасниці АТЕС?
15. У чому полягає специфіка функціонування Шанхайської організації співробітництва?
16. Чи мають інтеграційні об'єднання країн Африки перспективи для подальшого розвитку?
17. Які інтеграційні об'єднання країн Африки є найбільш потужними та чому?

Рекомендована література: [8; 9; 11; 13; 18 – 20; 26; 27; 34; 37; 44; 47; 51; 55; 60; 62; 83; 92].

10. Міжнародні економічні організації в багатосторонньому економічному співробітництві та регулюванні міжнародних економічних відносин

Основні питання

- 10.1. Роль міжнародних економічних організацій в регулюванні міжнародних економічних відносин (МЄВ).
- 10.2. Економічна діяльність ООН, її рівні.
- 10.3. Міжнародні економічні відносини поза системою ООН.
- 10.4. Наднаціональне регулювання міжнародних валютно-фінансових і кредитних відносин.
- 10.5. Міждержавні галузеві організації.
- 10.6. Україна і міжнародні економічні організації.

10.1. Роль міжнародних економічних організацій в регулюванні міжнародних економічних відносин (МЄВ)

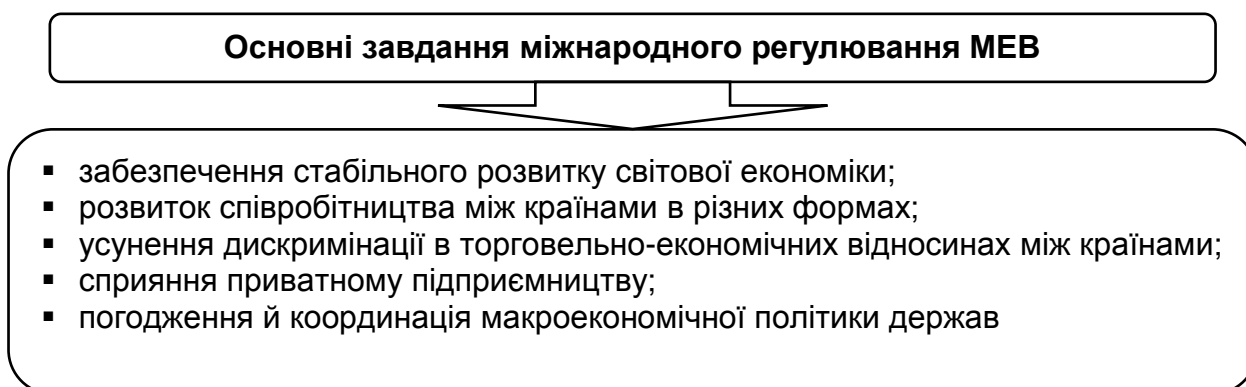

Рис. 10.1. Основні завдання міжнародного регулювання МЄВ

Міжнародний інститут			
1 – організаційні структури			2 – сукупність законів, норм, правил, угод
міжнародні конференції (конгреси)	міжнародні комісії (комітети)	міжнародні організації	
тимчасові міжнародні органи, діяльність яких не регулюють міжнародно-правовими нормами	створюють зазвичай на основі міжнародної угоди, їхня діяльність має постійний характер	це стабільний інститут дво- або багатосторонніх міжнародних відносин, який створюється суб'єктами МЄВ і має погоджені учасниками цілі, компетенцію, свої постійні органи та інші специфічні політико-організаційні норми	

Рис. 10.2. Складові терміна "міжнародний інститут"

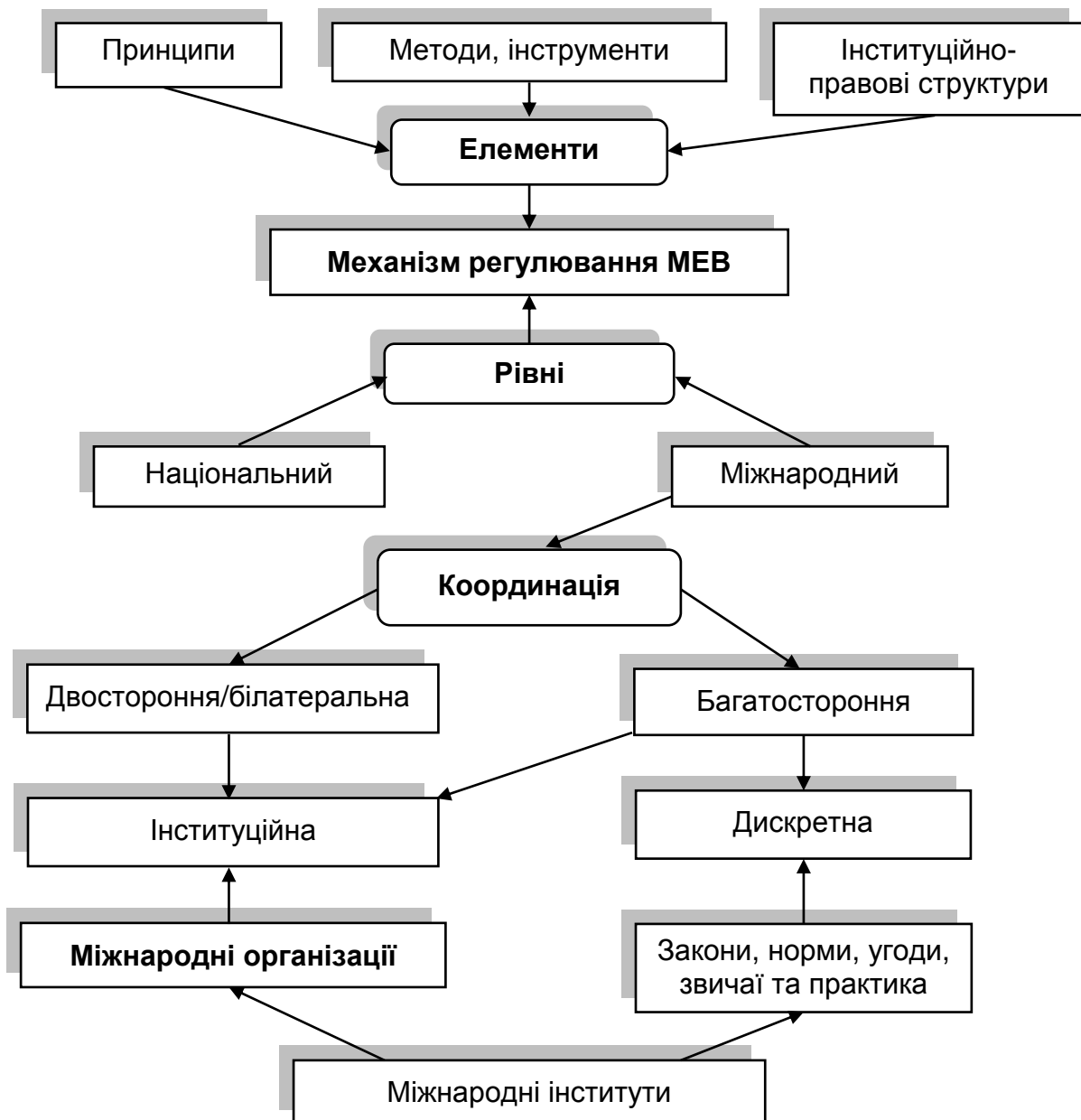

Рис. 10.3. Місце міжнародних організацій у системі регулювання МЕВ

Координація економічних дій
процес погодження певних параметрів національних економічних політик суб'єктів МЕВ, із метою регулятивного впливу на світогосподарські, регіональні чи функціональні зв'язки
Об'єкти координації
цілі (погодження загальних, спільних, конкурентних, взаємопідпорядкованих цілей)
інформація (обмін, оприлюднення, зберігання тощо)
інструменти економічної політики
час, масштаби та форми вживання конкретних заходів, дій

Рис. 10.4. Координація економічних дій

Координація, залежно від кількості сторін, які беруть участь у погодженні	
двостороння (білатеральна)	багатостороння
угоди та домовленості між двома суб'єктами МЕВ, що досягають переговорами між партнерами	забезпечує погодження різних аспектів міжнародної економічної діяльності щонайменше трьома суб'єктами з різних країн
Координація, залежно від засобів здійснення	
дискретна	інституційна
на основі погодження шляхом уживання дискретних (разових, окремих) заходів для досягнення спільної мети без створення спеціальних постійно діючих інститутів	на основі погодження дій держав на підставі певного міжнародного інституту з використанням уже встановлених законів, норм, звичаїв, практики, організаційних структур

Закінчення рис. 10.4

Рис. 10.5. Тракткування поняття "міжнародні організації"

Критерії належності до міжнародних організацій

- договірна основа, наявність міжнародного установчого документа;
- погоджені, спільні, постійні цілі;
- об'єднання різнонаціональних сторін (держав, юридичних та фізичних осіб);
- постійні організаційні інституції;
- політико-організаційні норми (статут, процедура, членство, порядок ухвалення рішень);
- юридична рівність учасників;
- самостійні права й обов'язки;
- відповідність цілей створення та діяльності принципам і нормам міжнародного права

Рис. 10.6. Критерії належності до міжнародних організацій

Рис. 10.7. Локалізація міжнародних організацій [92]

Критерії та типи сучасних міжнародних організацій

Критерії типізації	Типи організацій	Приклади організацій
1	2	3
Членство держав	міждержавні (міжурядові) – це об'єднання держав, створені на основі міжнародної угоди, оформлені в систему постійно діючих органів, мають визначену та погоджену мету й засновані, згідно з нормами міжнародного права	ООН, ЄС, НАФТА, МВФ, Світовий банк, СОТ
	недержавні – організаційно оформлені за спільними або близькими соціальними, політичними, економічними, ідейними, професійними та іншими інтересами об'єднання різних громадських угруповань із різних країн	Європейський діловий конгрес, Міжнародний кооперативний альянс
	змішані – це організації, які складаються як із представників урядів, так і представників професійних спілок та робітників	Міжнародна організація праці, Інтерпол
Географічне охоплення	глобальні (усесвітні) – це організації, членами яких є представники всіх (або майже всіх) країн світу чи регіонів	ООН, МВФ, Світовий банк, СОТ
	регіональні – це організації, у роботі яких бере участь велика кількість представників певного регіону	ЄС, НАФТА, Меркосур
	субрегіональні – це організації, утворені із представників невеликої кількості одного або різних регіонів	ГУАМ
Компетенція (функціональне охоплення, спрямованість)	універсальні (загальної компетенції) – це організації, які охоплюють широке коло відносин між членами (економічних, політичних, культурних тощо); багатоцільові установи	ЄС, ОЧЕС, ЛАД
	спеціальні (вузької компетенції) – це організації, які мають обмежені цілі, створені для співробітництва в одній галузі, або охоплюють певний напрям діяльності	СОТ, МВФ, ВПС, МОП, ОПЕК
Характер повноважень (юридичний статус)	міжнародні – це утворення конфедеративного типу, тобто форма державного устрою, за якої держави, що входять до конфедерації, повністю зберігають свою незалежність, мають власні органи державної влади та управління тощо	ОЕСР, ОЧЕС, ЄАВТ
	наднаціональні – це утворення федеративного типу, тобто форма державного устрою, за якої держави, що входять до федерації, мають як власні конституції, законодавчі, виконавчі та судові органи, так і наддержавні органи влади для розв'язання спільних проблем	ЄС, МВФ
Характер діяльності	регульовальні – це організації, що виконують функції встановлення для держав, міжнародних організацій або їхнього персоналу певних стандартів, норм, правил поведінки, які мають морально-політичне чи юридичне значення	Будь-яка міжнародна організація виконує різною мірою всі функції

1	2	3
	<p>контрольні – це організації, що виконують функції виявлення фактичного стану справ у сферах діяльності організації та зіставлення з еталонами, відображеними в установчих документах або актах органів самої організації</p> <p>координаційно-інформаційні – це організації, що виконують функції, пов'язані з наданням членам організації обумовленої раніше інформації у вигляді статистичних зведень, коментарів, тематичних або галузевих оглядів, щорічних звітів та ін.</p> <p>консультативні – це організації, що передбачають створення механізму надання членам організації консультативних послуг із питань діяльності організації</p>	
Період функціонування	<p>тимчасові – це організації, що діють упродовж зазначеного в установчих документах організації строку</p> <p>постійні – це організації, що діють за угодами на певний строк (10 – 20 років), який можна продовжувати, згідно із процедурою організації</p>	Будь-яка організація може продовжувати строк своєї діяльності
Порядок вступу до організації	<p>відкриті – це організації, членом яких може стати будь-яка держава на свій розсуд</p> <p>закриті – це організації, які можуть приймати нового члена лише за згодою початкових засновників та дотримання ним деяких інших умов</p>	МВФ, СБ, ОЧЕС ОПЕК

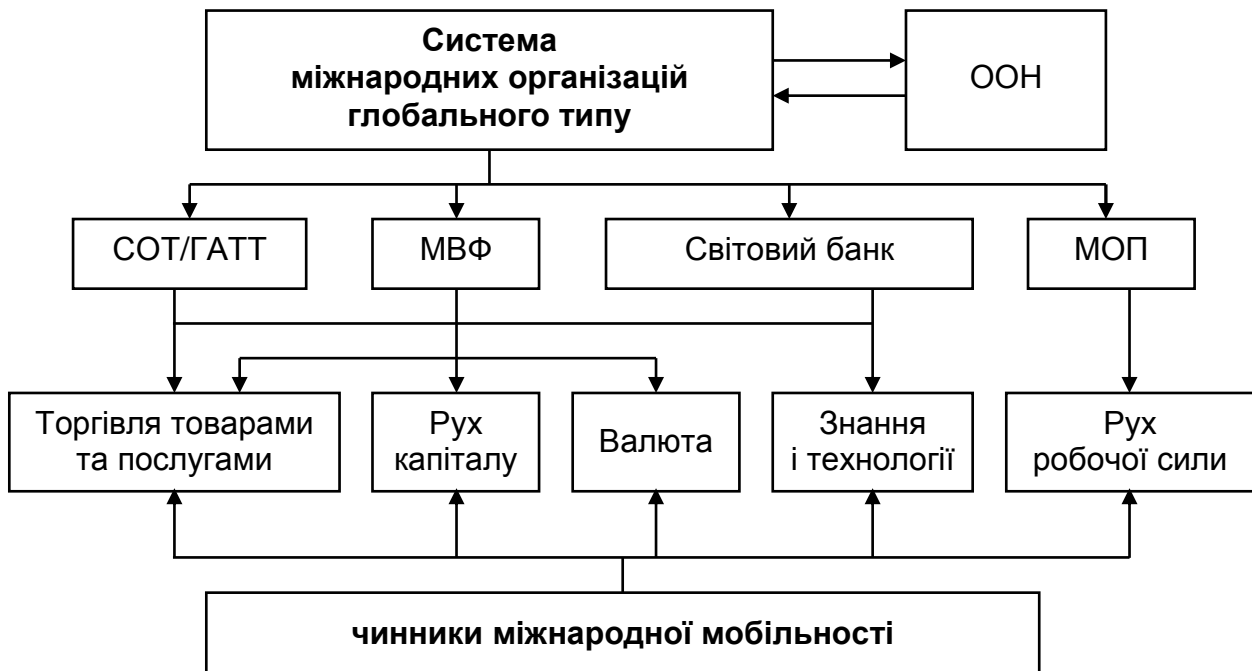

Рис. 10.8. Міжнародні організації глобального типу у світовій регулятивній структурі

10.2. Економічна діяльність ООН, її рівні

Організація Об'єднаних Націй (ООН)	
глобальна, універсальна, багатофункціональна міждержавна організація, членами якої є 185 країн із 234 країн світу	
<i>Цілі організації</i>	підтримання міжнародного миру та безпеки шляхом ухвалення ефективних колективних заходів і мирного урегулювання спорів
	розвиток дружніх відносин між націями на основі поважання принципу рівноправності та самовизначення народів
	забезпечення міжнародного співробітництва для розв'язання міжнародних економічних, соціальних, культурних і гуманітарних проблем, заохочення поважання прав людини й основних свобод для всіх людей без будь-яких винятків
	перетворення ООН на центр погоджених зусиль для досягнення цих спільних цілей
<i>Принципи діяльності ООН</i>	суверенна рівність усіх держав-членів
	сумлінне виконання взятих на себе за Статутом ООН обов'язків
	урегулювання країнами-членами міжнародних суперечок мирними способами й таким чином, щоб не завдати погрози миру, безпеці та справедливості
	утримання в міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування проти інших держав
	надання державами-членами всілякої допомоги організації в усіх її діях, які вона застосовує, відповідно до Статуту ООН, й утримання від допомоги будь-якій країні, проти якої ООН уживає заходів превентивного або примусового характеру
	невтручання у справи, які стосуються внутрішньої компетенції будь-якої держави
забезпечення дотримання країнами, які не є членами ООН, тих самих принципів, оскільки це необхідно для підтримання міжнародного миру та безпеки	
<i>Члени ООН</i>	можуть бути всі миролюбні держави, які беруть на себе зобов'язання дотримуватися Статуту ООН і, на думку ООН, можуть і прагнуть ці зобов'язання виконувати. Нових членів приймає Генеральна Асамблея ООН за рекомендацією Ради Безпеки ООН. Статутом ООН передбачено також призупинення прав держави-члена або виключення за недотримання принципів Статуту ООН
<i>Офіційні мови</i>	англійська, російська, іспанська, французька, китайська, арабська, робочі мови, що вживаються в повсякденній роботі, – англійська і французька

Рис. 10.9. Організація Об'єднаних Націй (ООН)

Головні органи	Допоміжні органи				
Генеральна Асамблея	Головні комітети (6)	Постійні комітети	Близькосхідне агентство	Автономні організації	Програми, фонди, центри
Рада Безпеки	Військово-штабний комітет	Постійні комітети			
Економічна і соціальна рада (ЕКОСОР)	Функціональні комісії	Регіональні комісії	Постійні комісії	Спеціалізовані установи	Програми, фонди, центри
Секретаріат, Генеральний секретар	Верховний комісар із прав людини				
Міжнародний суд					
Рада з опіки					

Рис. 10.10. Організаційна структура ООН

Функціональні комісії	Регіональні комісії	Постійні комісії (комітети)	Групи експертів
<ol style="list-style-type: none"> Статистична. З народонаселення і розвитку. Соціального розвитку. З прав людини. Зі становища жінок. Щодо запобігання злочинності. З наркотичних засобів. З науки і техніки. Зі сталого розвитку 	<ol style="list-style-type: none"> Європейська економічна комісія (ЄЕК). Економічна комісія для Латинської Америки й Карибського басейну (ЕКЛАК). Економічна і соціальна комісія для Азії й Тихого океану (ЕСКАТО). Економічна і соціальна комісія для Західної Азії (ЕСКЗА). Економічна комісія для Африки (ЕКА) 	<ol style="list-style-type: none"> Із програми й координації. Із природних ресурсів. З неурядових організацій. З переговорів з міжурядовими установами. Із ТНК. З населених пунктів 	<ol style="list-style-type: none"> Планування розвитку із питань. Оподаткування. Транспортування небезпечних вантажів. Економічних, політичних і культурних прав. Природних ресурсів. Нових і відновлювальних джерел енергії та використання енергії, із метою розвитку. Державного управління і фінансів. Географічних назв

Рис. 10.11. Організаційно-функціональна структура ЕКОСОР

Регіональні комісії ООН

Назви	Роки створення	Члени	Цілі та напрями діяльності
Європейська економічна комісія (ЄЕК)	1947	Країни Європи, США, Канада, Ізраїль, азійські республіки СНД	Аналіз економічної й соціальної ситуації, що склалася в регіоні, шляхом організації нарад, практикумів, семінарів, за напрямками: навколишнє середовище, енергетика, транспорт, статистика, торгівля, економічний аналіз
Економічна і соціальна комісія для Азії і Тихого океану (ЕСКАТО)	1947	45 азійських держав, США, Австралія, Франція, Велика Британія, 10 асоційованих членів	Сприяння економічному й соціальному розвитку в регіоні за напрямками: регіональне економічне співробітництво, пом'якшення проблем злиденності шляхом економічного й соціального розвитку, навколишнє середовище
Економічна і соціальна комісія для Західної Азії (ЕСКЗА)	1973	13 арабських країн, що видобувають нафту	Зміцнення співробітництва між країнами регіону шляхом аналізу проблем економічного й соціального характеру і вироблення відповідних рекомендацій у галузі с/г та продовольства, навколишнього середовища, промисловості, демографії, транспорту, міжнародної торгівлі та ін.
Економічна комісія для Африки (ЕКА)	1958	53 африканські держави	Сприяння економічному й соціальному розвитку в Африці шляхом організації зустрічей глав держав та урядів, розроблення програм соціально-економічного розвитку, надання консультацій, підготовки кваліфікованих кадрів у різних галузях
Економічна комісія для Латинської Америки та Карибського басейну (ЕКЛАК)	1948	41 держава: латиноамериканські країни, США, Канада, Франція, Італія, Португалія, Велика Британія, Нідерланди	Аналіз соціально-економічної ситуації в регіоні та розроблення планів розвитку за напрямками: економічний розвиток, навколишнє середовище, продовольство та с/г, міжнародна торгівля, енергетика, транспорт, наука й техніка

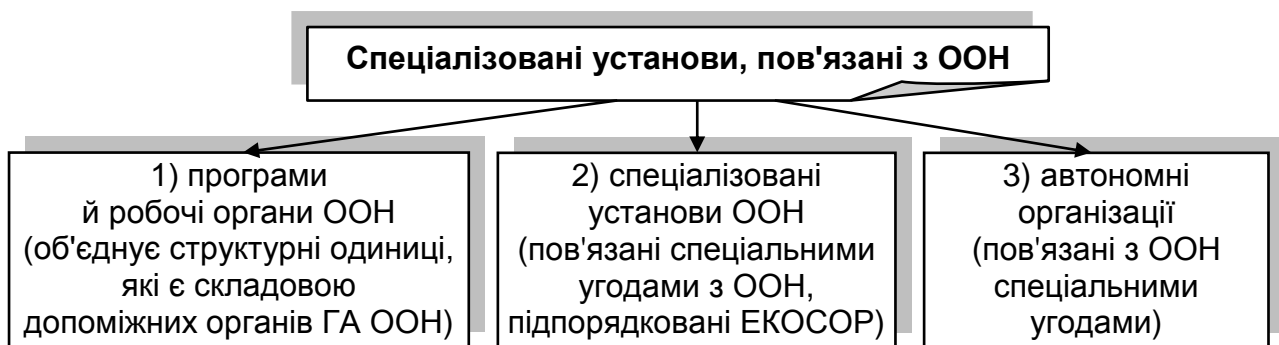

Рис. 10.12. Спеціалізовані установи, пов'язані з ООН

Програми	Фонди	Центри
Програма розвитку ООН (ПРООН)	Фонд ООН у галузі народонаселення (ЮНФПА)	Центр з населених пунктів (ХАБІТАТ)
Всесвітня продовольча програма (ВПП)	Фонд ООН для розвитку в інтересах жінок (ЮНІФЕМ)	Бюро Координатора ООН із допомоги в разі стихійного лиха
Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП)	Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ)	Управління Верховного комісара ООН у справах біженців
Міжнародна програма з контролю за наркотиками	Фонд розвитку інвестицій (ЮНКДФ)	Навчальний і науково-дослідний інститут ООН
		Університет ООН
		Всесвітня продовольча рада (ВПР)
		Міжнародний торговельний центр ЮНКТАД/СОТ

Рис. 10.13. Основні програми, фонди й центри ООН у соціально-економічній сфері

Таблиця 10.3

Спеціалізовані установи ООН

Назви	Роки створення, члени	Цілі та напрями діяльності
1	2	3
Міжнародна організація праці (МОП)	1946 р., 170 країн, зокрема Україна	Сприяння встановленню соціальної справедливості у сфері праці, захист інтересів трудящих на підставі соціального партнерства, поліпшення умов праці тощо
Міжнародна морська організація (ІМО)	1958 р., 155 держав, зокрема Україна	Сприяння міжнародному співробітництву в галузі морських перевезень і морської торгівлі, установлення режиму безпеки на морі; співробітництва урядів із технічних питань міжнародного торговельного судноплавства, сприяння розробленню й ухваленню стандартів і норм із безпеки на морі та морської навігації, запобігання забрудненню морів і океанів; скасування дискримінаційних дій та обмежень у міжнародному судноплавстві
Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО)	1947 р., 185 держав, зокрема Україна	Створення умов безпеки на міжнародних авіалініях, координація дій держав-членів для бездоганного функціонування глобальної системи авіатранспорту; забезпечення безпечного та планомірного розвитку цивільної авіації, підготовки проектів міжнародних повітряних конвенцій, сприяння будівництву цивільних літаків та їхній експлуатації; підвищення ефективності користування авіатранспортом шляхом спрощення процедурних формальностей тощо

1	2	3
Всесвітній поштовий союз (ВПС)	1874 р., 190 держав, зокрема Україна	Забезпечення високої ефективності функціонування світової поштової мережі шляхом поглиблення міжнародного співробітництва в галузі зв'язку, надання технічної допомоги для вдосконалення поштового обслуговування тощо
Організація Об'єднаних Націй із питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО)	1946 р., 183 держави, зокрема Україна	Розвиток міжнародного співробітництва у сфері освіти, науки та культури; забезпечення поваги до законності та поглиблення порозуміння за допомогою засобів масової інформації, розвиток народної освіти й поширення культури, збереження, поглиблення та поширення знань
Організація Об'єднаних Націй із промислового розвитку (ЮНІДО)	1967 р., 166 держав, зокрема Україна	Координація зусиль у сприянні промислового розвитку та співробітництва в цій галузі на глобальному, регіональному й національному рівнях; індустріалізація країн, що розвиваються, подолання їхніх труднощів із ресурсами й інфраструктурою; сприяння у здійсненні реформ країнам із перехідною економікою у приватизації промислових підприємств; надання технічної допомоги країнам, що розвиваються
Продовольча і сільсько-господарська організація Об'єднаних Націй (ФАО)	1945 р., 169 держав і ЄС	Ліквідація голоду й поліпшення харчування через підвищення продуктивності с/г, рибальства й лісництва та справедливий розподіл продовольства, поліпшення умов життя сільського населення тощо
Міжнародний фонд сільсько-господарського розвитку ООН (МФСР)	1977 р., 158 держав	Сприяння розвитку сільського господарства у країнах, що розвиваються, для подолання голоду та злиденності шляхом надання позик і кредитів для здійснення проєктів з удосконалення виробництва продовольства; фінансування розвитку сільських районів і населених пунктів; надання фінансової допомоги дрібним фермерам і безземельним селянам у країнах, що розвиваються
Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ)	1865 р., 184 держави, зокрема Україна	Забезпечення ефективного функціонування світової мережі телекомунікацій; розширення міжнародного співробітництва для раціонального використання електрозв'язку; надання технічної допомоги країнам, що розвиваються, співробітництво з іншими організаціями у сфері інформатики та зв'язку

Автономні організації ООН

Назви	Роки створення, члени	Цілі та напрями діяльності
Всесвітня туристична організація (ВТО)	1975 р., 130 держав	Сприяння розвитку туризму як засобу економічного розвитку й міжнародного взаєморозуміння; надання технічного сприяння в підвищенні якості туристичних послуг; дотримання інтересів країн, що розвиваються, у галузі туризму, підготовка кадрів для туристичного бізнесу
Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ)	1956 р., 123 держави, зокрема Україна	Сприяння ширшому використанню атомної енергії з мирними цілями, протидія використанню атомної енергії з військовими цілями; здійснення системи контролю за нерозповсюдженням ядерної зброї; надання консультацій з усіх аспектів ядерної науки й техніки та ін.
Міжнародний торговельний центр (МТЦ)	1964 р., держави-члени СОР та ЮНКТАД	Сприяння торгівлі, включно зі стимулюванням експорту продукції сільських районів; надання допомоги найменш розвинутим країнам; розвиток торговельного й економічного співробітництва "Південь – Південь" між країнами, що розвиваються; участь жінок у розвитку торгівлі; розвиток підприємництва в галузі експорту; урахування екологічних чинників у процесі розвитку експорту; розвиток людських ресурсів; надання інформації й консультацій із питань ринків і методів збуту експортної продукції, допомога у створенні експортних служб і підготовці відповідних кадрів

10.3. Міжнародні економічні відносини поза системою ООН

Головні органи	Допоміжні органи	Науково-дослідні центри	Автономні органи
Рада	Комітети	Центр досліджень і новацій у галузі освіти	Міжнародна енергетична агенція (МЕА)
Виконавчий комітет	Робочі групи	Центр розвитку ОЕСР	Агенція з ядерної енергії (АЯЕ)
Комітет із питань сприяння розвитку	Експертні комісії		
Секретаріат			
Комітет із питань співробітництва із країнами з перехідною економікою			

Рис. 10.14. Організаційно-функціональна структура ОЕСР

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР)	
єдина офіційна міжнародна економічна організація широкого профілю, яка об'єднує не тільки кількісно значну та відносно однорідну групу держав, а й практично всі розвинуті країни світу, – клуб найбагатших держав	
<i>Створення</i>	1961 р. на основі конвенції. Є наступницею Організації європейського економічного співробітництва (ОЄЕС), заснованої 1948 р. для реалізації плану Маршалла, члени – 29 розвинутих країн
<i>Основні цілі</i>	сприяння розвитку світової економіки забезпеченням оптимального економічного розвитку, зростання зайнятості й підвищення рівня життя за збереження фінансової стабільності держав-членів сприяння економічному та соціальному добробуту в регіоні ОЕСР шляхом координації політики держав-членів координація допомоги держав ОЕСР країнам, що розвиваються, та країнам із перехідною економікою
<i>Склад організації</i>	Австралія, Австрія, Бельгія, Велика Британія, Греція, Данія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Канада, Люксембург, Мексика, Нідерланди, Німеччина, Республіка Корея, США, Туреччина, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Швеція, Швейцарія та Японія та ін. (29 країн); Європейський Союз на правах колективного члена; Комісія ЄС (згідно із протоколом, підписаним одночасно з Конвенцією про створення ОЕСР); представники ЄАВТ, ЄОВС і Євратому

Рис. 10.15. **Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР)**

Таблиця 10.5

Характеристика основних консультативних груп держав

Назви	Членство	Функції
1	2	3
Групи семи (Г7) ("Велика сімка")	Із 1975 р. США, Японія, Німеччина, Франція, Велика Британія, Італія, Канада, із 1997 до 2014 р. – Росія (на цей період "Сімка" дістала назву "Велика вісімка")	Обговорення глобальних економічних проблем, зокрема валютного та фінансового плану: ситуація з курсами валют, питання збалансованості національних економік
Група дев'яти (Г9)	Австрія, Бельгія, Болгарія, Данія, Фінляндія, Угорщина, Румунія, Швеція, Сербія	Розв'язання проблем економіки Європи з наголосом на Центральну Європу
Група десяти (Г10)	Бельгія, Канада, Франція, Італія, Німеччина, Японія, Нідерланди, Швейцарія, Велика Британія, США. Спостерігачі: БМР, МВФ, ОЕСР, Європейська комісія	Розв'язання валютно-кредитних проблем як у глобальному вимірі, так і особливо у Європі

1	2	3
Група одинадцяти (Г11)	Латиноамериканські держави	Обговорення економічної ситуації в регіоні та ухвалення погодженої економічної політики
Група п'ятнадцяти (Г15)	Країни, що розвиваються, Азії (Індія, Індонезія, Сінгапур, Малайзія), Африки (Єгипет, Алжир, Нігерія, Сенегал, Зімбабве), Латинської Америки (Аргентина, Бразилія, Мексика, Перу, Венесуела), від Європи – Сербія	Розв'язання спільних економічних проблем, що постають перед країнами-членами
Група двадцяти чотирьох (Г24)	Країни-члени Г15 та деякі інші країни, що розвиваються (Ефіопія, Габон, Гана, Гватемала, Пакистан, Шри-Ланка та ін.)	Розв'язання спільних економічних проблем, що постають перед країнами-членами
Група сімдесяти семи (Г77)	Країни, що розвиваються, а також соціалістичні країни (Китай, КНДР, Куба) та країни з перехідною економікою (Монголія, Румунія, Сербія)	Реформування економіки, підняття економічного рівня країн, які мають суттєві проблеми в розвитку соціально-економічної сфери
Група двадцяти (Г20)	Країни-члени Г10 та 10 розвинутих країн	Співробітництво в розв'язанні проблем міжнародної валютної системи
Група тридцяти (Г30)	Некомерційна організація провідних банкірів, економістів, бізнесменів із розвинутих країн світу	Обговорення ключових проблем, проведення консультацій з економічних, зокрема валютно-кредитних, питань

10.4. Наднаціональне регулювання міжнародних валютно-фінансових і кредитних відносин

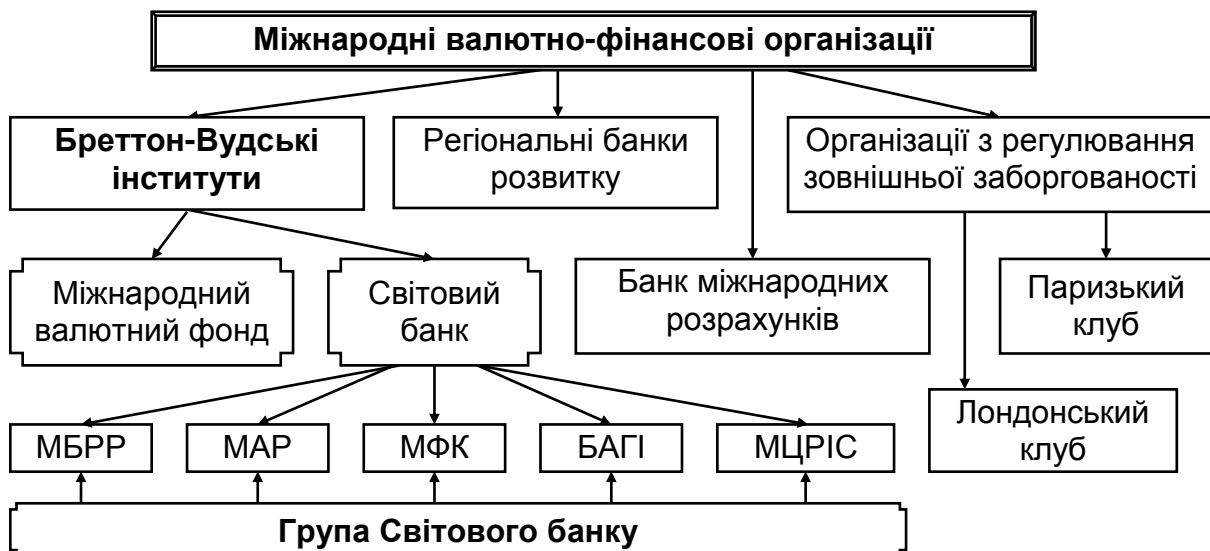

Рис. 10.16. Система міжнародних валютно-кредитних інститутів

Організаційно-функціональна структура Світового банку

Організації		Роки створення	Основні цілі	Джерела формування ресурсів	Основні функції
Повна назва	Скорочені назви				
Міжнародний банк реконструкції та розвитку	МБРР	1944	Сприяння економічному розвитку країн-членів. Заохочення іноземних інвестицій. Підтримання збалансованості платіжних балансів країн-членів	Внески країн-членів в статутний капітал. Позикові кошти із зовнішніх джерел. Платежі в рахунок погашення боргу	Кредитування країн-членів під урядові гарантії. Технічна допомога країнам, що розвиваються
Міжнародна фінансова корпорація	МФК	1956	Сприяння економічному зростанню країн, що розвиваються, шляхом заохочення приватного підприємництва	Внески в статутний капітал. Кредити МБРР. Відрахування від прибутків. Платежі в рахунок погашення боргу. Позикові кошти із зовнішніх джерел	Кредитування високорентабельних об'єктів без урядових гарантій. Інвестування в акціонерний капітал об'єктів із подальшим перепродажем акцій приватним підприємцям. Технічна допомога
Міжнародна асоціація розвитку	МАР	1960	Сприяння економічному зростанню країн, що розвиваються	Прибутки від МБРР. Внески країн-донорів. Платежі в рахунок погашення боргу	Безвідсоткові позики найменш розвинутим країнам під урядові гарантії. Надання урядам кредиту під певний відсоток
Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій	БАГІ	1988	Сприяння припливу інвестицій у країни, що розвиваються	Внески в статутний капітал	Страхування некомерційних ризиків. Консультативні послуги
Міжнародний центр із регулювання інвестиційних суперечок	МЦРІС	1966	Урегулювання інвестиційних спорів	Не має	Примирення. Арбітраж

Міжнародний валютний фонд (МВФ)	
спеціалізована установа ООН, є інституційною основою сучасної міжнародної валютної системи	
<i>Створення</i>	липень 1944 року, м. Бреттон-Вудс (Нью-Гемпшир, США), представниками 44 держав. Розпочав діяльність у Вашингтоні у травні 1946 року у складі 39 країн. Члени – 182 держави, зокрема Україна
<i>Функції МВФ</i>	<p>1) контроль за дотриманням "кодексу поведінки" (тісне співробітництво в питаннях міжнародної валютної політики й міждержавного платіжного обігу)</p> <p>2) надання членам фонду фінансових ресурсів для забезпечення дотримання ними "кодексу поведінки"</p> <p>3) організація форумів для взаємних консультацій країн-членів і співробітництва з валютних питань</p>
<i>Основні цілі МВФ</i>	<p>зміцнення міжнародного співробітництва в галузі валютної політики</p> <p>сприяння стабілізації ринку іноземної валюти та впорядкування валютних відносин</p> <p>забезпечення життєздатності міжнародної валютної системи платежів та переказів по поточних операціях</p> <p>надання кредитів країнам-членам</p> <p>тимчасове надання спільних ресурсів фонду державам-членам (за відповідних гарантій), із метою виправлення порушень рівноваги їхніх платіжних балансів, скорочення строків і масштабів дефіциту платіжних балансів</p> <p>надання додаткових послуг країнам-членам</p>
<i>Обов'язки країни-члена</i>	<p>постійно інформувати інші країни про заходи та кроки щодо визначення вартості своїх грошей щодо грошей інших країн</p> <p>відмовитися від обмежень на обмін національних грошей на інші валюти</p> <p>дотримуватися тієї економічної політики, яка приведе до зростання як власного національного багатства, так і всієї спільноти загалом</p>
<i>Фінансові ресурси МВФ</i>	Членські внески країн-членів у вигляді квот за передплатою, запозичення
<i>Членські внески, або квоти у МВФ</i>	<p>створюють об'єднані грошові запаси, якими МВФ користується для надання позик своїм членам</p> <p>визначають суму, яку країна може позичити або отримати у МВФ у разі періодичного розподілу спеціальних активів, відомих як СДР</p> <p>визначають "вагу" голосу кожного члена фонду</p> <p>розмір квоти визначають під час вступу країни до МВФ та залежить від макроекономічних показників</p>

Рис. 10.17. Міжнародний валютний фонд (МВФ)

Міжнародний валютний фонд (МВФ)	
<i>Порядок сплати квоти</i>	<p>до 25 % квоти має бути сплачено в резервних активах, які визначаються фондом (СДР або вільноконвертовані валюти) – це первинна резервна частка держави у фонді, яку кожний член МВФ має право купити, переказавши йому еквівалент цієї суми у своїй національній валюті</p> <p>75 % сплачують в національній валюті держави-члена, яку передають фонду у формі простих векселів у національній валюті – це частка, яка визначає розмір кредиту, що може бути отриманий від МВФ, згідно з механізмом кредитних часток</p>
<i>Можливості учасників МВФ</i>	<p>МВФ організовано за зразком акціонерного товариства, тому можливість кожного учасника впливати на діяльність обмежено його часткою в капіталі</p> <p>кожна країна-член має 250 "базових" голосів (незалежно від розміру внеску в капітал фонду) і додатково по 1 голосу за кожні 100 тис. од. СДР його частки в цьому капіталі</p> <p>країни-кредитори можуть додатково отримати один голос на кожні 400 тис. дол. США позик, наданих ними на день голосування, шляхом відповідного зменшення кількості голосів країн-боржників</p>
<i>Умови надання кредитів МВФ</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Макроекономічну політику має бути спрямовано на забезпечення активного сальдо платіжного балансу як головного чинника виплати основної частини боргу та відсотків. ▪ Стабілізація внутрішнього попиту шляхом обмеження державних витрат. ▪ Використання позик на фінансування виробничої сфери; виплата основної частини боргу та відсотків коштом прибутку, отриманого у виробничій сфері. ▪ Забезпечення бездефіцитності державного бюджету, завдяки скороченню невиправданих державних витрат і стримуванню інфляції. ▪ Ефективна податкова політика, яка буде сприяти розвитку інвестування й підприємництва та забезпечувати збір податків для покриття державних витрат. ▪ Стабілізація грошового обігу. ▪ Забезпечення максимального використання ринкових механізмів і конкуренції як засобів підвищення рівня конкурентоспроможності економіки; скасування контролю над цінами й заробітною платою; вільний допуск на внутрішній ринок і конкуренція з боку імпортованих товарів. ▪ Структурна перебудова економіки як основа довгострокового розвитку через роздержавлення промислових підприємств і переведення їх із бюджетного на кредитне фінансування; розвиток експортних галузей шляхом податкових стимулів, сприяння припливу прямих іноземних інвестицій, завдяки зниженню рівня оподаткування й наданню гарантій на вивезення прибутків. ▪ Забезпечення стабільності політичної влади

Закінчення рис. 10.17

Рис. 10.18. Основні напрями діяльності МВФ

Рис. 10.19. Основні напрями діяльності МБРР

Рис. 10.20. Організаційна структура МВФ

Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР)	
<i>Створення</i>	1944 р. разом із МВФ. Члени – 182 країни, зокрема Україна
<i>Джерела формування ресурсів</i>	<p>1) акціонерний капітал країн-членів (акції розподіляють між країнами-членами пропорційно їхній квоті у МВФ, яка, своєю чергою, залежить від питомої ваги національного виробництва кожної країни у її світовому обсязі. Чим більшим цей показник, тим більшою квота країни у МВФ і тим більше акцій може отримати акціонер банку. Кількість акцій, що має держава, впливає на кількість голосів, якими вона володіє у вищих органах банку)</p> <p>2) доходи від власної діяльності (одноразовий комісійний збір, відрахування за резервування коштів, маржа, попередня винагорода, інвестиційний прибуток)</p> <p>3) запозичення на світовому ринку капіталів (здійснюють випуск банком коротко-, середньо- і довгострокових боргових інструментів і подальшого продажу їх пенсійним фондам, страховим компаніям, корпораціям, іншим банкам і фізичним особам у країнах усього світу)</p>
<i>Основні цілі МБРР</i>	<p>сприяння державам-членам у розвитку економіки шляхом надання їм довгострокових позик і кредитів</p> <p>заохочення іноземного інвестування через надання гарантій або участі в позиках та інших інвестиціях приватних кредиторів</p> <p>сприяння довгостроковому збалансованому зростанню міжнародної торгівлі, підтримання збалансованості платіжних балансів через заохочення міжнародних капіталовкладень у розвиток продуктивних сил держав-членів банку, що має стимулювати зростання продуктивності праці, рівня життя та поліпшення умов праці в цих країнах</p>
<i>Вимоги до вступу до МБРР</i>	<p>1) незалежна зовнішня політика</p> <p>2) дотримання прав та обов'язків, визначених у статуті банку</p> <p>3) членство у МВФ</p>
<i>Умови надання кредитів і позик</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ надання позик тільки на певні цілі реконструкції та розвитку (сільське господарство, енергетика, освіта, охорона здоров'я, планування сім'ї та харчування, будівництво доріг, електрозв'язок, розвиток міського господарства); ▪ перевірка перспектив погашення заборгованості за цими позиками; ▪ надання позик тільки для конкретних проєктів (за винятком особливих обставин); ▪ переконаність у тому, що необхідні кошти неможливо отримати з інших джерел на прийнятних для країни-члена умовах; ▪ упевненість у неможливості використання позик тільки на фінансування операцій з імпорту; ▪ можливість вирішення питання про надання або відмову в наданні позик, зважаючи тільки на економічні міркування

Рис. 10.21. Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР)

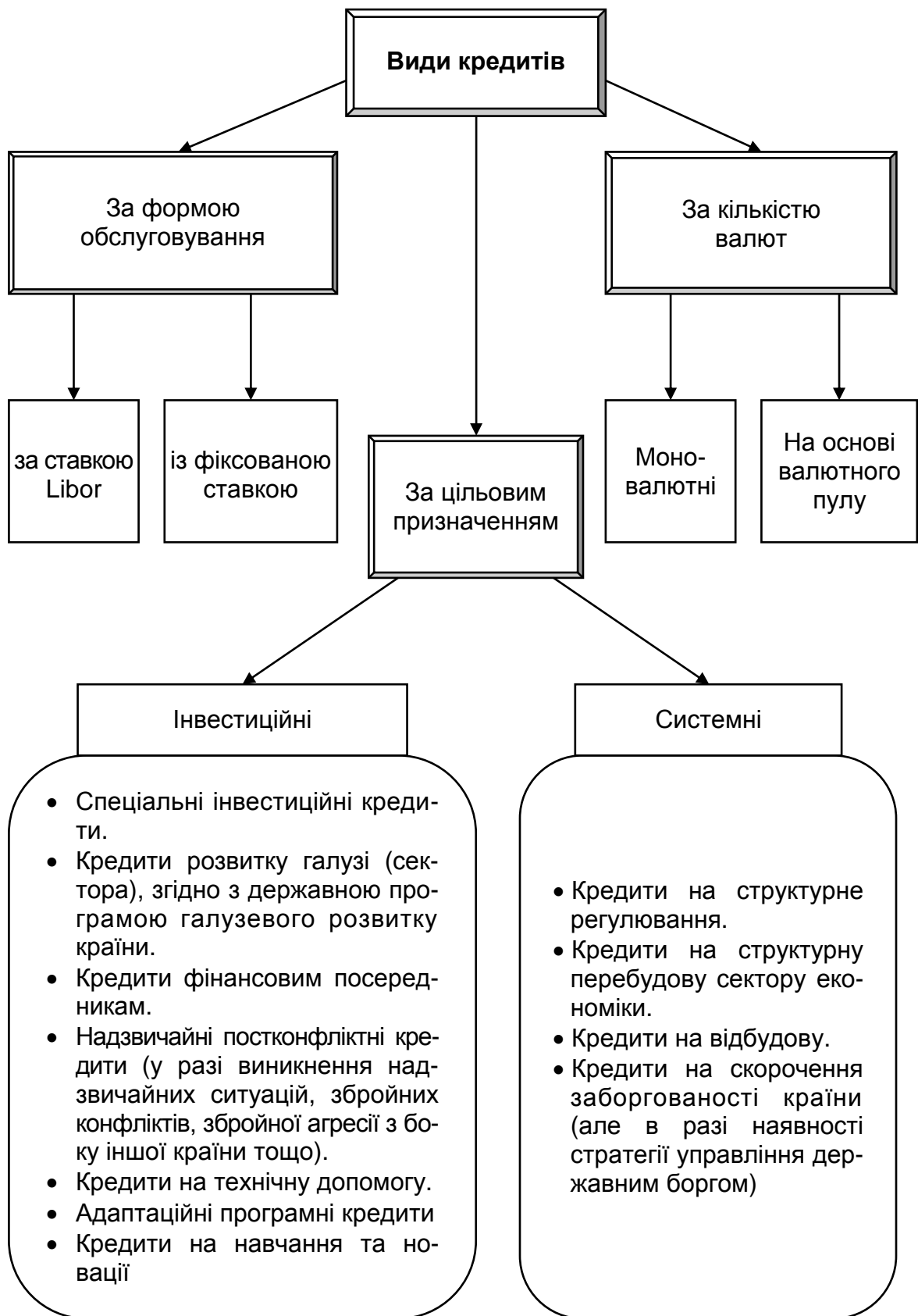

Рис. 10.22. Види кредитів, що їх надає Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР)

Регіональні банки розвитку

Назви	Скорочені назви	Роки створення	Кількість країн-членів	Цілі та напрями діяльності
1	2	3	4	5
Європейський інвестиційний банк	ЄІБ	1958, згідно з Римською угодою	14 країн	<ul style="list-style-type: none"> ▪ надання позик і гарантій на фінансування проєктів для менш розвинутих регіонів, модернізації або конверсії підприємств, розвитку підприємницької діяльності в нових галузях, реалізації проєктів, що мають спільний інтерес для декількох країн-членів; ▪ надання кредитів державним і приватним позичальникам у промисловості, с/г, екологічній та енергетичній інфраструктурі, сфері послуг, комунікацій
Європейський банк реконструкції та розвитку	ЄБРР	1990, діяльність із 1991	60 країн, а також ЄЕС та ЄІБ	<ul style="list-style-type: none"> ▪ сприяння економічному розвитку й реконструкції країн ЦСЄ, із метою переходу їх до відкритої ринкової економіки та приватного підприємництва; ▪ сприяння інвестиціям у виробництво, сферу послуг і фінансовий сектор та пов'язану з ними інфраструктуру; ▪ надання технічної допомоги для підготовки, фінансування й реалізації проєктів тощо
Азійський банк розвитку	АзБР	1965	64 країни, зокрема 18 неазійських	<ul style="list-style-type: none"> ▪ сприяння соціально-економічному розвитку країн регіону шляхом фінансової підтримки регіональних, субрегіональних та національних проєктів і програм країн, розвиваються, надання їм технічної допомоги; ▪ залучення зовнішнього приватного капіталу для прискорення розвитку країн Тихоокеанського регіону шляхом створення у країнах-отримувачах кредитів середовища, сприятливого для іноземних інвестицій та надання під них гарантій; ▪ стимулювання регіональної співпраці та координації економічної політики країн Азії та Далекого Сходу

1	2	3	4	5
Чорноморський банк торгівлі і розвитку	ЧБТР	1999	країни-члени ЧЕС – інші банки та фінансові інститути	<ul style="list-style-type: none"> ▪ сприяння економічній співпраці та регіональній інтеграції через підтримання інвестиційної діяльності; ▪ фінансування та просування регіональних проектів; ▪ кредитування зовнішньоторговельної діяльності країн-учасниць ЧЕС; ▪ надання банківських послуг підприємствам як громадського, так і приватного секторів
Ісламський банк розвитку	ІБР	1975, за рішенням Організації "Ісламська конференція"	51 країна	<ul style="list-style-type: none"> ▪ фінансова підтримка економічного й соціального розвитку країн-членів, надання технічної допомоги його акціонерам, участь у фінансуванні різноманітних проектів і сприяння торгівлі між країнами-членами; ▪ сприяння економічному розвитку ісламських держав і мусульманських громад в інших державах; ▪ фінансування зовнішньоторговельних операцій і проектів в інших сферах економіки без відсотків
Міжамериканський банк розвитку	МаБР	1959	47 країн: 20 країн-донорів; 26 латиноамериканських країн і азійських країн	<ul style="list-style-type: none"> ▪ боротьба зі злиднями та сприяння економічному зростанню країн Латинської Америки та Карибів; ▪ фінансування проектів технічного й економічного характеру у країнах, що розвиваються, регіону; ▪ модернізація державних інституцій; ▪ позики для фінансування будівництва народногосподарських об'єктів на строк 10 – 15 років
Африканський банк розвитку	АфБР	1964	53 африканські та 24 європейські, азійські та американські країни	<ul style="list-style-type: none"> ▪ сприяння економічному й соціальному прогресу африканських країн; ▪ фінансування інвестиційних програм і проектів; ▪ організація спільного фінансування з іншими міжнародними організаціями розвитку; ▪ надання технічної допомоги країнам регіону в підготовці проектів розвитку

Банк міжнародних розрахунків (БМР)	
<i>Створення</i>	1930 р., члени – 41 держава з Європи, Азії та Америки, представлені їхніми центральними банками. Штаб-квартира – м. Базель (Швейцарія)
<i>Джерела формування ресурсів</i>	позикові короткострокові кошти (вклади) центральних банків країн-членів в іноземній валюті або золоті (оскільки грошовою одиницею, яку він використовує, є золотий швейцарський франк зі вмістом 0,29 г чистого золота)
<i>Основні цілі</i>	сприяння центральним банкам в управлінні їхніми валютними резервами регулювання міжнародних розрахунків і розроблення нормативних документів із банківського нагляду
<i>Основні функції банку</i>	здійснення широкого кола банківських операцій (купівля-продаж і зберігання золота, депозитно-позикові операції із центральними банками, операції з валютою й цінними паперами на міжнародних ринках) форум для міжнародного валютного співробітництва, у межах якого періодично зустрічаються керівники центральних банків провідних країн агент і довірена особа з виконання міжнародних фінансових угод здійснення досліджень у сфері валютної та грошової політики для центральних банків надання допоміжного кредиту країнам, які очікують кредит від МВФ і перебувають у складному фінансовому становищі

Рис. 10.23. Банк міжнародних розрахунків (БМР)

Лондонський клуб	
консультаційний комітет найбільших приватних банків-кредиторів	
<i>Створення</i>	Члени – майже 600 найбільших приватних банків-кредиторів
<i>Основні цілі та функції</i>	переговори з урядами країн-боржників із питань реструктуризації їхньої приватної заборгованості укладання з урядом країни-боржника угоди про умови погашення боргу, його щорічну або багаторічну реструктуризацію
<i>Набір заходів для реструктуризації</i>	угоди про викуп, за якими уряд країни-боржника купує приватний борг своїх компаній зі знижкою в іноземних банків угоди про обмін зі знижкою боргів на інші активи, такі як акції національних компаній скорочення платежів з обслуговування боргу надання нових позик для виплати старих боргів через цей механізм пройшли такі країни, як Аргентина, Болівія, Бразилія, Болгарія, Мексика, Нігерія, Філіппіни, Польща та ін.

Рис. 10.24. Лондонський клуб

Паризький клуб	
неформальна організація урядів країн-кредиторів	
<i>Створення</i>	1956 р. члени країни-члени ОЕСР, формально відкритий для всіх країн, що є кредиторами та приймають його практику роботи
<i>Основні цілі</i>	спостереження за державною заборгованістю країн-боржників
	проведення багатобічних переговорів із найбільшими боржниками та врегулювання їхньої зовнішньої заборгованості
	погодження умов, на яких реструктурують державні борги країн, що розвиваються
<i>Основні функції</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ проведення багатобічних переговорів із найбільшими боржниками та врегулювання їхньої зовнішньої заборгованості; ▪ за результатами переговорів із боржниками на багатобічній основі члени клубу підписують погоджений протокол (Agreed Minutes) реструктуризації боргу, що містить умови про консолідацію платежів з обслуговування боргу та прострочених платежів; дату, за станом на яку підписані угоди про кредити підлягають під реструктуризацію; консолідований період, протягом якого має відбутися реструктуризація боргу; частка боргу, що підлягає реструктуризації; умови першого внеску за реструктурованою заборгованістю та графік платежів; ▪ умови погодженого протоколу набирають сили після того, як країна-кредитор і країна-боржник домовляться на двосторонній основі за списком кредитів, що підлягають реструктуризації

Рис. 10.25. Паризький клуб

10.5. Міждержавні галузеві організації

Рис. 10.26. Система міжнародних організацій із регулювання світової торгівлі

Рис. 10.27. Склад міжнародних організацій із регулювання світової торгівлі

Рис. 10.28. Міжнародні галузеві товарні організації (МТО)

Міжнародна торговельна палата (МТП)	
1919 р. Штаб-квартира – м. Париж (Франція)	
<i>Склад організації</i>	охоплює понад 1,6 тис. об'єднань підприємців (національні торговельно-промислові палати, федерації та спілки підприємців, союзи банкірів), понад 6 тис. індивідуальних членів (великих промислових і торговельних компаній)
<i>Основні напрями діяльності</i>	розроблення правил; міжнародний арбітраж; виявлення позицій бізнесу
<i>Основні цілі</i>	сприяння розвитку підприємництва у світі шляхом заохочення торгівлі, інвестицій, вільного руху капіталів, відкритих ринків, установлення контактів в усіх сферах міжнародного бізнесу об'єднання національних ділових кіл країн, зацікавлених у розвитку міжнародної торгівлі привернення уваги урядів до проблем бізнесу регулювання підприємницької діяльності шляхом захисту системи приватного підприємництва, підготовки таких кодексів поведінки у сфері бізнесу, які приймають добровільно розроблення рекомендацій для поліпшення наявної міжнародної ділової практики з банківських операцій, реклами, контейнерних перевезень, організації ярмарків, боротьба з економічною злочинністю розроблення документів із питань боротьби з корупцією в міжнародних комерційних операціях видача свідоцтв про походження товарів, торговельна експертиза, управління товарними біржами, питання арбітражу забезпечення гармонізації торговельної практики тощо
<i>Організаційна структура</i>	Рада, Виконавча рада, Фінансовий комітет, Міжнародний арбітражний суд, Інститут Міжнародного права та практики у сфері бізнесу (Париж), Міжнародна штаб-квартира (Париж), Міжнародне бюро торговельних палат (МБТП), Всесвітня промислова рада з питань навколишнього середовища, служби МТП із боротьби з економічною злочинністю, Конгрес, конференції, комісії, робочі групи, Бюро МТП із зв'язків з ООН, Бюро радника МТП із питань ЄС

Рис. 10.29. Міжнародна торговельна палата (МТП)

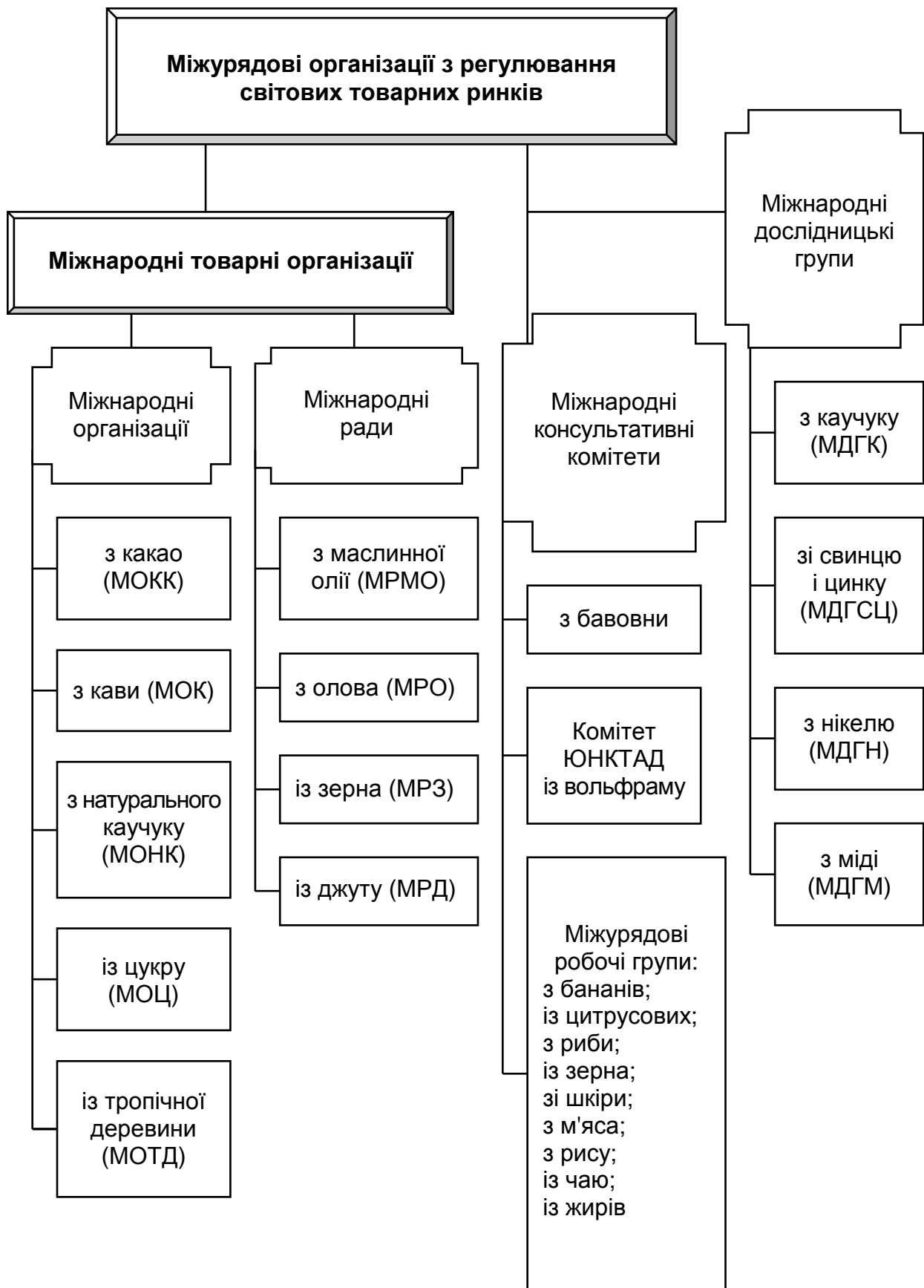

Рис. 10.30. Міжурядові організації з регулювання світових товарних ринків

**Загальна характеристика міжурядових організацій
із регулювання світових товарних ринків**

Назви	Цілі діяльності	Приклади
Міжнародні консультативні комітети	Сприяння розвитку міжнародної торгівлі відповідним товаром шляхом надання учасникам інформації про стан кон'юнктури світових товарних ринків; обговорення проблем, пов'язаних із розвитком виробництва й міжнародної торгівлі цим товаром, регулюванням ринкових цін	з бавовни, вольфраму
Міжнародні дослідницькі групи із сировинних товарів (МДГ)	Обговорення актуальних проблем розвитку світових товарних ринків та ухвалення необхідних рекомендацій країнам-учасникам	з каучуку, свинцю і цинку, нікелю, міді
Міжнародні ради	Створюють у межах міжнародних товарних угод, із метою сприяння їхній реалізації шляхом регулювання відносин між учасниками угод, надання їм інформації про стан і тенденції розвитку світового товарного ринку, уживання заходів із регулювання світових цін	з маслинової олії, олова, зерна, джуту
Міжурядові організації країн виробників та експортерів сировини	Створюють за ініціативою країн-постачальників сировини товарів, із метою зміцнення національного контролю над природними ресурсами; координації політики країн-членів у галузі сировинних товарів; сприяння розширенню використання певного виду сировини у країнах-імпортерах; установлення контролю над операціями ТНК; розширення участі національних фірм держав, що розвиваються, у переробленні та збуті сировини; налагодження прямих відносин між виробниками та споживачами сировини; запобігання різким падінням цін на сировину; спрощення та стандартизація торговельних угод і необхідної для цього документації; сприяння розвитку попиту на сировину	міждержавні асоціації експортерів нафти, міді, бокситів, залізної руди, ртуті, вольфраму, срібла, фосфатів, натурального каучуку, деревини тропічних порід, шкіри, кокосових продуктів, джуту, бавовни, чорного перцю, какао-бобів, кави, чаю, цукру, бананів, арахісу, цитрусових, м'яса тощо

10.6. Україна і міжнародні економічні організації

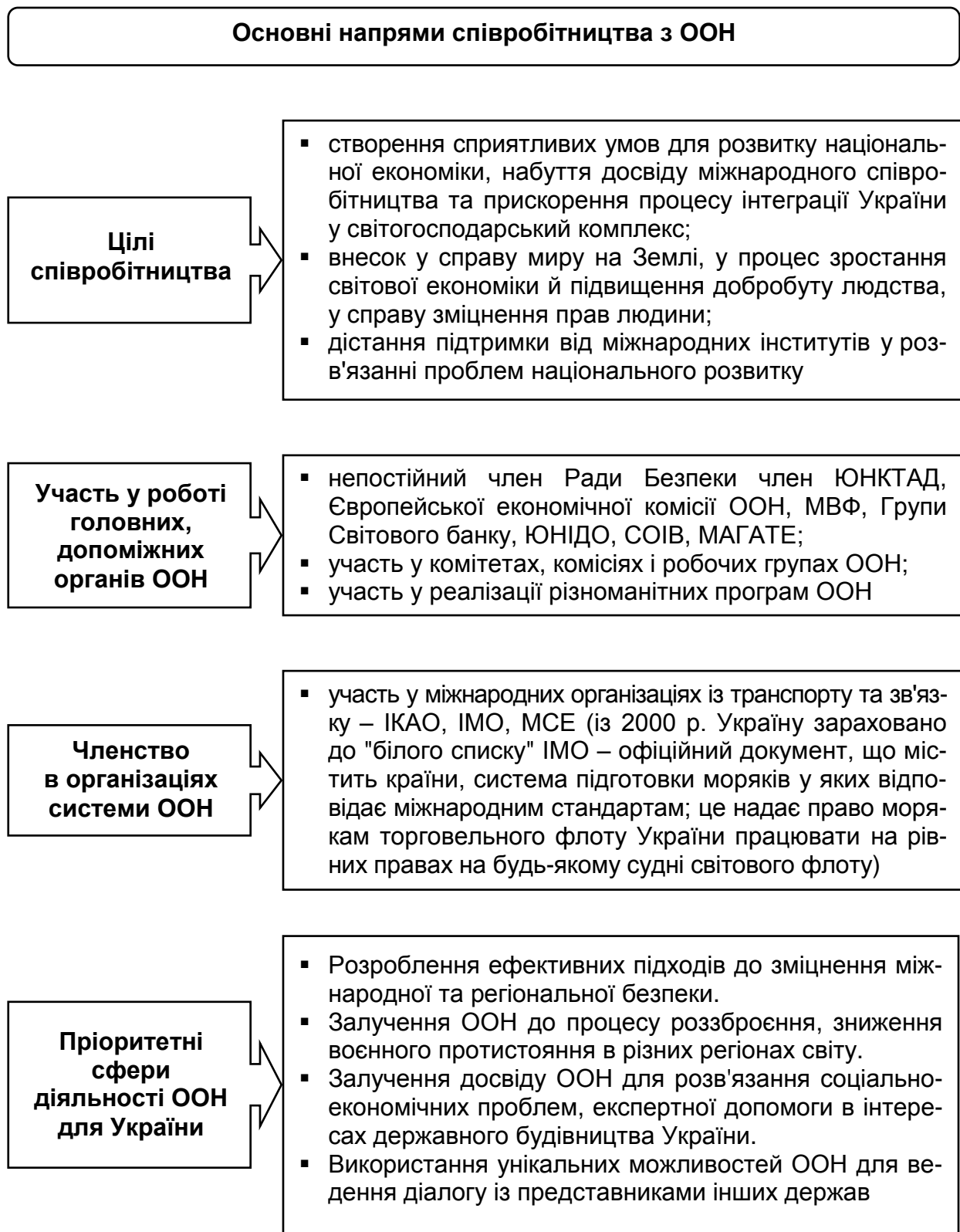

Рис. 10.31. Основні напрями співробітництва з ООН

Основні напрями співробітництва із СОТ

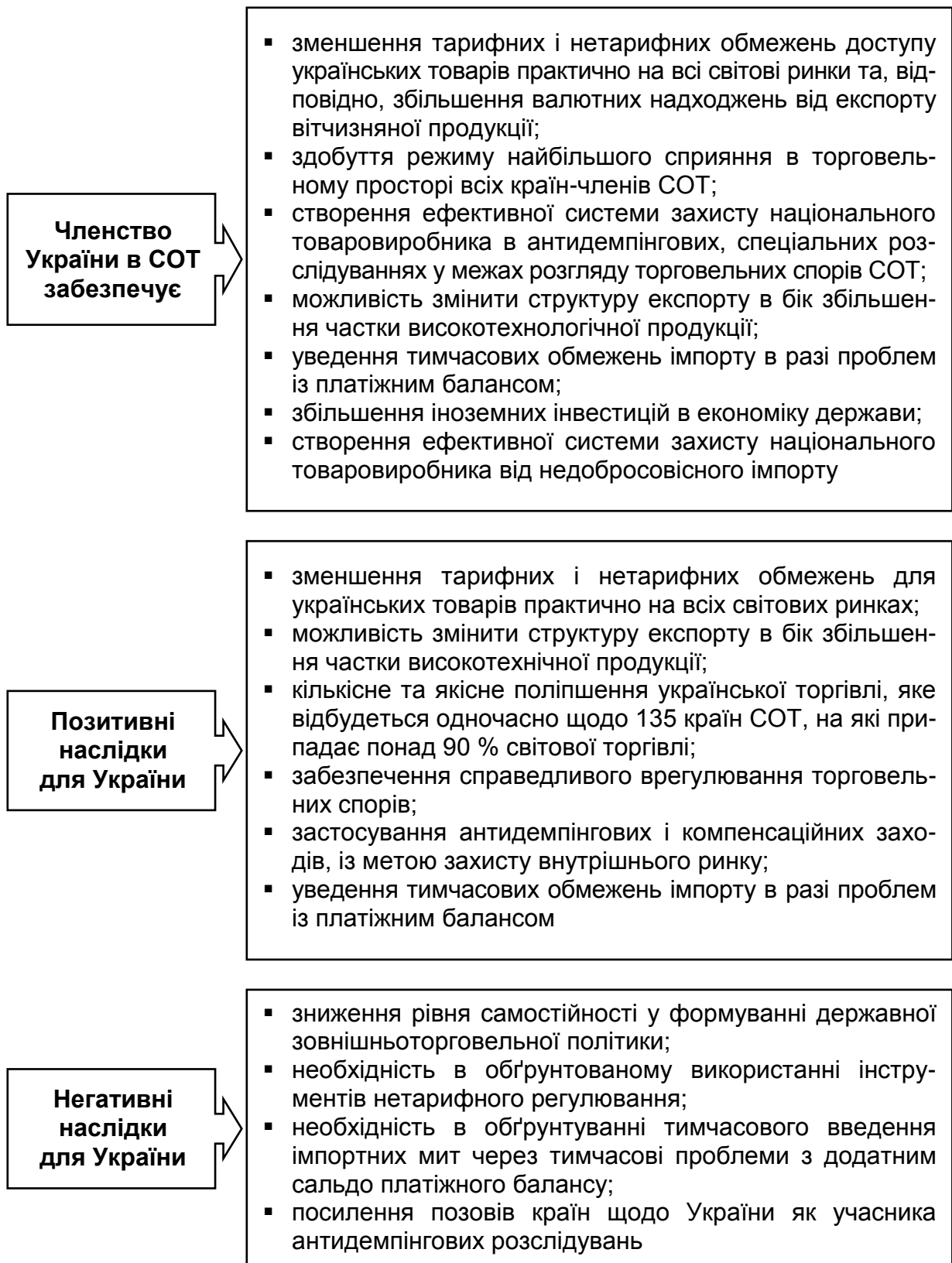

Рис. 10.32. Основні напрями співробітництва із СОТ

Участь України в міжнародних валютно-кредитних організаціях

Організації	Участь України	Напрями взаємодії
Міжнародний валютний фонд (МВФ)	Член із 3 вересня 1992 року	Отримання кредитів, розмір яких залежить від величини квоти (квота України становить 1 921,0 млн СДР, або 0,647 %). Фінансова допомога у вигляді системної трансформаційної позики, кредитів стенд-бай та розширеного фінансування. Консультативна й технічна допомога
Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР)	Член із 3 вересня 1992 року	Фінансова й економічна допомога на сприяння Україні у стабілізації її економіки, здійснення структурних економічних реформ (сприяння діяльності приватного сектору; структурна перебудова державного сектору; забезпечення соціальної стабільності в перехідний період; забезпечення охорони навколишнього середовища), поліпшення стану платіжного балансу, збереження та розвиток систем соціального захисту, розширення їхньої адресності
Міжнародна фінансова корпорація (МФК)	Член із 1993 р.	Консультаційні послуги (пілотні проекти великої приватизації), технічна допомога (проекти підтримання приватного підприємництва, малої приватизації, підготовки великих підприємств до приватизації та проект приватизації землі й реструктуризації с/г)
Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (БАГІ)	Член із 19 липня 1994 року	Співпрацює з Державною кредитно-інвестиційною компанією, опікуючись над фондом передекспортних гарантій для заохочення інвестицій в АПК
Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР)	Член із середини 1993 року	Фінансування проєктів, пов'язаних з економічним розвитком: сприяння розвитку приватного сектору в різних галузях економіки (хімічній, металургійній, машинобудівній, переробній, енергетиці, на транспорті тощо) та банківського сектору; проєкти в АПК; сприяння уряду у приватизації інфраструктурної сфери; фінансування проєктів у державному секторі
Чорноморський банк торгівлі та розвитку (ЧБТР)	Член із 1 червня 1999 року	Проєкт підвищення пропускної спроможності газопроводу з Росії через Україну, Болгарію, Румунію та Туреччину (газопровід Тальне – Ізмаїл (спільно з ЄБРР)); реконструкція газокompресорної станції в Тарутине (Україна)

Контрольні запитання

1. Які є передумови створення міжнародних організацій?
2. Яку роль відіграють міжнародні організації в системі міжнародних відносин?
3. За якими критеріями класифікують міжнародні організації у світовій економіці?
4. У чому полягає принципова різниця між міжнародними та наднаціональними організаціями?
5. Яку роль відіграє ООН у розв'язанні нагальних проблем світової економіки?
6. Які організації входять до структури ООН?
7. У чому полягають особливості кредитної діяльності МВФ?
8. Яка мета створення Світового банку?
9. Які організації входять до структури Світового банку?
10. У чому полягають відмінності Міжнародної асоціації розвитку від Міжнародної фінансової корпорації?
11. Яка мета створення Міжнародного банку реконструкції та розвитку?
12. У чому полягає специфіка діяльності Міжнародного агентства з гарантування інвестицій?
13. Яку роль відіграють Лондонський та Паризький клуби в регулюванні міжнародних фінансово-кредитних відносин?
14. Які причини спонукали до реорганізації Генеральної угоди про тарифи та торгівлю (ГАТТ)?
15. Чи є принципові відмінності ГАТТ від СОТ?
16. Які є регіональні банки розвитку та в чому полягає специфіка їхньої діяльності?
17. Чи сприяє діяльність регіональних банків розвитку поглибленню регіональної інтеграції?
18. Які є групи міжнародних галузевих організацій?
19. Діяльність яких міжгалузевих організацій спрямовано на розв'язання глобальних проблем світової економіки?
20. Які є особливості співробітництва України з міжнародними організаціями?

Рекомендована література: [9; 12; 19; 21; 26; 33; 37; 42; 45; 46; 53; 58; 61; 85; 86; 90; 91].

11. Економічна єдність світу та глобальні проблеми міжнародних економічних відносин

Основні питання

- 11.1. Формування економічної єдності світу.
- 11.2. Особливості сучасної економічної глобалізації.
- 11.3. Глобальні проблеми світового господарства й міжнародних економічних відносин.

11.1. Формування економічної єдності світу

Таблиця 11.1

Визначення сутності поняття "глобалізація" в економічній літературі

Автори	Сутність поняття "глобалізація"
Р. Робертсон	процес щораз більшого впливу різних чинників міжнародного значення на соціальну дійсність в окремих країнах, яке й стало основоположним у теорії глобалізації
У. Бек	процеси у сферах політики, економіки, культури, екології тощо, яким притаманна власна внутрішня логіка й які не зводять один до одного
Е. Гідденс	інтенсифікація поширення на весь світ соціальних відносин, які пов'язують віддалені місця таким чином, що локальні події формуються подіями, які відбуваються за багато миль від них, і навпаки
М. Кастельс	посилення взаємозалежності та взаємовпливу різних сфер та процесів світової економіки, які виявляють у поступовому перетворенні світового господарства на єдиний ринок товарів, послуг, капіталів, робочої сили та знань
М. Інтріллігейтор	значне розширення світової торгівлі та всіх видів обміну в міжнародній економіці за явно виявленої тенденції до щораз більшої відкритості, інтегрованості та відсутності кордонів
В. К. Ломакін	створення та розвиток міжнародних продуктивних сил, чинників виробництва у процесі використання засобів виробництва в міжнародному просторі
В. С. Паньков	вища стадія інтернаціоналізації господарського життя та його основи – науково-виробничої інтернаціоналізації
О. Г. Білорус, А. М. Поручник та Д. Г. Лук'яненко	взаємозв'язок та взаємозалежність національних економік, національних політичних і соціальних систем, національних культур, а також взаємодія людини й навколишнього середовища
С. В. Бестужева	сучасна тенденція розвитку світового господарства як системи взаємопов'язаних та взаємозалежних суб'єктів господарювання, серед яких значне місце посідають саме країни

11.2. Особливості сучасної економічної глобалізації

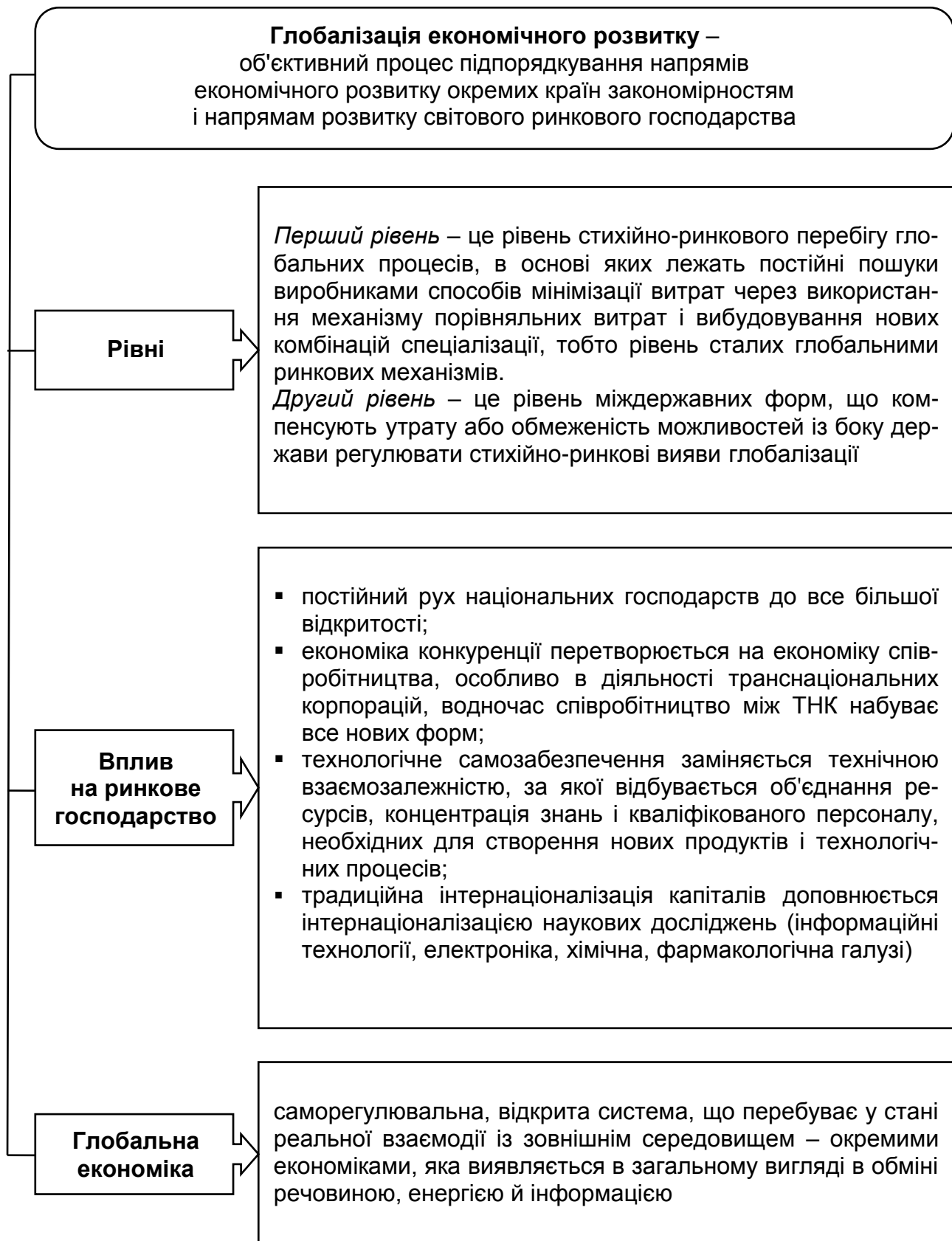

Рис. 11.1. Глобалізація економічного розвитку

Суперечності процесу глобалізації

По-перше, функціональна цілісність і взаємозумовленість світу, що виникає під впливом глобалізаційних процесів, заходить у суперечність із політичною фрагментацією міжнародної системи держав-націй. У ХХ ст. паралельно з інтеграцією посилилася тенденція до дроблення наявних державних утворень за етнічною ознакою (розпад колоніальної системи, СРСР, Югославії та ін.)

По-друге, процес глобалізації істотно ускладнюється проблемами входження до глобальної економічної системи країн периферії. У відносинах між центром і периферією світового господарства наявна асиметрична взаємозалежність: залежність країн, що розвиваються, і країн із перехідною економікою від розвинених країн набагато більше, ніж навпаки

По-третьє, процес глобалізації все більшою мірою стикається із проблемами, народженими ним самим на сучасному етапі розвитку цивілізації – глобальними проблемами. Виникнення цих проблем – очевидний вияв глобалізації всесвітнього господарства, що відбувається в конфліктній, проблемній, суперечливій формі

Рис. 11.2. Суперечності процесу глобалізації

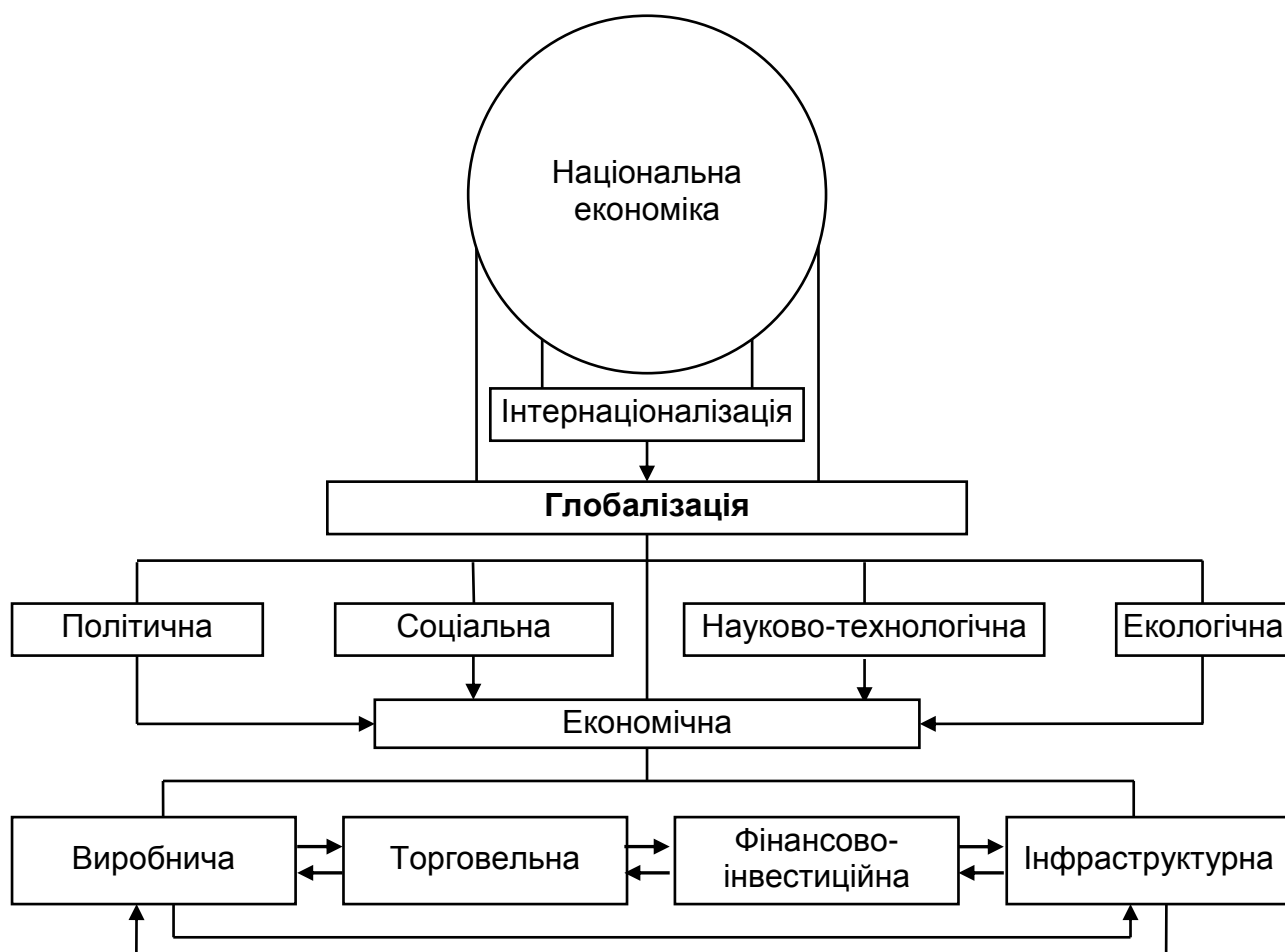

Рис. 11.3. Структуризація глобалізаційного процесу

Теорії глобалізації

Теорії	Зміст
<p>Концепція межі зростання А. Печчеї</p>	<p>Засновники Римського клубу зіткнулися зі спільними труднощами в реалізації корпоративних проєктів і програм, першопричиною яких є глобальні системні ефекти. Досягнення цієї школи полягає в результативних спробах моделювання світової економічної динаміки на основі п'яти взаємопов'язаних змінних величин: населення, капіталовкладення, використання невідновлюваних ресурсів, забруднення навколишнього середовища, виробництво продовольства. Значення цих результатів полягає в тому, що межі зростання вбачають у таких внутрішніх обмеженнях світового людства, як панування глобальних корпорацій, суверенітет усе більш численних держав та їхня конфліктна конкуренція, зверхність цивілізації Заходу, дезінтеграція людського співтовариства. А. Печчеї запропонував глобальну програму "нового гуманізму", сутність якої саме в "людській революції", інтеграції людей світу, формуванні світової людської спільноти, здатної до колективних зусиль із планування й управління заради спільного майбутнього людства</p>
<p>Концепція сталого розвитку Л. Брауна</p>	<p>Роблячи висновок про наявність планетарних меж економічного зростання, представники цієї школи заявили про неефективність і недорозвинутість традиційного людського суспільства як причину й наслідок надмірного демографічного зростання. Приваблює запропонована поступовість, поетапність, еволюційність змін. Вищу мету програми сталого розвитку її ініціатори вбачають у пошуках нових шляхів, які б забезпечили прогрес людства не тільки в елітарних регіонах і в короткі періоди (цикли), а на всьому глобальному просторі й на довгу перспективу</p>
<p>Школа універсального еволюціонізму у глобалістиці М. Моїсеєва (школа глобальної екології)</p>	<p>Глобальну природу слід розглядати як самоорганізовану систему, реакція якої є неминучою в довгостроковому плані. Ініціатори концепції закликають ураховувати зворотну реакцію біосфери на процеси глобального розвитку. Спільний розвиток глобального людського суспільства й біосфери може бути цілеспрямованим, взаємопогодженим та ефективним. Вона запропонувала теорію глобальних рішень і компромісів. Ця школа розробила й репрезентувала моделі глобальних наслідків ядерної війни, ядерної зброї та ядерної зими, а також соціологію глобального компромісу. Доведена можливість світових угод кооперативного типу, що об'єднують зусилля й ресурси суверенних держав для вирішення планетарних завдань. Запропонована концепція глобальних інститутів згоди, які можуть досягати стабільних та ефективних компромісів</p>
<p>Школа контрольованого глобального розвитку Д. Гвішіані</p>	<p>Почала реалізацію програми "Моделювання глобального розвитку", маючи за мету створення системи моделей альтернативного глобального розвитку й рекомендацій щодо вибору оптимальних керувальних стратегій. Пропонують розвивати глобалістику з позицій загальносоціологічної теорії та методології. Перехід до інформаційного суспільства розглядають як магістральний шлях розв'язання глобальних проблем</p>

Ключові ознаки глобалізації за П. Ратлендом

Ознаки	Зміст
1. Революція в інформаційних технологіях	Глобальна ера пов'язана з комунікаційними системами – телебаченням, реактивними літаками, супутниками, комп'ютерами, мікросхемами, мобільними телефонами, Інтернетом, контейнерними перевезеннями тощо
2. Економічна революція	Під нею П. Ратленд розуміє політику економічного зростання, що укладають у парадигму Вашингтонського консенсусу. Вона містить такі елементи: змінні обмінні курси; пом'якшення торговельних перешкод; "зелена революція в сільському господарстві"; дешева енергія (зокрема, завдяки атомній енергетиці); прискорений розвиток сфери послуг; зростання значення транснаціональних корпорацій і заохочення їхнього випереджального розвитку; зниження регульовальної ролі уряду в національній економіці
3. Регіоналізація світової економіки	Разом із глобалізацією міжнародних економічних відносин поширюється утворення регіональних інтеграційних угруповань (ЄС, НАФТА та ін.), значення яких у світовій економіці зростає
4. Поляризація	Глобалізація, на думку П. Ратленда, поглиблює прірву в економічних рівнях високорозвинутих країн та країн менш розвинутих

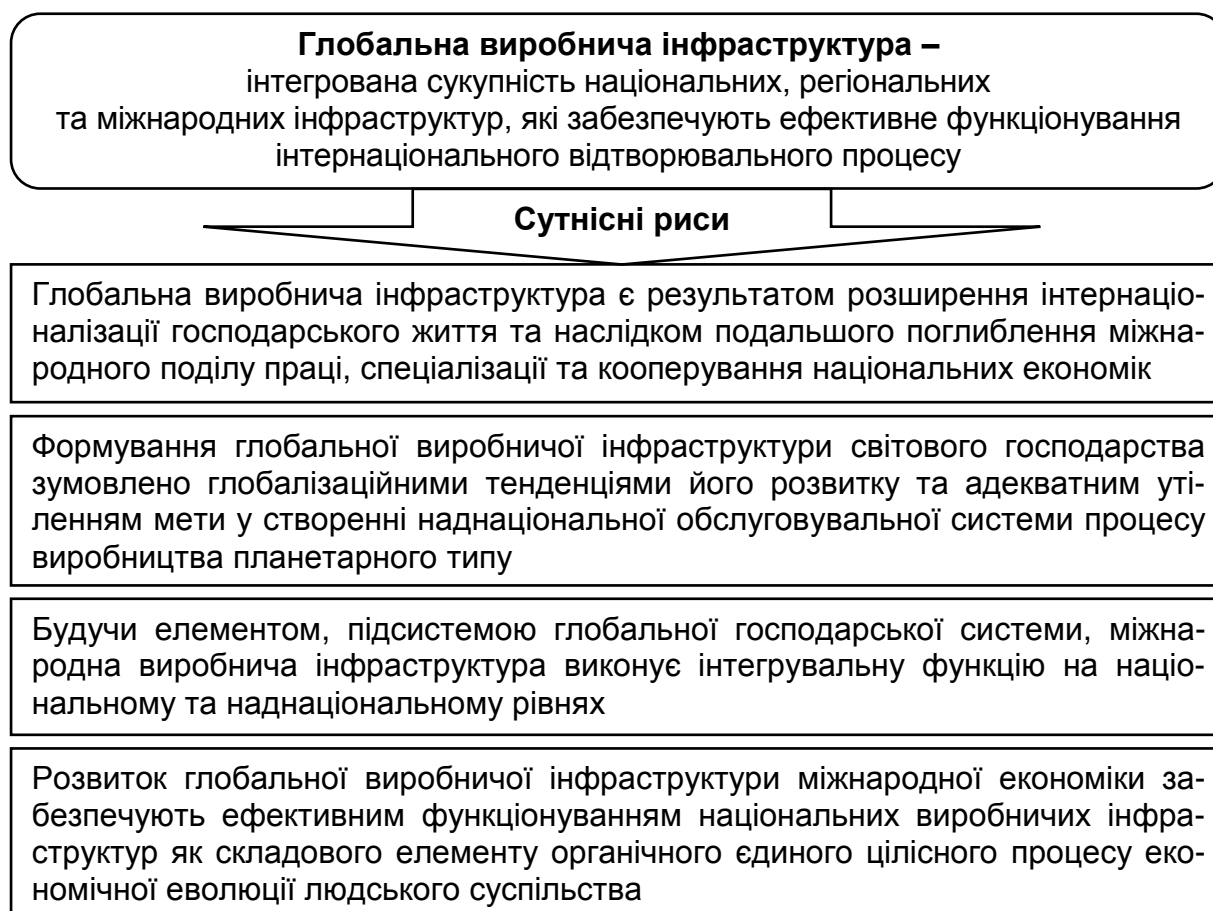

Рис. 11.4. Глобальна виробнича інфраструктура

Наслідки глобалізації

Переваги (позитиви) глобалізації	Недоліки (негативи) глобалізації
1) розширення ринків і загострення міжнародної конкуренції, що призводить до поглиблення спеціалізації й міжнародного поділу праці та стимулює, своєю чергою, зростання виробництва не тільки на національному, а й на світовому рівні	1) нерівномірність розподілу переваг глобалізації між країнами ("центр – напівпериферія – периферія") і галузями, поглиблення асиметрії в соціальній структурі світової економіки (за даними ООН, 20 % населення Землі (так званий "золотий мільярд") отримує 83 % світового доходу)
2) зростання економії на масштабах виробництва, що потенційно може зумовити скорочення витрат і зниження світових цін	2) посилення залежності внутрішніх процесів функціонування й розвитку від зовнішніх чинників, що в деяких випадках мають деструктивний характер
3) збільшення вигаду від торгівлі на взаємовигідній основі, що задовольняє всі сторони, якими можуть бути окремі особи, фірми й інші організації, країни, торговельні союзи та навіть цілі континенти	3) помітне збільшення розриву в рівнях заробітної плати кваліфікованих і менш кваліфікованих працівників, а також зростання частки безробіття серед останніх
4) підвищення продуктивності праці, унаслідок більш раціонального використання ресурсів та організації виробництва на глобальному рівні й поширення передових технологій, а також конкурентного тиску, унаслідок безперервного впровадження інновацій у світовому масштабі	4) перенесення фірмами країн із високою вартістю робочої сили частини своїх виробничих потужностей, зазвичай, екологічно небезпечних, у країни з низькою оплатою праці
	5) посилення навантаження на світову екосистему та визрівання конфліктів, пов'язаних із дістанням доступу до джерел природних ресурсів (водних, лісових, енергетичних)
	6) вихід недоліків та провалів ринку (недовиробництво суспільних благ і послуг, негативні зовнішні ефекти, тенденції до концентрації економічної влади (монополізація)) за межі державних кордонів, їхнє поширення у планетарному масштабі
	7) посилення суперечностей між глобальними та національними інтересами в умовах відсутності дієвої системи глобального управління й ефективних механізмів міжнародної координації

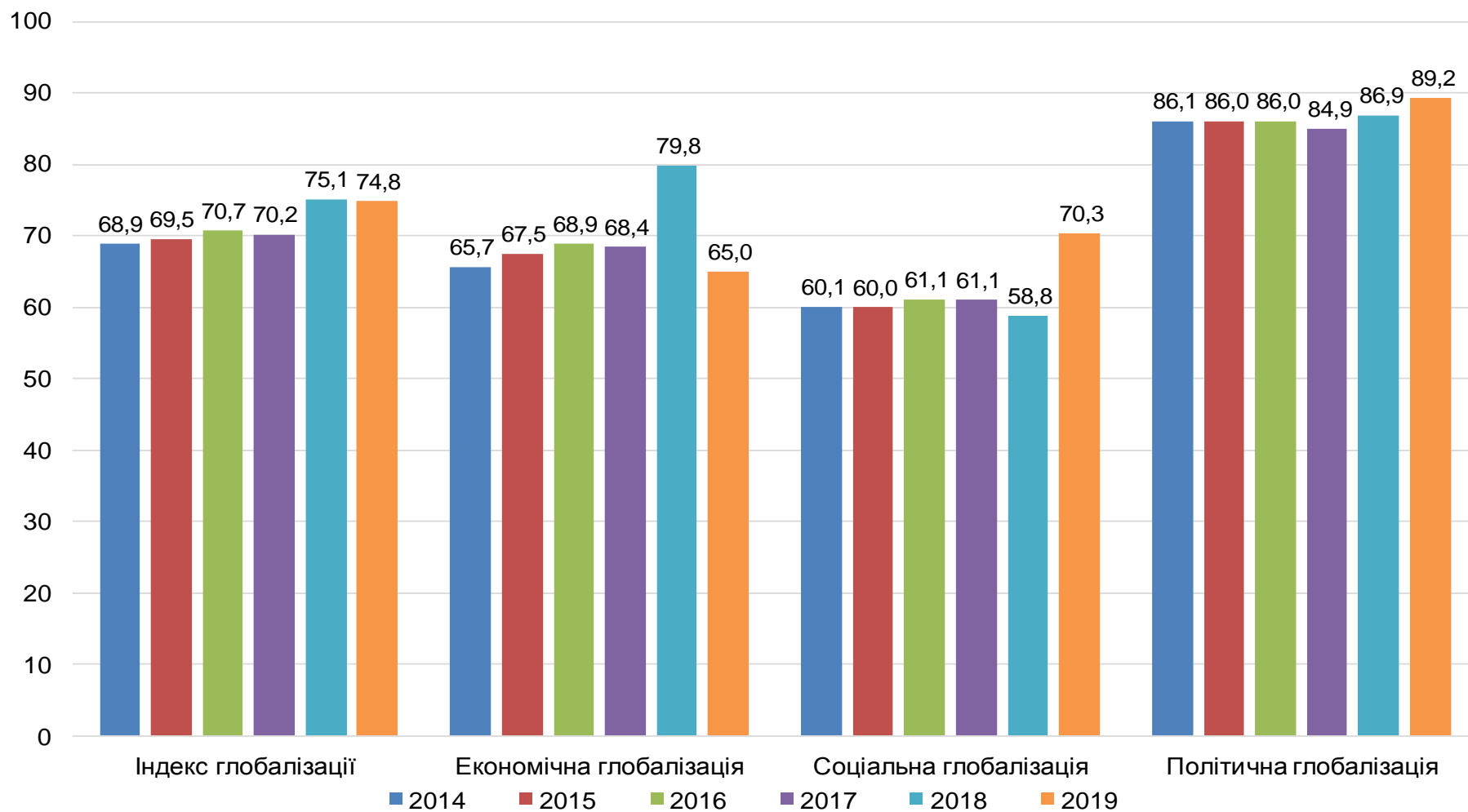

Рис. 11.5. Динаміка значень рейтингу України за індексом рівня глобалізації KOF у 2014 – 2019 рр. [83]

МІСЦЕ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ В ІНДЕКСАХ РОЗВИТКУ

СЛОВО І ДІЛО

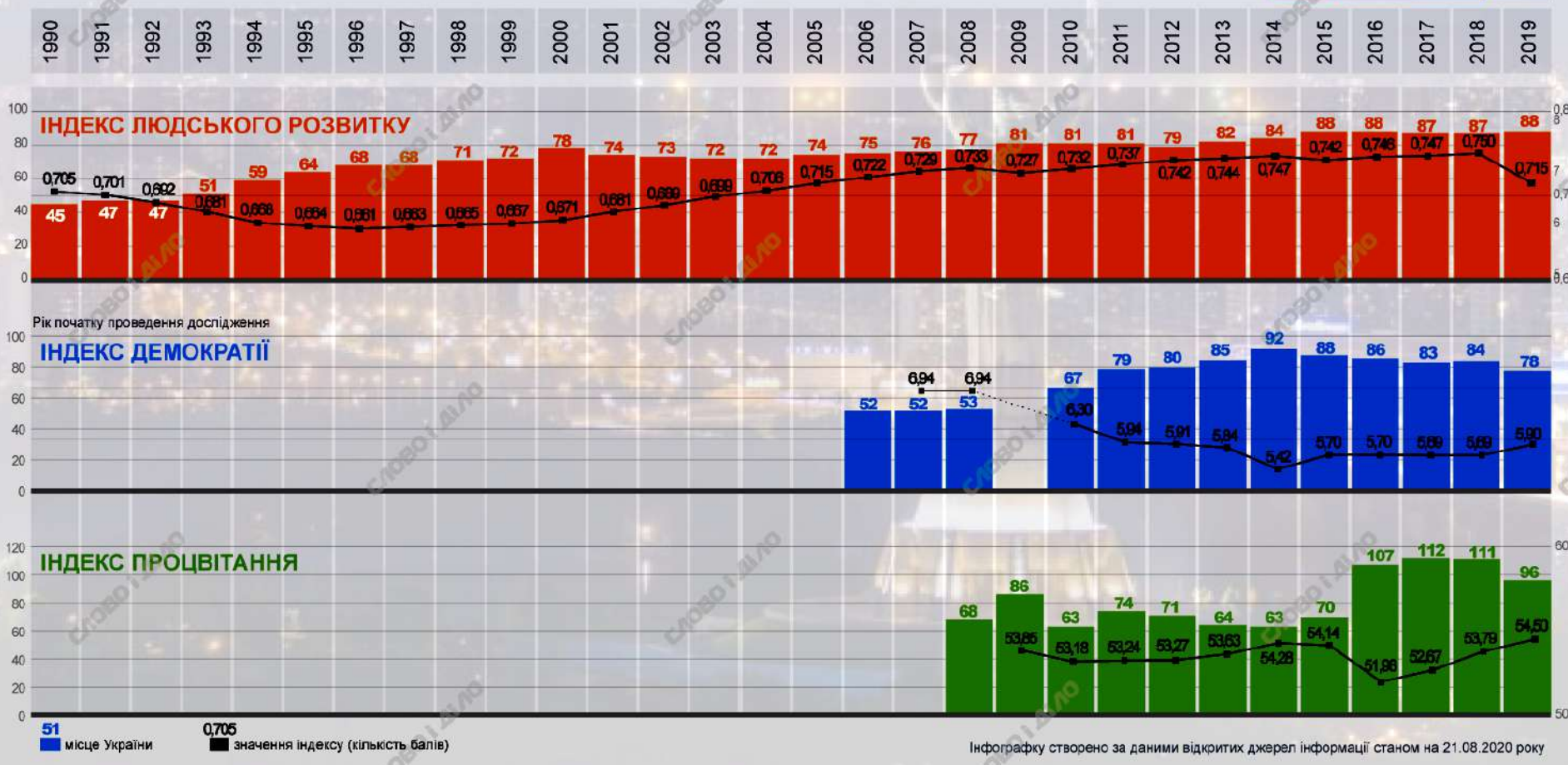

Рис. 11.6. Місце України в індексах розвитку [83]

Рис. 11.7. Місце України у світових рейтингах 2019 р. [83]

МІСЦЕ УКРАЇНИ У СВІТОВИХ РЕЙТИНГАХ У 2020 РОЦІ

*Країни розділили однакову сходинку в рейтингу

**Україна в рейтингу представлена вперше
Інфографіку створено за даними відкритих джерел інформації станом на 25.03.2020 року

СЛОВО і ДІЛО

**Україна в рейтингу представлена вперше
▼ зниження на X позиції ▲ зростання на X позиції

Рис. 11.8. Місце України у світових рейтингах 2020 р. [83]

11.3. Глобальні проблеми світового господарства й міжнародних економічних відносин

Глобальні проблеми – сукупність життєво важливих проблем людства, від розв'язання яких залежить саме його існування та перспективи розвитку. Глобальні проблеми пов'язано із природними, економічними й соціальними явищами, які виникли у процесі розвитку сучасної цивілізації. Вони мають загальносвітовий характер як за масштабами та значенням, так і за способами розв'язання, що потребують координації зусиль усього світового співтовариства

Характерні риси

- ці проблеми викликані діями людини (несвідомими або цілеспрямованими);
- вони мають довгострокові негативні наслідки;
- характеризуються не тільки економічними, але й соціальними наслідками;
- масштаб негативних наслідків виходить за межі конкретного регіону й має загальнонаціональний характер;
- їхнє розв'язання потребує колосальних витрат, непосильних для окремої держави

Рис. 11.9. Глобальні проблеми

Система критеріїв зарахування проблем до категорії глобальних

- по-перше, це просторові або географічні критерії, за якими глобальною можна вважати будь-яку проблему, що дозволяє картографування у все-світньому масштабі;
- по-друге, це змістовні ознаки, застосування яких дозволяє виділити філософські аспекти виникнення та поширення глобальних проблем у єдиній системі людства – земної цивілізації, зумовленої єдністю походження й існування людей;
- по-третє, ознака загальності глобальних проблем реалізується за допомогою синергетичного взаємодії перших двох груп ознак і створює таким чином новий критерій – змішаний, коли в один комплекс об'єднуються як громадські, так і природні за походженням процеси. Цей критерій можна вважати головним індикатором глобальності, що дозволяє відокремити глобальні проблеми від соціальних, політичних, економічних проблем, які мають гостроту, але не досягли планетарного масштабу

Рис. 11.10. Система критеріїв зарахування проблем
до категорії глобальних

Рис. 11.11. Класифікація глобальних проблем

Таблиця 11.5

Характеристика основних глобальних проблем сучасності

Проблеми	Характеристика
1	2
Збереження миру	Цивілізація людства дійшла до такого стану, коли локальні національні конфлікти без ефективних запобіжних заходів можуть перетворитися на глобальні та становити загрозу для життя на Землі
Екологічна	Пов'язана із прискоренням НТП, який створює можливості для посилення впливу людини на навколишнє середовище. Прискоривши розвиток виробничих сил і надавши людині нові способи для підкорення природи, НТР не тільки виявила нові взаємозв'язки між людиною та природою, а й визначила нові конфлікти в ході реалізації таких взаємозв'язків. Значно шкодить природі й суспільству підвищення концентрації вуглекислого газу в атмосфері, який утворюється у процесі спалювання вугілля, нафти, газу тощо. Важкими наслідками загрожують людству ерозія та знищення озонового шару, який захищає Землю від сонячного радіоактивного випромінювання. На сьогодні людство не має єдиної програми розв'язання екологічної проблеми. Зусилля вчених і суб'єктів господарювання зосереджено на розробленні нових технологій (перехід на ресурсозберігальні та безвідходні технології); розробленні національних програм раціонального природокористування

1	2
Забезпечення людства сировиною та енергією	Сутність проблеми полягає у: відсутності на сучасному етапі нової, адекватної НТР; відсутності бази забезпечення виробництва енергією та сировиною; затримці в освоєнні альтернативних енергоносіїв; наявності диспропорцій у світовому енергобалансі; переважанні традиційних енергоносіїв; залежності енергозабезпечення багатьох країн від зовнішніх джерел. Можливості запобігання загостренню проблеми полягають у пошуку альтернативних джерел енергії
Освоєння Світового океану	Світовий океан надає людству біоресурси та мінеральну сировину. Розвідані запаси нафти на континентальному шельфі становлять 1/4 світових розвіданих запасів
Економічної відсталості окремих країн	Економіка країн, що розвиваються, значно відстає від інших країн за обсягами виробництва й іншими важливими макроекономічними показниками. Низький соціально-економічний рівень цих країн загострює політичну нестабільність у світі, створює небезпеку виникнення воєнних конфліктів у цих регіонах, призводить до неконтрольованого зростання населення, поширенню небезпечних хвороб у світі тощо. Важливим напрямом у розв'язанні цієї проблеми є ухвалена ООН Програма нового міжнародного економічного порядку, яка передбачає, зокрема, міжнародне сприяння розвитку відсталих країн
Країн, що переходять до ринкової системи	Полягає в необхідності у подоланні їхнього кризового стану та залученні на рівноправній основі у світову економіку. Це комплексна проблема, яка потребує для свого розв'язання активного здійснення цими країнами ринкової трансформації для підвищення ефективності господарювання за умови обов'язкової зацікавленості у сприянні міжнародного співтовариства, головним чином, із боку розвинутих країн
Конверсії військового виробництва, демілітаризація економіки країн, мирного співробітництва між ними	Для країн, що утворилися після розпаду СРСР, вивільнення коштів у ході роззброєння означає можливість сконцентрувати зусилля на вирішенні завдань перехідного періоду. У розвинутих країнах зменшення витрат на гонку озброєнь дозволило скоротити податки населення. Усім країнам, що розвиваються, роззброєння дасть додаткові кошти для подолання економічної відсталості. Роззброєння може суттєво вплинути на всю сукупність міжнародних відносин, перевести їх на загальновизнані демократичні, справедливі та рівноправні норми спілкування народів

Контрольні запитання

1. Які є характерні риси глобалізації світової економіки?
2. Яким чином глобалізацію пов'язано з регіоналізацією світового господарства?
3. Охарактеризуйте етапи розвитку економічної глобалізації.
4. Що таке "інтернаціоналізація господарського життя"?
5. Яка роль НТР у зближенні якісних характеристик сучасного виробництва?
6. Які є чинники поглиблення інтернаціоналізації світового господарства?
7. Які є рушійні сили й особливості сучасної економічної глобалізації?
8. Чи можна виокремити рівні глобалізації?
9. Які є основні форми економічної глобалізації?
10. Які глобальні проблеми світового господарства є найбільш загостреними в умовах його сучасного розвитку?
11. Чи бере Україна участь у розв'язанні глобальних проблем світової економіки?
12. Які міжнародні інститути займаються пом'якшенням і подоланням негативних наслідків глобалізації?
13. Які, на ваш погляд, проблеми є найнебезпечнішими для людства?
14. Як пояснити твердження, що глобальні проблеми людства є наслідком протистояння?
15. Яким чином здійснюють координацію міжнародної економічної політики?
16. Які міжнародні організації беруть участь у розв'язанні глобальної продовольчої проблеми?
17. Які міжнародні організації беруть участь у розв'язанні глобальної екологічної проблеми?
18. Які міжнародні організації беруть участь у розв'язанні глобальної демографічної проблеми?
19. Які міжнародні організації беруть участь у розв'язанні проблеми збереження миру та боротьби з міжнародним тероризмом?

Рекомендована література: [2; 8; 32; 34; 37; 49; 51; 59; 73; 80; 83; 84; 87 – 89; 94; 96; 97; 99; 100].

12. Проблеми інтеграції України до системи світогосподарських зв'язків

Основні питання

12.1. Необхідність в інтеграції України до світового господарства та її значення.

12.2. Національні економічні інтереси України у сфері МЕВ.

12.3. Пріоритети України в регіональному співробітництві.

12.1. Необхідність в інтеграції України до світового господарства та її значення

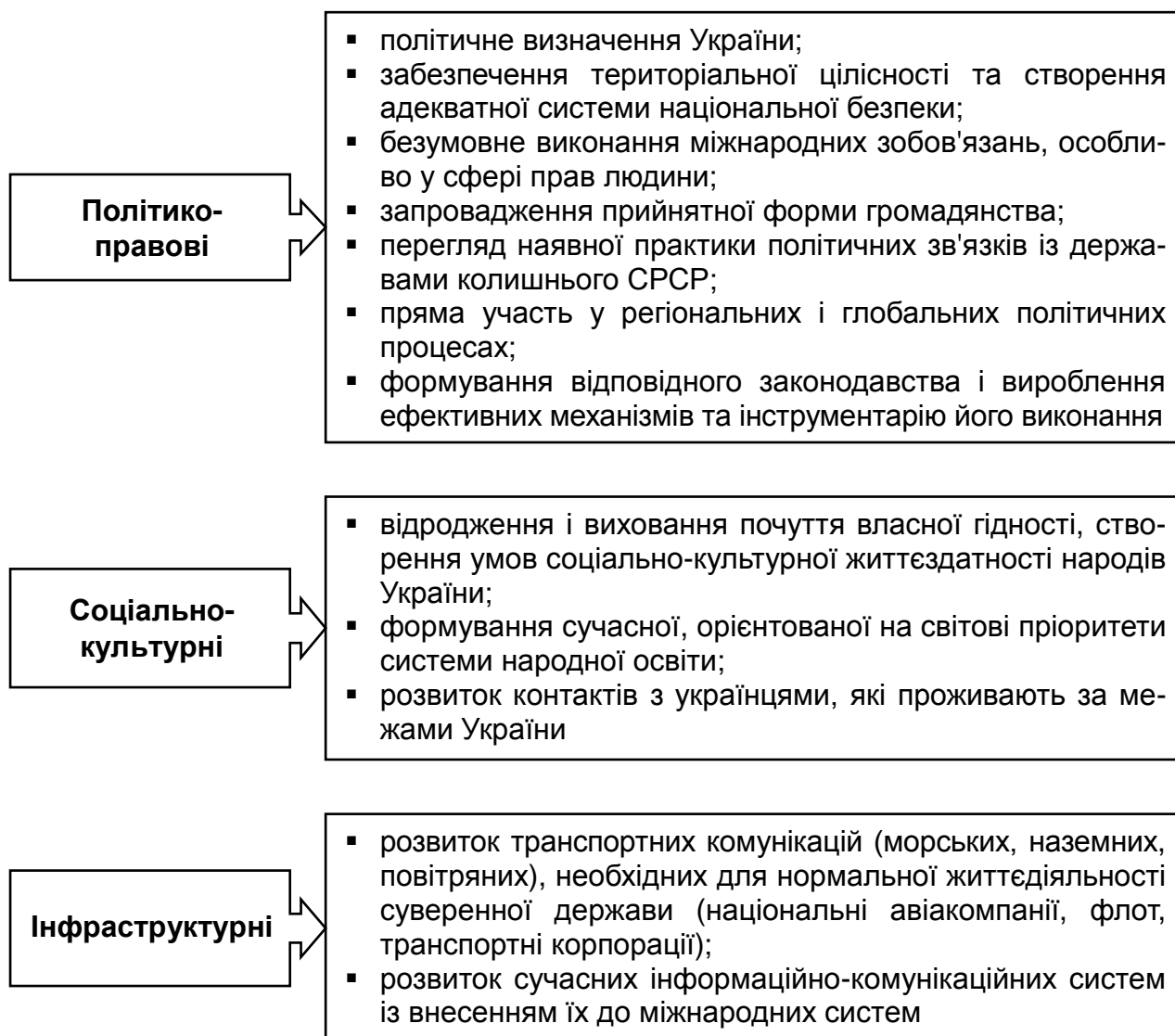
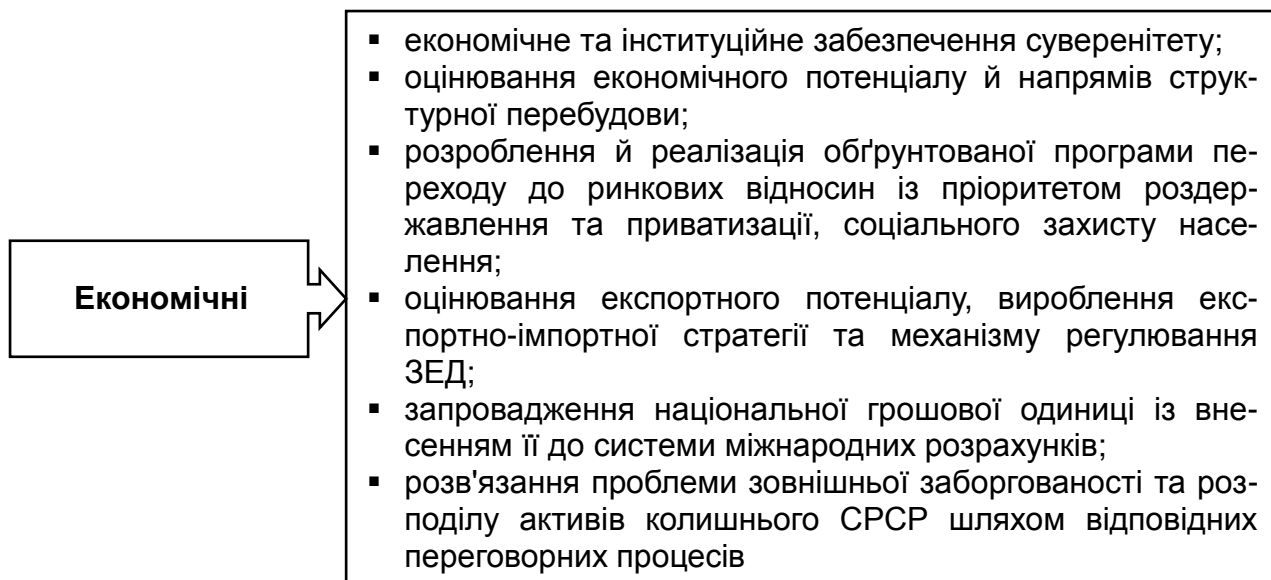
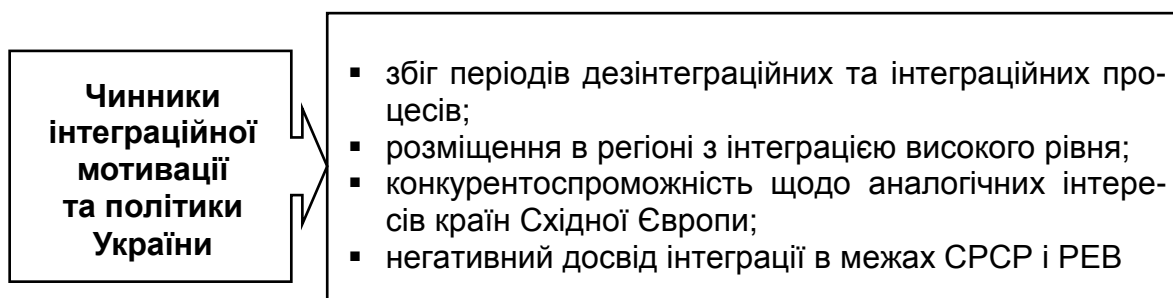

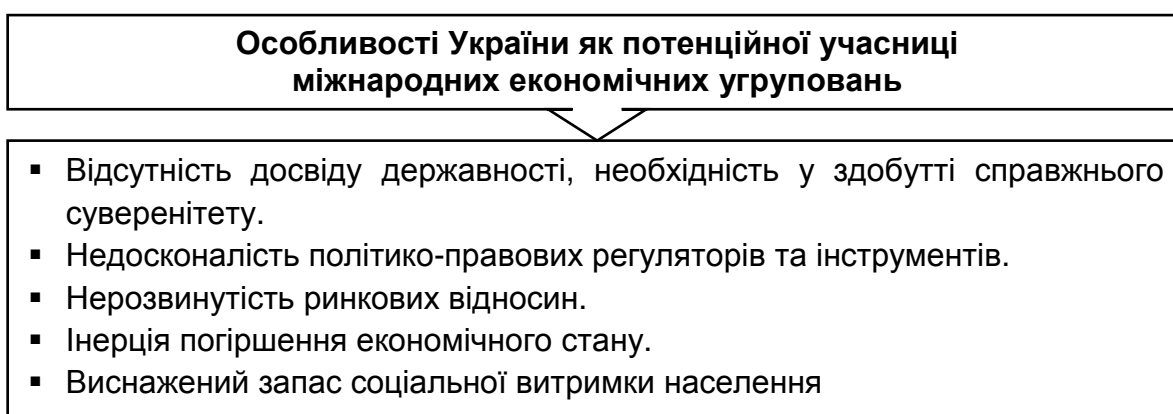
Рис. 12.1. Передумови участі України у світових та регіональних інтеграційних процесах

Закінчення рис. 12.1

а

б

Рис. 12.2. Україна в інтеграційних процесах:
а) чинники інтеграційної мотивації та політики України;
б) особливості України як потенційної учасниці міжнародних економічних угруповань

12.2. Національні економічні інтереси України у сфері МЕВ

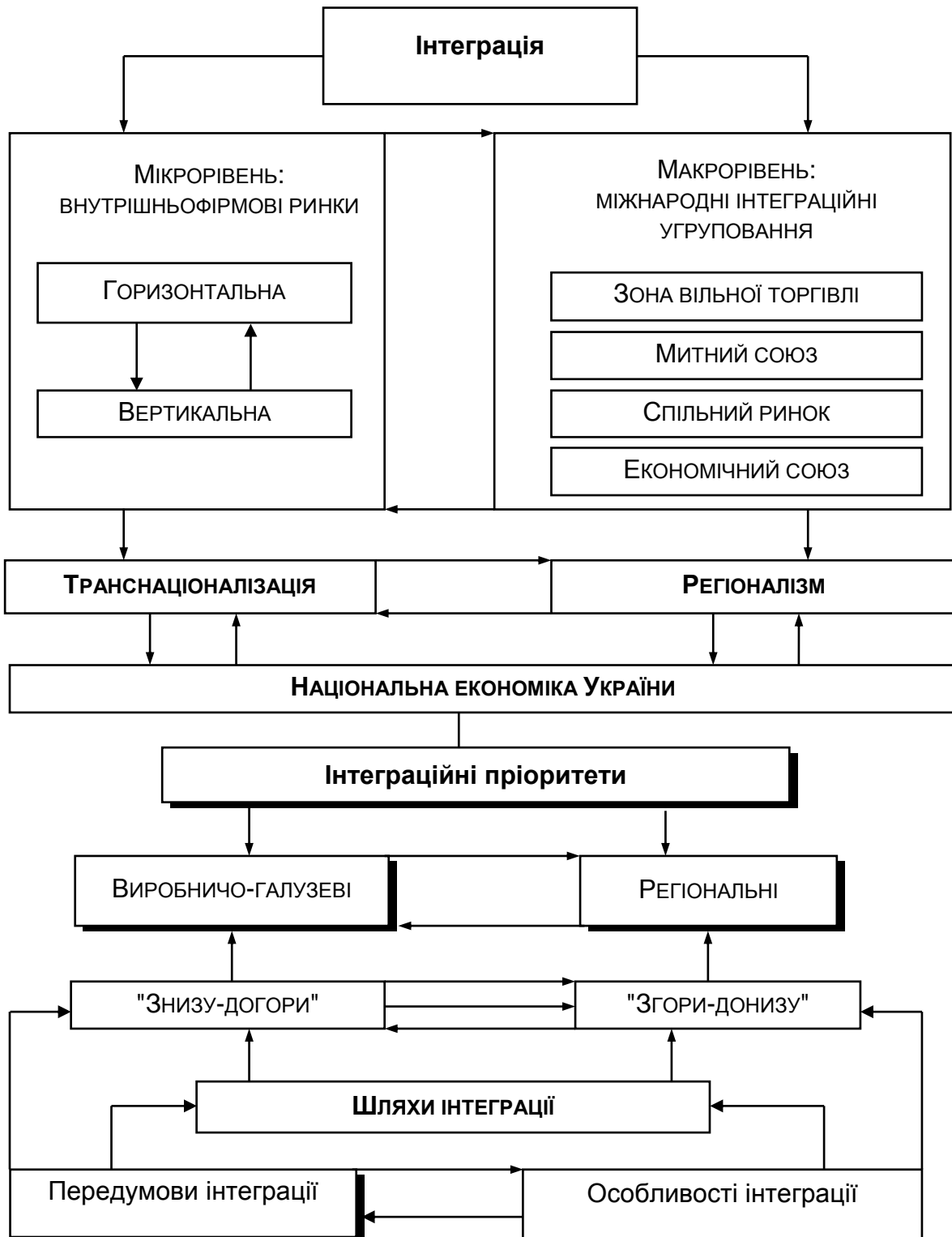

Рис. 12.3. Формування інтеграційних пріоритетів національної економіки

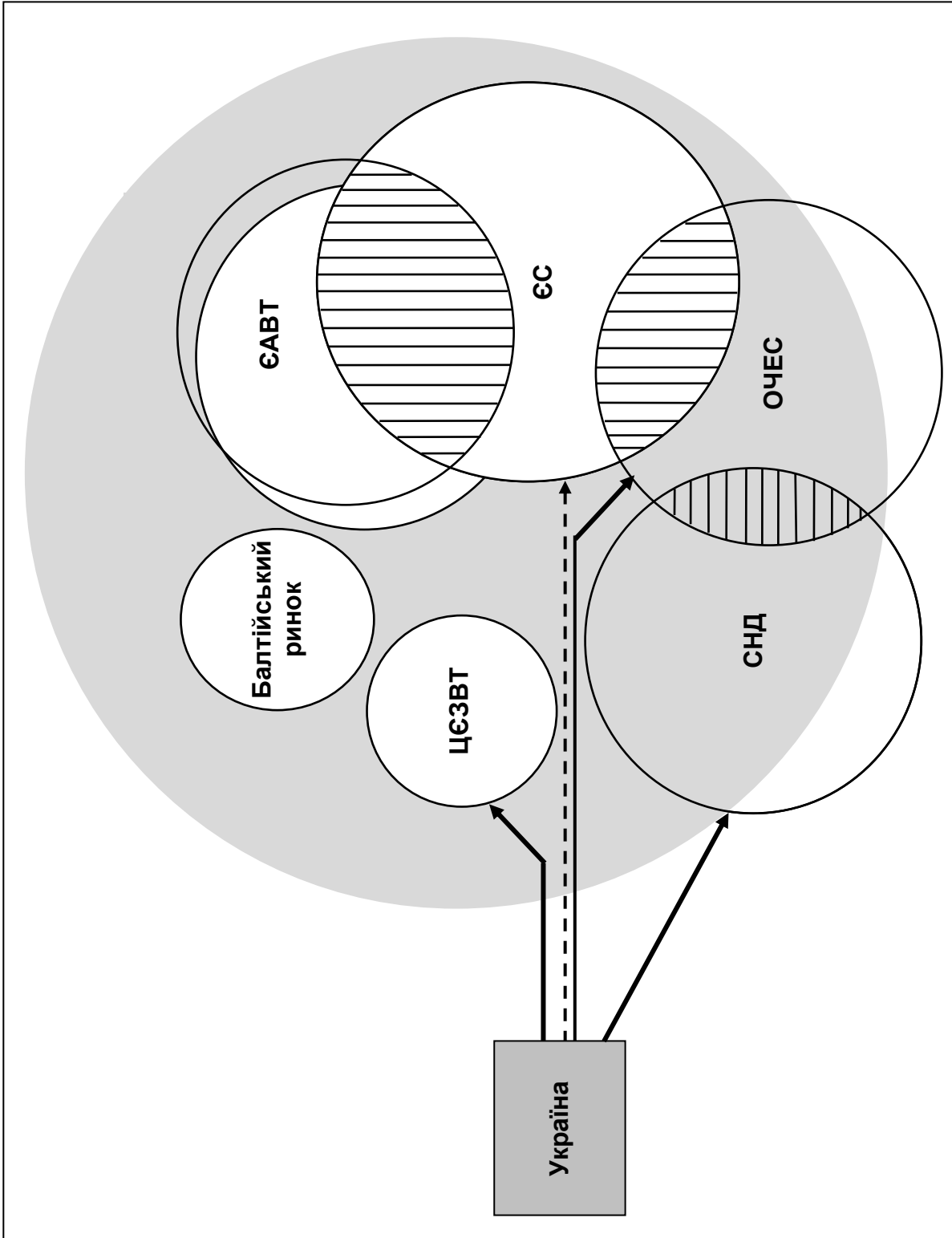

Рис. 12.4. Поле регіональних інтересів України

12.3. Пріоритети України в регіональному співробітництві

Таблиця 12.1

Участь України в міждержавних регіональних угрупованнях

Організації	Участь України	Напрями взаємодії
Центрально-європейська ініціатива (ЦЄІ)	Член із 1996 р.	Участь у робочих групах ЦЄІ з питань транспорту, енергетики, культури, інформації, охорони навколишнього середовища, зв'язку, малого й середнього підприємництва, науки та технології, культури, статистики, боротьби з організованою злочинністю й тероризмом, проблем національних меншин і міграції, молодіжного обміну, прикордонної співпраці. Підготовка до набуття в майбутньому повноправного членства у ЄС
Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС)	Член із 25 червня 1992 року	Співпраця в багатьох сферах: торгівлі й економічного розвитку; банківській справі та фінансах; зв'язку; енергетиці; транспорті; с/г та аграрній промисловості; охороні здоров'я і фармацевтиці; охороні навколишнього середовища; туризмі; між митними й іншими прикордонними органами на різних рівнях – міжурядовому, міжпарламентському та підприємницькому. За Україною закріплено координувальну роль у діяльності робочих груп із питань торгівлі й економічного розвитку, захисту навколишнього середовища, банківської та фінансової діяльності
Рада держав Балтійського моря (РДБМ)	Спостерігач із 1999 р.	Реалізація спільних проектів у галузі енергетики, транспорту, зв'язку, екології та ін.; співпраця в межах трансатлантичних, загальноєвропейських і регіональних (субрегіональних) структур та ініціатив
Співдружність Незалежних Держав (СНД)	Асоційований член із 12 грудня 1991 року	Україна бере участь у діяльності Економічного союзу (відповідно до статусу асоційованого членства) із приділенням уваги формуванню зони вільної торгівлі, розвитку взаємовигідної кооперації, співпраці щодо створення об'єктів у третіх країнах, підвищенню конкурентоспроможності продукції на ринках цих країн, спільних підприємств, фінансово-промислових груп. Україна бере активну участь у роботі всіх вищих і робочих органів СНД
ГУАМ	Член із 1997 р.	Створення транспортних коридорів і комунікаційних систем між АТР та Європою, що йдуть в обхід Росії через територію України. Напрями співробітництва: економіка, наука, технології та навколишнє середовище, інфраструктура транспорту, енергетики, телекомунікацій; спільні інвестиційні та фінансові проекти; гуманітарна сфера, культура, освіта, засоби масової інформації, туризм, обміни молоддю; інші напрями, що становлять взаємний інтерес. Україна є найактивнішим членом організації та ініціатором ухвалення багатьох важливих рішень

Напрями інтеграції України до Європейського Союзу

Напрями	Зміст
1	2
1. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС	<p>Полягає у зближенні із сучасною європейською системою права й передбачає реформування правової системи України та поступове приведення у відповідність із європейськими стандартами й охоплює приватне, митне, трудове, фінансове, податкове законодавство, законодавство про інтелектуальну власність, охорону праці, охорону життя та здоров'я, навколишнє природне середовище, захист прав споживачів, технічні правила та стандарти, транспорт, а також інші галузі</p>
2. Економічна інтеграція та розвиток торговельних відносин між Україною та ЄС	<p>Полягає в лібералізації й синхронізованому відкритті ринків ЄС та України, взаємному збалансуванні торгівлі, наданні на засадах взаємності сприяння інвестиціям із ЄС до України й українським експортерам на ринках ЄС, запровадженні спільного правового поля та єдиних стандартів у сфері конкуренції й державної підтримки виробників; передбачає ліквідацію обмежень розвитку конкуренції й обмеження застосування засобів протекціонізму, формулювання основних економічних передумов для набуття Україною повноправного членства у ЄС</p>
3. Безпека України в контексті загальноєвропейської безпеки	<p>Розвиток співробітництва з ЄС у межах спільної зовнішньої політики й політики безпеки та спільної європейської політики з питань безпеки та оборони буде сприяти зміцненню конкурентоспроможності української оборонної промисловості, упровадженню принципів, правил і механізмів, що забезпечують відкритість, прозорість доступу продукції цієї галузі на внутрішньому ринку ЄС та запобігають її дискримінації, прискореному виходу й закріпленню українських виробників товарів та послуг у пріоритетних міжнародно-спеціалізованих галузях і секторах економіки та значній диверсифікації військово-технічних і науково-технічних зв'язків</p>

1	2
<p>4. Політична консолідація та зміцнення демократії</p>	<p>Передбачає неухильне поглиблення політичного діалогу й поліпшення загальної атмосфери відносин між Україною та ЄС (саміти, міністерські консультації, зустрічі на експертному рівні). Спрямовано на: гарантування політичної стабільності як в Україні, так і на всьому Європейському континенті; забезпечення мирного розвитку та плідного співробітництва всіх європейських націй; зміцнення демократичних засад в українському суспільстві.</p> <p><i>Зовнішньополітична консолідація</i> містить усебічне входження України у європейський політичний (зокрема зовнішньої політики й політики безпеки), правовий, економічний, інформаційний, культурний простір; ідентифікацію політики ЄС щодо України, відокремлення її від політики ЄС щодо Росії й підтримання державами Європи та світовим співтовариством стратегії інтеграції України до ЄС.</p> <p><i>Внутрішньополітична консолідація</i> ґрунтується на виборі, зробленому українським суспільством на користь інтеграції до ЄС і містить зміцнення демократії та верховенства права в державі; формування в суспільстві прихильності до ідеї набуття в майбутньому членства у ЄС як реальної можливості забезпечити гідне майбутнє для України та її громадян</p>
<p>5. Адаптація соціальної політики України до стандартів ЄС</p>	<p>Полягає в реформуванні систем страхування, охорони праці, здоров'я, пенсійного забезпечення, політики зайнятості та інших галузей соціальної політики, відповідно до стандартів ЄС, і поступовому досягненні загальноєвропейського рівня соціального забезпечення й захисту населення. Цей напрям інтеграційного процесу мають здійснювати в межах загальної програми реформ з активним залученням інституцій і програм ЄС та його держав-членів і першочерговим спрямуванням технічної допомоги ЄС саме на адаптацію соціальної політики</p>

1	2
<p>6. Культурно-освітня й науково-технічна інтеграція</p>	<p>Охоплює галузі середньої та вищої освіти, перепідготовку кадрів, науку, культуру, мистецтво, технічну й технологічну сфери. Інтеграційний процес на відповідних напрямках полягає у впровадженні європейських норм і стандартів в освіті, науці й техніці, поширенні власних культурних і науково-технічних здобутків у ЄС; здійснення спільних наукових, культурних, освітніх та інших проєктів, залучення українських учених і фахівців до спільних та загальноєвропейських програм наукових досліджень</p>
<p>7. Регіональна інтеграція України</p>	<p>Передбачає встановлення й поглиблення прямих контактів між окремими регіонами України та державами-членами й кандидатами у члени ЄС, їхній розвиток у визначених у цій стратегії напрямках для поступового перенесення основної ваги інтеграційного процесу із центральних органів виконавчої влади на регіони, до органів місцевого самоврядування, територіальних громад і якнайширшого залучення громадян України</p>
<p>8. Галузева співпраця</p>	<p>Становить координацію та взаємодію між Україною та ЄС у конкретних галузях і сферах господарської діяльності. Пріоритет на найближчі роки в галузевій співпраці слід віддати сфері транс'європейських транспортних мереж, включно з магістральними газо- та нафтопроводами, електроенергетичних та інформаційних мереж, співробітництву в галузі юстиції, запобіганню організованій злочинності й поширенню наркотиків та боротьбі з ними, митній справі, науково-дослідній сфері, промисловій та сільськогосподарській кооперації; співробітництву в галузі використання атомної енергії з мирними цілями</p>
<p>9. Співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища</p>	<p>Правовою основою співробітництва в галузі охорони навколишнього середовища є УПС, міжнародні договори й угоди щодо безпеки навколишнього природного середовища, сторонами яких є Україна та ЄС. У результаті співробітництва в галузі охорони навколишнього середовища має привести до створення безпечного та сприятливого для людини загальноєвропейського екологічного простору</p>

Контрольні запитання

1. Які є передумови входження України до світового економічного простору?
2. До якої групи країн за рівнем соціально-економічного розвитку можна зарахувати Україну й чому?
3. Які є цілі та завдання сучасної міжнародної економічної політики України?
4. Які є пріоритетні напрями інтеграції України у світову економіку?
5. Відокремте внутрішньо- і зовнішньоекономічні чинники, що формують у системі передумов, особливостей і шляхів інтеграції України у світову економіку.
6. Які є економічні, соціально-економічні, політико-правові та інфраструктурні передумови інтеграції України у світовий економічний простір?
7. Визначте пріоритетні напрями співробітництва України з ЄС.
8. Що об'єднує інтеграційні процеси європейських країн із перехідною економікою та інтеграційні процеси України?
9. Які є договірно-правові й політичні засади співробітництва України з ЄС?
10. Які нові регіональні напрями зовнішньоекономічних зв'язків України можна визначити?
11. У чому полягає зміст стратегії транскордонного співробітництва України з ЄС?
12. У чому полягають переваги й загрози лібералізації внутрішнього ринку та зовнішньої торгівлі?

Рекомендована література: [2; 8; 32; 34; 37; 49; 51; 59; 73; 74; 80; 83; 84; 87 – 89; 94; 96; 97; 99; 100].

Глосарій

Автаркія – це політика господарської відокремленості, утворення замкненого самодостатнього господарства в межах окремої держави чи групи держав, спрямованого на щонайбільше обмеження імпорту за одночасного стимулювання експорту товарів.

Авторське право – це юридичний термін на позначення прав, наданих авторам літературних і художніх творів.

Агресія – це незаконне, згідно з міжнародним правом, застосування сили однією державою проти іншої держави або проти народу. У сучасному міжнародному праві – це будь-яке незаконне застосування сили однією державою (або групою держав) проти іншої, яке має на меті захоплення території, знищення або обмеження державної незалежності, насильницьке підкорення її населення. До дій, що кваліфікують як агресію, належать також блокада збройними силами однієї держави портів або берегів іншої держави, засилання озброєних банд і найманців, що застосовують силу проти цієї держави та її населення.

Акламація (лат. *acclamatio* – крик, вигук) – це ухвалення або відхилення рішення без голосування, на основі реакції учасників (вигуків, реплік та ін.).

Анексія – це насильницьке приєднання, захоплення однією державою території або частини території іншої держави або народу, а також насильницьке утримання того чи того народу в межах чужої держави.

Асоційоване членство – це часткове членство держави в міждержавних організаціях, що означає сприйняття загальних положень угоди, світоглядних принципів і цілей організації з одночасною відмовою від конкретних зобов'язань щодо виконання спільних завдань.

Блокада (англ. *blockade*) – у міжнародному праві – це система заходів, які застосовують до держави, порушуючи її зовнішні зв'язки, щоб примусити її виконати вимоги щодо світового співтовариства. Блокада може бути політичною, економічною, воєнною.

Відкрита економіка – це об'єктивний процес підпорядкування напрямів економічного розвитку окремих країн закономірностям і напрямам розвитку світового ринкового господарства.

Війна психологічна – це цілеспрямоване та планомірне використання політичними опонентами пропаганди та інших засобів (дипломатичних, воєнних, економічних, політичних тощо) для прямого або опосередкованого впливу на думку, настрої, почуття й, зрештою, поведінку супротивника, із метою примусити його діяти в потрібних їм напрямках. Така війна спрямована на підрив масової соціальної бази політичних опонентів, руйнування впевненості у правоті та здійсненні ідей противника, зниження морального духу, політичної й інших видів активності.

Гегемонізм – це лінія зовнішньої політики, спрямована на досягнення панівного становища в системі міжнародних відносин.

Генеральна (загальна) торгівля – це вартісний обсяг експорту, імпорту та транзиту товарів країни за визначений період часу.

Геополітика (гр. *ge* – земля і *politike* – мистецтво управління державою) – це політична концепція, що вбачає в політиці (головним чином, зовнішній) тієї чи тієї держави засадничу, визначальну роль географічних чинників: просторове розташування країни, розмір території, наявність чи відсутність (обмеженість) природних ресурсів, клімат, чисельність і густоту населення тощо.

Географічні зазначення – це зазначення, які визначають товар як такий, що походить із території країни-члена, регіону або місцевості на його території, коли ця якість, репутація або інші характеристики товару значною мірою пов'язано з його географічним положенням.

Глобалізм – це зовнішня політика, орієнтована на розв'язання глобальних (загальносвітових) проблем. Провідною конструкцією глобалістської політики зазвичай є гегемонізм – явище, що передбачає підпорядкування тенденцій розвитку інших держав інтересам провідної держави або, інакше кажучи, гегемона, що вибирає орієнтацію на глобалізм.

Голосування – це процес виявлення думки (ставлення) у процесі вирішення питань у міжнародних організаціях.

Денонсація – це визнання однією чи кількома державами договору з іншою державою таким, що втратив чинність.

Ізоляціонізм у політиці – це концентрація на внутрішніх, а не на зовнішніх проблемах. Водночас політика не цікавиться процесами за кордоном, якщо тільки вони не впливають на процеси всередині країни.

Індекс впливу на ціни – це співвідношення світової ціни та ціни внутрішнього ринку на товар, експорт чи імпорт якого регулюють нетарифними методами.

Індекс диверсифікації експорту – це показник оцінювання ступеня відхилення товарної структури експорту країни від структури світового експорту.

Індекс покриття торгівлі – це вартісна частка експорту чи імпорту, покритої нетарифними методами, для визначення рівня регулювання експортних та імпортних операцій.

Індекс суспільного розвитку країни – це сукупність соціально-економічних показників, що дають картину "світового таблицю про ранги".

Індекс частотності – це показник частки тарифних позицій, покритих нетарифними обмеженнями, для визначення їхнього співвідношення в зовнішньоторговельній політиці країни.

Інтервенція – це втручання однієї або кількох держав у внутрішні або зовнішні справи іншої, із метою придушення революційного або національно-визвольного руху, щоб нав'язати їй реакційний режим, загарбати її територію.

Інтелектуальна власність – це вид власності, який є результатом розумової діяльності та відповідним чином захищеним законодавчо.

Егіда – це символ влади; під егідою – під захистом, охороною, заступництвом (наприклад, іншої особи чи держави).

Експансія – це форма зовнішньої політики, спрямована на економічне та політичне поневолення інших країн, захоплення нових ринків збуту, сфер впливу, джерел сировини.

Ескалація – це розширення, нарощування (озброєнь і т. ін.), поступове посилення, поширення (конфлікту тощо), загострення (становища тощо).

Євровалюта – це конвертована валюта будь-якої країни, що переведена на рахунок іноземного банку та використовується ним для операцій у всіх країнах, включно із країною-емітентом цієї валюти.

Євроринок – це частина світового ринку позикових капіталів, на якому здійснюють операції з надання кредитів та позик у євро-валюті.

Коаліція – це об'єднання, союз на добровільних засадах двох або кількох політичних утворень (держав, партій, суспільно-політичних рухів) для досягнення спільних цілей, спільних дій проти іншої держави або групи держав.

Конвенція – це різновид міжнародного договору, що встановлює взаємні права й обов'язки зазвичай у певній галузі. За своїм змістом конвенція стосується як політичних, так і юридичних, і соціально-економічних питань.

Консультативні групи держав – це об'єднання держав для розв'язання нагальних проблем економічного розвитку, які мають назви або клубів, або груп, а назви груп відповідають їхній кількості.

Колоніальна система – це форма національного чи економічного підкорення розвинутими капіталістичними державами народів слаборозвинутих країн, із метою використання їхніх природних багатств та експлуатації людських ресурсів.

Колонія – це країна або територія, що перебуває під владою метрополії.

Кондомініум – у міжнародному праві – це спільне володіння однією територією або спільне здійснення політики двома чи більшою кількістю держав.

Консенсус (лат. *consensus* – згода, одностурство) – це метод розроблення й ухвалення рішень, а також міжнародних договорів, документів, за якими становище, що обговорюють, не ставлять на голосування, а ухвалюють погодженням. Під погодженням розуміють стан, за яким ті, хто бере участь у переговорах, навіть якщо вони не згодні з тим чи тим рішенням, однак не виступають проти ухвалення документа загалом в інтересах міжнародної співпраці.

Консорціум – це велике фінансове чи промислове об'єднання, створюване для реалізації великих фінансових чи господарських операцій.

Криза світової валютної системи – це загострення валютних суперечностей, різке порушення її функціонування, що виявляють

у невідповідності структурних принципів організації світового валютного механізму зміненим умовам виробництва.

Легітимність – це законність, обґрунтованість політики нормами права.

Мандат – це документ, який підтверджує повноваження особи або державного органу.

Меморандум – це вид дипломатичного документа, що містить докладний виклад фактичного або юридичного боку якого-небудь питання, що є предметом дипломатичного листування. Меморандум може бути додатком до дипломатичної ноти.

Метрополія – це держава, що володіє колоніями.

Митна вартість товару – це ціна товару, яка формується у країні призначення на відкритому ринку в момент подавання митної декларації.

Міжнародна організація – це стабільний інститут двох або багатосторонніх міжнародних відносин, який створюється різнонаціональними сторонами (суб'єктами МЄВ) і має погоджені учасниками цілі, компетенцію, свої постійні органи, а також інші специфічні політико-організаційні норми.

Мілітаризм – у широкому сенсі – це нарощування військової могутності, із метою здійснення політики загарбницьких війн.

Мораторій (лат. *moratorius* – стримувальний, сповільнений) – це відтермінування, затримка набрання чинності та виконання певного договору, закону, зобов'язання чи вимоги.

Національний режим – це режим, який означає, що товарам, імпортованим на територію країни за всіма встановленими митними процедурами та правилами, мають надавати режим не менш сприятливий, ніж режим, який надають аналогічним товарам національного походження, щодо всіх законів, правил та вимог, які стосуються внутрішнього продажу, пропозиції до продажу, купівлі, транспортування, розподілу чи використання товарів.

Нейтралітет – це особливий міжнародно-правовий статус держави, яка не бере участі в міжнародному збройному конфлікті.

Нерозголошувана інформація – це інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона не є загальновідомою або доступною для осіб

у колах, що зазвичай мають справу із нею; має комерційну цінність, унаслідок того, що вона є секретною; зберігають у секреті, унаслідок уживання за відповідних обставин певних заходів особою, яка законно здійснює контроль за цією інформацією.

Неоколоніалізм – це процес, за допомогою якого промислово розвинуті країни панують над країнами "четвертого світу" (найвідсталішими країнами Азії, Африки й Латинської Америки), незалежно від того, чи були між ними раніше колоніальні відносини.

Нота дипломатична – це вид документа дипломатичного листування. Розподіляють на вербальні та особисті. У дипломатичному листуванні найчастіше використовують вербальну ноту, у якій викладають поточні питання різноманітного характеру. У міжнародній дипломатичній практиці обмін нотами є однією з форм укладання міжнародних договорів.

Оптимальний митний тариф – це рівень митного тарифу, за якого забезпечують максимальну економічну вигоду від його введення.

Патент на винахід – це документ, що видає компетентний урядовий орган винахіднику або організації та засвідчує монопольне право використання винаходу його власником, якщо він відповідає таким вимогам: є новим, має винахідницький рівень, є промислово придатним.

Плебісцит – це одна з форм загальнонародного волевиявлення, найчастіше щодо самовизначення території.

"Полюси світової економіки" – це розподіл світової економіки на "багату" Північ і "бідний" Південь, за яким криються досить серйозні реалії нерівномірності розвитку та геополітичні проблеми.

Право вето – це право на остаточну або умовну заборону на ухвалення певного рішення чи здійснення певної політики.

Привілеї й імунітети міжнародних організацій – це особливі права й переваги, надавані міжнародним міжурядовим організаціям і їхньому персоналу, а також представництвам держав-членів при цих організаціях і їхнім співробітникам на території держав перебування, із метою забезпечення виконання ними їхніх статутних функцій.

Принцип доступу до ринку – має комплексний характер та об'єднує кілька таких підпорядкованих концепцій, як баланс прав та обов'язків, мінімізація чи ліквідація переваг, що утворилися через використання

країною винятків із принципу недискримінації або ліберальніших умов вступу до організації, а також концепцію прозорості.

Промисловий зразок – це елементи оформлення, дизайну, естетичні аспекти виробу, які застосовують у широкому спектрі промислових виробів і витворів ремісничої творчості (від технічного та медичного устаткування до годинників, ювелірних прикрас) та інших ексклюзивних виробів (від кухонного посуду й побутових електроприладів до транспортних засобів та архітектурних об'єктів, від малюнків на тканині до товарів для відпочинку та спорту).

Рамкова угода – це домовленість між сторонами на вищому рівні із ключових питань, яка передбачає підписання спільної заяви за пунктами переговорів. Після підписання рамкової угоди над проектом договору можуть працювати експерти.

Ратифікація (від лат. *ratus* – затверджений) – це затвердження верховним органом державної влади міжнародного договору, підписаного вповноваженими на це особами. Лише після ратифікації договір набуває чинності.

Режим найбільшого сприяння – це режим, який означає, що будь-яка перевага, сприяння, привілей чи імунітет, які надають одній країні, мають бути негайно та безумовно надані всім членам СОТ, тобто більш сприятливі умови, надані товару певної країни (незалежно від того, є країна членом СОТ чи ні), мають надавати подібним товарам усіх членів СОТ.

Репарації – це форма матеріальної відповідальності суб'єкта міжнародного права за збитки, завдані іншим суб'єктам міжнародного права. У вузькому сенсі – це відшкодування збитків державі, яка постраждала від збройного нападу або акту агресії іншої держави або групи держав.

Сателіт (лат. *satelles* – супутник, слуга) – це держава є формально незалежною, але фактично підпорядкованою іншій сильній державі.

Санкція – це загальна норма права, яка визначає примусові (економічні, політичні, воєнні) заходи до країни, що порушує міжнародні зобов'язання, угоди або норми міжнародного права.

Саміт – це переговори на найвищому рівні між першим особами (президентами, головами урядів) провідних країн світу.

Спеціальна торгівля – це торгівля готовою продукцією, машинами й устаткуванням, сировиною та послугами.

Спеціальні права запозичення – це міжнародні платіжні й резервні засоби, що випускаються МВФ, бувають у вигляді записів на спеціальних рахунках, що відкривають для країн-членів МВФ, є розрахунковою одиницею МВФ і їх використовують для безготівкових міжнародних розрахунків.

Спот-курс – це курс обміну валют протягом не більше ніж 2 робочих днів із моменту досягнення угоди про курс, це курс на ринку на певну дату.

Суверенітет (від фр. *souverainete* – носій вищої влади) – це повнота влади держави; незалежність держави, що виявляють у її праві самостійно здійснювати внутрішню та зовнішню політику без утручання інших держав та водночас без порушення прав інших держав, а також принципів і норм міжнародного права.

Тарифна ескалація – це підвищення рівня митного оподаткування в міру збільшення ступеня оброблення товару.

Товарний знак – це будь-яке позначення або поєднання позначень, за допомогою яких можна відрізнити товари або послуги одного підприємства від товарів або послуг іншого підприємства.

Транснаціональні корпорації (ТНК) – це великі монополістичні об'єднання, які мають одну материнську компанію, широку мережу філій у різних країнах (не менше ніж 6), реалізують єдину послідовну стратегію.

Ультиматум – це категорична вимога, яка містить погрозу; у міжнародному праві – це дипломатична нота уряду однієї держави урядові іншої з категоричною вимогою, що не допускає заперечень або дискусій, виконати конкретні дії.

Форвардний курс – це погоджений курс, обмін за цим курсом здійснюють у майбутньому, понад 3 дні після погодження.

Шовінізм – це термін походить від прізвища наполеонівського солдата Шовена, відомого своїм зневажливим ставленням до представників завойованих народів. Шовінізм є один із крайніх антигуманних виявів націоналізму, що полягає у звеличуванні однієї нації та її переважанні щодо інших народів.

Рекомендована література

1. Андросова Т. В. Оцінка інвестиційної привабливості країн світу в умовах глобалізації / Т. В. Андросова, Л. О. Чернишова, В. О. Козуб // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. / відпов. ред. О. І. Черевко. – Харків : ХДУХТ, 2017. – Вип. 2(26). – С. 205–216.

2. Бабенко В. О. Розвиток інноваційної складової зовнішньоекономічної діяльності України в умовах глобалізації світових ринків агроресурсів / В. О. Бабенко // Управління інноваційною складовою економічної безпеки : монографія : у 4-х т. / за ред. д-ра екон. наук, професора О. В. Прокопенко (гол. ред.), канд. екон. наук, доцента В. Ю. Школи, канд. екон. наук В. О. Щербаченко. – Суми : Триторія, 2017. – Т. IV: Розробка та валідація нових методів оцінки глобальних та локальних викликів у системі забезпечення соціальної та екологічної безпеки території. – 2017. – С. 84–101.

3. Бестужева С. В. Дослідження економічної сутності експорту / С. В. Бестужева // Ринкова трансформація економіки : зб. наук. пр. – Харків : ХІБМ, 2009. – Вип. 11. – С. 104–108.

4. Бестужева С. В. Комплексний підхід до формування системи показників оцінки усталеного розвитку зовнішньоекономічної діяльності / С. В. Бестужева, К. Б. Коблякова, І. В. Мілько // Економічний простір : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2009. – № 21. – С. 5–8.

5. Бестужева С. В. Концептуальні підходи щодо визначення сутності експортного потенціалу / С. В. Бестужева // Економіка і суспільство. – 2017. – № 8. – С. 22–28.

6. Бестужева С. В. Методичні засади оцінки ефективності державного регулювання міжнародної економічної діяльності підприємств / С. В. Бестужева // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія "Економіка та менеджмент". – 2017. – № 23. – С. 32–36.

7. Бестужева С. В. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку / С. В. Бестужева, О. М. Котиш, І. В. Мілько // Coastal regions: problems and paradigms of socio-economic development. Section 2. Institutional support of regional development : collective monograph / under the editorship of T. Derkach, Doctor of Economic Sciences. – Riga, Latvia : Publishing House "Baltija Publishing", 2018. – С. 206–233.

8. Бестужева С. В. Міжнародна економічна діяльність України : навч. посіб. / С. В. Бестужева. – Харків : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. – 266 с.

9. Бестужева С. В. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / С. В. Бестужева. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2009. – 384 с.
10. Боринець С. Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини : підручник / С. Я. Боринець. – 5-те вид., переробл. і допов. – Київ : Знання, 2008. – 582 с.
11. Газуда М. В. Теоретичні підходи до сутності транскордонного й прикордонного співробітництва / М. В. Газуда // Сталий розвиток економіки : наук.-вироб. журн. – 2012. – № 1. – С. 10–18.
12. Глобальна економіка : навч. посіб. / Т. В. Шталь, Ю. Б. Доброскок, О. О. Тищенко та ін. – Харків : Вид-во "Форт", 2016. – 358 с.
13. Громенкова С. В. Міжнародна конкурентоспроможність країн: сучасні тенденції та порівняльний аналіз / С. В. Громенкова // *Perspective directions of scientific researches : collection of scientific articles*. – Coventry, United Kingdom : Agenda Publishing House, 2016. – P. 79–83.
14. Громенкова С. В. Міжнародна трудова міграція як фактор впливу на конкурентоспроможність країн та їх економічне зростання / С. В. Громенкова // *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки"*. – Херсон : ВД "Гельветика", 2018. – Вип. 29. – С. 37–40.
15. Доброскок Ю. Б. Виробничі інноваційні технології та їх роль у сучасній міжнародній економіці / Ю. Б. Доброскок, Л. В. Михайлова // *Бізнес-інформ*. – 2017. – № 12. – С. 43–47.
16. Доброскок Ю. Б. Влияние глобализационных процессов на поиск потенциальных контрагентов на международном рынке / Ю. Б. Доброскок // *Региональная экономика и управление*. – 2014. – Вып. 3 (03). – С. 31–34.
17. Доброскок Ю. Б. Современное состояние международного рынка производных финансовых инструментов, его проблемы и перспективы развития / Ю. Б. Доброскок // *Экономическая стратегия и перспективы развития сферы торговли : сборник научных трудов ХДУХТ*. – Харьков : ХДУХТ, 2016. – С. 57–63.
18. Дослідження розвитку інтеграційних процесів у глобальній системі міжнародної торгівлі / В. О. Бабенко, М. І. Сідоров, В. О. Фірсанова, М. І. Бондаренко // *Вісник соціально-економічних досліджень Одеського національного економічного університету*. – 2018. – № 1 (65). – С. 36–48.
19. Економіка зарубіжних країн : навч. посіб. / за ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, К. І. Ржепішевського. – Київ : ЦУЛ, 2011. – 352 с.
20. Економіка зарубіжних країн : навч. посіб. / [О. Є. Кузьмін, Л. І. Чернобай, А. О. Босак, М. В. Кізло] ; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т "Львівська Політехніка". – Львів : Вид-во Нац. ун-ту "Львівська політехніка", 2010. – 403 с.

21. Задорожний Г. В. Неодирижизм государства / Г. В. Задорожний, В. И. Олефир // Соціальна економіка. – 2014. – № 3–4. – С. 28–36.
22. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: кредитно-модульний курс : навч. посіб. / за ред. Ю. Г. Козака, Н. С. Логвінової, К. І. Ржепішевського. – 3-тє вид., переробл. та допов. – Київ : Центр учбової літератури, 2010. – 288 с.
23. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. / Л. О. Чернишова, В. О. Козуб, К. Ю. Величко та ін. – Харків : Вид-во "Форт", 2015. – 400 с.
24. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. / О. В. Шкурупій, В. В. Гончаренко, І. А. Артеменко та ін. ; за ред. О. В. Шкурупій. – Київ : Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.
25. Кардозо Ф. Э. Зависимость и развитие Латинской Америки: опыт социологической интерпретации / Ф. Э. Кардозо, Э. Фалетто ; [пер. с исп.]. – Москва : Институт Латинской Америки РАН, 2002. – 220 с.
26. Козак Ю. Г. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / Ю. Г. Козак, М. А. Заєць, Н. В. Притула. – Одеса : ТОВ "ПЛУТОН", 2016. – 352 с.
27. Козик В. В. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / В. В. Козик, Л. А. Панкова, Н. Б. Даниленко. – 7-ме вид. – Київ : Знання, 2008. – 406 с.
28. Козуб В. О. Особливості еволюційного розвитку бізнес-моделей міжнародних компаній / В. О. Козуб, Л. О. Чернишова, І. М. Пліш // Проблеми економіки. – 2019. – № 1. – С. 12–19.
29. Козуб В. О. Формування інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства / В. О. Козуб // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. / відпов. ред. О. І. Черевко. – Харків : ХДУХТ, 2018. – Вип. 1 (27). – С. 121–132.
30. Котиш О. М. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: організація та управління / О. М. Котиш, І. В. Мілько. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. – 196 с.
31. Кулініч О. А. Економіка зарубіжних країн : навч.-метод. посіб. / О. А. Кулініч, В. О. Козуб. – Харків : Форт, 2013. – 157 с.
32. Кухарська Н. О. Міжнародна економічна діяльність України : навч. посіб. / Н. О. Кухарська, С. К. Харічков. – Харків : Одісей, 2006. – 456 с.
33. Макогон Ю. В. Международные организации : учеб. пособ. / Ю. В. Макогон, С. В. Громенкова, А. Г. Музыченко. – Донецк : ДонНУ, 2009. – 289 с.
34. Матюшенко І. Ю. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції : навч. посіб. / І. Ю. Матюшенко, С. В. Беренда, В. В. Рєзніков. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. – 504 с.

35. Матюшенко І. Ю. Перспективи розвитку конвергентних технологій в країнах світу й Україні для вирішення глобальних проблем : монографія / І. Ю. Матюшенко. – Харків : ФОРМ ЛІБуркіна Л. М., 2017. – 448 с.
36. Международная экономика : учебник / Ю. В. Макогон и др. ; под ред. Ю. В. Макогона. – Донецк : ДонНУ, 2011. – 448 с.
37. Международная экономическая деятельность Украины : учебник / Ю. В. Макогон, С. В. Громенкова, В. А. Кравченко и др. ; под общ. науч. ред. Ю. В. Макогона. – Донецк : ДонНУ, 2009. – 570 с.
38. Мельник Т. Міжнародна торгівля товарами в умовах глобальної конкуренції : монографія / Т. Мельник. – Київ : КНТЕУ, 2007. – 451 с.
39. Милль Дж. С. Основы политической технополиии. В 3-х т. Т. 1 / Дж. С. Милль. – Москва : Прогресс, 1980. – 492 с.
40. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. / К. Ю. Величко, В. О. Козуб, Л. О. Чернишова та ін. – Харків : Вид-во "Форт", 2017. – 222 с.
41. Міжнародна економіка : конспект лекцій / Л. О. Чернишова, В. О. Козуб, Л. Л. Носач та ін. – Вид. 2-ге, переробл. та допов. – Харків : Видавництво "Форт", 2015. – 348 с.
42. Міжнародна економіка : навч. посіб. У 2-х ч. Ч. I. Світова система господарювання / Т. В. Андросова, Л. О. Чернишова, В. О. Козуб та ін. – Харків : Вид-во "Форт", 2013. – 287 с.
43. Міжнародна економіка : навч. посіб. У 2-х ч. Ч. II. Форми міжнародного економічного співробітництва / Т. В. Андросова, Л. О. Чернишова, В. О. Козуб та ін. – Харків : Вид-во "Форт", 2013. – 287 с.
44. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / Т. В. Шталь, В. О. Козуб, В. С. Артеменко та ін. – Харків : Вид-во "Форт", 2015. – 364 с.
45. Міжнародні організації : навч. посіб. / за ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського. – Київ : ЦУЛ, 2011. – 347 с.
46. Міжнародні організації : навч. посіб. / Т. В. Андросова, О. В. Кот, В. О. Козуб. – Вид. 2-ге, переробл. та допов. – Харків : ХДУХТ, 2018. – 235 с.
47. Мікула Н. А. Транскордонне співробітництво : посібник / Н. А. Мікула, В. В. Толкованов. – Київ : Крамар, 2011. – 301 с.
48. Моделювання міжнародних економічних відносин : навч.-метод. посіб. / Т. В. Андросова, О. В. Кот, П. Л. Гринько, В. О. Козуб. – Харків : Вид-во "Форт", 2016. – 160 с.
49. Новицький В. Є. Міжнародна економічна діяльність України : [підручник] / В. Є. Новицький. – Київ : КНЕУ, 2003. – 948 с.

50. Пейро М. Международные экономические, валютные и финансовые отношения / М. Пейро. – Москва : Прогресс Универс, 1994. – 592 с.
51. Проблеми розвитку транскордонного співробітництва України в умовах розширеного ЄС : монографія / [за ред. Н. Мікули, В. Борщевського, Т. Васильціва]. – Львів : Ліга-Прес, 2012. – 436 с.
52. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогообложения / Д. Рикардо ; [пер. с англ.]. – Москва : Наука, 1995. – 784 с.
53. Світова організація торгівлі: проблеми та перспективи вступу : [монографія] / за ред. А. В. Череп. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2012. – 331 с.
54. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит ; [пер. с англ.]. – Москва : Наука, 1992. – 572 с.
55. Старостіна А. О. Економіка зарубіжних країн : навч. посіб. / А. О. Старостіна, А. О. Длігач, Н. В. Богомаз. – Київ : Знання, 2009. – 454 с.
56. Тимошина Т. М. Экономическая история зарубежных стран : [учеб. пособ.] / Т. М. Тимошина ; [под ред. проф. М. Н. Чепурина]. – Москва : Юридический Дом "Юстицинформ", 2003. – 496 с.
57. Філіпенко А. С. Міжнародні економічні відносини: Історія : підручник / А. С. Філіпенко. – Київ : Либідь, 2006. – 687 с.
58. Філіпенко А. С. Міжнародні економічні відносини: теорія : підруч. для студ. екон. спец. вищ. навч. закл. / А. С. Філіпенко. – Київ : Либідь, 2008. – 408 с.
59. Формування перспективних напрямів зовнішньоекономічної діяльності України в міжнародному бізнес-просторі / В. О. Бабенко, В. О. Фірсанова, Ю. М. Панкова, М. І. Бондаренко // Актуальні проблеми прогнозування розвитку економіки України : монографія / [за ред. О. І. Черняка, П. В. Захарченка]. – Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2017. – С. 50–65.
60. Чужиков В. І. Економіка зарубіжних країн : навч. посіб. / В. І. Чужиков. – Київ : КНЕУ, 2012. – 308 с.
61. Шевчук В. О. Міжнародна економіка: Теорія і практика : підручник / В. О. Шевчук. – Київ : Знання, 2008. – 663 с.
62. Шишков Ю. Регионализация и глобализация мировой экономики: альтернатива или взаимодополнение? / Ю. Шишков // Мировая экономика и международные отношения. – 2010. – № 8. – С. 3–20.
63. Школа І. М. Міжнародні економічні відносини : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / І. М. Школа, В. М. Козменко, О. В. Бабінська ; Чернів. торг.-екон. ін-т Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Чернівці : Книги-XXI, 2007. – 544 с.

64. Шталь Т. В. Глобальне лідерство у сучасній світовій економіці / Т. В. Шталь, В. О. Козуб, М. М. Колесник // Науковий вісник ВНЗ Укр-коопспілки "Полтавський університет економіки і торгівлі" (Серія "Економічні науки"). – Полтава : ПУЕТ. – 2015. – № 1 (69). – С. 167–172.
65. Шталь Т. В. Формування інвестиційної стратегії вітчизняним підприємством у міжнародному бізнесі / Т. В. Шталь, В. О. Козуб, Л. М. Бондаренко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія "Економіка". – Ужгород, 2017. – Т.1, вип. 1 (49). – С. 213–217.
66. Bhagwati J. Termites in the Trading System : How Preferential Trade Agreements are Undermining Multilateral Free Trade / J. Bhagwati. – Oxford : University Press, 2008. – 144 p.
67. Carbaugh Robert J. International economics / R. J. Carbaugh. – 10th ed. – Ohio : South-Western Thomas Corporation, 2005. – 554 p.
68. Chernyshova L. The mechanism of regulation of investment activities in the conditions of globalization / L. Chernyshova, V. Kozub, E. Kot // Transformational processes in the development of economic systems in conditions of globalization: scientific bases, mechanisms, prospects : collective monograph / edited by M. Bezpartochnyi / ISMA University. – Riga : "Landmark" SIA, 2018. – Vol. 2. – 352 p. – P. 157–165.
69. Jones R. W. Factor Proportions and the Hecksher – Ohlin Theorem / R. W. Jones // Review of Economic Studies. – Amsterdam, 1956. – No. 24. – P. 1–10.
70. Keet P. South Africa and the Non Aligned Movement in an Area of Regionalization and Globalization / P. Keet, R. De Villiers. – Huntington : Pretoria, 1999. – 47 p.
71. Lasku D.-N. International Marketing. Managing Worldwide Operations in a Changing International Environment / D.-N. Lasku. – 3rd ed. – Cincinnati : Atomic Dog Publishing (Thomson), 2003. – 315 p.
72. Posner M. International Trade and Technical Change / M. Posner // Oxford Economic Papers. – 1961. – Vol. 13 (October). – P. 323–341.
73. Proskurnina N. V. Strategic directions of development of foreign economic activity of Ukrainian enterprises in the world market / N. V. Proskurnina, V. A. Vovk, K. V. Tymoshenko // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2018. – № 23. – С. 15–21.
74. Proskurnina N. V. Ukraine on the way to sustainable development: the experience of European countries / N. V. Proskurnina // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – № 17. – С. 72–78.

75. Rybchynski M. M. Factor Endowments and Relative Commodity Prices / M. M. Rybchynski // *Economica*. – 1955. – No. 84 (November). – P. 336–341.
76. Scholte J. A. The Sources of Neoliberal Globalization / J. A. Scholte // *Overarching Concerns Program Paper*. United National Research Institute for Social Development. – 2005. – No. 8. – P. 38–40.
77. Toyne B. *Global Marketing Management : Strategic Perspectives* / B. Toyne, P. Walters. – Boston : Allyn and Bacon, 1997. – 215 p.
78. Vernon R. International Investment and International Trade in the Product Cycle / R. Vernon // *The Quarterly Journal of Economics*. – 1966. – May. – P. 190–207.
79. Єрохін С. Технологічні уклади, динаміка цивілізаційних структур та економічна перспектива України [Електронний ресурс] / С. Єрохін. – Режим доступу : <http://www.soskin.info/ea/2006/1-2/20060102.html>.
80. Зовнішня торгівля (аналітика) [Електронний ресурс] // Міністерство економіки України. – Режим доступу : <https://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=ce61591c-858a-4e77-885e-edabb095097c&tag=ZovnishniaTorgivlia-analitika>.
81. Омеляненко В. А. Міжнародний трансфер технологій в контексті побудови високотехнологічної економіки [Електронний ресурс] / В. А. Омеляненко. – Режим доступу : <http://fei.idgu.edu.ua/conference/dokl/d111.pdf>.
82. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації. – Режим доступу : <http://unwto.org>.
83. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
84. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua>.
85. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. – Режим доступу : <http://imf.org>.
86. Офіційний сайт Міжнародної організації з міграції. – Режим доступу : <http://iom.org>.
87. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://me.gov.ua>.
88. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу : <http://minfin.gov.ua>.
89. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua>.

90. Офіційний сайт Світового банку. – Режим доступу : <http://worldbank.org>.
91. Офіційний сайт Світової організації торгівлі. – Режим доступу : <http://wto.org>.
92. Офіційний сайт Статистичної служби Європейського Союзу. – Режим доступу : ec.europa.eu/eurostat.
93. Офіційний сайт ЮНКТАД. – Режим доступу : <http://unctad.org>.
94. Про схвалення Експортної стратегії України ("дорожньої карти" стратегічного розвитку торгівлі) на 2017– 2021 роки [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1017-р. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua>.
95. Рамкова програма ЄС з досліджень та інновацій "Горизонт-2020" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.fp7-ncr.kiev.ua.
96. Світове господарство і міжнародні економічні відносини [Електронний ресурс] : навч. посіб. / С. В. Бестужева, В. О. Козуб, Н. В. Проскурніна та ін. ; за заг. ред. Т. В. Шталь. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. – 240 с. – Режим доступу : <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/23849>.
97. Світове господарство і міжнародні економічні відносини [Електронний ресурс] : практикум / С. В. Бестужева, В. А. Вовк, С. В. Громенкова та ін. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. – 166 с. – Режим доступу : <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/21437>.
98. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://me.kmu.gov.ua>.
99. Стратегія економічного розвитку України до 2020 року: стратегія національної модернізації [Електронний ресурс] / Міністерство економіки України. – Режим доступу : <http://me.kmu.gov.ua>.
100. Стратегія інноваційного розвитку України на 2009 – 2018 роки та на період до 2039 року [Електронний ресурс] / Державне агентство України з інвестицій та розвитку. – Режим доступу : <http://www.in.gov.ua>.
101. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] : Закон України № 1678-VII від 16.09.2014 р. / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

Зміст

Вступ	3
Розділ 1. Теоретичні засади формування та розвитку міжнародних економічних відносин	7
1. Предмет і завдання навчальної дисципліни "Світове господарство і міжнародні економічні відносини"	7
1.1. Теоретичні підходи до визначення сутності світового господарства та міжнародних економічних відносин	7
1.2. Рівні розвитку світового господарства та міжнародних економічних відносин: функціональні, економічні, територіальні, за суб'єктами діяльності	9
1.3. Форми міжнародних економічних відносин	10
1.4. Методи вивчення та дослідження міжнародних економічних відносин	12
Контрольні запитання	21
2. Світове господарство та особливості його розвитку	22
2.1. Світове господарство як цілісна економічна система	22
2.2. Структура світового господарства	26
2.3. Рівень економічного розвитку країни та її участь у світовому господарстві	26
2.4. Суперечності у світовому господарстві	28
Контрольні запитання	31
3. Міжнародний поділ праці – матеріальна основа світового господарства	32
3.1. Сутність і роль міжнародного поділу праці (МПП) у системі міжнародних економічних відносин	32
3.2. Чинники розвитку й поглиблення міжнародного поділу праці	32
3.3. Форми вияву та реалізації міжнародного поділу праці	37
3.4. Проблеми й передумови участі України у МПП	38
Контрольні запитання	39
4. Міжнародна торгівля як провідна форма міжнародних економічних відносин	40
4.1. Теорії міжнародної торгівлі	40
4.2. Сутність та структура міжнародної торгівлі	43
4.3. Організаційні форми міжнародної торгівлі	45

4.4. Особливості ціноутворення в міжнародній торгівлі.....	54
4.5. Основні тенденції в міжнародній торговельній політиці.....	61
4.6. Регулювання міжнародних торговельних відносин.....	63
4.7. Україна в міжнародній торгівлі	67
Контрольні запитання	77
5. Міжнародна інвестиційна діяльність і виробниче співробітництво	78
5.1. Міжнародний рух капіталу: сутність, умови та форми	78
5.2. Прямі іноземні інвестиції: сутність, склад, причини та наслідки	81
5.3. Транснаціональні корпорації (ТНК) як головні суб'єкти міжнародної виробничої та інвестиційної діяльності	83
5.4. Портфельні іноземні інвестиції: причини, сутність та види.....	88
5.5. Міжнародні фінансові ринки та рух капіталу	94
5.6. Інвестиційний клімат країни: сутність, чинники формування та складові елементи.....	97
5.7. Регулювання міжнародної інвестиційної діяльності: сутність, його цілі, інструменти	102
Контрольні запитання	105
6. Міжнародна міграція робочої сили.....	106
6.1. Міжнародна міграція робочої сили: сутність, складові, види та чинники впливу.....	106
6.2. Економічні наслідки міжнародної міграції робочої сили.....	110
6.3. Особливості формування та функціонування світового ринку праці	112
6.4. Державне й міжнародне регулювання трудової міграції.....	115
6.5. Україна у процесах міжнародної міграції робочої сили	118
Контрольні запитання	122
7. Міжнародний науково-технічний обмін	123
7.1. Технологія як товар і чинник виробництва	123
7.2. Правові форми захисту міжнародного передавання технологій.....	125
7.3. Міжнародні комерційні та некомерційні науково-технічні зв'язки	126

7.4. Міжнародне регулювання ринку технологій	130
7.5. Україна на міжнародному ринку технологій.....	131
Контрольні запитання	132
Розділ 2. Інституційні засади розвитку світового господарства в умовах глобалізації та міжнародної економічної інтеграції	133
8. Світова валютна система.	
Міжнародні валютно-фінансові та кредитні відносини.....	133
8.1. Світова валютна система: етапи формування й розвитку, структура та принципи організації	133
8.2. Валютний курс як елемент світової валютної системи.....	146
8.3. Платіжний баланс країни: сутність, структура	150
8.4. Міжнародні кредитні відносини: сутність і форми	152
8.5. Україна в системі міжнародних валютно-фінансових відносин.....	155
Контрольні запитання	156
9. Міжнародна економічна інтеграція.....	157
9.1. Сутність, головні передумови та цілі міжнародної економічної інтеграції	157
9.2. Типи інтеграційних об'єднань	159
9.3. Оцінювання міжнародних інтеграційних процесів	162
9.4. Сучасні інтеграційні угруповання країн світу	165
9.5. Україна у світових та регіональних інтеграційних процесах.....	171
Контрольні запитання	172
10. Міжнародні економічні організації в багатосторонньому економічному співробітництві та регулюванні міжнародних економічних відносин.....	173
10.1. Роль міжнародних економічних організацій в регулюванні міжнародних економічних відносин (МЄВ)	173
10.2. Економічна діяльність ООН, її рівні.....	179
10.3. Міжнародні економічні відносини поза системою ООН	184
10.4. Наднаціональне регулювання міжнародних валютно-фінансових і кредитних відносин	186
10.5. Міждержавні галузеві організації.....	197
10.6. Україна і міжнародні економічні організації	202
Контрольні запитання	205

11. Економічна єдність світу та глобальні проблеми міжнародних економічних відносин.....	206
11.1. Формування економічної єдності світу.....	206
11.2. Особливості сучасної економічної глобалізації.....	207
11.3. Глобальні проблеми світового господарства й міжнародних економічних відносин	216
Контрольні запитання	219
12. Проблеми інтеграції України до системи світогосподарських зв'язків.....	220
12.1. Необхідність в інтеграції України до світового господарства та її значення	220
12.2. Національні економічні інтереси України у сфері МЕВ	222
12.3. Пріоритети України в регіональному співробітництві	224
Контрольні запитання	228
Глосарій.....	229
Рекомендована література.....	237

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Бестужева Світлана Василівна
Козуб Вікторія Олександрівна
Проскурніна Надія Вікторівна та ін.

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Навчальний посібник у схемах і таблицях

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Відповідальний за видання *Н. В. Проскурніна*

Відповідальний редактор *О. С. Вяткіна*

Редактор *О. Г. Доценко*

Коректор *О. Г. Доценко*

План 2021 р. Поз. № 25-ЕНП. Обсяг 249 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*